

वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारी अध्ययन टोली

आयोजनाको नाम	भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना
भाग	एक
प्रतिवेदन बुझाइएको मिति	३०७४/०५/२५
प्रतिवेदन किसिम	प्रिन्टेड प्रतिवेदन तथा डिजिटल
प्रिन्टेड प्रतिवेदन प्रतिलिपि	३
परामर्शदाता सदस्यहरु	नाम तथा पद
	डा. केदार दाहाल, टोली प्रमुख/शहरी योजनाकर
	कृष्णप्रसाद तिमल्सिना, जिआएस तथा विकास विज्ञ
	सुनिल कुमार झा, सिभिल इन्जिनियर
	श्री चन्द्र झा, वातावरण विद
	शैलेश कुमार थापा, जिओलोजिस्ट
	चुरामणि गौम, अर्थशास्त्री
	सुरेन्द्र मिश्र, समाजशास्त्री
	ऋतुराज भण्डारी, संस्थागत तथा वातावरण विद
	कृष्णचन्द्र अधिकारी, पर्यावरण विद
प्रतिवेदन तयारी एवं परीक्षण	डा. केदार दाहाल, टोली प्रमुख
	कृष्णप्रसाद तिमल्सिना, जिआएस तथा विकास विज्ञ

आभार

भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि नगरपालिकामा विभिन्न चरणमा वृहत छलफल तथा अन्तरक्रिया, प्राविधिकहरुबाट अवलोकन भ्रमण, सामुदाय स्तरमा औपचारिक/अनौपचारिक छलफल तथा अनन्तरक्रिया गरी समग्र वस्तुस्थितिको अध्ययन गरिएको छ । यस वृहत एकीकृत शहरी विकास योजना प्रतिवेदनमा भद्रपुर नगरपालिकाको संक्षिप्त पार्श्वचित्र, दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, क्षेत्रगत विकास योजनाहरु: सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, वातावरणीय, जोखिम न्यूनीकरण, संस्थागत विकास, वित्तीय विकास योजना तयार गरिएको छ । नगरपालिकाको योजना तथा निर्माण मापदण्ड समेत छुट्टै भागमा समावेश गरी पहिचान भएका प्रमुख योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकताक्रममा राखी प्रस्ताव गरिएकोले नगरपालिकाको समग्र विकासको लागि यो दस्तावेज कोशेढुङ्गो सावित हुने विश्वास लिइएको छ ।

नगरपालिकाको समग्र विषयवस्तुको विस्तृत विश्लेषण गरी क्षेत्रगत विकास योजनालाई समेटी अल्पकालीन, मध्यकालीन, दीर्घकालीन रुपमा संचालन गरिनुपर्ने योजनाहरु समेटी तयार पारिएको भद्रपुर नगरपालिकाको यो एकीकृत शहरी विकास योजना दस्तावेज नगरपालिकाको अन्य योजना तयारीको लागि समेत आधार हुनेछ भन्ने विश्वास लिइएको छ । योजना तर्जुमाले मात्रै कुनै पनि नगरको व्यवस्थित शहरी विकास नहुने हुँदा योजना कार्यान्वयनको पाटो महत्वपूर्ण हुन्छ । तसर्थ, नगरपालिकाले आफ्नो वार्षिक योजना तयारी गर्दा यस एकीकृत शहरी विकास योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्षेत्रगत विकास योजनाहरुलाई समावेश गरी अगाडि बढ्ने छ र कार्यान्वयनमा विशेष चासो दिनेछ भन्ने विश्वास समेत लिइएको छ । साथै, नगरपालिकामा रहेका विकासमा संलग्न संघसंस्थाहरुले समेत यस योजनामा प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रमहरुलाई आ-आफ्ना वार्षिक योजनामा समावेश गर्दै लानुपर्नेछ र नगरपालिकासँगको समन्वयमा सो समेत प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने विश्वास समेत लिइएको छ ।

अन्तमा, योजना तयारीको क्रममा सक्रिय सहयोग पुऱ्याउनुहुने भद्रपुर नगरपालिकाका मेयर जीवन कुमार श्रेष्ठ ज्यू, उपमेयर चन्द्रा श्रेष्ठ ज्यू, वडाका वडा अध्यक्ष ज्यूहरु, नगरपालिकाका कार्यकारी अधिकृत काजीमान राई, ई. योगेन्द्र रञ्जितकार लगायत नगरपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरु प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । साथै, नगरपालिकाका सरोकारवाला निकायका पदाधिकारी, स्थानीयवासी, बुद्धिजिवी, समाजसेवी प्रति समेत हामी आभारी छौं । उहाँहरुको सक्रिय सहयोग, समन्वयले नै यो योजना प्रतिवेदन यस रुपमा तयार हुन सकेको हुँदा योजना तयारीमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरुप्रति योजना तयारी टोली हार्थिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छ ।

योजना तयारी टोली
नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सी,
काठमाडौं

विषयसूची

आभार	ख
कार्यकारी सारांश	च
१. परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.३ अध्ययनको कार्य क्षेत्र	३
२. अध्ययन विधि	७
२.१ परिचय	७
२.२ पूर्व अध्ययनहरूको पुनरावलोकन	७
२.३ तथ्याङ्क संकलन	९
२.४ तथ्याङ्क प्रशोधन	१६
२.५ विश्लेषण	१७
२.६ योजना तयारी	१८
२.७ आधार नक्शा (Base Map) तयारी	१९
३. भद्रपुर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र	२२
३.१ सामान्य परिचय	२२
३.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	२२
३.३ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना तथा राजनैतिक र प्रशासनिक विभाजन	२२
३.३ हावापानी तथा जलवायु	२३
३.४ नदिनाला तथा तालहरू	२३
३.५ नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग	२३
३.६ विद्यमान भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधाहरू	२४
३.७ भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या र सामाजिक स्थिति	३४
३.८ सामुदायिक सेवा	४२
३.९ पर्यटन	५०
३.१० शहरी स्वरूप (Urban Form)	५४
३.११ आर्थिक तथा राजगारीको स्थिति	५५
३.११ वन तथा हरियाली क्षेत्र	६१
३.१३ संस्थागत स्रोत तथा क्षमता	६२
४. नगर विकासको समस्या, चुनौती, अवसर र बिषयगत विश्लेषण	६४
४.१ नगर विकासको चुनौती तथा अवसरहरू	६४
४.२ नगरपालिकाको समस्या संभावना विश्लेषण (SWOT Analysis)	६९

४.३ नगर विकासको अग्रणी क्षेत्र	७०
४.४ ग्रामीण शहर अन्तरसम्बन्ध	७१
४.५ सामाजिक विश्लेषण	७७
४.६ आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण	८१
४.७ भौतिक विश्लेषण	८५
४.८ वातावरणीय विश्लेषण	८८
४.९ जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूलन विश्लेषण	८९
४.१० संस्थागत क्षमता विश्लेषण	९१
४.११ वित्तीय स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण	९५
५. नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिहरु.....	९८
५.१ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच	९८
५.२ दीर्घकालीन सोचको व्याख्या	९८
५.२ ध्येय (Mission)	१००
५.३ लक्ष, उद्देश्य तथा रणनीतिहरु	१००
५.४ नगरका विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरु (Guiding Principles)	१०१
६. क्षेत्रगत विकास योजना तथा तर्कबद्ध खाका विश्लेषण	१०७
६.१ परिचय	१०७
६.२ सामाजिक विकास योजना	१०७
६.३ आर्थिक विकास योजना	११५
६.४ भौतिक विकास योजना	१२२
६.५ वातावरण व्यवस्थापन योजना	१३९
६.६ जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूलन योजना	१४४
६.७ संस्थागत विकास योजना	१४८
७. प्रस्तावित योजना तथा कार्यक्रम र लगानी रणनीति.....	१५३
७.१ परिचय	१५३
७.२ डिपिआर तयारीको लागि योजना छनौटको आधार	१५३
७.३ विस्तृत आयोजनाहरुको विवरण र पुष्ट्याई	१५३
७.४ भौतिक पूर्वाधार विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु	१५४
७.५ आर्थिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु	१५८
७.६ सामाजिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु	१६०
७.७ वातावरण व्यवस्थापन योजना तथा कार्यक्रमहरु	१६२
७.८ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन योजना तथा कार्यक्रमहरु	१६३
७.९ संस्थागत विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु	१६५
७.१० योजनाहरुको लागत स्थिति सारांश	१६६
७.११ लगानी रणनीति	१६७

८. निष्कर्ष तथा सुझाव	१६८
८.१ निष्कर्ष	१६८
९.२ सुझावहरु	१६९

अनुसूचीहरु

अनुसूची १: माइन्सुट

अनुसूची २: निर्देशक तथा विषयगत उप-समितहरुको विवरण

अनुसूची ३: फोटोहरु

अनुसूची ४: डिपिआर डिजाइन तथा नक्शा

अनुसूची ५: नक्शाहरु

कार्यकारी सारांश

नेपाल सरकार स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको कार्य शर्त बमोजिम भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना प्रतिवेदनमा नगरपालिकाको संक्षिप्त पार्श्वचित्र, दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, क्षेत्रगत विकास योजनाहरू: सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, वातावरणीय, जोखिम न्यूनीकरण, संस्थागत विकास, वित्तीय विकास योजना तथा नगरपालिकाको योजना तथा निर्माण मापदण्डहरूलाई समावेश गरी प्रमुख योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि प्रारम्भिक कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरी निर्देशक समिति, विषयगत उप-समिति गठन गरी ती समितिहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया गरी सुझाव संकलन गरिएको थियो । यसैगरी, स्थानीय सरोकारवाला व्यक्तिहरू, स्थानीयवासी, समाजसेवी, बुद्धिजीवी, नागरिक समाजका व्यक्तिहरूसँग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष छलफल अन्तर्क्रिया समेत गरी स्थानीय समस्याहरू पहिचान गरिएको थियो । वस्तुस्थिति अध्ययन, नक्शांकन, पार्श्वचित्र तयार गरी नगरपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा क्षेत्रगत विकास योजनाहरू तयार गरिएको छ ।

प्रदेश नं १ को झापा जिल्लामा अवस्थित भद्रपुर नगरपालिका नेपालको जेठो नगरपालिका मध्येको एक नगरपालिका हो । वि.सं. २००८ सालमा स्थापना भएको यो नगरपालिकामा २०३८/३९ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसको केही वडाहरूलाई एकीकृत गरी १५ वडामा विभाजन गरिएको थियो । वि.स. २०७१ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर दुबै गाविसहरू तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा समावेश गरी १५ वटै वडामा विभाजित गरिएको थियो भने २०७३ को राज्य पुनर्संरचनाले साविकको पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत समावेश गरी १० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । व्यापारिक दृष्टिकोणले पूर्व पश्चिम राजमार्गको पूर्वी द्वार काकडभिट्टा शुरु हुनु भन्दा अगाडि नै भद्रपुर भारतको विहार राज्यसँग सिधै जोडिएको हुनाले यो नगरपालिका व्यापारिक केन्द्रको रूपमा चिनिन्थ्यो । भद्रपुर झापा जिल्लामा अवस्थित पूर्वी तराईको प्रमुख र महत्वपूर्ण नगरपालिका हो । भद्रपुर नगरपालिका महेन्द्र राजमार्गको विर्तामोड देखि १७ कि.मी. दक्षिणमा अवस्थित छ । मेची नदीमा पुल र हुलाकी मार्ग (भद्रपुर-गौरीगंज-रंगेली-विराटनगर) निर्माण भएमा व्यापारिक दृष्टिकोण र रणनीतिक अवस्थितिले गर्दा यस नगरपालिकाको अझ विकास हुने देखिन्छ । भद्रपुर पुरानो नगरपालिका भएतापनि भौतिक विकास तथा निर्माणमा भने अझै पनि पछि परेको स्थिति छ ।

भद्रपुरको विकासको लागि मुख्यतया कृषि, उद्योग/व्यापार व्यवसाय, पूर्वाधार विकास लगायत नगरमा विद्यमान धार्मिक, साँस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धनका साथै वातावरण सुधारतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ । यसबाट एकातिर यस नगरपालिकालाई औद्योगिक, व्यापारिक र कृषि केन्द्रको रूपमा विकास गरी वरिपरिका क्षेत्रहरूमा सेवा र सुविधाहरू पुऱ्याउने एक महत्वपूर्ण नगरपालिकाको रूपमा विकास गर्न सकिने देखिन्छ भने कृषिसँग सम्बन्धित र अन्य उत्पादन मुलक उद्योगहरूको विकास मार्फत नयाँ रोजगारीको सृजना हुने प्रचुर संभावना रहेको छ ।

"पूर्वी क्षेत्रको व्यापारिक द्वार: शान्ति, समृद्धि सहितको भद्रपुर शहर" भन्ने दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको यस वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले भद्रपुरलाई नेपालको पूर्वी क्षेत्रको प्रमुख व्यापारिक द्वारको रूपमा चित्रण गरेको छ । उद्योग, व्यापार, कृषि र पर्यटनको विकास र विस्तारद्वारा भद्रपुर नगरपालिकालाई पूर्वी नेपालकै नमूना आधुनिक शहरको रूपमा विकास गर्ने यस योजनाले अगाडि सरेको ध्येय हो । नगरपालिकामा शान्ति सुव्यवस्था कायम गरी समृद्ध भद्रपुरको सपना देख्ने तर्फ यस योजनाले परिलक्षित गरेको छ । प्रस्तावित दीर्घकालीन सोच हासिल गर्नको लागि पूर्वाधारको विकास, विस्तार र स्तरोन्नति, गरिबी निवारण, कृषि विकास, चिया खेति, पशुपालन, तरकारी खेति, पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास, सामाजिक सुरक्षा, प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना, वैदेशिक व्यापार, आयात-निर्यात, वातावरण व्यवस्थापन, कटान तथा डुबान नियन्त्रण, फोहोर मैला व्यवस्थापन, संस्थागत

सुदृढिकरण र सेवा प्रहावमा सुधार गरी नयाँ स्थानीय तहको निर्माण पश्चात स्थानीय तहको सवलीकरण गर्दै राज्यको पुनर्संरचना अनुरूपको मर्म अनुसार सेवा सुविधाको सहज पहुँच तथा विकास निर्माणमा तीव्रता र चुस्तता हुनु अत्यन्त जरुरी देखिन्छ ।

क्षेत्रगत विकास योजनालाई समेटी क्षेत्रगत आवश्यकताका आधारमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजनाहरु समेत पहिचान गरी प्रस्ताव गरिएको यस प्रतिवेदनमा योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई Indicative रूपमा प्रस्ताव गरिएको छ । नगरपालिकाको आवश्यकतालाई प्रतिबिम्बित गर्ने गरी वस्तुगत विश्लेषणको आधारमा समेत योजनाहरु प्रस्ताव गरिएकोले नगरपालिकाले वार्षिक योजनामा यस्ता आयोजना तथा कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गरिनुपर्दछ ।

मेची पुलको निर्माण र हुलाकी राजमार्गको स्तरोन्नतिसँगै आर्थिक, व्यापारिक र औद्योगिक विकास हुन सक्ने, पूर्वी क्षेत्रको व्यापारिक शहरको रूपमा विकास हुन सक्ने, कृषि तथा नगदे वालीको विकास र विस्तार गर्न सकिने, पर्यटन विकास (किचकवध, कमलधाप र चन्द्रगढ) द्वारा रोजगारीको सृजना गर्न सकिने, अन्तरदेशीय नाकाको रूपमा विकास हुन सक्ने मुख्य सवल पक्षहरु रहेको यस नगरपालिकामा थुप्रै चुनौतीहरु समेत रहेका छन् । पूर्वका दमक, विर्तामोड र मेचीनगर जस्ता शहरहरूसँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने, सुरक्षित वस्ती विकासको लागि भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको सफल कार्यान्वयन, डुबान र कटानको समस्या नियन्त्रण गरी सुरक्षित शहर बनाउनु, विभिन्न क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु जस्ता चुनौतीहरु चिर्दै यस वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले निर्दिष्ट गरेको लक्ष अनुसार भद्रपुरको व्यवस्थित शहरी विकासको लागि मूल रूपमा निर्माण मापदण्डको कार्यान्वयन, पूर्वाधार विकास, संस्थागत पुनर्संरचना, आवश्यक बजेट विनियोजन, स्थानीय सरकार (नगरपालिका), प्रादेशिक सरकार तथा केन्द्र सरकारको समन्वय, सहकार्य तथा सक्रियतामा योजना कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ ।

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

नेपालमा विगतका दशकहरू देखि नै शहरीकरणको प्रकृया र गति तीव्र रूपमा बढिरहेको छ । सन १९९१ र २००१ को बिचमा शहरी जनसंख्याको वृद्धिदर ३.६% प्रति वर्ष रहेकोमा सन २००१ र २०११ को बिचमा शहरी जनसंख्याको वृद्धि दर ३.४% रहेको थियो । २०७०/७१ साल सम्ममा नेपालमा ५८ वटा नगरपालिकाहरू रहेका थिए र तिनीहरू मध्ये धेरैजसो नगरपालिकाहरू पूर्व पश्चिम महेन्द्र राजमार्ग या जिल्ला सदरमुकाममा अवस्थित थिए । नगरपालिकाहरूको संख्या वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा २०७२ मा नगरपालिकाहरूको संख्या २१७ वटा पुगेको पाइन्छ भने हालसालै राज्य पुनरसंरचना पश्चात नेपालमा २४६ नगरपालिकाहरू पुगेका छन् । भद्रपुर नगरपालिका ५८ वटा नगरपालिका मध्येकै पुरानै नगरपालिका हो । तर साविकको भद्रपुर नगरपालिकामा वरिपरिका गाविसहरू (चन्द्रगढी, महेशपुर) पहिलो चरणमा र पछि पृथ्वीनगर गाविस समेत समावेश गरी भद्रपुर नगरपालिका घोषणा गरिएको छ ।

नेपालमा हालसम्म पनि धेरैजसो नगरपालिकाहरूको अर्थतन्त्र मुलतः कृषिमा आधारित रहेको देखिन्छ । साविकका गाविसहरूलाई समेटेर घोषणा गरिएको हुनाले अधिकांश शहरहरू ग्रामीण प्रकृतिका छन् । धेरै गाउँ/गाविसहरूलाई समेटेरी नगरपालिका घोषित गर्ने गरिएकोले अधिकांश शहरहरूमा आधारभूत सेवा सुविधा समेत पुगिसकेको छैन । सबै नगरपालिकाहरूमा बस्ने जनसंख्यालाई आधार मान्दा हाल नेपालमा शहरी जनसंख्या ५९% भन्दा माथि पुगिसकेको स्थिति छ ।

विगत केही दशक देखि नेपाल सरकारले शहरी योजना र विकासलाई आधुनिक विधि र पद्धति अनुरूप विकास गर्ने रणनीति अख्तियार गरेको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा सन १९६९ मा काठमाण्डौ नगरपालिकाको पहिलो भौतिक विकास योजना तयार गरिएको थियो । यो योजना भौतिक विकास योजनाको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण प्रयासको रूपमा स्थापित भएको पाइन्छ । यसपछि पनि काठमाडौंको व्यवस्थित विकासको लागि धेरै प्रयासहरू भए, योजनाहरू तयार गरिए तर संस्थागत समन्वयको कमी तथा पन्याप्त लगानीको अभावका कारण कतिपय योजनाहरू व्यावहारिक रूपमा कार्यान्वयनमा आउन सकेनन । योजना तर्जुमाको क्रममा समय क्रमसँगै आवधिक विकास योजना, गुरुयोजना, भौतिक विकास योजना, एकीकृत विकास योजना जस्ता शहरी विकासका आधुनिक विधि र सोचहरूलाई पनि क्रमशः अगाडि बढाउँदै लगेको पाइन्छ । नगरपालिकाको तहमा हालसम्म पनि आवधिक योजनाको अभ्यास भैरहेको पाइन्छ । तर यस्ता कतिपय योजनाहरूको कार्यान्वयन पक्ष भने सन्तोषजनक हुन सकिरहेका छैनन् ।

नेपालमा शहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्न तथा संतुलित शहर विकास गर्नको लागि नेपाल सरकारले “राष्ट्रिय शहरी नीति २००७” तयार गर्‍यो । यसै नीति अनुसार नेपालका पछि परेका नगरपालिकाहरूलाई विशेष प्राथमिकताका साथ योजना तर्जुमा गर्दै कार्यान्वयनलाई अगाडि बढाउने नीति समेत समावेश गरेको छ । राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति २०१५ (National Urban Development Strategy, 2015) ले एकीकृत र क्षेत्रीय शहरी पद्धतिको विकासलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्य लिएको पाइन्छ । तर नेपालमा पहिलेकै ५८ वटा नगरपालिकाहरूमा समेत भौतिक पूर्वाधारको अवस्था कमजोर रहेको छ । राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति अनुसार शहरी सडक घनत्व केवल ३.२६ किमि/प्रति व्यक्ति रहेको छ, जुन दक्षिण एशियाकै न्यून हो । तर

शहरीकरणको तिब्र विकासले गर्दा नेपालमा शहरी पूर्वाधारको विकास र निर्माणमा तीब्र दबाव परेको छ । शहरी पूर्वाधार निर्माणमा सार्वजनिक पूँजीको लगानी अहिलेसम्म पनि न्यून नै रहेको छ । नेपाल सरकार दातृ निकायहरूको सहयोगमा एकीकृत विकासका आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा लागि रहेको छ । हाल दातृ निकायहरूको सहयोगमा मझौला एकीकृत शहरी विकास तथा वातावरण सुधार आयोजना (Secondary Towns Integrated Urban Environmental Improvement Project), एकीकृत शहरी विकास आयोजना (Integrated Urban Development Project), शहरी सुशासन तथा विकास कार्यक्रम (Urban Governance and Development Program) जस्ता शहरी विकास आयोजनाहरू संचालनमा आएका छन् । नेपाल सरकारकै पहलमा शहरी विकास मन्त्रालय अन्तरगत केही नगरपालिकाहरूमा संघन शहरी कार्यक्रम अन्तर्गत शहरी विकासको लागि पूर्वाधारमा लगानी भै रहेको छ ।

शहरी विकासकै सन्दर्भमा नेपाल सरकारले वि. स. २०६७/६८ देखि मध्य-पहाडी लोकमार्गमा अवस्थित १० वटा नमुना शहर छनौट गरी उक्त शहरहरूको एकीकृत विकास गर्नको लागि आफ्नै स्रोतबाट नयाँ शहर आयोजना कार्यक्रम संचालन गरिरहेको छ । मध्य-पहाडी लोकमार्गको कोरिडोरमा छनौट भएका १० वटा नयाँ शहरहरूमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन एकै साथ हुँदै आईरहेको छ । आ.व. २०७२/७३ देखि शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले तराई-मधेशमा अवस्थित हुलाकी राजमार्गमा १० वटा नयाँ शहरहरू छनौट गरी तिनीहरूको संभाव्यता अध्ययन गर्नेको लागि बजेट विनियोजन गरी १० नयाँ शहरको संभाव्यता अध्ययन कार्य अगाडि बढाएको छ । देशकै सबैभन्दा पुरानो हुलाकी राजमार्ग तराईका शहरहरूलाई जोडने एक प्रमुख राजमार्ग भएतापनि यसको विकास राम्ररी अगाडि बढ्न सकेको छैन भने हुलाकी राजमार्गमा रहेका वस्ती तथा बजारले समेत व्यवस्थित रूप लिन सकिरहेका छैनन् । यसै उद्देश्यका साथ, तराईमा समेत शहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले नयाँ शहरहरूको विकास र विस्तार गर्ने नीति नेपाल सरकारको रहेको छ । यसका साथै, यसै आर्थिक बर्षमा शहरी विकास मन्त्रालयले सुर्खेत र प्यूठान जिल्लामा १/१ नयाँ शहर निर्माण गर्ने कार्य समेत सँगसँगै अघि बढाएको छ ।

योजनाबद्ध शहरी विकासलाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय विकास मन्त्रालयले समेत नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमा गर्दै आएको छ । आवधिक योजना, शहरी सडक यातायात गुरुयोजना तर्जुमा, आवधिक जिल्ला विकास योजना, शहरी गुरुयोजना, पूर्वाधार विकास योजना, जिल्ला सडक यातायात गुरु योजना स्थानीय विकास मन्त्रालयहरूबाट तर्जुमा गरी व्यवस्थित शहरी विकास योजनालाई स्थानीय विकास मन्त्रालयले समबन्धित नगरपालिकाहरू मार्फत अगाडि बढाउँदै आएको छ ।

राष्ट्रिय शहरी विकास नीतिलाई अत्मासाथ गर्दै शहरी पूर्वाधार विकास गरी शहरी गरिवीलाई न्यूनीकरण गर्नको लागि आर्थिक बर्ष २०७३/७४ देखि स्थानीय विकास मन्त्रालयले प्राथमिकताक्रममा रहेका २५ वटा नगरपालिकाहरूलाई व्यवस्थित गर्नको लागि बजेट विनियोजन गरी "वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा" गर्ने कार्यक्रम शुरु गरेको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा भद्रपुर नगरपालिका र यस परामर्शदाताबीच भएको संझौता बमोजिम भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा कार्यको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरी बुझाइएको छ ।

१.२ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्नु हो । यसै मूल उद्देश्यसँग सम्बन्धित निम्न उद्देश्यहरू यस अध्ययनले समेटेको छ;

१. भद्रपुर नगरपालिकाको प्रोफाइल तयार गर्ने
२. भद्रपुर नगरपालिका क्षेत्रको आधार नक्शा तयार गर्ने
३. नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिहरूको निर्धारण गर्ने
४. विषयगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, नतिजाका आधारमा क्षेत्रगत योजना (भौतिक विकास योजना, सामाजिक विकास योजना, आर्थिक तथा वित्तीय विकास योजना, वातावरण व्यवस्थापन योजना, संस्कृति, पर्यटन तथा संरक्षण योजना, संस्थागत विकास योजना, प्रकोप न्यूनीकरण तथा जोखिम व्यवस्थापन योजना) तयार गर्ने
५. प्रमुख आयोजनाहरू पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्ने
६. बहु-क्षेत्रगत लगानी कार्ययोजना तयार पार्ने
७. निर्माण/योजना मापदण्ड प्रस्ताव गर्ने

१.३ अध्ययनको कार्य क्षेत्र

यस अध्ययनको कार्य क्षेत्रलाई बुँदागत रूपमा तल व्याख्या गरिएको छ;

१.३.१ आधार नक्शा अध्यावधिक

भद्रपुर नगरपालिकाको एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्यको लागि आधार नक्शा अध्यावधिक गरिएको छ । आधार नक्शा अध्यावधिक गर्ने कार्यको लागि स्थलगत अध्ययन, भ्रमण, अवलोकन गरिएको छ भने जि.पि.एस.को सहायताले सबै किसिमका पूर्वाधारहरूको नक्शाङ्कन समेत गरिएको छ । आधार नक्शा अध्यावधिक गर्ने कार्य अन्तर्गत निम्न पक्षहरू समावेश गरिएको छ:

- विद्यमान सडक संजाल (सडक, यातायत रुट, बस स्टप, सडकको किसिम आदि),
- भवनहरूको अवस्थिति, किसिम, संचनाको स्थिति आदि,
- भू-उपयोग (व्यापारिक, आवासीय, संस्थागत, बसोबास, कृषि, प्राकृतिक, गुठी, सार्वजनिक आदि)
- जल प्रवाह प्रणाली (नदि, खोला, पोखरी)
- शहरी पूर्वाधार (विद्युत, टेलिफोन, खानेपानी, सार्वजनिक धारा, पोखरी, पार्किङ स्थल, एयरपोर्ट, आदि)
- सार्वजनिक पूर्वाधार (स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा, चिहान, मन्दिर, मस्जिद, उद्योग, कलकारखाना आदि)
- वातावरणीय प्रदूषण स्थल (भू-क्षय, आगलागी, ल्याण्डफिल साइट, फोहोर विसर्जन स्थल आदि)
- संस्कृतिक तथा पर्यटकीय (मन्दिर, म्युजियम, सिनेमाघर, भ्यूटावर, पार्क, पूरातात्विक क्षेत्र आदि)

१.३.२ नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयारी

भद्रपुर नगरपालिकाको समग्र क्षेत्रलाई समेटी योजनाको लागि आवश्यक पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । यस्तो पार्श्वचित्रमा आधारभूत सूचनाहरू जस्तै: भौतिक, सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय, वित्तीय तथा संस्थागत पक्षहरू समेटिएको छ । विषयगत मुद्दाहरूलाई व्याख्या तथा विश्लेषण समेत गरी नक्शा, चित्र, प्रमुख समस्या र संभावनाहरू तथा विगतको आधारमा प्रवृत्तिगत विश्लेषण समेत गरिएको छ ।

१.३.३ विश्लेषण

विश्लेषण अन्तर्गत प्रवृत्ति विश्लेषण, समस्या संभावना विश्लेषण, स्थानिक विश्लेषण, वित्तीय विश्लेषण गरी विगत र वर्तमानको वस्तुस्थितिको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । यसबाट भद्रपुर नगरपालिकाको विगत र वर्तमान स्थिति बुझ्न सहज भएको थियो ।

१.३.४ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच

सहभागितात्मक पद्धतिबाट नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको छ । सोही दीर्घकालीन सोचलाई आधार मानी नगरपालिकाले वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू अगाडि बढाईएको छ ।

१.३.५ विषयगत लक्ष, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू

यस योजना तयारीको क्रममा विषयगत लक्ष, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू समेत प्रस्ताव गरी विषयगत योजना तयार गरिएको छ । विषयगत योजना तयारीको लागि निर्धारित लक्ष र उद्देश्य हासिल गर्ने आधार, योजना तथा कार्यक्रमहरू, जोखिम पक्ष समेत निर्धारण गरी प्रस्ताव गरिएको छ ।

१.३.६ दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना तर्जुमा

विद्यमान शहरी वस्तुस्थितिको अध्ययन गरी दीर्घकालमा कस्तो किसिमको शहर निर्माण गर्ने, कुन कुन क्षेत्रमा के के पूर्वाधार विकास गर्ने, शहरी विकास कुन क्षेत्रतिर विस्तार गर्ने, जोखिम युक्त क्षेत्रहरू कता रहेका छन् लगायत भविष्यमा कस्तो शहर बनाउने भन्ने विषयलाई विशेष ध्यान दिई दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ । यस्तो भौतिक विकास योजनाले भविष्यको शहरी स्वरूप निर्धारण गर्न मद्दत गर्दछ ।

१.३.७ वातावरण व्यवस्थापन योजना

यस योजना दस्तावेजमा वातावरण व्यवस्थापन योजनालाई पनि समावेश गरिएको छ । वातावरण व्यवस्थापन योजना अन्तर्गत फोहोर व्यवस्थापन, प्रदूषण नियन्त्रण, शहरी हरियाली, कृषि, पार्क, खुल्ला क्षेत्र व्यवस्थापन, संरक्षण तथा संवेदनशील क्षेत्र जस्ता वातावरणीय पक्षलाई समेटी वातावरण व्यवस्थापन योजना तयार गरिएको छ ।

१.३.८ सामाजिक विकास योजना

सामाजिक विकास योजना अन्तर्गत सामाजिक अवस्थाको विश्लेषण गर्दै शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा, महिला सहभागिता, समावेशिता, पिछडिएका समुदाय/वर्गको विकास, संस्कृति तथा खेलकुद, मनोरन्जन,

पुस्तकालय, सामुदायिक भेला, उत्सव जस्ता सामाजिक विषयलाई मध्यनजर गरी योजनाहरू प्रस्ताव गरिएको छ । यस किसिमको योजनाले सामाजिक विकासलाई विशेष मद्दत पुऱ्याउनेछ ।

१.३.९ संस्कृति, पर्यटन तथा संरक्षण योजना

नगरको धर्म, संस्कृति, सम्पदा, पुरातात्विक महत्वका क्षेत्र लगायत पर्यटन विकासका संभावनाहरूलाई समेत समेटी संस्कृति, पर्यटन तथा संरक्षण योजना तयार गरिएको छ । स्थानीय संस्कृति, चाडपर्व, रीतिरिवाज, मन्दिर, मस्जिद, पर्व आदिलाई समेटी संस्कृति, पर्यटन तथा संरक्षण योजना तयार गरिएको छ।

१.३.१० आर्थिक विकास योजना

आर्थिक विकास योजना अन्तर्गत आर्थिक विकासका संभाव्य क्षेत्रहरू, औद्योगिक विकास, रोजगारीको अवसर, कृषिको विविधिकरण तथा विकास र विस्तार, ग्रामीण-शहर अन्तरसम्बन्ध, उत्पादन, नगद्देवाली, साना तथा मझौला उद्योग र व्यवसायिक गतिविधि, आर्थिक क्षेत्र लगायत आर्थिक विकासका समस्या र संभावनालाई समेटी विद्यमान आर्थिक गतिविधिको आधारमा भविष्यको संभावनालाई उजागर गरिएको छ। यस किसिमको योजनाले नगरको विद्यमान आर्थिक स्थितिको साथै भविष्यको आर्थिक विकासको संभावनालाई अगाडि बढाउन मद्दत गर्नेछ ।

१.३.११ वित्तीय विकास योजना

वित्तीय विकास योजना अन्तर्गत नगरपालिकाको विगतको आय-व्यय तथा योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक हुने बजेट तथा बजेट उपलब्ध हुने स्रोतहरू समेत पहिचान गरी योजना कार्यान्वयनको लागि वित्तीय विकास योजना प्रस्ताव गरिएको छ । यस किसिमको वित्तीय विकास योजनाले बजेट व्यवस्थापनको खाका प्रस्तुत गरेको छ ।

१.३.१२ संस्थागत विकास योजना

संस्थागत सुदृढीकरण विना विकास योजनाहरू कार्यान्वयन गर्न सकिदैन । तसर्थ सुसाशन, स्रोत परिचालन, जन सहभागिता, स्थानीय स्रोतहरूको समुचित प्रयोग, नगरपालिकाको विद्यमान स्रोत साधन तथा क्षमता लगायत विविध पक्षलाई समेटी संस्थागत विकास योजना तयार गरिएको छ । संस्थागत विकास योजनाले संस्थागत समन्वय, लगानीको स्रोत तथा योजना कार्यान्वयन सहज बनाउने छ ।

१.३.१३ बहु-क्षेत्रगत लगानी योजना

बहु-क्षेत्रगत लगानी कार्ययोजनामा प्रस्तावित योजना तथा कार्यक्रमहरूको संभाव्य स्रोत पहिचान गरी लगानीको खाका तयार गरिएको छ । यसमा कुन कुन आयोजनाको लागि के कति रकम कुन कुन स्रोतबाट परिचालन गर्न सकिन्छ सो कुरालाई स्पष्ट किटान गरी योजना खाका कोरिन्छ । योजना कार्यान्वयनको संभाव्य निकाय, उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत, लगानी वर्ष समेत किटान गरी योजना दस्तावेजमा समावेश गरिएको छ ।

१.३.१४ निर्माण मापदण्ड

नगरपालिका क्षेत्रभित्र निर्माण हुने पूर्वाधार तथा भवनहरूको निर्माण मापदण्ड समेत तयार गरिएको छ । निर्माण मापदण्ड अन्तर्गत भवनको कभरेज, तल्ला, उचाई, खुल्ला क्षेत्र लगायत न्यूनतम आधारहरू समेत तोकी तयार गरिएको छ । निर्माण मापदण्ड तयार गर्दा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको २०७२ को मापदण्डलाई समेत आधार मानिएको छ ।

१.३.१५ मुख्य पूर्वाधारको डिपिआर तयारी

नगरपालिकाले आयोजना निर्माणको लागि मुख्य पूर्वाधारहरूको संभाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन समेत तयार गरिएको छ । यस किसिमको संभाव्यता अध्ययनले योजना निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने छ ।

१.३.१६ नक्शा तयारी

वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाको लागि आवश्यक नक्शाहरू समेत तयार गरिएको छ । जसको लागि निम्न बमोजिमक नक्शाहरू तयार गरी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ:

- अवस्थिति नक्शा (Location Map)
- प्रभाव क्षेत्र नक्शा (Hinterland Map)
- वर्तमान भू-उपयोग नक्शा (Existing Land use Map)
- वर्तमान पूर्वाधार नक्शा (Existing Infrastructure Map)
- प्रस्तावित भू-उपयोग नक्शा (Proposed Land use Map)
- वर्तमान र प्रस्तावित सडक संजाल नक्शा (Existing and Proposed Road Network Map)
- वर्तमान र प्रस्तावित खानेपानी वितरण/प्रणाली नक्शा (Existing and Proposed Water Supply Network Map)
- वर्तमान र प्रस्तावित ढल संजाल नक्शा (Existing and Proposed Sewerage/Drainage Map)
- वातावरणीय र जोखिम संवेदनशील नक्शा (Environmental and Risk Sensitive Map)

२. अध्ययन विधि

२.१ परिचय

भद्रपुर नगरपालिकाको कार्यालय र यस परामर्शदाताबीच भएको सम्झौता अनुरूप भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको लागि वृहत जनसहभागिता, सरोकारवाला निकायहरूसँगको छलफल/अन्तर्क्रिया, स्थलगत अध्ययन भ्रमण, नक्शा अध्यावधिक गरी योजना दस्तावेज तयार गरिएको छ। विकासका हरेक चरणमा सबै जनताको समान पहुँच होस भन्ने कुरालाई मनन गरी सहभागी तथा समतामुलक प्रकृयाबाट यस प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। अध्ययनको कार्य विधिमा नगरपालिकाको स्थलगत सर्वेक्षण, अवलोकन, नगरपालिकाका नवनिर्वाचित पधाधिकारीहरू, नगरपालिका भित्रका दलीय प्रतिनिधि, स्थानीय जनसमुदाय तथा प्रमुख सरोकारवालाहरूसँग छलफल, अन्तरक्रिया, औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल, लक्षित समूह छलफल साथै स्थानीय निकाय एवं अन्य स्रोतबाट संकलित सूचना, जानकारी एवं तथ्याङ्कहरूलाई अध्ययन तथा विश्लेषण गरी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। यस अध्ययनको कार्य विधि निम्न अनुसार रहेको छ:

२.२ पूर्व अध्ययनहरूको पुनरावलोकन

वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि नगरपालिकासँग सम्बन्धित विभिन्न प्रतिवेदनहरू, जानकारीहरू, तथ्याङ्कहरू, नक्शाहरू इत्यादि संकलन गरी अध्ययन गरिएको छ। उपलब्ध तथ्याङ्क, जानकारी तथा प्रतिवेदनहरूको पुनरावलोकन तथा समीक्षाको आधारमा भद्रपुर नगरपालिकाको एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्न सहयोग पुगेको थियो। अध्ययनको यस प्रारम्भिक चरणमा तल उल्लेखित प्रतिवेदनहरूको अध्ययन गरिएको थियो। अन्य प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्कहरू समेत आवश्यकता अनुसार अध्ययन/समीक्षा गरिएको थियो र सोही आधारमा योजना तयारी कार्यलाई अगाडि बढाइएको थियो।

- वार्षिक नगर विकास योजना (२०६७/६८- २०७२/७३)
- गाविस/नगरपालिका पार्श्वचित्रहरू (साविक चन्द्रगढी, महेशपुर, पृथ्वीनगर गाविसहरू तथा साविक भद्रपुर नगरपालिका)
- साविक भद्रपुर नगरपालिकाको आवधिक योजना, (२०६९-२०७४)
- साविक भद्रपुर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र (२०६९)
- राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०१५ (National Urban Development Strategy, 2015)
- भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण निर्देशिका तथा नीति, २०६९
- भौतिक विकास योजना प्रतिवेदनहरू
- शहरी विकास नीति, २०६४
- स्थानीय विकास मन्त्रालय, निर्माण मापदण्ड तथा निर्देशिका, २०७२
- राष्ट्रिय आवास नीति, २०६८
- GIS Based Base Map Data of Bhadrapur Municipality, 2071

यसका साथै, शहरी विकाससँग सम्बन्धित अन्य नीतिहरूको पुनरावलोकन गरी यसको निष्कर्ष समेत यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

Business Plan, 2014 (DUDBC): Business Plan 2014 को ३ नम्बर (पेज ४७) मा उल्लेख भए अनुरूप शहरी क्षेत्र तथा बजारहरूमा पूर्वाधार विकास कार्यक्रमहरू जस्तै: सडक, एकीकृत ढल प्रणाली, रंगशाला, पार्क जस्ता योजनाहरूको विकास र विस्तार गर्नुपर्ने जस्ता रणनीतिक कार्यक्रमहरू तय गरी व्यवस्थित शहरी विकास गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । रणनीतिक योजनाहरू, कार्यक्रम तथा नीति र कार्यनीतिहरूको तय गरी कार्यक्रमहरू तयार पार्ने, कार्यान्वयन गर्ने र पुनरावलोकन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नगरपालिकाहरूको शहरी योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य नै दिगो शहरी विकासलाई बढावा दिई आधुनिक भौतिक पूर्वाधार विस्तारको माध्यमबाट शहरी गरिवी न्यूनीकरण गर्दै ग्रामीण शहरी क्षेत्र बिचमा समन्वय स्थापित गर्नु हो । त्यसैले नगर क्षेत्रको एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने तथा डाटाबेस तयार गरी शहरी योजनाहरूको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । यस किसिमको एकीकृत शहरी विकास योजनाले एकातिर सबै क्षेत्रलाई समेटी एकीकृत विकासमा योगदान पुऱ्याएको हुन्छ भने अर्कोतिर डिजिटल डाटा पनि तयार हुने हुँदा आवश्यकता अनुसार नगरपालिकाले उपयोग गर्न सक्दछ ।

तेह्रौँ योजना (२०७०-२०७२/७३): यस योजनाको परिच्छेद ५ (५.४.२) मा उल्लेख भए अनुसारको उद्देश्य पर्याप्त पूर्वाधार सहित सुरक्षित, स्वच्छ, व्यवस्थित र आर्थिक रूपमा समृद्ध शहरहरूको विकास गर्ने विभिन्न रणनीति तथा कार्यनीतिहरू तय गरिएका छन् । यस्ता रणनीति र कार्यनीतिहरू मुख्यत एकीकृत पूर्वाधार विकास योजनासँग सम्बन्धित रहेका छन् । यसका लागि शहरी नक्शाङ्कन, एकीकृत क्षेत्रगत विकास योजना, भौतिक पूर्वाधार विकास योजनाको तर्जुमा गर्नुपर्ने जस्ता प्रमुख कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ ।

राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति २०१५ (National Urban Development Strategy 2015): राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति २०१५ (अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन) मा उल्लेख भए अनुसारको उद्देश्य पुरा गर्न शहरी विकास वा शहरी प्रणाली सम्बन्धी मध्य र दीर्घकालीन रणनीतिहरू तय गरिएका छन् । ग्रामीण शहर अन्तरसम्बन्धको सवलीकरण, क्षेत्रीय र अन्तर क्षेत्रीय सडक स्तरोन्नती, सडक पूर्वाधार सुधार, साना शहरहरूको गुणात्मक विकास गर्ने, स्मार्ट शहरहरूको परिकल्पना अनुरूपको पूर्वाधार तयार गर्नुपर्ने तथा प्रान्तीय र केन्द्रहरूलाई क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय शहरी प्रणालीमा आवद्ध गराउने जस्ता रणनीतिहरू छन् । त्यसैगरी शहरी क्षेत्रहरूमा लगानी प्रोत्साहन गर्ने, पूर्वाधार विकास गर्ने, खानेपानीको स्रोत संरक्षण र व्यवस्थापन गर्दै पानीको गुणस्तर, आपूर्ति तथा वितरण प्रणालीलाई वैज्ञानिकीकरण गर्ने, सहभागितामूलक फोहोर व्यवस्थापन, भूउपयोग, सडक यातायातलाई शहरी तथा क्षेत्रिय योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा एकीकृत गर्दै जाने लगायत अन्य शहरी वातावरण, उर्जा, शहरी अर्थतन्त्र, शुसासन, भूमी व्यवस्थापन सम्बन्धी विषेश रणनीतिहरू तर्जुमा गरिएका छन् ।

राष्ट्रिय आवास नीति, २०६८ र योजना, २०७१: “सबैका लागि आवास” भन्ने अवधारणा सहितका राष्ट्रिय आवास नीति २०६८ लागु गरिएको छ भने उक्त नीतिका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू पुरा गर्न आगामी

१० वर्षको लागि राष्ट्रिय आवास योजना तर्जुमा गरिएको छ । सबैका लागि सुरक्षित, पर्याप्त र औकात अनुकुलको आवास उपलब्ध गराउने उद्देश्यबाट निर्देशित राष्ट्रिय आवास नीति २०६८ ले गरिवीको रेखामुनी रहेका अव्यवस्थित तथा असुरक्षित वस्तीलाई समेटी आवास अवधारणा विकास गरेको पाईन्छ भने राष्ट्रिय आवास योजना २०७१ मा १० वर्षीय कार्यक्रम अन्तर्गत आवास सेवालाई विपन्न वर्ग लक्षित आवास सेवा, निजी क्षेत्रबाट संचालित आवास सेवा र आवास क्षेत्रमा क्षमता विस्तार गर्ने महत्वपूर्ण तीन समूहहरूमा वर्गीकरण गरिएको पाईन्छ ।

२.३ तथ्याङ्क संकलन

परामर्शदाताको स्थलगत अध्ययन टोलीबाट अध्ययनको लागि आवश्यक पर्ने प्राथमिक तथा द्वितीय दुबै किसिमका तथ्याङ्क, जानकारी तथा सूचनाहरू निम्नानुसार संकलन गरिएको थियो ।

२.३.१ द्वितीय तथ्याङ्क संकलन

यस अध्ययनका लागि आवश्यक पर्ने द्वितीय तहको तथ्याङ्कहरू निम्न माध्यमबाट संकलन गरिएको थियो:

क) विभिन्न कार्यालयका अध्ययन प्रतिवेदनहरू जस्तै: साविक गाउँ विकास समिति, जिल्ला विकास समिति, जिल्ला स्थित स्वास्थ्य, शिक्षा, कृषि तथा अन्य विकास निर्माणसँग सम्बन्धित कार्यालय, गैः सरकारी संघ संस्थाहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र, पुस्तक आदिबाट आवश्यक तथ्याङ्क तथा जानकारी संकलन गरिएको थियो ।

ख) नगरपालिकामा उपलब्ध आवधिक योजना, वार्षिक योजना, नक्शा तथा अन्य जानकारीहरू ।

ग) आवश्यक निम्न नक्शाहरू समेत संकलन गरिएको थियो:

नापी नक्शा: स्थलरूप नक्शा (Topography Map) १:२५००० मापनलाई आधार नक्शाको रूपमा लिईएको थियो । स्थलरूप नक्शा १:२५००० मापन र साविकका गाविस नक्शालाई सहायक नक्शाको रूपमा लिइएको थियो ।

जिल्ला नक्शा: यस्ता नक्शाहरू नापी विभाग तथा सम्बन्धित नापी कार्यालयहरूबाट समेत संकलन गरिएको थियो ।

भू-उपग्रह नक्शा: यसको लागि गुगल अर्थको माध्यमद्वारा उक्त क्षेत्रको भू-उपग्रह नक्शा अध्ययन गरी आवश्यक जानकारीहरू संकलन गरिएको थियो ।

२.३.२ प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन

वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरू स्थलगत अध्ययन, भ्रमण तथा विभिन्न निकाय/व्यक्तिहरूसँग औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल, अन्तरक्रियाको माध्यमबाट संकलन गरिएको थियो । प्राथमिक तथ्याङ्क, सूचना, जानकारी तथा योजनाहरू तल उल्लेखित विधि तथा प्रक्रियाबाट संकलन गरिएको थियो ।

क) निर्देशक समिति तथा विषयगत उप-समिति गठन तथा छलफल

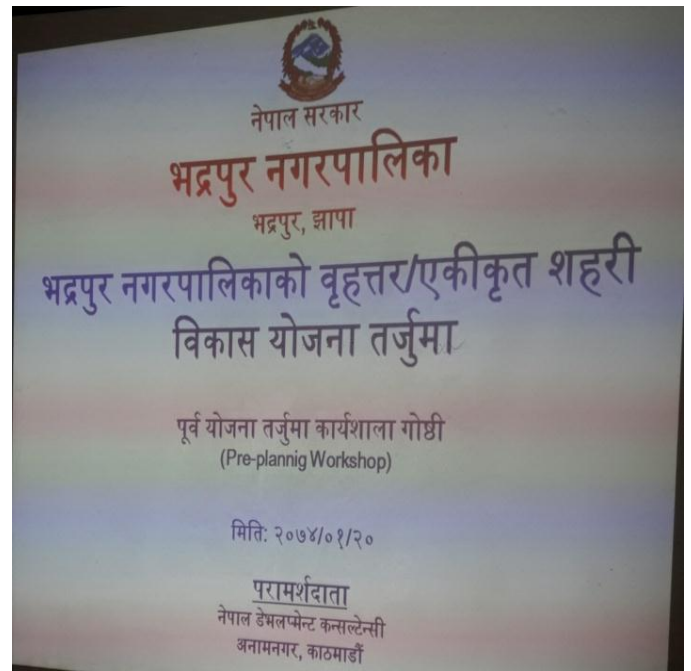
वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको कार्यविधि अनुसार स्थानीय सरोकारवाला निकायलाई प्रत्यक्ष सहभागी गराई उनीहरूबाट सूचना संकलन गर्ने अभिप्रायले मिति २०७४/१/२० मा निर्देशक समिति

र विषयगत उप-समितिहरू गठन गरिएको थियो । परामर्शदाताको प्राविधिक टोलीले निर्देशक समिति तथा विषयगत उप-समितिहरूसँग छलफल/अन्तरक्रिया समेत आयोजना गरेको थियो । परामर्शदाताको प्राविधिक टोली तथा नगरपालिकाको संयुक्त आयोजनामा १ दिने कार्यशाला गोष्ठी गरी वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाबारे प्रस्तुतीकरण गरी छलफल समेत संचालन गरेको थियो । स्थानीय विकास मन्त्रालयले जारी गरीको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको कार्यशर्तमा प्रस्ताव गरे बमोजिम भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको लागि निर्देशक समितिको गठन देहाय बमोजिम रहेको थियो (यस सम्बन्धी विवरण अनुसूची २ मा राखिएको छ) ।

- नगरपालिकाका नगर प्रमुख/कार्यकारी अधिकृत, संयोजक -१ जना
- शहरी योजनाकार, नगरपालिकाद्वारा चयन/मनोनयन गरेको, सदस्य- १ जना
- डिभिजन कार्यालय, शहरी विकास तथा भनव निर्माण विभागका प्रतिनिधि, सदस्य - १ जना
- जिल्ला प्राविधिक कार्यालयका प्रतिनिधि, सदस्य -१ जना
- नगरपालिकाका इन्जिनयर, सदस्य सचिव-१ जना

यसैगरी योजना तर्जुमालाई आवश्यक विषयगत छलफल तथा अन्तर्क्रियाको लागि विषयगत उप-समितिको गठन समेत गरिएको थियो । विषयगत समूहको संरचना तथा सदस्यहरूको विवरण अनुसूची २ मा राखिएको छ ।

वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको पूर्व योजना तयारी कार्यशाला गोष्ठी आयोजना

नगरपालिकाका कार्यकारी अधिकृत लगायत योजना तर्जमा गोष्ठीमा

योजनाबारे जिज्ञासा तथा सुझाव दिनुहुँदै सरोकारवाला कार्यालय प्रतिनिधि

पूर्व योजना तयारी कार्यशालामा सहभागी नगरवासीहरू

स्थानीय सरोकारवाला प्रतिनिधिहरू, जिज्ञासा र सुझाव दिँदै

स्थानीय सरोकारवाला प्रतिनिधिहरू, जिज्ञासा र सुझाव दिँदै

सरोकारवालाहरु आ-आफ्नो धारणा र जिज्ञासा राख्नुहुँदै

सहभागीहरुलाई योजनाबारे प्रकाश पार्नुहुँदै योजना टोली प्रमुख

क) स्थलगत अध्ययन, अवलोकन भ्रमण

भद्रपुर नगरपालिकाको वस्तुस्थिति अध्ययनको लागि स्थलगत अध्ययन, अवलोकन भ्रमण समेत गरिएको थियो । खासगरी योजना क्षेत्रको समस्या संभावनालाई स्थलगत अध्ययन भ्रमण गरी प्राविधिक दृष्टिकोण निर्माण गर्न समेत स्थलगत अवलोकन भ्रमण महत्वपूर्ण रहेको थियो । स्थलगत अध्ययन भ्रमणमा योजना टोलीका टोली प्रमुख, योजनाविद, स्थानीय बुद्धिजिवी, नगरपालिका प्रतिनिधि समेत सहभागी भएका थिए। स्थलगत अध्ययन भ्रमणमा खासगरी नगर क्षेत्रको जोखिम स्थलहरु, संभावनाहरु, प्राकृतिक वातावरण, निर्माणाधीन ठूला आयोजनाहरु, बजार विकासको क्रम, वातावरणीय अवस्था, धार्मिक-पुरातात्विक महत्वका क्षेत्रहरुको अवलोकन भ्रमण गरिएको थियो । स्थलगत सर्भेक्षणका केही फोटो तल प्रस्तुत गरिएको छ । स्थलगत अध्ययन भ्रमण तथा अवलोकन र छलफलका फोटोहरु अनुसूची ३ मा राखिएको छ ।

परामर्शदाताका टोली प्रमुख र प्राविधिकहरु किचकबधको स्थलगत निरीक्षण गर्दै

ज्ञाने चौक

भानु चौक

देउनिया पुल

निर्माणधीन मेची पुल

प्रशिक्षण केन्द्र, कलवलगुडी

बजार क्षेत्र

ख) नक्शा अध्यावधिक

यस बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि नगरपालिका क्षेत्रलाई समेटी भौतिक, सामुदायिक/सार्वजनिक पूर्वाधार, प्राकृतिक वातावरण, सामाजिक वस्तुस्थिति समेतलाई समावेश गरी नक्शाको अध्यावधिक गर्नुपर्ने भएकोले GPS को सहायताले नक्शा अध्यावधिक गरिएको थियो। उपलब्ध भू-उपग्रह नक्शामा शहरमा विद्यमान शहरी पूर्वाधारहरू जस्तै: विद्यालय, क्याम्पस, सरकारी कार्यालय, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, उद्योग/कारखाना, अस्पताल तथा अन्य स्वास्थ्य संस्थाहरू, मठ/मन्दिर, देवालय, मस्जिद, चर्च, विमानस्थल, एनजिओ/आइएनजिओ, होटल, पुल, सडक, पार्क, खुल्ला क्षेत्र, विद्युत, सिंचाई, खानेपानी लगायत सबै किसिमका पूर्वाधारहरूको अवस्थिति नक्शांकन गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ। सोही आधारमा भद्रपुर नगरपालिकाको अध्यावधिक आधार नक्शा समेत तयार गरिने छ। यसैको आधारमा नगरको भू-क्षेत्र निर्धारण, पूर्वाधारको आवश्यकता विश्लेषण, प्रस्ताव, योजना तयारी कार्य सम्पन्न गरिने छ। नक्शा अध्यावधिक गर्ने कार्यको लागि प्राविधिक टोलीलाई स्थलगत रूपमा परिचालन गरिएको थियो। नक्शा अध्यावधिकमा निम्न पक्षहरू समेटिएको थियो:

प्रशासनिक सिमाना नक्शा

- जिल्ला सिमाना
- वडा सिमाना
- ग्रामीण र शहरी क्षेत्रको सिमाना

क) आधार नक्शा

- Irrigation Canal
- Water body/pond/lake
- River and stream
- Religious/cultural Buildings

अवस्थिति नक्शा

Major Place Name/location
River, Lakes, and other major features names

सडक संजाल नक्शा (सडक र पुल)

कालोपत्रे
ग्राभेल सडक
धुले सडक

सडक पदानुक्रम

राजमार्ग
सहायक मार्ग
मुख्य मार्ग
पैदल मार्ग

अन्य पूर्वाधार नक्शा

Electricity transformer
 Electricity Line
 Telephone Distribution
 Water supply Source
 Drinking Water Pipeline
 Water Tank

सामाजिक पूर्वाधार नक्शा

शैक्षिक र स्वास्थ्य संस्था नक्शा
 उद्योग कलकारखाना नक्शा
 सरकारी/गै-ह सरकारी संस्था र सामुदायिक केन्द्रको नक्शा
 वडा सेवा केन्द्र नक्शा
 हाटबजार र संकलन केन्द्र नक्शा

वातावरण संवेदनशील नक्शा

वन जंगल संरक्षण नक्शा
 ताल र सीमसार संरक्षण नक्शा
 नदि नियन्त्रण नक्शा

भू-उपयोग नक्शा

विद्यमान भू-उपयोग नक्शा

ग) सामुदायिक/लक्षित समूह छलफल

योजना तयारीको लागि सामुदायिक तथा लक्षित समूह छलफल गरी समस्या संभावनाहरू समेत संकलन गरिएको थियो । लक्षित समूह छलफल गर्दा महिला, बालबालिका, दलित, जनजाति, पिछडिएका समूहहरूसँगको छलफल गरी लक्षित समूहका समस्या/सवालहरूलाई यस बृहत/एकीकृत योजना प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ । आवश्यकता अनुसार विभिन्न क्षेत्रमा सामुदायिक/लक्षित समूह छलफल गरी सूचना संकलन गरिएको थियो ।

घ) दीर्घकालीन सोच निर्धारण कार्यशाला गोष्ठी आयोजना

नगर विकासको लागि कुनै पनि योजनाले दीर्घकालीन सोचलाई आधार मान्नु पर्दछ । दीर्घकालीन सोच बिना निश्चित लक्ष र उद्देश्यका साथ अगाडि बढ्ने बाटो पहिल्याउन कठिन हुने हुँदा दीर्घकालीन सोच तयार गरी सोही मुताबिक अगाडि बढ्नु पर्ने हुन्छ । यस बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि भद्रपुर नगरपालिकालाई विद्यमान संभावनाका आधारमा भविष्यमा कहाँ पुग्ने भनी दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्न दीर्घकालीन सोच कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरिनेछ । योजना तथा कार्यक्रम तयार गर्दा सोही दीर्घकालीन सोच हासिल गर्नका लागि परिलक्षित हुनेगरी प्रस्ताव गरिने छ । दीर्घकालीन सोच कार्यशालामा विभिन्न समूहहरू बनाई छलफल गरी नगरको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिने छ ।

ड) निर्देशक समितिसँको छलफल

निर्देशक समितिको कार्यक्षेत्र निम्नानुसार तोकिएको थियो;

- योजना टोलीलाई दिशा निर्देशन दिने
- नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्ने
- विषयगत उप-समितिलाई आवश्यक सुझाव सल्लाह प्रदान गर्ने
- नगरस्तरीय भेला गराई रणनीतिक योजना तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने
- सरोकारवाला निकायहरुबाट आएका सुझावहरुलाई आवश्यकता अनुसार योजनामा समावेश गर्न सल्लाह प्रदान गर्ने
- सहभागितात्मक कार्यशाला गोष्ठी गराई योजना तर्जुमा कार्य अगाडि बढाउने
- वृहत्तर/एकीकृत शहरी विकास योजना दस्तावेजलाई अन्तिम रूप दिने

उपरोक्त कार्यक्षेत्र बमोजिम भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि आवश्यकता अनुसार निर्देशक समितिसँग छलफल अन्तर्क्रिया आयोजना गरिएको थियो । निर्देशक समितिबाट प्राप्त सुझाव सल्लाहलाई आवश्यकता अनुसार योजना प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको थियो ।

च) विषयगत उप-समितिहरुसँको छलफल

विषयगत उप-समितिको कार्य क्षेत्र निम्नानुसार तोकिएको थियो;

- विषयगत योजना तथा कार्यक्रम तयारीको लागि सहजीकरण गर्ने
- समस्या पहिचान, योजना छनौट र प्राथमीकरणमा सहयोग गर्ने
- सरोकारवाला निकायहरुसँगको छलफलमा सहभागिता जनाई सक्रिय सहयोग गर्ने
- विषयगत अग्रणी क्षेत्र पहिचान गरी सो सम्बन्धी मस्यौदा योजना तयारीमा सहयोग गर्ने
- दीर्घकालीन सोच कार्यशाला गोष्ठी तथा अन्य परामर्श छलफलमा सकृय सहभागिता जनाउने
- विषयसँग सम्बन्धित सूचनाहरु संकलन तथा विश्लेषण गर्न सहयोग गर्ने

उपरोक्त कार्यक्षेत्र तोकिएको विषयगत-उपसमिति गठन कार्य अगाडी बढिसकेको छ । विषयगत उप-समितिसँग आवश्यकता अनुसार छलफल/अन्तर्क्रिया आयोजना गरिनेछ । विषयगत समस्या तथा योजनाहरु तयारीको लागि विषयगत उप-समितिसँगको छलफल महत्वपूर्ण रहेको थियो ।

छ) अन्य सरोकारवाला निकायहरुसँगको छलफल/अन्तर्क्रिया

वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि भद्रपुर नगरपालिकाका र राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, स्थानीय समाजसेवी, बुद्धिजिवी, पत्रकार र अन्य सरोकारवाला निकायहरु सम्मिलित छलफल/अन्तर्क्रिया गरिएको थियो । यस किसिमका छलफल/अन्तर्क्रियाबाट नगर विकासका सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, चुनौती र अवसरहरु समेत निर्धारण गरिएको छ ।

२.४ तथ्याङ्क प्रशोधन

प्राथमिक तथा द्वितीय तहको तथ्याङ्क संकलन गर्ने क्रममा विभिन्न तथ्याङ्कहरु संकलन हुने भएकोले भद्रपुर नगरपालिकाको वृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरुलाई केलार्ई उपयुक्त तथ्याङ्कहरु विश्लेषणको लागि प्रयोग गर्न स्थलगत कार्यबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरु प्रशोधन

गरिएको थियो । तथ्याङ्क प्रशोधन गर्ने क्रममा सरल एवं उपयुक्त ढाँचा जस्तै: तालिका, चार्ट, डायग्राम आदिमा प्रस्तुत गरिएको छ । साथै, स्थलगत सर्वेक्षण तथा अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्क, सूचना तथा जानकारीहरूलाई उपयुक्त मान नापको नक्शाहरूमा समावेश गरी नक्शाहरू समेत अध्यावधिक गरिएको थियो। प्रशोधित तथ्याङ्कलाई आवश्यकता अनुसार योजना तर्जुमा प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

२.५ विश्लेषण

बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि संकलित तथ्याङ्कहरू प्रशोधन गरिसकेपछि विश्लेषण गरिएको छ । योजना तयारीको लागि विषयगत रूपमा निम्नानुसार विश्लेषणको गरिएको छ:

२.५.१ भौतिक विश्लेषण

विद्यमान शहरी वस्तुस्थितिको अध्ययन गरी दीर्घकालमा कस्तो किसिमको शहर निर्माण गर्ने, कुन कुन क्षेत्रमा के के पूर्वाधार विकास गर्ने, शहरी विकास कुन क्षेत्रतिर विस्तार गर्ने, जोखिमयुक्त क्षेत्रहरू कता रहेका छन् लगायत भविष्यमा कस्तो शहर बनाउने भन्ने विषयलाई विशेष ध्यान दिई दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरिने छ । भौतिक विश्लेषणमा शहरी भौतिक पूर्वाधारको स्थिति, आवश्यकता, शहरी स्वरूप, प्रवृत्ति विश्लेषण गरी भौतिक वस्तुस्थितिको विश्लेषण गरिएको छ । भौतिक विश्लेषणको आधारमा नै भौतिक विकास योजना प्रस्ताव गरिने छ ।

२.५.२ वातावरणीय विश्लेषण

वातावरणीय विश्लेषण अन्तर्गत शहरी वातावरणीय विविध पक्षलाई समेटिने छ । वातावरणीय विश्लेषण अन्तर्गत फोहोर व्यवस्थापनको विद्यमान स्थिति, भावि योजना तथा संभावना, प्रदुषण नियन्त्रण, शहरी हरियाली, कृषि, पार्क, खुल्ला क्षेत्र व्यवस्थापन, संरक्षण तथा संवेदनशील क्षेत्र जस्ता वातावरणीय पक्षको विश्लेषण गरी वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गरिने छ । वातावरणीय विश्लेषणले वर्तमान वातावरणीय अवस्था र भविष्यको योजना तयारीको आधार प्रदान गर्ने छ ।

२.५.३ सामाजिक स्थिति विश्लेषण

सामाजिक स्थिति विश्लेषण अन्तर्गत सामाजिक अवस्था जस्तै: शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा, महिला सहभागिता, समावेशिता, पिछडिएका समुदाय/वर्गको विकास, संस्कृति तथा खेलकुद, मनोरन्जन, पुस्तकालय, सामुदायिक भेला/उत्सव जस्ता सामाजिक विषयलाई विश्लेषण गर्दै सामाजिक स्थिति सुधार गर्न आवश्यक विविध पक्षहरू समेटिने छ । खासगरी यस अन्तर्गत, जनसंख्या वृद्धि, बसाईसराइको प्रवृत्ति, शैक्षिक अवसर, स्वास्थ्य स्थिति, पिछडिएका समुदायहरूको उत्थान र विकासको लागि अपनाइनुपर्ने पद्धतिका विषयमा योजनामा समावेश गर्नुपर्ने विविध पक्षहरू समेटिने छ । यसै आधारमा नै सामाजिक योजना तयार गरिने छ ।

२.५.४ आर्थिक स्थिति विश्लेषण

आर्थिक स्थिति विश्लेषण अन्तर्गत नगरको आर्थिक स्थिति जस्तै: औद्योगिक विकास, रोजगारीको अवसर, कृषिको विविधिकरण तथा विकास र विस्तार, ग्रामीण-शहर अन्तरसम्बन्ध, उत्पादन, नगदेवाली, साना

तथा मझौला उद्योग र व्यवसायिक गतिविधि, आर्थिक क्षेत्र लगायत आर्थिक विकासका समस्या र संभावनालाई समेटि विद्यमान आर्थिक गतिविधिको आधारमा भविष्यको संभावनालाई समेटिने छ । यसैगरी नगरको आयात निर्यात, आर्थिक विकासको अग्रणी क्षेत्र लगायत नगरको विद्यमान आर्थिक स्थितिको साथै भविष्यको आर्थिक विकासको संभावनालाई समेत समेटि आर्थिक स्थिति विश्लेषण गरी सोही अनुसार योजना तथा कार्यक्रमहरू प्रस्ताव गरिनेछ ।

२.५.५ वित्तीय विश्लेषण

वित्तीय विश्लेषण अन्तर्गत नगरपालिकाको विगतको आय-व्यय तथा योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक हुने बजेट तथा बजेट उपलब्ध हुने स्रोतहरूको स्थितिलाई समेटिने छ । यसका साथै योजना कार्यान्वयनको लागि नगरपालिकामा उपलब्ध हुने वित्तीय स्थिति, आम्दानीको संभाव्य स्रोतहरू, लगानीका प्रमुख स्रोतहरू लगायतका वित्तीय पक्षलाई विश्लेषण गरिने छ । वित्तीय विकास योजना तथा लगानी रणनीति तयार गर्दा सोही आधारमा तयार गरिने छ ।

२.५.६ संस्थागत स्थिति विश्लेषण

विद्यमान संस्थागत स्थितिको विश्लेषण गरी भावि संस्थागत सुदृढीकरणको आवश्यकतालाई समेत यस अन्तर्गत समावेश गरिने छ । स्वशासन, स्थानीय स्रोत परिचालन, जनसहभागिता, स्थानीय स्रोतहरूको समुचित प्रयोग, नगरपालिकाको विद्यमान स्रोत साधन तथा क्षमता लगायत विविध पक्षलाई समेटि संस्थागत विकास योजना तयार गर्नको लागि संस्थागत पक्षको विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । विद्यमान संस्थागत संरचना, क्षमता विश्लेषण गरी भविष्यको लागि आवश्यक पर्ने संस्थागत संरचना एवं संस्थागत समन्वय, लगानीको स्रोत तथा योजना कार्यान्वयनका पक्षलाई समेटि संस्थागत विश्लेषण गरी संस्थागत विकास योजना तयार गरिने छ ।

२.६ योजना तयारी

बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाको लागि सबै तहमा छलफल अन्तर्क्रिया तथा विश्लेषण पश्चात योजना तयारी गरिएको छ । योजना तयारी गर्दा क्षेत्रगत योजनाहरू (भौतिक विकास, सामाजिक विकास, आर्थिक विकास, वातावरणीय, संस्थागत विकास, वित्तीय विकास, जलवायु परिवर्तन तथा प्रकोप न्यूनीकरण योजना तयारी गरिने छ । योजना तयारी गर्दा LFA Approach मा आधारित भै विषयगत लक्ष्य, पार्श्वचित्र, रणनीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू, विद्यमान अवस्था र लक्षित पार्श्वचित्र समेत झल्कनेगरी तयार गरिने छ ।

यसैगरी योजना तथा कार्यक्रमहरू तयार गर्दा अल्पकालीन, मध्यकालीन, दीर्घकालीन गरी योजनाको आवश्यकता र लगानीको स्थिति अनुसार प्रस्ताव गरिने छ । योजनाहरू प्राथमिकीकरण गर्दा विषयगत उप-समितिको सुझाव एवं प्राविधिक विश्लेषणलाई समेत आधार मानिने छ ।

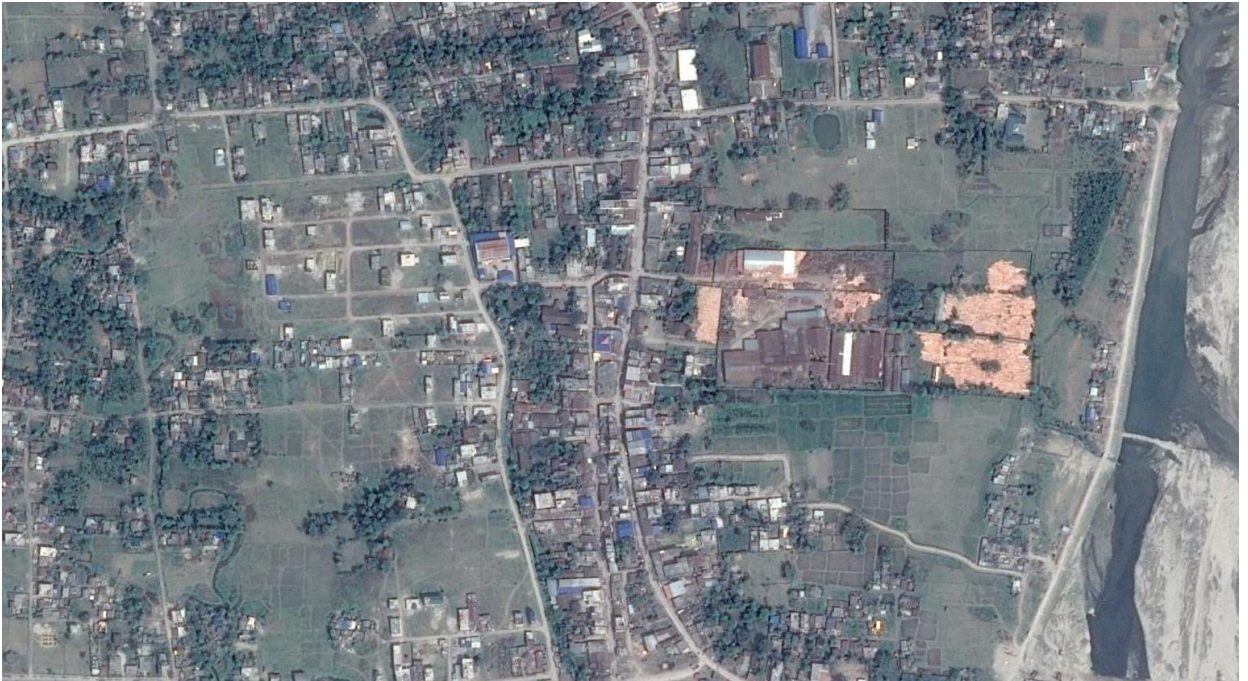
२.७ आधार नक्शा (Base Map) तयारी

२.७.१ विद्यमान आधार नक्शाको उपलब्धताको मूल्याङ्कन

भद्रपुर नगरपालिकाको आधार नक्शा अध्यावधिक गर्ने कार्य यस अध्ययनको कार्य सीमा अन्तरगतको मुख्य कार्य हो । यसको लागि भद्रपुर नगरपालिका क्षेत्रको विद्यमान आधार नक्शाको उपलब्धता सम्बन्धी अध्ययन/मूल्याङ्कन गरिने छ । उपलब्ध भए सम्मको आधार नक्शाहरू संकलन गरिएको थियो । विशेषगरी शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, नगरपालिका, जिल्ला नापी कार्यालयहरूबाट आधार नक्शाहरू खोजी गरिएको थियो भने उपलब्ध नभएका नक्शाहरू प्राप्तिको लागि गुगल नक्शा लगायत अन्य स्रोतहरूलाई समेत आधार बनाईएको थियो । यसरी संकलित तथ्याङ्कलाई आधार मानी नक्शा अध्यावधिक गरिने छ ।

२.७.२ भू-उपग्रह नक्शाको प्राप्ति

भद्रपुर नगरपालिकाको आधार नक्शा तयारीको लागि ERDAS नामक सफ्टवेयरबाट प्रशोधन (processing) गरी नक्शाको विश्लेषण तथा विवेचना गरिने छ । भू-उपग्रह नक्शालाई आधार मानी नगरपालिकाको सडक संजाल नक्शा तयार गरिने छ । यसरी सडक संजालको नक्शा तयार गरिसकेपछि उक्त नक्शाको आधारमा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरूको नक्शाहरू तयार गर्ने र परिमार्जन गर्ने काम सम्पन्न गरिने छ । साथै स्थलगत अध्ययनद्वारा यसरी तयार गरिएको पूर्वाधार, सडक संजाल तथा अन्य आवश्यक सूचनाहरू स्थलगत अध्ययनद्वारा प्रमाणित गरी अध्यावधिक गरिने छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाको भू-उपग्रह नक्शा

यस अध्ययनको लागि आवश्यक पर्ने नक्शाहरू तयार गर्नको लागि नापी विभाग, काठमाण्डौबाट Ground control points प्राप्त गरिएको थियो । अन्य आवश्यक Ground control point को हकमा Differential Global Positioning System (DGPS) प्रयोग गरी WGS 85 निर्देशाङ्कलाई राष्ट्रिय ग्रीड प्रणालीमा आधारित रहेर प्राप्त गरिएको थियो । ग्राउन्ड कन्ट्रोल प्वाइन्टहरू जिपिएसको सहायताले प्राप्त गरिएको थियो र आवश्यक मात्रामा यस्ता कन्ट्रोल प्वाइन्टहरू लिईएको थियो । यसै प्वाइन्टहरूका आधारमा भू-उपग्रह नक्शालाई राष्ट्रिय ग्रीड प्रणालीमा लगी Geo-reference गरिएको थियो । यसरी Geo-reference गरिएको भू-उपग्रह नक्शालाई आधार मानी आधार नक्शा तयारी तथा अध्यावधिक गरिने छ ।

२.७.४ Grid and Height Datum

आधार नक्शाहरू तयार गर्दा National Nepalese Modified UTM ग्रीड प्रणालीमा तयार गरिने छ । सम्पूर्ण कन्ट्रोल विन्दुहरू, उचाई र समोच्च रेखाहरू National Nepalese Height Datum मा आधारित हुनेछन ।

२.७.५ Digitization

प्रशोधन गरिएको भू-उपग्रह नक्शालाई परामर्शदाताका प्राविधिकहरूबाट सजकतापूर्वक डिजिटलाईजेसन गरी आवश्यक नक्शाहरू तयार गरिने छ । यसरी तयार गरिएको नक्शामा स्थलगत अध्ययनबाट अध्यावधिक गरिएको सम्पूर्ण सूचनाहरूलाई समावेश गरिने छ । अध्यावधिक नक्शाहरूलाई पुनः स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकन भ्रमण र अन्तर्क्रियाबाट रुजु गरिने छ । आधार नक्शामा मूल रूपमा तलको तालिकामा प्रस्ताव गरिए बमोजिमका Thematic and Attribute समावेश गरिएको छ;

तालिका २.१: आधार नक्साका Thematic Attribute

प्रशासनिक सिमाना नक्शा	आधार नक्शा	अवस्थिति नक्शा	सडकको किसिम तथा पुल	सडक पदानुक्रम	अन्य पूर्वाधार नक्शा	सामाजिक/सार्वजनिक पूर्वाधार नक्शा	वातावरण संवेदनशील नक्शा	भू-उपयोग नक्शा
अन्तराष्ट्रिय सिमाना	Building Footprints	Major Place Name/location	कालोपत्रे	राजमार्ग	Electricity transformer	शैक्षिक, स्वास्थ्य संस्था, सुरक्षा	वन जंगल	आवासीय क्षेत्र
जिल्ला सिमाना	Irrigation Canal	River, Lakes, and other major features names	ग्राभेल सडक	सहायक मार्ग	Electricity Line	उद्योग कलकारखाना	ताल संरक्षण	आवासीय तथा व्यापारिक क्षेत्र
नगरपालिका सिमाना	Water body/pond/lake	Chowk, Gate, Statue	धुले सडक	मुख्य मार्ग	Telephone Distribution	सरकारी/गैन्ह सरकारी संस्था र सामुदायिक केन्द्रहरू	नदि नियन्त्रण	कृषि क्षेत्र
वडा सिमाना	River and stream	Adjoining Rural Municipality/municipality	पैदल मार्ग	पैदल मार्ग	Water supply Source	नगरपालिका कार्यालय	जोखिम क्षेत्र	संस्थागत क्षेत्र

ग्रामीण र शहरी क्षेत्रको सिमाना	Religious/cultural Buildings		पुल पुलेसा (पक्की पुल, झोलुङ्गे पुल, कलभर्ट)		Water Tank	हाटबजार र संकलन केन्द्र	संरक्षण क्षेत्र	औद्योगिक क्षेत्र
	Contour				Drainage and Sewerage network	बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु	फोहोर व्यवस्थापन स्थल, संकलन स्थान	खुल्ला क्षेत्र
	Control Points					रंगशाला, खेल मैदान, सिनेमाघर, पुस्तकालय	भू-क्षय, ढुवान तथा कटान क्षेत्र	संरक्षण क्षेत्र, जोखिम क्षेत्र
						धार्मिक/सांस्कृतिक, पुरातात्विक केन्द्र		
						सवदाहा गृह		

साथै, आवश्यकता अनुसार नगरपालिकामा विद्यमान अन्य पूर्वाधार, सेवा सुविधा स्थिति, वितरण, अवस्थितिलाई समेत आधार नक्शामा समावेश गरिने छ ।

यसरी भद्रपुर नगरपालिकाको आधार नक्शा अध्यावधिक गरी सो अध्यावधिक नक्शाको आधारमा नगरपालिकाको क्षेत्रगत विकास योजना तयार गरिएको छ । बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले नगरपालिकाको समग्र क्षेत्रलाई समेटेरी दीर्घकालीन विकासको खाका प्रस्तुत गरेको छ ।

३. भद्रपुर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र

३.१ सामान्य परिचय

प्रदेश नं १ को झापा जिल्लामा अवस्थित भद्रपुर नगरपालिका नेपालको जेठो नगरपालिका मध्येको एक नगरपालिका हो। वि.सं. २००८ सालमा स्थापना भएको यो नगरपालिकामा २०३८/३९ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसको केही वडाहरूलाई एकीकृत गरी १५ वडामा विभाजन गरिएको थियो। वि.स. २०७१ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर दुवै गाविसहरू तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा समावेश गरी १५ वटै वडामा विभाजित गरिएको थियो भने २०७३ को राज्य पुनर्संरचनाले साविकको पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत समावेश गरी १० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ। व्यापारिक दृष्टिकोणले पूर्व पश्चिम राजमार्गको पूर्वी द्वार काकडभिट्टा शुरु हुनु भन्दा अगाडी नै भद्रपुर भारतको विहार राज्यसँग सिधै जोडिएको हुनाले यो नगरपालिका व्यापारिक केन्द्रको रूपमा चिनिन्थ्यो। भद्रपुर झापा जिल्लामा अवस्थित पूर्वी तराईको प्रमुख र महत्वपूर्ण नगरपालिका हो। भद्रपुर नगरपालिका महेन्द्र राजमार्गको विर्तामोड देखि १७ कि.मी. दक्षिणमा अवस्थित छ। मेची नदीमा पुल र हुलाकी मार्ग (भद्रपुर-गौरीगंज-रंगेली-विराटनगर) निर्माण भएमा व्यापारिक दृष्टिकोण र रणनीतिक अवस्थितिले गर्दा यस नगरपालिकाको अझ विकास हुने देखिन्छ। भद्रपुर पुरानो नगरपालिका भएतापनि भौतिक विकास तथा निर्माणमा भने अझै पनि पछि परेको स्थिति छ।

३.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमी

सन् १७७३ मा तत्कालीन राजा रणबहादुर शाहको शासन कालमा नेपालको सिमाना पश्चिम तर्फ कुमाउ गडवाल र पूर्वतर्फ टिष्टासम्म पुगेको थियो। विराटनगर र रंगेलीबीच पर्ने धनपुर भन्ने स्थान र झापा बजारमा (साविक कुमरखोद गाविस) सन् १८१४ अंग्रेजहरूले आक्रमण गरी आफ्नो कब्जामा लियो र सन् १८१५ नोभेम्बर २८ मा सुगौली सन्धिमा हस्ताक्षर भयो। यसरी मेची नदी सदाको लागि पूर्वी अन्तराष्ट्रिय सिमाना हुन पुग्यो। तत्कालिन झापा जिल्ला मोरङ गोश्वरा अन्तरगत पर्दथ्यो। पछि तत्कालिन कुमरखोद गाविस अन्तरगत रहेको झापा बजार मोरङ गोश्वरा सँग आएको हुदा यस जिल्लाको नाम झापा रहन गयो। वि.स. २००७ सालपछि झापाबाट गोश्वरा तत्कालिन चन्द्रगढी गाविसमा सर्न पुगी चन्द्रगढी सदरमुकाम कायम भयो। पछि चन्द्रगढी गाविसका केही भागहरू भद्रपुर नगरपालिका गाभेर भद्रपुर नै जिल्लाको सदरमुकाम रहन भयो। वि.स. २०७१ मा साविक चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसलाई भद्रपुर नगरपालिका भागेर पुरै चन्द्रगढी भद्रपुर नगरपालिका बन्न गयो भने वि.स. २०७३ को राज्य पुनर्संरचनामा साविक पृथ्वीनगर गाविस पनि भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएको छ।

३.३ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना तथा राजनैतिक र प्रशासनिक विभाजन

झापा जिल्लाको दक्षिण पूर्वी भूभागमा अवस्थित भद्रपुर नगरपालिका जिल्लाको सदरमुकाम पनि हो। भद्रपुर नगरपालिका २६° २५' २१" उत्तरी अक्षांश देखि २६°३७' ००" उत्तरी अक्षांश र ८८° ०६'४५" पूर्वी देशान्तर देखि ८८° ०२' ०९" पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको छ। मेची नदीको किनारमा अवस्थित भद्रपुर नगरपालिकाको अधिकांश भु-भाग समथल रहेको छ भने यस नगरपालिकाको उचाई समुन्द्र

सतहबाट ६८ मिटर (साविक पृथ्वीनगर गाविसको दक्षिणी क्षेत्र) देखि ११३ मिटर (साविक चन्द्रगढी गाविसको उत्तरी क्षेत्र) सम्म रहेको छ । भद्रपुरको भूस्वरूप समथल भएतापनि उचाईगत हिसाबले हेर्दा यसको उचाई दक्षिणबाट उत्तर तर्फ क्रमश बढ्दै गएको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको उत्तरमा मेचीनगर नगरपालिका र दक्षिणमा कचनकवल गाउँपालिका रहेको छ । त्यसैगरी पूर्वमा भारतको पश्चिम बंगाल र बिहार प्रान्त रहेका छन् भने पश्चिममा हल्दिबारी गाउँपालिका रहेको छ ।

स्थानीय तह पुनर्संरचनामा तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा साविक पृथ्वीनगर गाविस गाभेर भद्रपुर नगरपालिका निर्माण गरिएको छ । हाल भद्रपुर नगरपालिकाको क्षेत्रफल ९६.३५ वर्ग किमि रहेको छ भने भद्रपुर नगरपालिकामा १० वटा वडाहरू रहेका छन् । स्थानीय तह पुरसंरचनाले साविक भद्रपुर नगरपालिकाको कार्यालय रहेको स्थान अर्थात् भद्रपुर बजारलाई नगरपालिकाको केन्द्र मानेको छ । भद्रपुर नगरपालिका जिल्लाको ३ नं संसदीय क्षेत्रमा पर्दछ । भद्रपुर बजार पूर्व पश्चिम महेन्द्र राजमार्गबाट १७ किमि दक्षिणमा रहेको छ ।

३.३ हावापानी तथा जलवायु

समुन्द्र सतहबाट कम उचाईमा अवस्थित भएकोले भद्रपुर नगरपालिकामा उष्ण हावापानी पाईन्छ भने भद्रपुर बर्षातमा बंगालको खाडीबाट आउने मनसुनी हावापानीबाट प्रभावित क्षेत्र हो । गृष्मकालमा यहाँको तापक्रम ३८ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्दछ भने शीतकालमा १५ देखि १० डिग्री सेल्सियससम्म ओर्लिन्छ । कुनै वर्ष अधिकतम तापक्रम ४२ डिग्री सेल्सियस सम्म पुगेको र न्यूनतम तापक्रम ८ डिग्री सेल्सियससम्म झरेको पाइन्छ । वर्षा ऋतुमा हिन्द महासागरको बंगालको खाडीबाट आउने मनसुनी हावाबाट यहाँ २७१.७५ मिलि मिटरसम्म वर्षा हुने गरेको पाइन्छ । यहाँको हावापानी ज्यादै उष्ण र शुष्क हुने हुँदा स्वास्थ्यका लागि उपयोगी नभएपनि कृषि कार्यका लागि भने उपयोगी मानिन्छ ।

३.४ नदिनाला तथा तालहरू

भद्रपुर नेपाल भारतमा सीमाना भएर बग्ने मेची नदीको किनारमा अवस्थित नगरपालिका हो । देउनिया, झिलिमिले, घोडामारा अन्य स-साना खोलाहरू हुन् । देउनिया खोला चुरेबाट आएकोले बर्षेभरि पानी बग्ने गर्दछ भने झिलिमिले र घोडामारा स्थानीय खोला भएकोले हिउद लागेपछि सुक्ने गर्दछन् । तर बर्षातमा भने यी खोलाहरू बढेर नदिको रूप लिन गर्दछन् । भद्रपुर नगरपालिकामा प्राकृतिक ठूला ताल नभएपनि केही स्थानहरूमा निजी स्तरमा खनिएका पोखरीहरू छन्, जहाँ व्यवसायिक माछा पालन गर्ने गरिएको छ । हाल वडा नं १ स्थित भैसाबाडी भन्ने स्थानमा केही प्राकृतिक तालहरू रहेको भएतापनि हाल उक्त तालहरू संरक्षणको अभावमा सुक्दै गएका छन् भने वडा नं २ स्थित कमलधापमा (साविक पृथ्वीनगर-५) सीमसार क्षेत्र रहेकोका उक्त सीमसार पनि संरक्षणको अभावमा सुक्दै गएको छ ।

३.५ नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग

कुनैपनि ठाँउको विकास योजना कार्यान्वयन गर्नको लागि भू-उपयोग योजना निकै महत्वपूर्ण हुने गर्दछ । नगरपालिकामा कुन कुन ठाँउमा के कस्ता प्रकारका गतिविधिहरू भैरहेका छन् र भविष्यमा के कस्ता गतिविधिहरूको संभावना हुन्छ भन्ने कुरा भू-उपयोग योजनाबाट प्रष्ट हुने गर्दछ । भविष्यको भू-उपयोग

योजना तयारीको लागि वर्तमानको भू-उपयोगबारे थाहा पाउनु जरुरी हुन्छ। भद्रपुर नगरपालिकाको विगत आवधिक योजनाको तुलनामा बसोबास क्षेत्र र चियाबारी केही बढेको देखिन्छ। भद्रपुर नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी कृषि क्षेत्र कुल भू-भागको ६८.८३% रहेको देखिन्छ भने दोस्रो स्थानमा आवास क्षेत्र १०.८५% रहेको देखिन्छ। नगरपालिकामा कृषि भू-भागको बाहुल्यता रहेको र बसोबास क्षेत्र विस्तारित भएकोले वन क्षेत्र केवल ८.१२% रहेको छ। त्यसैगरी वालुवा क्षेत्र ५% र नदी, खोला, ताल र पोखरी क्षेत्र २.४५% रहेको छ। नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने भू-उपयोग नक्शा अनुसूची ५ मा राखिएको छ।

तालिका ३.१: नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग स्थिति

क्र.स.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (व. किमि)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	६६.३२	६८.८३
२	आवासीय तथा संस्थागत क्षेत्र	१०.४५	१०.८५
३	वन क्षेत्र	७.८२	८.१२
४	बुट्यान र झाडी क्षेत्र	०.३१	०.३२
५	खुल्ला क्षेत्र	३.७४	३.८८
६	बगान क्षेत्र	०.४४	०.४६
७	वालुवा तथा बगर क्षेत्र	४.८२	५.००
८	नदी, खोला, ताल, पोखरी	२.४५	२.५४
जम्मा		९६.३५	१००.००

स्रोत: टोपोग्राफिक नक्सा १९९६, स्थलगत अध्ययन २०७४ र गुगल नक्शा २०१६

३.६ विद्यमान भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधाहरू

झापा जिल्लाको सदरमुकाम, पुरानो नगरपालिका र ऐतिहासिक शहर भएकोले भद्रपुर भौतिक पूर्वाधारको हिसाबले सवल रहेको छ। महेन्द्र राजमार्गबाट १७ किमि दक्षिणमा अवस्थित भएपनि यो नगरपालिका भद्रपुर-विर्तामोड र चन्द्रगढी-चारआली गरी २ वटा पक्की सडकले महेन्द्र राजमार्गसँग जोडिएको छ भने भद्रपुर-धुलावारी ग्राभेल सडकबाट पनि महेन्द्र राजमार्गसँग जोडिएको छ। भद्रपुर नगरपालिका उत्तर दक्षिण ईलाम-चारआली-केचना मेची राजमार्ग र पूर्व पश्चिम हुलाकी राजमार्गको संगम स्थल पनि हो। पूर्वी पश्चिम हुलाकी राजमार्ग यही भद्रपुरबाट शुरु भएर झापाको राजगढ, गौरीगंज र मोरङको रंगेली हुँदै बिराटनगरतर्फ गएको छ। जिल्लाको एक मात्र चन्द्रगढी विमानस्थल, त्रिभुवन विश्व विद्यालय अन्तरगतको मेची बहुमुखी क्याम्पस, मेची अंचल अस्पताल, भद्रपुर रंगशाला जस्ता ठूला पूर्वाधार पनि यस नगरपालिकामा रहेका छन्। भद्रपुरको विद्यमान भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधाहरूको बारेमा तल विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको छ:

३.६.१ सडक तथा यातायात

सडक तथा यातायातको पहुँचको हिसाबले हेर्दा भद्रपुर नगरपालिका निकै सुगम छ। पूर्व-पश्चिम हुलाकी राजमार्ग (भद्रपुर-राजगढ-गौरीगंज-रंगेली-बिराटनगर) र उत्तर दक्षिण ईलाम-चारआली-केचना राजमार्गको

संगम स्थलमा रहेको भद्रपुर नगरपालिकालाई तीनवटा सडकहरूले (बिर्तामोड-भद्रपुर, चारआली-चन्द्रगढी, भद्रपुर जनताचोक-धुलावारी) महेन्द्र राजमार्गसँग जोडेको छ । बिर्तामोड-भद्रपुर र चारआली-चन्द्रगढी कालोपत्रे सडक हुन् भने भद्रपुर-जनताचोक-धुलावारी ग्राभेल सडक हो । मुख्य बजार क्षेत्रका सबैजसो भित्री सडकहरू कालोपत्रे भैसकेका छन् । मुख्य बजारका अधिकांश सडकहरू पनि ग्राभेल भैसकेका छन् । साविक चन्द्रगढी गाविसको ग्रामीण क्षेत्रका सडकहरू ग्राभेल छन् भने साविक महेशपुर र पृथ्वीनगर गाविसका अधिकांश सडकहरू ग्राभेल र केही कच्ची समेत रहेका छन् । हाल हुलाकी आयोजना मार्फत चारआली-केचना राजमार्गको स्तरोन्नती भैरहेको छ, जसले गर्दा हालको वडा नं १, २, ३ अन्तरगत पर्ने साविक पृथ्वीनगर गाविसको मुल सडक पनि चाडै नै कालोपत्रे हुन गैरहेको छ । त्यसैगरी हुलाकी राजमार्ग परियोजना अन्तरगत भद्रपुरको झापा चौक देखि राजगढ जाने सडक पनि स्तरोन्नती भै कालोपत्रे हुन गैरहेको छ । यसले गर्दा भद्रपुर नगरपालिका अन्तरगत साविक महेशपुर गाविस खण्डमा पर्ने मुख्य सडक पनि कालोपत्रे भै सहज आवागमन हुनेछ ।

नगरपालिकामा विद्यमान सडकको स्थिति हेर्दा ९०.१७ किमि कालोपत्रे, १९५.९१ किमि ग्राभेल, २१ किमि कच्ची र १०.१७ किमि गोरेटो सडक गरी कुल ३७५ किमि सडक रहेको छ । नगरपालिकाका अन्तरगत पर्ने मुख्य पक्की सडकहरूमा बिर्तामोड-संगम चौक हुँदै झापा चोकसम्म जाने बिर्तामोड-भद्रपुर राजमार्ग खण्डको ४.५ किमि, संगमदेखि

भद्रपुरको सडकको स्थिति

भन्सार छेउसम्म शहरी सडक १.५ किमि, जनताचोक देखि ज्यामिरगढी हुँदै धुलावारी जाने सडकको खण्ड २ किमि, लेखनाथ चौक देखि गार्मेन्ट हुँदै भद्रपुर भानुचोक सम्म शहरी सडक ४ किमि, सगरमाथा-गार्मेन्ट शहरी सडक १.५ किमि, सगरमाथा-किरातकोलनी हुँदै विद्युत प्राधिकरण शहरी सडक २ किमि, क्याम्पस मोड देखि मेची क्याम्पस शहरी सडक १ किमि, अस्पतालमोड देखि मेची अस्पताल शहरी सडक १ किमि, त्रिभुवन स्मारक देखि मेची क्याम्पस सम्म शहरी सडक १.५ किमि, भद्रपुर बजार पुरानो सिनेमा हल भानु चोक हुँदै पशु अस्पताल आउने शहरी सडक १.५ किमि, भद्रपुर भन्सार-झापा चौक शहरी सडक १.५ किमि, राम भवन-बजार-कृष्ण मन्दिर-वाचनालय शहरी सडक १ किमि, रामभवन-पुरानो टिम्बर १ किमि शहरी सडक, भद्रपुर हाईस्कूल गेट-नयाँ बजार शहरी सडक १ किमि र बसपार्क-गिरीचौक शहरी सडक १ किमि छन् ।

झापाचोक-हिमाली-लाहुरेचौक,
नयाँबजार-आपगाँछी, ज्ञानेचोक-
रंगेडाँडा, सगरमाथा-वालुवाडी,
भिमनगर-किचकवध-चारआली,
गरमाथा-किचकवध, चारआली-
कमलधाप, सोमबारे-सिंगामाडी,
लाहुरे चौक-फुटबल ग्राउण्ड-
सोमबारे, हिमाली-भैसाबाडी,
झापा चौक-रंगेडाँडा,
सगरमाथा-किचकवध,
भिमनगर-मन्त्री चौक अन्य
प्रमुख ग्राभेल सडकहरु हुन ।

भद्रपुरको विमानस्थल

यी सडकहरु मध्ये झापाचोक

देखि हिमाली सम्म र झापाचौक देखि राजगढसम्म हुलाकी सडक परियोजना अन्तरगत कालोपत्रे गर्ने कार्य भैरहेको छ । झापाचौक हिमाली र झापाचोक राजगढ सडकले भद्रपुर नगरपालिकालाई क्रमश कचनकवल र हल्दीवारी गाउँपालिकासँग जोडने काम गर्दछन् । नगरपालिका अन्तरगत पर्ने साना तिना थुप्रै अन्य सडकहरुले सवारी साधन प्रयोग गर्न स्थानीयवासीहरुलाई सुविधा प्रदान गरेको छ । मुख्य राजमार्गसँग नजोडिएपनि यहाँ स्थानीय स्तरमा सर्वसाधारण आवतजावतको लागि सफारी, ट्याम्पो, माइक्रोबस, बस, जिप, रिक्सा आदि चल्ने गर्दछ । भद्रपुर बजारमा एक बसपार्क रहेको छ, जहाँबाट पूर्वका शहरहरु काकडभिद्रा, ईलाम, विर्तामोड, बिराटनगर, गौरीगज, धरान, गाईघाट, ईटहरी, धनकुटासम्म नियमित बस सेवाहरु संचालनमा रहेका छन् भने यहाँबाट काठमाण्डौ जाने दिवा तथा रात्रीबस र सिन्धुली हुँदै काठमाडौं जाने माइक्रोबस पनि संचालनमा रहेका छन् । यसैगरी भद्रपुर नगरपालिकाको चन्द्रगढीमा एक विमानस्थल रहेको छ । यो विमानस्थलले पूर्वका झापा, ईलाम, पाँचथर जिल्ला लगायत उत्तर पूर्वी भारतबाट आउने पर्यटकहरुलाई काठमाडौं जान आउन हवाई सेवा प्रदान गरिरहेको छ । पक्की रनवे भएको यस विमानस्थलबाट हाल बुद्ध, यति, सौर्य एयरलाइन्सका दैनिक ६ वटा नियमित उडानहरु भैरहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा रहेको देउनिया खोलामा ३ वटा ठूला पक्की पुलहरु (विर्तामोड-भद्रपुर सडक खण्ड, झापा चौक-हिमाली सडक खण्ड र झापाचोक-हल्दीवारी सडक खण्ड) रहेका छन् भने मेची नदीमा हाल डबल लेनको पक्की पुल निर्माणको काम अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

३.६.२ खानेपानी

भद्रपुर नगरपालिकाको खानेपानीको मुख्य स्रोत ठ्यूवेल, ईनार र धारा नै हो । हाल भद्रपुर नगरपालिकामा खानेपानी वितरणको लागि ४ वटा ओभरहेड टैंक रहेकोमा भद्रपुर र चन्द्रगढीको ओभरहेड टैंक संचालनमा रहेको तर पृथ्वीनगरको सोमबारे र गौरीशंकरमा अवस्थित खानेपानीको ओभरहेड टैंक भने संचालनमा आउन सकेको छैन । नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रहरुमा (तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिका र चन्द्रगढी गाविस) दुईवटा खानेपानी आयोजनाको ओभरहेड टैंक मार्फत पानी वितरण भैरहेकोले यी क्षेत्रमा खानेपानी

आपूर्ति राम्रो रहेको छ । नगरपालिकाको शहरी क्षेत्रमा खानेपानीको आपूर्तिको लागि ४,५०,००० लिटर क्षमताको एक ओभरहेड टैंक, १ रिजर्भभायर टैंक र ३ लाख लिटर क्षमताको फिल्ट्रेसन प्लान्ट रहेको छ ।

पानीको मुख्य स्रोत डिप बोरिङ नै हो । बोरिङको ३ वटा ईनार रहेको छ । पहिलो ईनार चिया बगानमा रहेको छ भने दोस्रो र तेस्रो ईनार संस्थानको हाता भित्र रहेको छ । नगरपालिकाको मुख्य शहरी क्षेत्रमा ४७ वटा सार्वजनिक धारा रहेका छन् भने ५१ वटा धारा संघ संस्थाहरूलाई वितरण गरिएको छ । त्यसैगरी १०४९ वटा धारा निजी घरधुरीमा वितरण गरिएको छ । भद्रपुर नगरपालिका स्थापना भए पछि नगरपालिकामा खानेपानी संस्थानबाट ३ लाख लिटर क्षमताको ओभरहेड टंकी निर्माण गरी नगरपालिकाको तत्कालिन

१, २, ३, ४, ७, ८, ९, १२, १३, १४ र १५ वडाहरूमा खानेपानी वितरण गरिएको थियो । त्यसैगरी तत्कालिन चन्द्रगढी गाविसमा खानेपानी तथा ढल निकास विभागले ३ लाख लिटर क्षमताको ओभरहेड टैंक निर्माण गरी तत्कालिन नगरपालिकाको वडा नं ५, ६, १० र ११ वडामा खानेपानी वितरण गरेको थियो । यसरी मुख्य शहरी क्षेत्रमा २ वटा ओभरहेड टैंकीबाट खानेपानी वितरण भएकोले खानेपानी आपूर्ति राम्रो रहेको देखिन्छ । तर सडक र बढ्दो शहरीकरणले खानेपानी लाइन विस्तारमा विभिन्न समस्या रहेको छ ।

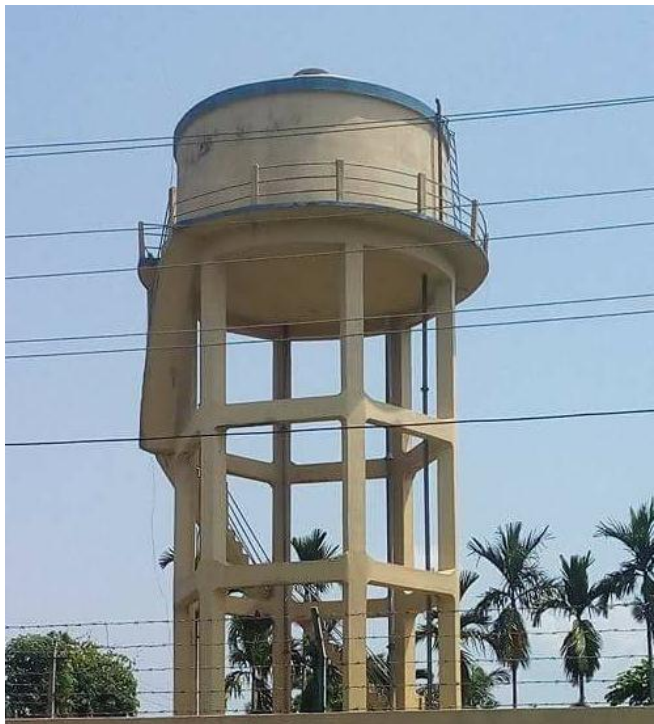
खानेपानी संस्थान वा खानेपानी विभागबाट विस्तार भएको पुरानो पाईपहरूको साइज र लाईन विस्तार अझै पनि पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन भने हाल नगरपालिकामा गाभिएका साविक महेशपुर र पृथ्वीनगरमा खानेपानी वितरण हुन सकेको छैन ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ लाई आधार मानेर हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकामा खानेपानीको मुख्य स्रोत ट्युबेल/हेण्डपम्प (६६.१%) नै रहेको देखिन्छ । धाराको पानी ३०.७% घरधुरीमा मात्र वितरण भएको भएको छ । धाराको पानी मुख्य शहरी क्षेत्रमा (चन्द्रगढी, भद्रपुर) मात्र वितरण भएको छ भने पृथ्वीनगर र महेशपुर ग्रामीण क्षेत्रहरू भएकोले त्यहाँ खानेपानीको मुख्य स्रोत ट्युबेल/हेण्डपम्प हो ।

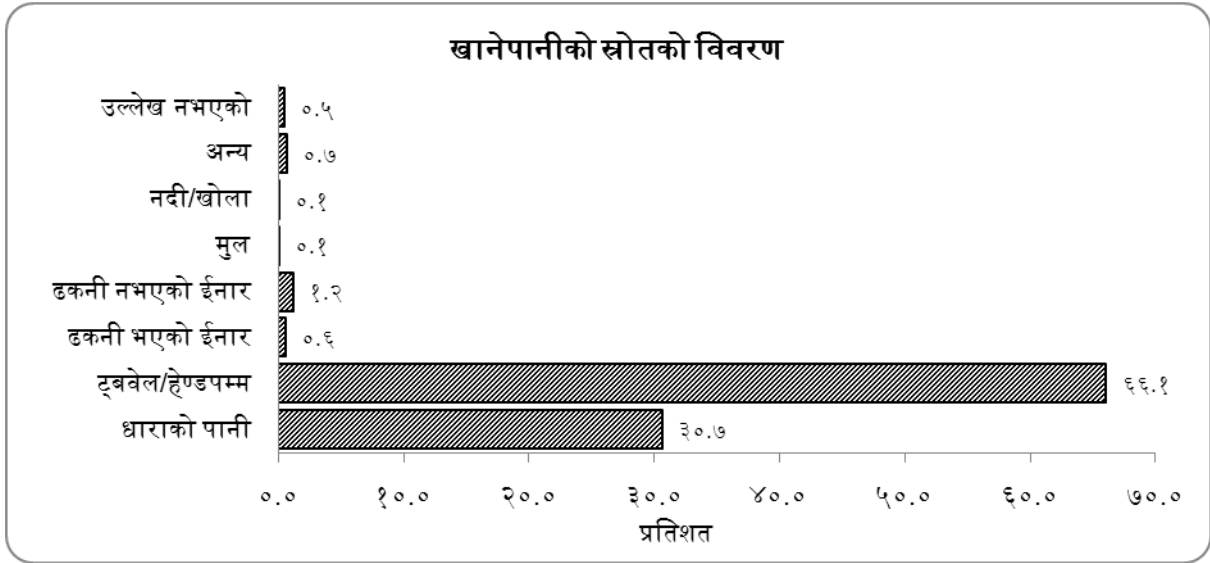
तालिका ३.२: खानेपानीको स्रोतको विवरण

स्रोत	घरधुरी संख्या	प्रतिशत
धाराको पानी	४६८४	३०.७
ट्युबेल/हेण्डपम्प	१००९३	६६.१
ढकनी भएको ईनार	९९	०.६
ढकनी नभएको ईनार	१८४	१.२
मुल	१८	०.१
नदी/खोला	१०	०.१
अन्य	१०८	०.७
उल्लेख नभएको	७४	०.५
कुल घरधुरी	१५२७०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

भद्रपुर २ गौरीशंकरमा अवस्थित खानेपानीको ओभरहेड टैंक

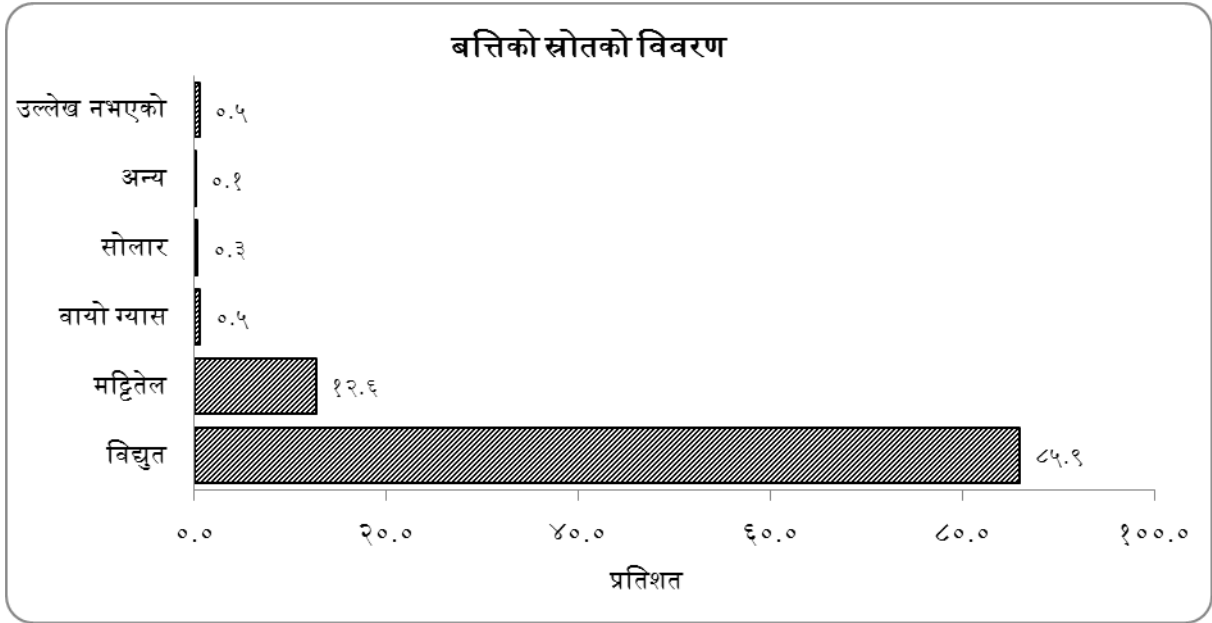
३.६.३ विद्युत तथा ऊर्जा

भद्रपुर नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत सेवा पुगेको छ । तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएका महेशपुर र पृथ्वीनगरका केही ग्रामीण घरहरूमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले विद्युतीकरण नगरेको भएतापनि उक्त घरहरूले छिमेकी र स्थानीय प्रयासबाट विद्युत सेवा उपभोग गरिरहेका छन् । मुख्य शहरी क्षेत्रमा नगरपालिकाले सडक बत्तीको व्यवस्था गरेको भएतापनि नियमित मर्मत संभारको अभावमा सबै सडक बत्तीहरूले काम गरेको छैन । बढ्दो शहरीकरण र नयाँ घरहरू बन्ने क्रमले गर्दा विद्युत आपूर्तिमा केही कमी आएको छ । कतिपय स्थानहरूमा विद्युत लाईन विस्तार गर्न र पुरानो पोलहरू हटाई नयाँ पोलहरू राख्ने कार्य भैरहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार भद्रपुर नगरपालिकामा करिब ८६% घरधुरीले विद्युत सेवा प्रयोग गरेको देखिन्छ भने अहिले पनि १२.६% ले बत्तीको लागि मट्टितेल प्रयोग गरेको देखिन्छ । ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विशेषगरी आफ्नो घर नभएका, गरिब र सुकुम्बासी बस्तीका घरहरूमा अहिले पनि मट्टितेलको प्रयोग भएको देखिन्छ । उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार वायोग्यास र सोलार प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या निक्कै न्यून रहेको छ ।

तालिक ३.३: बत्तीको स्रोतको विवरण

क्र.स.	स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
१	विद्युत	१३१२३	८५.९
२	मट्टितेल	१९२६	१२.६
३	वायो ग्यास	८३	०.५
४	सोलार	४५	०.३
५	अन्य	१५	०.१
६	उल्लेख नभएको	७८	०.५
कुल		१५२७०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.६.४ खाना पकाउने ईन्धनको प्रयोग

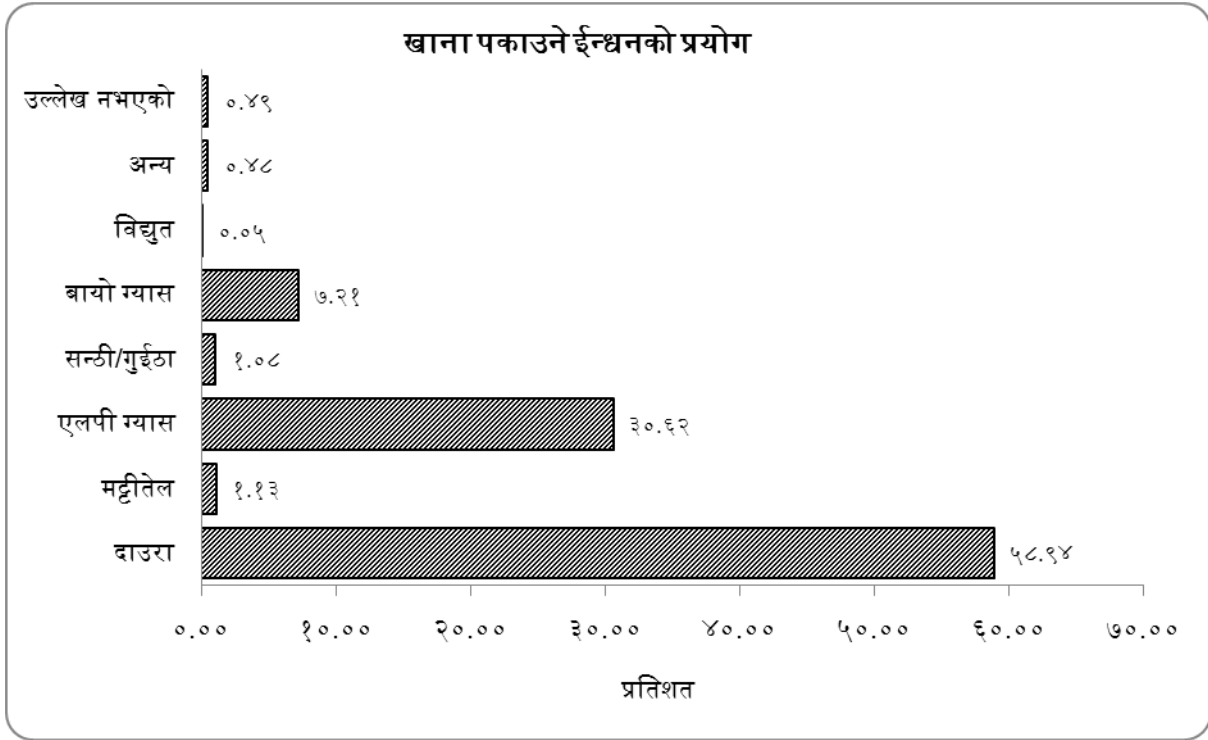
भद्रपुर नगरपालिकाको शहरी क्षेत्रलाई मात्र हेर्ने हो भने खाना पकाउन एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरी ९०% भन्दा बढी रहेका छन्। तर भद्रपुर नगरपालिकामा महेशपुर र पृथ्वीनगर जस्ता ग्रामीण क्षेत्रहरू भएका साविक गाविसहरू गाभिएकोले राष्ट्रिय जनगणनालाई आधार मानेर समग्रमा हेर्दा दाउराबाट खाना पकाउने घरधुरी सबैभन्दा बढी (५८.९४%) देखिएको छ भने दोस्रोमा एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने

तालिका ३.४: खाना पकाउने ईन्धनको प्रयोग

क्र.स.	स्रोत	घरधुरी संख्या	प्रतिशत
१	दाउरा	९०००	५८.९४
२	मट्टितेल	१७२	१.१३
३	एलपी ग्यास	४६७५	३०.६२
४	सन्ठी/गुईठा	१६५	१.०८
५	बायो ग्यास	११०१	७.२१
६	विद्युत	८	०.०५
७	अन्य	७४	०.४८
८	उल्लेख नभएको	७५	०.४९
कुल		१५२७०	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

घरधुरीहरू ३०.६२% रहेको देखिन्छ। पृथ्वीनगर र महेशपुरमा केही सामुदायिक वनहरू र जलथलको जंगल समेत नजिकै रहेकोले अहिले पनि उक्त ठाँउका मानिसहरू दाउराबाट खाना पकाउने गर्दछन्। त्यसबाहेक पृथ्वीनगर र महेशपुरका ग्रामीण भेगमा बसोबास गर्ने मानिसहरू खाना पकाउन आफ्नै घरवारीमा भएको दाउरा, बास, सन्ठी, झिगटी आदि प्रयोग गर्ने भएकोले भद्रपुर नगरपालिका भएर पनि दाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरीहरू धेरै देखिएको हो। त्यसैगरी भद्रपुर नगरपालिकामा बायोग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरी ७.२१% र मट्टितेल प्रयोग गर्ने घरधुरी १.१३% रहेका छन्।

३.६.५ घरधुरीमा उपलब्ध सेवा सुविधाहरू

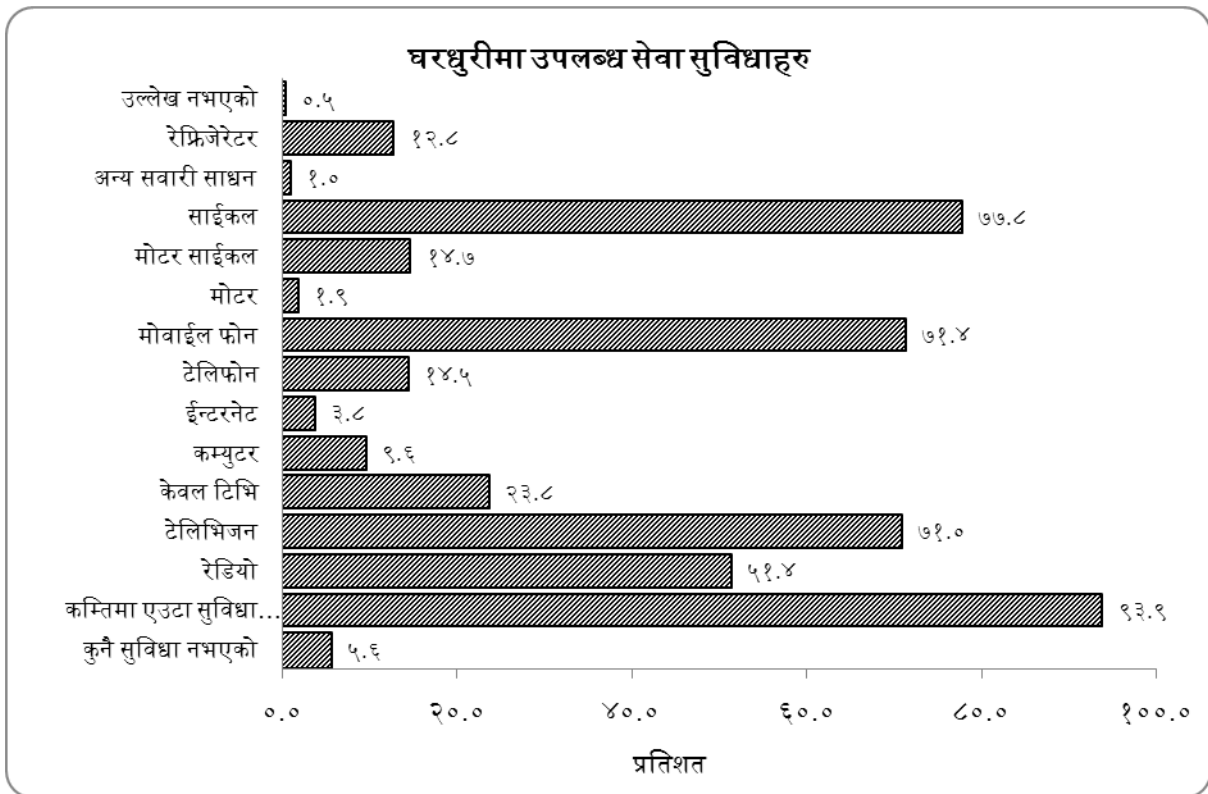
नगरपालिकामा बसोबास गर्ने मानिसहरूले आफ्नो घरमा कस्ता सेवा सुविधाहरू उपभोग गरिरहेका छन् भने कुराले नगरवासीहरूको जीवनस्तरलाई पनि दर्शाउने गर्दछ। रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, टेलिफोन, मोबाईल फोन, केवल टेलिभिजन, मोटर, मोटर साईकल, रेफ्रिजेरेटर जस्ता घरयासी साधनहरू नगरवासीले कति प्रयोग गरिरहेका छन् भनेर हेर्दा भद्रपुर नगरपालिका करिब ९४% घरधुरीले कम्तिमा एउटा सुविधा प्रयोग गरेको देखिन्छ। साईकल (७७.८%) भद्रपुर नगरपालिकाका घरहरूमा सबैभन्दा बढी प्रयोग हुने साधन हो। मोबाईल (७१.४%) र टेलिभिजन (७१%) प्रयोग गर्ने घरधुरीहरू करिब करिब उस्तै देखिन्छन् भने त्यसपछि रेडियो ५१.४% घरहरूमा प्रयोग गरेको देखिन्छ। नगरपालिकामा केवल टिभी भएका घरधुरीहरू २३.८% छन् जवकी केवल ९.६% घरधुरीमा मात्र कम्प्युटर रहेको देखिन्छ। करिब १५% घरधुरीमा मोटरसाईकल रहेको देखिन्छ भने १.९% को घरमा मोटर पनि रहेको देखिन्छ (स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८)।

तालिका ३.५: घरधुरीमा उपलब्ध सेवा सुविधाहरू

क्र.स.	उपलब्ध सुविधा	घरधुरी	प्रतिशत
१	कुनै सुविधा नभएको	८६२	५.६
२	कम्तिमा एउटा सुविधा भएको	१४३३४	९३.९
३	रेडियो	७८५३	५१.४
४	टेलिभिजन	१०८३५	७१.०
५	केवल टिभी	३६२८	२३.८
६	कम्प्युटर	१४६९	९.६
७	ईन्टरनेट	५७४	३.८

८	टेलिफोन	२२१७	१४.५
९	मोवाइल फोन	१०८९६	७१.४
१०	मोटर	२९५	१.९
११	मोटर साईकल	२२४७	१४.७
१२	साईकल	११८७८	७७.८
१३	अन्य सवारी साधन	१६०	१.०
१४	रेफ्रिजेरेटर	१९५८	१२.८
१५	उल्लेख नभएको	७४	०.५
कुल घरधुरी		६९२८०	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

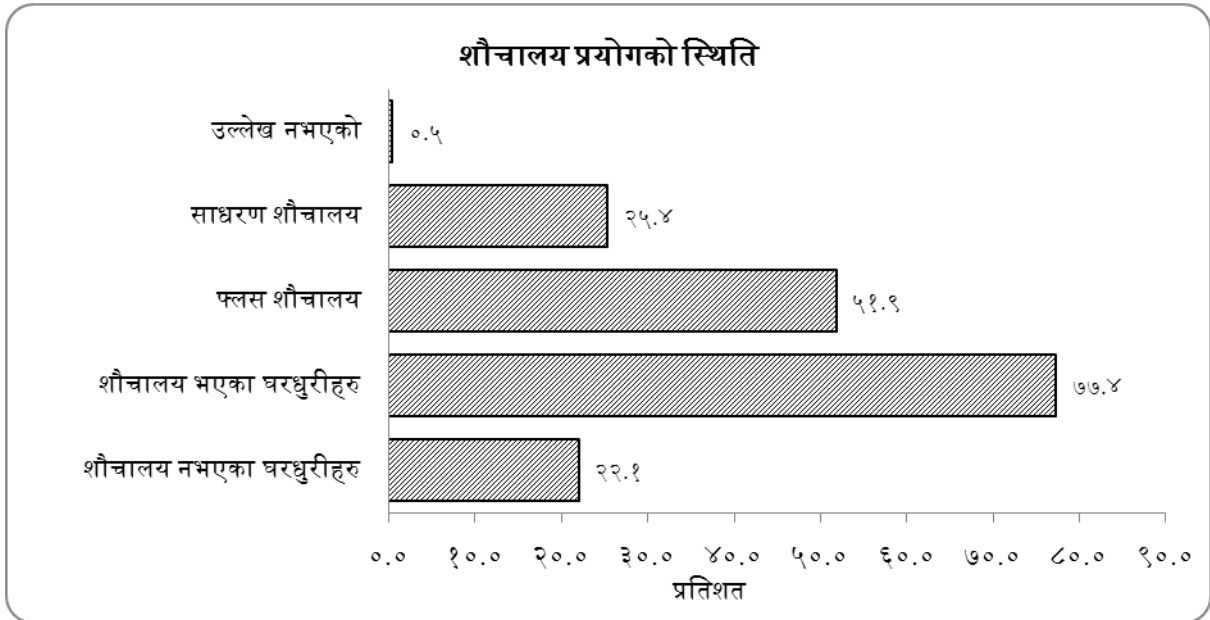
३.५.६ शौचालय प्रयोगको स्थिति

शौचालयको प्रयोगको स्थितिले उक्त स्थानमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको सरसफाई सम्बन्धी चेतनाको स्तरलाई दर्शाउने गर्दछ । भद्रपुर नगरवासीहरूको शौचालय प्रयोगको स्थितिलाई हेर्दा ७७.४% घरहरूमा मात्र शौचालय रहेको देखिन्छ भने अहिले पनि २२.१% घरहरूमा शौचालय छैन । पुरानो नगरपालिका भएतापनि हालसम्म पनि २२.१% घरहरूमा शौचालय नहुनुले नगरपालिकाले सरसफाई सम्बन्धी कार्यक्रममा निक्कै ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । शौचालय भएका घरहरू मध्ये ५१.९% घरहरूमा फ्लस शौचालय र २५.४% घरहरूमा साधारण शौचालय रहेको देखिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकामा महेशपुर र

पृथ्वीनगर जस्ता ग्रामीण वस्तीहरू भएका साविक गाविसहरू गाभिएको हुनाले पनि नगरपालिकामा शौचालय प्रयोग गर्ने घरहरूको संख्या उच्च नदेखिएको हो ।

क्र.स.	शौचालयको अवस्था	घरधुरी	प्रतिशत
१	शौचालय नभएका घरधुरीहरू	३३७५	२२.१
२	शौचालय भएका घरधुरीहरू	११८१६	७७.४
२.१	फ्लस शौचालय	७९३०	५१.९
२.२	साधारण शौचालय	३८८६	२५.४
३	उल्लेख नभएको	७९	०.५
कुल		१५२७०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.६.७ ढल तथा सतह ढल

नगरपालिका क्षेत्रमा ढलको सुविधा छैन । नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्र र शहरी क्षेत्रमा (साविक भद्रपुर नगरपालिका क्षेत्र र चन्द्रगढी बजार क्षेत्र) सतह ढल निर्माण भएको छ भने साविक नगरपालिका भित्रका अन्य स्थानहरूमा पानि केही सतह ढल निर्माण भएको छ । यस हिसाबले हेर्दा पुरानो नगरपालिका क्षेत्रका सम्पूर्ण सडकहरूको दायाँबायाँ सतह ढलहरू निर्माण भएको देखिन्छ । तर उक्त सतह ढलहरू जाम भएको, पानी वहाव सहज रूपमा नभएको, वर्षातको समयमा डुबानले गर्दा फोहोर सडकमा निस्कने जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । नगरपालिका भित्र रहेका पुराना कुलोहरू नयाँ भवन बन्ने क्रममा अतिक्रमण गरी कुलोहरूको प्राकृतिक वहावलाई अवरोध गरिएकोले निकासीमा निकनै समस्या देखिएको छ । बजार क्षेत्र र शहरी क्षेत्रमा रहेका सतह ढलहरू पनि कुनै ढाकिएका र कुनै नढाकिएको अवस्था छ भने सडकको दायाँबायाँ रहेका अन्य कच्ची नालाहरू पनि खुला रहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएका साविक पृथ्वीनगर र महेशपुर जस्ता गाविसहरूमा हालसम्म कुनै प्रकारको सतहढल तथा नालाहरू निर्माण भएको छैन ।

३.६.८ फोहोरमैला व्यवस्थापन

नगरपालिका स्थापना भएको ६५ वर्ष पुगिसक्दा पनि भद्रपुर नगरपालिकामा फोहोरमैलाको दीर्घकालीन व्यवस्थापन हुन सकेको छैन र नगरपालिकाले पनि यसतर्फ उचित ध्यान दिन सकेको देखिदैन । सिमित जनशक्ति, अपर्याप्त भौतिक साधन र पूर्वाधारले गर्दा फोहोरमैलाको व्यवस्थापन उचित रूपमा हुन सकेको छैन भने अहिले आएर महेशपुर र पृथ्वीनगर जस्ता ग्रामीण वस्तीहरू भएका साविक गाविसहरू भद्रपुर नगरपालिका गाभिएपछि नगरपालिकाको क्षेत्रफल र जनसंख्या बढ्न गै फोहोरमैला व्यवस्थापनमा अझ चुनौतीहरू थपिएका छन् । हाल नगरपालिकाबाट बजार क्षेत्र सरसफाई गर्न १५ जना कुचिकार तथा फोहोर मैला उठाउने कामको लागि ३ वटा ट्र्याक्टरहरू संचालन भैइरहेको छन्, जुन सम्पूर्ण नगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न अपुग देखिन्छ । हाल नगरपालिकामा ३ वटा सार्वजनिक शौचालय संचालनमा रहेतापनि उक्त संख्या निकै अपुग रहेको देखिन्छ । भद्रपुर बसपार्कमा रहेको सार्वजनिक शौचालय पनि मर्मत संभार र सरसफाईको अभावमा प्रयोग गर्ने स्थितिको छैन । नगरपालिकाले हालसम्म फोहोरमैलाको दीर्घकालीन व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्थापन गर्न सकेको छैन भने फोहोर फ्याक्ने स्थानको पनि अभाव रहेको देखिन्छ ।

घरहरूबाट निस्किएको फोहोरपानी विसर्जनका लागि नगरपालिकाबाट ढलको व्यवस्था हुन सकेको छैन, जसले गर्दा फोहोरपानी विसर्जनका लागि यहाँका वासिन्दाले आफ्नो घर कम्पाउण्ड, तरकारी बारी र खेतबारी प्रयोग गर्ने गरेका छन् । केही घरहरूले आफ्नो घरबाट निस्किएको फोहोरपानी घर नजिकैको सडक तथा नदी वा खोल्सामा समेत फाल्ने गरेको पाईन्छ तर त्यो संख्या निकै न्यून छ । तरपनि भद्रपुर नगरपालिका समग्रमा सफा रहेको देखिन्छ । नगरपालिका क्षेत्र भित्र प्लाष्टिक झोला निषेधित गरिएको छ भने नगरपालिकाले मुख्य बजार र चोकहरूमा फोहोर फाल्नको लागि डस्टबिनको व्यवस्था गरेको छ ।

३.६.८ सूचना तथा संचार

सूचना तथा संचारको दृष्टिकोणले भद्रपुर निकै सवल देखिएको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा वि.स. २०३२ सालमा नै नेपाल दुर संचार संस्थान स्थापना भै हाल करिब ३००० ल्याण्ड लाईन वितरण भएको छ । यही लाईनबाट चन्द्रगढीमा १२०, महेशपुरमा ५० र पृथ्वीनगरको ज्ञानेचोकसम्म ५० ल्याण्ड लाईन फोन वितरण भएको छ । त्यसैगरी विभिन्न सरकारी कार्यालय र निजी उद्योग तथा होटलहरूमा गरी १५० टेलिफोन लाईन वितरण भएको छ । हाल नगरपालिकाको सम्पूर्ण वडाहरूमा नेपाल टेलिकम र एनसेलको मोबाईल सेवा उपलब्ध रहेको छ । भद्रपुर बजारमा झापा जिल्लाको जिल्ला हुलाक कार्यालय र ईलाका हुलाक कार्यालय रहेका छन् भने पृथ्वीनगर, महेशपुर र चन्द्रगढीमा अतिरिक्त हुलाक कार्यालयहरू रहेका छन् । अन्य निजी क्षेत्रबाट संचालित कुरियर सेवा लगायत बुद्ध एयर र यति एयरको हवाई कुरियर सेवा पनि भद्रपुरमा उपलब्ध रहेको छ । भद्रपुर र चन्द्रगढीको शहरी र मुख्य बजार क्षेत्रमा ईन्टरनेट, इमेल र फ्याक्स सेवा उपलब्ध रहेको छ । ग्रामीण क्षेत्रहरूमा साईबर क्याफेहरू संचालनमा रहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकाबाट ४ वटा संचार गृहहरूबाट (निर्माण लहर साप्ताहिक, बरुण साप्ताहिक, नौलो आवाज साप्ताहिक, स्वाधिन सम्वाद साप्ताहिक) साप्ताहिक रूपमा पत्रिका प्रकाशन हुने गरेको छ भने बिगत लामो

समयदेखि विवेचना दैनिक प्रकाशित हुँदै आएको छ । भद्रपुरमा विर्तामोड, बिराटनगर, धरान लगायत राजधानी काठमाण्डौबाट प्रकाशित हुने सम्पूर्ण पत्रपत्रिकाहरु सहज रूपमा उपलब्ध हुने गरेको छ ।

नगरवासीहरुले हाल टेलिभिजनमा डिस होम मार्फत विभिन्न स्वदेशी तथा विदेशी च्यानहरुबाट मनोरन्जन लिने गरेका छन् भने स्थानीय केवल टेलिभिजनहरु (न्यू होम भिजन नेटवर्क प्रालि भद्रपुर र न्यू बुद्ध केवल नेटवर्क प्रालि पृथ्वीनगर) पनि संचालनमा रहेका छन् । त्यसैगरी भद्रपुरमा १ नागरिक एफ. एम. स्टेसन पनि संचालनमा रहेका छन् ।

३.६.९ प्रशासनिक सेवा

भद्रपुर झापा जिल्लाको सदरमुकाम पनि भएकोले जिल्लाका सम्पूर्ण सरकारी कार्यालयहरु नगरपालिका रहेका छन् । यस हिसाबले हेर्दा भद्रपुर एक प्रशासनिक सेवा केन्द्र पनि हो भने जिल्लावासीहरु आफ्नो प्रशासनिक कार्यको लागि भद्रपुर आउनु पर्ने हुन्छ । भद्रपुर नगरपालिका मेची अंचलकै प्रशासनिक केन्द्र पनि रहेको केही अंचल स्तरीय सरकारी कार्यालयहरु पनि भद्रपुरमा रहेका छन् । तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं ६ र १० मा अधिकांश सरकारी कार्यालयहरु रहेका छन् जुन स्थान पहिले तत्कालिन चन्द्रगढी गाविसमा पर्दथ्यो । बि.स. २०३८ मा उक्त स्थानलाई भद्रपुर नगरपालिकामा गाभेर भद्रपुरलाई झापा जिल्ला र मेची अंचलको प्रशासनिक केन्द्र बनाईएको थियो । भद्रपुर नेपाल भारत सिमामा अवस्थित शहर भएकोले यहाँ भन्सार कार्यालय समेत रहेको छ ।

३.७ भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या र सामाजिक स्थिति

बि.स. २०७१ मा साविक चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसलाई भद्रपुर नगरपालिका गाभिएको थियो भने बि.स. २०७३ को राज्य पुनर्संरचनामा साविक पृथ्वीनगर गाविस पनि भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएको छ । त्यसैले यहाँ तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिका र ३ साविक गाविसहरुलाई (चन्द्रगढी, महेशपुर, पृथ्वीनगर) जोडेर भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या र सामाजिक स्थितिको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

३.७.१ जनसंख्याको स्थिति

पूर्व-पश्चिम हुलाकी राजमार्ग र उत्तर-दक्षिण मेची राजमार्गले छोएको भद्रपुर नगरपालिका जिल्लाको दक्षिण पूर्व दिशामा मेची नदिको किनारमा अवस्थित देशकै पुरानो नगरपालिका हो । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या १८१६४ रहेको थियो । तर २०७१/८/१६ को नेपाल सरकार मन्त्री परिषदको निर्णय अनुसार तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसलाई गाभेर नगरपालिकाको क्षेत्र विस्तार गरिएको थियो, जस अनुसार तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या ५०,२४९ रहेको थियो । हालै गरिएको स्थानीय तह पुनर्संरचनामा साविक भद्रपुर नगरपालिकामा साविकको पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत गाभियो, जस अनुसार हाल भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या ६५,५३३ हुन गएको छ । यस नगरपालिकामा हाल पुरुषको संख्या ३०,९५८ (४७.२%) र महिलाको संख्या ३४,५७५ (५२.८%) रहेको छ भने कुल घरधुरी संख्या १५,२७० रहेको छ ।

तालिका ३.७: भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्याको विवरण

क्र.स.	साविक गाविस	घरधुरी संख्या	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत	सरदर घरधुरी संख्या	लिंग अनुपात
१	भद्रपुर	४२४८	८८८०	१३.६	९२८४	१४.२	१८१६४	२७.७	४.३	९५.६
१	चन्द्रगढी	४५१४	९०१३	१३.८	९९३६	१५.२	१८९४९	२८.९	४.२	९०.७
३	महेशपुर	२८५३	६२५१	९.५	६८८५	१०.५	१३१३६	२०.०	४.६	९०.८
४	पृथ्वीनगर	३६५५	६८१४	१०.४	८४७०	१२.९	१५२८४	२३.३	४.२	८०.४
कुल		१५२७०	३०९५८	४७.२	३४५७५	५२.८	६५५३३	१००.०	४.३	८९.४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

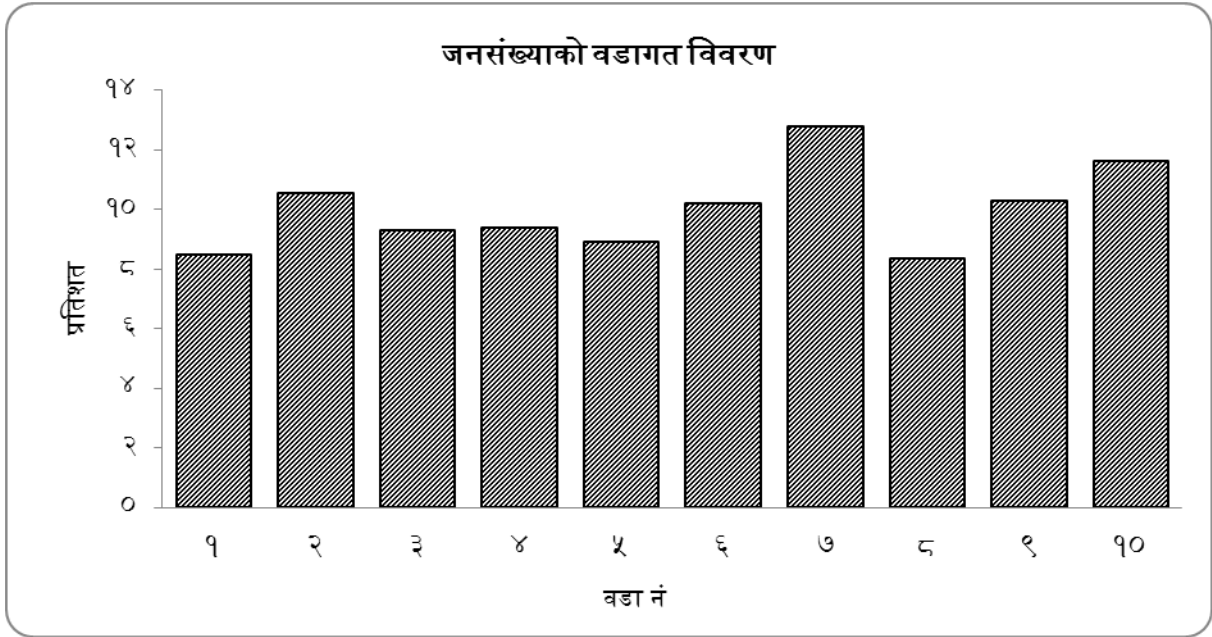
३.७.२ जनसंख्याको वडागत वितरण

जनसंख्याको वडागत वितरणलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी ८३८० (१२.८%) जनसंख्या वडा नं ७ मा रहेको छ भने सबैभन्दा कम २८३६ (८.४%) जनसंख्या वडा नं ८ मा रहेको छ । दोस्रो सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको वडा १० हो जहाँ नगरपालिकाको कुल जनसंख्याको ११.६% मानिसहरु बसोबास गर्छन् भने वडा नं २ तेस्रो सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको वडा हो जहाँ १०.६% मानिसहरु बस्ने गर्दछन् । नगरपालिकाको वडागत वितरणलाई तलको तालिकामा विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका ३.८: जनसंख्याको वडागत वितरण

वडा नं	समावेश भएका साविक गाविस/नपा	साविक वडा	घरधुरी	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	कुल	प्रतिशत
१	पृथ्वीनगर	१,२,७,८,९	१३२२	२५५२	३.९	३०२१	४.६	५५७३	८.५
२	पृथ्वीनगर	३,५,६	१६६८	३०२३	४.६	३८९६	५.९	६९१९	१०.६
३	भद्रपुर र पृथ्वीनगर	भद्रपुर १, पृथ्वीनगर ४	१३७३	२७९९	४.३	३२९४	५.०	६०९३	९.३
४	भद्रपुर	२	१३६८	२८७९	४.४	३२७१	५.०	६१५०	९.४
५	भद्रपुर	५,७	१२१५	२९०८	४.४	२९५१	४.५	५८५९	८.९
६	भद्रपुर	४,६	१४४८	३३१८	५.१	३३७९	५.२	६६९७	१०.२
७	भद्रपुर	३,९,१५	२०२३	३९९९	६.१	४३८१	६.७	८३८०	१२.८
८	भद्रपुर	८,१०	१४२९	२६४७	४.०	२८३६	४.३	५४८३	८.४
९	भद्रपुर	११,१२	१५६०	३२१९	४.९	३५२९	५.४	६७४८	१०.३
१०	भद्रपुर	१३,१४	१८६४	३६१४	५.५	४०१७	६.१	७६३१	११.६
			१५२७०	३०९५८	४७.२	३४५७५	५२.८	६५५३३	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ र भद्रपुर नगरपालिका कार्यालय २०७४

३.७.३ जनसंख्याको उमेरगत विवरण

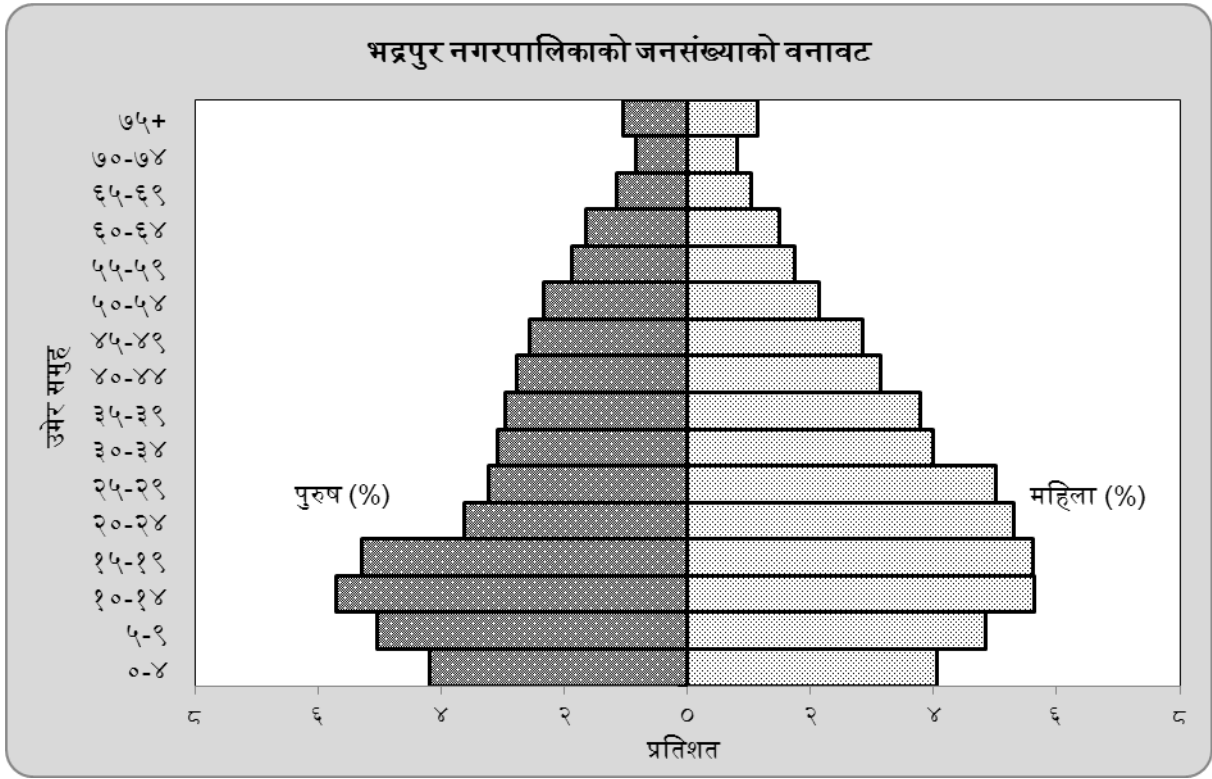
भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्याको उमेरगत विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १०-१४ बर्ष समूहका मानिसहरूको संख्या ११.३% रहेको छ । त्यसैगरी १५-१९ बर्ष उमेर समूहका मानिसहरूको संख्या १०.९% रहेको छ । जनसंख्याको उमेरगत विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका ३.९: जनसंख्याको उमेरगत विवरण

उमेर समूह	पुरुष	पुरुष (५%)	महिला	महिला (%)	कुल	प्रतिशत
०-४	२७४२	४.२	२६६३	४.१	५४०५	८.२
५-९	३३०३	५.०	३१८७	४.९	६४९०	९.९
१०-१४	३७३९	५.७	३६९६	५.६	७४३५	११.३
१५-१९	३४६५	५.३	३६८३	५.६	७१४८	१०.९
२०-२४	२३७०	३.६	३४८५	५.३	५८५५	८.९
२५-२९	२१०९	३.२	३२८४	५.०	५३९३	८.२
३०-३४	२०१२	३.१	२६२८	४.०	४६४०	७.१
३५-३९	१९३९	३.०	२४८१	३.८	४४२०	६.७
४०-४४	१८१८	२.८	२०६३	३.१	३८८१	५.९
४५-४९	१६७०	२.५	१८७७	२.९	३५४७	५.४
५०-५४	१५२९	२.३	१४१४	२.२	२९४३	४.५
५५-५९	१२३०	१.९	११४८	१.८	२३७८	३.६
६०-६४	१०७६	१.६	९८०	१.५	२०५६	३.१
६५-६९	७४९	१.१	६९१	१.१	१४४०	२.२
७०-७४	५३८	०.८	५३६	०.८	१०७४	१.६
७५+	६६९	१.०	७५९	१.२	१४२८	२.२

कुल	३०९५८	४७.२	३४५७५	५२.८	६५५३३	१००.०
-----	-------	------	-------	------	-------	-------

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.७.५ भाषा

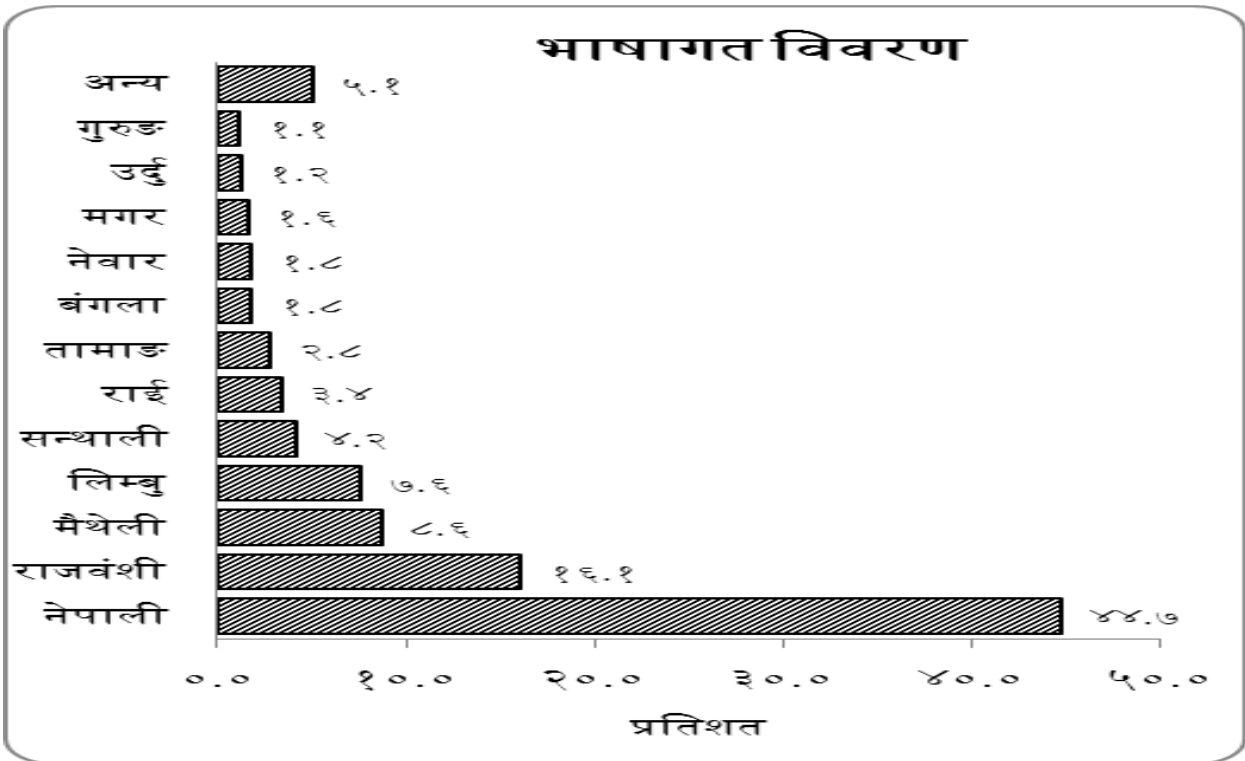
भाषागत रूपमा हेर्दा भद्रपुरमा धेरै थरिका भाषाहरु बोल्ने मानिसहरुको बसोबास देखिन्छ । तर पनि सबैभन्दा बढी नेपाली भाषा बोल्ने मानिसहरुको संख्या २९,२७२ (४४.७%) रहेको छ । त्यसैगरी दोस्रो स्थानमा राजवंशी भाषा बोल्ने मानिसहरु १६.१% रहेका छन् । तत्कालिन महेशपुर र चन्द्रगढी गाविसमा राजवंशी जातिका मानिसहरुको बसोबास रहेको छ भने साविक भद्रपुर नगरपालिकाका पनि केही क्षेत्रहरुमा राजवंशीहरुको बसोबास रहेको छ । जसले गर्दा राजवंशी भाषा बोल्ने मानिसहरुको संख्या दोस्रो स्थानमा रहन पुग्यो । तेस्रो स्थानमा रहेको मैथिली भाषा बोल्ने मानिसहरुको संख्या ८.६% रहेको छ भने चौथो स्थानमा रहेको लिम्बु भाषा बोल्ने मानिसहरुको संख्या ७.६% रहेको छ । साविक पृथ्वीनगरमा लिम्बु जातिहरुको बाहुल्यता रहेको छ । सन्थाली र राई भाषा बोल्नेहरुको संख्या क्रमशः ४.२% र ३.४% रहेको छ भने राई र तामाङ भाषा बोल्नेहरु क्रमशः ३.४% र २.८% रहेका छन् ।

तालिका ३.१०: भाषागत विवरण

भाषा	कुल	प्रतिशत
नेपाली	२९२७२	४४.७
राजवंशी	१०५३७	१६.१
मैथिली	५६६७	८.६
लिम्बु	४९८९	७.६

सन्थाली	२७५४	४.२
राई	२२२०	३.४
तामाङ	१८२८	२.८
बंगला	११६५	१.८
नेवार	११६२	१.८
मगर	१०५३	१.६
उर्दु	७९२	१.२
गुरुङ	७४५	१.१
अन्य	३३४९	५.१
जम्मा	६५५३३	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.७.६ जातजाति

भद्रपुर नगरपालिका जातिगत विविधता भएको नगरपालिका हो । यहाँ कुनै एक जातिको बाहुल्यता रहेको नभएतापनि सबैभन्दा बढी पहाडी ब्राम्हण जातिका मानिसहरू रहेका छन् जसको संख्या १३,७४७ (२१%) रहेको छ । त्यसैगरी दोस्रो र तेस्रो धेरै स्थानमा क्रमश राजवंशी (१४.७%) र क्षेत्री (१०.८%) जातिका मानिसहरू रहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा ८.४% लिम्बुहरू रहेका छन् । सन्थाल जातिहरू विशेष गरेर साविक महेशपुर बसोबास गर्ने गर्दछन् र उनीहरूको संख्या ४.५% रहेको छ ।

यादव, तामाङ, नेवार र राई जातिमा मानिसहरूको संख्या ३.५% को हाराहारीमा रहेको पाईन्छ भने मगर र कामी समुदायका मानिसहरू २.५% र २.१% रहेका छन् । मुसलमान, बन्ग्राई, सन्यासी/दशनामी, माझी, दमाई/ढोली, मारवाडी जस्ता समुदायहरूको संख्या १-२% को बिचमा रहेको छ । गन्गाई, घर्ती/भुजेल, मल्लाह, ब्राम्हण तराई, गुरुङ, केवट, थारु, कुर्मी, तेली, हजार/ठाकुर, सार्की, मुसहर जस्ता समुदायका मानिसहरूको संख्या १% भन्दा कम रहेको छ भने अन्य जातिका मानिसहरूको संख्या ५.२% जति रहेको देखिन्छ ।

तालिका ३.११: जातिगत विवरण

जातजाती	कुल	प्रतिशत
ब्राम्हण पहाड	१३७४७	२१.०
राजवंशी	९६२६	१४.७
क्षेत्री	७०६२	१०.८
लिम्बु	५५०६	८.४
सतार/सन्थाल	२९३०	४.५
यादव	२३४०	३.६
तामाङ	२३०६	३.५
नेवार	२२६२	३.५
राई	२००९	३.१
मगर	१६६४	२.५
कामी	१३४६	२.१
मुसलमान	११७४	१.८
बन्ग्राई	१०९२	१.७
सन्यासी/दशनामी	९३४	१.४
माझी	८८९	१.४
दमाई/ढोली	६८६	१.०
मारवाडी	६७०	१.०
गन्गाई	६२१	०.९
घर्ती/भुजेल	५९४	०.९
मल्लाह	५४६	०.८
ब्राम्हण तराई	५३८	०.८
गुरुङ	५२९	०.८
केवट	४६९	०.७
तराई अन्य	४२७	०.७
अन्य	४०५	०.६
थारु	३९६	०.६
कुर्मी	३९३	०.६
तेली	२७०	०.४
हजाम/ठाकुर	२६२	०.४
सार्की	२४०	०.४
मुसहर	२००	०.३
अन्य	३४००	५.२
जम्मा	६५५३३	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.७.७ पेशागत विवरण

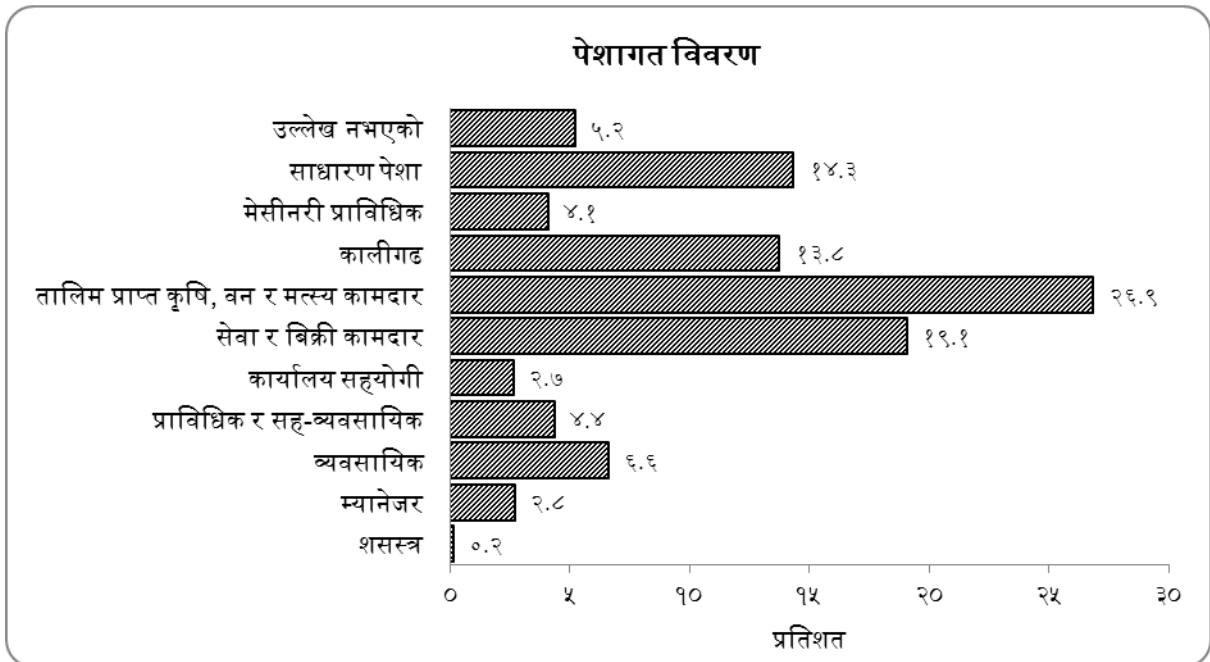
भद्रपुर नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्र/शहरी क्षेत्र (मुख्य बजार, नयाँ बजार, जनता चौक, भानु चौक, बसपार्क क्षेत्र, संगम चौक, अस्पताल मोड, पशु अस्पताल क्षेत्र, अस्पताल क्षेत्र, सगरमाथा, किराँत कोलनी, क्याम्पस मोड) र साविक चन्द्रगढी गाविसको मुख्य बजार क्षेत्र/शहरी वस्तीहरुमा बस्ने मानिसहरु व्यापारिक, आर्थिक र सेवामुलक कार्यमा संलग्न रहेका छन् । साविक पृथ्वीनगर र महेशपुर गाविसको पुरै क्षेत्र र साविक चन्द्रगढी गाविसको केही ग्रामीण क्षेत्रहरुमा बसोबास गर्ने मानिसहरु पूर्णतया कृषिजन्य पेशामा संलग्न रहेका छन् ।

तालिका ३.१२: पेशागत विवरण

पेशा	पृथ्वीनगर	जनसंख्या*	प्रतिशत
शसस्त्र	२	१७	०.२
म्यानेजर	३	२७६	२.८
व्यवसायिक	२५	६६३	६.६
प्राविधिक र सह-व्यवसायिक	७	४४२	४.४
कार्यालय सहयोगी	७	२६८	२.७
सेवा र बिक्री कामदार	७२	१९११	१९.१
तालिम प्राप्त कृषि, वन र मत्स्य कामदार	६९८	२६९२	२६.९
कालीगढ	६१	१३८०	१३.८
मेसीनरी प्राविधिक	१५	४१५	४.१
साधारण पेशा	११३	१४३८	१४.३
उल्लेख नभएको	२५	५२३	५.२
जम्मा	१०२८	१००२५	१००.०

* Public Use Micro Sample Data File (PUMS), CBS, 2011

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा भद्रपुर नगरपालिकामा तालिम प्राप्त कृषि, वन र मत्स्य कामदार पेशामा संलग्न मानिसहरुको संख्या सबैभन्दा बढी भएतापनि केवल केवल २६.९%

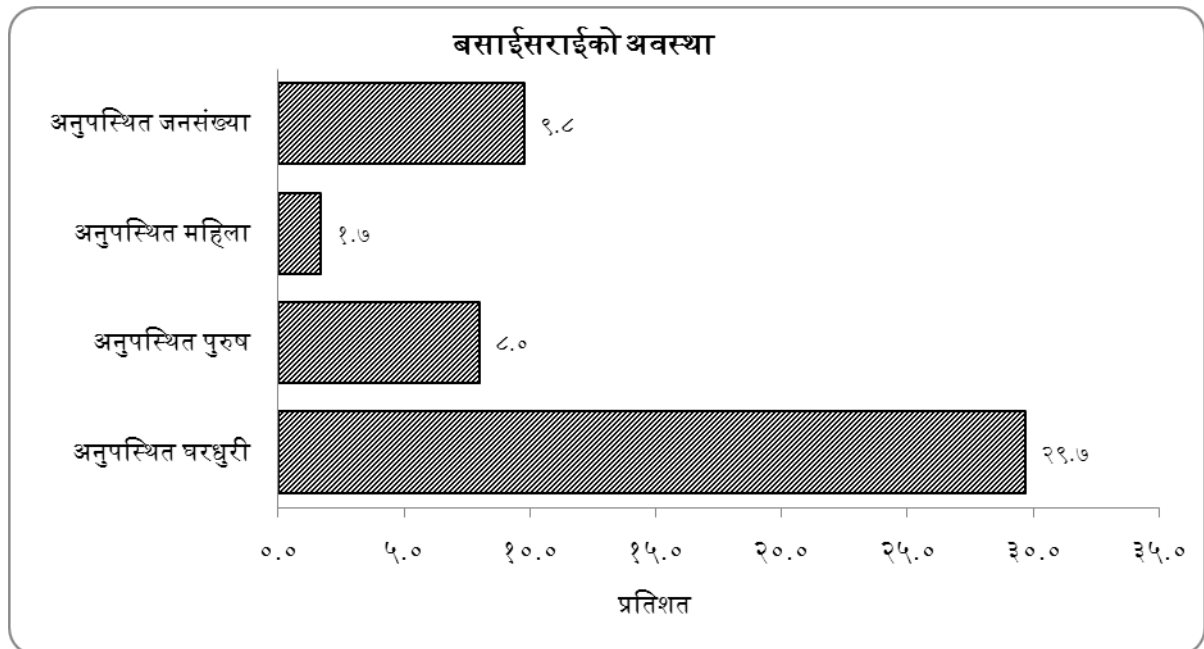
मानिसहरू मात्र उक्त पेशामा संलग्न रहेका छन् । यसको मुख्य कारण पुरानो नगरपालिकाको पुरै क्षेत्र र साविक चन्द्रगढी गाविसको बजार क्षेत्रका मानिसहरू व्यापार व्यवसाय र जागिरमा संलग्न रहनु नै हो । दोस्रो ठूलो पेशामा सेवा र बिक्री कामदार रहेको छ जहाँ १९.१% मानिसहरू संलग्न रहेका छन् । त्यसैगरी साधारण पेशामा संलग्न मानिसहरू १४.३% र कालिगढ पेशामा १३.८% मानिसहरू संलग्न रहेका छन् । व्यवसायिक, प्राविधिक/सह-व्यवसायिक, मेशिनरी प्राविधिक पेशामा संलग्न मानिसहरू भने क्रमशः ६.६%, ४.४% र ४.१% रहेका छन् ।

४.७.८ बसाई सराईको अवस्था

कुनैपनि नगरको सामाजिक र भौतिक विकासमा उक्त नगरमा हुने मानिसहरूको बसाईसराईले (In-migration) महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । नगरमा सामाजिक, आर्थिक र भौतिक पूर्वाधारहरूको अवस्था जति राम्रो हुन्छ त्यही मात्रामा उक्त नगरमा बसाईसरी आउने मानिसहरूको संख्या पनि बढी हुन्छ । सामाजिक, आर्थिक र भौतिक सेवा सुविधाको कमी भएको ठाउँमा अक्सर मानिसहरू रोजगारी, शिक्षा लगायत अन्य अवसरहरूको खोजिमा उक्त ठाँउबाट मानिसहरू अन्यत्र जाने गर्दछन् ।

तालिका ३.१३: बसाईसराईको अवस्था		
अनुपस्थित घरधुरी	४५३५	२९.७
कुल घरधुरी	१५२७०	१००.०
अनुपस्थित पुरुष	५२६६	८.०
अनुपस्थित महिला	११३४	१.७
अनुपस्थित जनसंख्या	६४००	९.८
कुल जनसंख्या	६५५३३	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

भद्रपुर नगरपालिकाको बसाईसराईको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा २९.७% घरधुरीहरू अनुपस्थित रहेको देखिन्छ भने अनुपस्थित जनसंख्या ९.८% रहेको देखिन्छ । अनुपस्थित जनसंख्यामा पुरुषको संख्या ८% र

महिलाको संख्या १.७% रहेको छ । देशका अन्य भागमा जस्तै भद्रपुर नगरपालिका क्षेत्रबाट पनि ठूलो संख्यामा युवाहरु वैदेशिक रोजगारीको सिलसिलामा अरबेयिन मुलुक, मलेशिया, दक्षिण कोरिया, इजरायल लगायत अष्ट्रेलिया, जापान, अमेरिका, वेलायत र क्यानडासम्म पुगेका छन् । यो संख्या कति छ भनेर यकिन नभएपनि नगरमा प्रत्येक घरमा जसो युवाहरु वैदेशिक रोजगारी र अध्ययनको सिलसिलामा विदेश गएको पाईन्छ । भद्रपुरको मुख्य बजार र शहरी क्षेत्र लगायत ग्रामीण क्षेत्रमा समेत खुलेका रेमिट कम्पनीहरुले पनि विदेशमा जाने युवाहरुको संख्या ठूलो रहेको कुरालाई पुष्टि गर्दछ । तर भद्रपुर नगरपालिकाबाट रोजगारी र अध्ययनको सिलसिलामा बाहिर जानेको संख्यासगै वरीपरिका गाउँपालिका र ग्रामीण वस्तीहरुबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायत अन्य शहरी सुविधाहरुको खोजिमा भद्रपुर नगरपालिकाभित्र बसाई सराई गरी आउने घरपरिवारहरुको संख्या पनि बिगत केही वर्षदेखि बढ्दै गरेको देखिन्छ । भद्रपुरमा हाल घडेरीको बढ्दो मूल्य र नयाँ बनेका घरहरुले पनि यस नगरपालिकामा आन्तरिक बसाईसराई क्रमश बढिरहेको देखिन्छ ।

३.८ सामुदायिक सेवा

यस खण्डमा भद्रपुर नगरपालिका रहेका सामुदायिक सेवाहरु जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा, आवास, खेलकुद, मनोरन्जन आदिको बारेमा चर्चा गरिएको छ:

३.८.१ शिक्षा

भद्रपुर नगरपालिकामा शिक्षाको राम्रो अवस्था रहेको छ । तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएका साविस महेशपुर, चन्द्रगढी र पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत जोडेर समग्रमा हेर्दा पनि भद्रपुर नगरपालिकाको साक्षरता ७६.९% रहेको देखिन्छ । यस तथ्याङ्कले पनि भद्रपुर नगरपालिकामा शिक्षाको स्तर राम्रो रहेको कुरालाई पुष्टि गर्दछ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार नगरपालिकामा हाल पढ्न मात्र सक्ने जनसंख्या १.७% रहेको छ भने पढ्न लेख्न नसक्ने निरक्षर मानिसहरुको संख्या २१.४% रहेको छ ।

तालिका ३.१४: साक्षरताको विवरण

विवरण	जनसंख्या	प्रतिशत
पढ्न र लेख्न सक्ने	४६२२५	७६.९
पढ्न मात्र सक्ने	१००४	१.७
पढ्न र लेख्न नसक्ने	१२८८७	२१.४
उल्लेख नभएको	१२	०.०
५ वर्ष माथिको जनसंख्या	६०१२८	१००.०
साक्षरता	७६.९	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

हाल भद्रपुर नगरपालिकामा सरकारी र निजी गरी कुल ६८ वटा विद्यालयहरु रहेका छन् जसमा १० वटा वाल विकास केन्द्र र ३ मदरसा रहेका छन् भने सरकारी र निजी गरी कूल २२ वटा प्राथमिक विद्यालयहरु रहेका छन् । त्सैगरी ७ वटा सरकारी र ७ वटा निजी निम्न माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा हाल ५ वटा सरकारी माध्यमिक विद्यालय र १० वटा निजी माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन् । निजी र सरकारी गरी कुल ४ वटा उच्च माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन् ।

तालिका ३.१५: शैक्षिक संस्थाको विवरण

विद्यालयको प्रकार	सम्बन्धन	संख्या
बालविकास	सरकारी	१०
मदरसा	सरकारी	१
प्रावि	सरकारी	१८
	निजी	४
निमावि	सरकारी	७
	निजी	७
मावि	सरकारी	५
	निजी	१०
उच्च मावि	सरकारी	२
	निजी	२
कुल		६६

स्रोत: शिक्षा विभाग, २०७०

भद्रपुर उच्च माध्यमिक विद्यालय

मेची बहुमुखी क्याम्पस

भद्रपुर नगरपालिकामा उच्च शिक्षाको लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत रहेको मेची बहुमुखी क्याम्पस रहेको छ । यो क्याम्पस भद्रपुरको मात्र नभएर पूर्वी नेपालकै सबैभन्दा ठूलो र पुरानो क्याम्पस पनि हो । यस क्याम्पसमा प्रविणता प्रमाणपत्र तह देखि स्नातक तहसम्मको पढाई हुने गरेको छ । साढे पन्ध्र विगाह क्षेत्रफलमा फैलिएको यस क्याम्पसमा मानविकी, व्यवस्थापन र विज्ञान संकायको प्रविणता तहको कक्षा संचालन हुने गरेको छ । नेपाली र अर्थशास्त्र विषयमा यहाँ स्नाकोत्तर तहको कक्षा पनि संचालन हुने गरेको छ भने मानविकी र वाणिज्य संकायमा स्नातक तहसम्मको कक्षा संचालन हुने गरेको छ । कूल ४००० विद्यार्थी संख्या र १३५ जना शिक्षक शिक्षिका रहेको यस बहुमुखी क्याम्पसमा विहान, दिउसो र साँझ गरेर तीन समयमा कक्षा संचालन हुने गरेको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा मदन भण्डारी मेमोरियल नरसिंह क्याम्पस पनि रहेको छ । उक्त क्याम्पसमा भद्रपुर नगरपालिकाका अलावा कचनकवल गाउँपालिका र हल्दीवारी गाउँपालिकाबाट समेत विद्यार्थीहरु नरसिंह पढन आउने गरेका छन् । भद्रपुर पुस्तकालय (भद्रपुर बजार) र लेखनाथ वाचनालय (चन्द्रगढी) गरी भद्रपुरमा २ पुस्तकालयहरु रहेका छन् ।

३.८.२ स्वास्थ्य

स्वास्थ्य सेवा र सुविधाको दृष्टिकोणले हेर्दा भद्रपुर नगरपालिका सबल नै रहेको देखिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकामा १०० शैयाको मेची अंचल अस्पताल, १५ शैयाको ओम साई पाथिभरा रिसर्च सेन्टर, शान्तिदेवी योग तथा प्राकृतिक चिकित्सालय, एक स्वास्थ्य चौकी लगायत अन्य निजी स्तरमा खुलेका क्लिनिकहरु पनि प्रशस्त रहेका छन् । भद्रपुरमा अवस्थित मेची अंचल अस्पतालको स्विकृत दरवन्दी संख्या ४८ मध्ये १ जना मेडिकल सुपरिटेडेन्ट, १० जना मेडिकल अधिकृत र अन्य २४ स्वास्थ्यकर्मीहरुले विभिन्न खोप कार्यक्रम, कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम, क्षयरोग नियन्त्रण कार्यक्रम र अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै नगरवासीलाई स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याईरहेका छन् ।

भद्रपुरमा अवस्थित मेची अंचल अस्पताल

यस मेची अंचल अस्पतालले भद्रपुरवासीलाई मात्र नभएर पूर्वी नेपालकै तराई र पहाडी जिल्लाहरुलाई (झापा, ईलाम, पाँचथर र ताप्लेजुङ) समेत स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याईरहेको छ । बि.स. २०३१ सालमा स्थापना भएको मेची अञ्चल अस्पताललाई वि.स. २०३४ सालमा जनश्रमदान समेत गरी भव्य भवनको निर्माण

कार्य गरी ५० शैयाको क्षमता भएको अल्ट्रासाउण्ड, इन्डोस्कोपी, प्रयोगशाला, एक्सरे, एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध रहेको छ भने हाल यस अस्पतालमा आधुनिक आईसियु सेवाको समेत शुरुवात भएको छ । यस अस्पतालमा १८ जना डाक्टर, १ मेट्रोन, २ सिस्टर, १९ स्टाफ नर्स, ६ अनमी समेतको दरबन्दी रहेको भएतापनि हाल आधा भन्दा कम चिकित्सकहरु मात्र कार्यरत छन् । यस मेची अंचल अस्पतालका अलावा हाल भद्रपुर नगरपालिका वार्ड नं १ (पृथ्वीनगर, सोमबारे) मा एक प्राथमिक स्वास्थ्य चौकी रहेको छ । मेची अंचल अस्पताल, ओम साई पाथिभरा अस्पताल लगायत नेपाल रेडक्रस सोसाइटी भद्रपुरको एम्बुलेन्स सेवा रहेको छ ।

केही वर्ष अघि स्थापना भएको ओम साई पाथिभरा अस्पतालले भने हाल यस क्षेत्रका वासिन्दाहरुलाई सबैभन्दा भरपर्दो र गुणस्तरीय सेवा पुऱ्याईरहेको छ । मेची अंचल अस्पताल र ओम पाथिभरा साई अस्पतालमा उच्च स्तरको उपचार सेवा उपलब्ध नभएपनि नगरवासीहरु भद्रपुर बजारबाट १७ किमि टाढा बिर्तामोडमा रहेको बिएण्डसी मेडिकल कलेजमा उपचारको लागि जाने गरेका छन् जसले गर्दा भद्रपुरवासीहरुले स्वास्थ्य सेवा सहज रुपमै पाउने अवस्था रहेको छ ।

३.८.३ सुरक्षा निकाय

भद्रपुर नगरपालिका झापा जिल्ला र मेची अंचलको प्रशासनिक केन्द्र भएकोले यहाँ नेपाली सेना, शसस्त्र र नेपाल प्रहरी तिनै सुरक्षा निकायको दरिलो उपस्थिति रहेको छ । चन्द्रगढीमा हाल नेपाली सेनाको जवरजंग गुल्म रहेको छ भने शसस्त्र प्रहरीको मेची अंचल शसस्त्र प्रहरी गुल्म र बोर्डर आउट पोष्ट रहेको छ । त्यसैगरी भद्रपुरमा नेपाल प्रहरीको अंचल प्रहरी कार्यालय र जिल्ला प्रहरी कार्यालय समेत रहेको छ । नगरपालिकाको वडा नं १ स्थित सोमबारेमा सीमा सुरक्षा प्रहरी चौकी रहेको छ भने महेशपुरमा एक प्रहरी चौकी रहेको छ ।

३.८.४ सरकारी तथा गैऱ्ह सरकारी कार्यालयहरु

भद्रपुर नगरपालिका झापा जिल्लाको सदरमुकाम पनि भएकोले यहाँ जिल्ला र केही अंचल स्तरीय सरकारी कार्यालयहरु रहेका छन्, जसको विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ३.१६: सरकारी कार्यालयहरुको विवरण

क्र.स.	कार्यालयको नाम	क्र.स.	कार्यालयको नाम
१	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	३२	जिल्ला सिंचाई कार्यालय
२	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय	३३	श्रम कार्यालय
३	मेची अंचल प्रहरी कार्यालय	३४	सिम विकास तालिम केन्द्र
४	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	३५	जिल्ला खेलकुद विकास समितिको कार्यालय
५	सशस्त्र प्रहरी बल सिमा सुरक्षा कार्यालय	३६	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
६	नेपाली सेना	३७	पशु चेक क्वारेन्टाईन कार्यालय
७	कारागार शाखा	३८	सहकारी कार्यालय
८	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	३९	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय
९	आन्तरिक राजश्व कार्यालय	४०	जिल्ला हुलाक कार्यालय

१०	कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय	४१	नेपाल खानेपानी संस्थान
११	मालपोत कार्यालय	४२	नेपाल टेलिकम भद्रपुर
१२	छोटी भन्सार कार्यालय	४३	नागरिक उड्यन कार्यालय
१३	जिल्ला अदालत	४४	जिल्ला सहकारी कार्यालय
१४	जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालय	४५	टिम्बर कर्पोरेशन नेपाल
१५	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	४६	शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, फिल्ड अफिस
१६	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	४७	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
१७	जिल्ला वन कार्यालय	४८	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय
१८	मेची अंचल अस्पताल	४९	नेपाल विद्युत प्राधिकरण
१९	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	५०	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय
२०	नेपाल राष्ट्र बैंक	५१	राष्ट्रिय समाचार समिति
२१	खाद्य संस्थान	५२	बिमा संस्थान
२२	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय	५३	खानेपानी समिति
२३	भूमी सुधार कार्यालय	५४	जिल्ला रेडक्रस सोसाइटी
२४	जिल्ला आयुर्वेद औषधालय	५५	मेची अंचल अस्पताल
२५	जिल्ला नापी कार्यालय	५६	खानेपानी संस्थान भद्रपुर
२६	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय	५७	नेपाल स्काउट
२७	बार एसोसियसन	५८	कृषि विकास बैंक
२८	विद्युत प्राधिकरण	५९	शैक्षिक तालिम केन्द्र
२९	परिवार नियोजन	६०	यान्त्रिक कार्यालय
३०	कृषि सामग्री संस्थान	६१	साझा प्रकाशन
३१	स्थानीय शान्ति समितिको कार्यालय		

स्रोत: स्थलगत सर्भे, २०७४

माथि उल्लेख गरिएका बाहेक भद्रपुरमा विभिन्न गैर सरकारी संस्थाहरू, अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू, सामुदायिक संस्थाहरू, बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू आदि पनि सक्रिय रूपमा कार्यरत रहेका छन्।

३.८.५ आवास तथा बसोबास

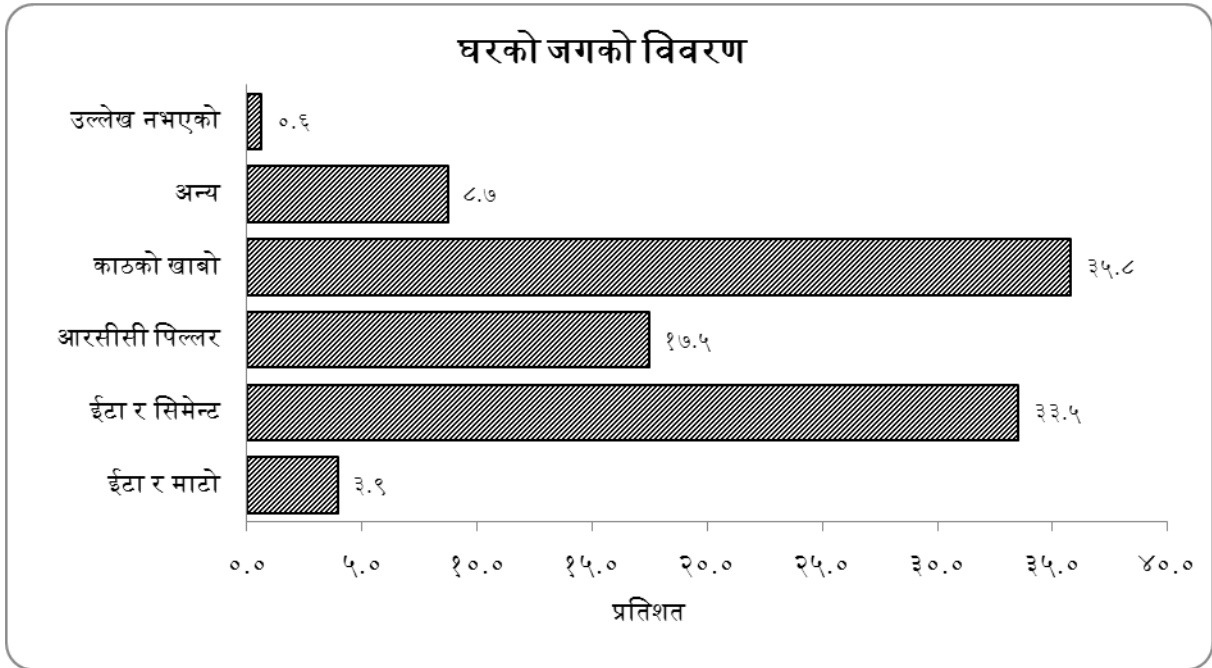
भद्रपुर समथल स्थल भएकोले यहाँका अधिकांश वस्तीहरू छरिएर रहेका छन्। तर भद्रपुर र चन्द्रगढीको मुख्य बजार क्षेत्रमा भने घरहरू साँघुरिएका र बाक्ला छन्। अधिकांश घरहरू सडकले छोएका छन् भने घरहरू सडकको दुवैतिर रेखाकार स्वरूपमा बसेका छन्। हाल बजार क्षेत्रमा पक्की २/३

तालिका ३.१७: घरको जगको विवरण

जगको वनावट	घरधुरी	प्रतिशत
ईटा र माटो	५९९	३.९
ईटा र सिमेन्ट	५११६	३३.५
आरसीसी पिल्लर	२६६५	१७.५
काठको खाबो	५४६२	३५.८
अन्य	१३३२	८.७
उल्लेख नभएको	९६	०.६
कुल	१५२७०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

तले पक्की घरहरू बन्न थालेका छन् । ग्रामीण भेगका अधिकांश घरहरू काठले बनेका र जस्तापाताले छाएका छन् । बजार क्षेत्रमा रहेका घरहरूको पहिलो तल्लामा व्यवसाय एवं कार्यालयहरू छन् भने बाँकी माथिल्लो भागहरू प्राय आवासीय प्रयोजनको लागि उपयोग भएको पाइन्छ । यहाँ निर्मित घरहरूमा प्रयोग भएका निर्माण सामग्रीहरूमा काठ, ढुंगा, माटो तथा ढलान युक्त घरहरू छन् । पृथ्वीनगर, महेशपुर जस्ता ग्रामीण क्षेत्रका घरहरूमा पशुपालन र कृषि कृयाकलाप समेत हुने हुँदा प्राय ती घरहरूमा गोठ, भण्डार, भान्सा एवं पाहुनाकोठाको समेत व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । बजार क्षेत्रका लगभग सबै घरहरूमा शौचालय निर्माण भएको पाइन्छ ।

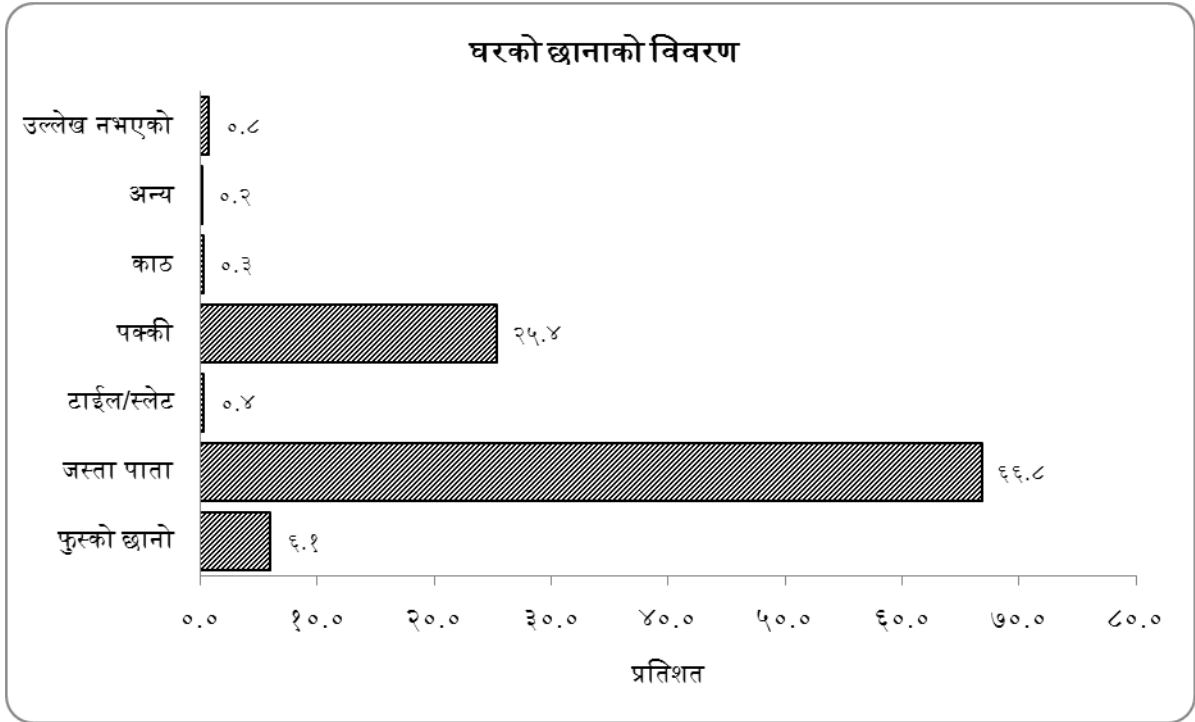

अहिले पनि भद्रपुरका ३५.८% घरहरू काठको खाबाबाट बनेका छन् । जगमा ईटा र सिमेन्ट प्रयोग गरेर बनेका घरहरू ३३.५% छन् भने आरसीसी पिलरको जग हालेर बनेका घरहरूको संख्या १९.५% रहेको छ । अहिले निर्माण हुने अधिकांश घरहरू भने आरसीसी पिल्लर हालेर बनेका छन् । त्यसैगरी जगमा ईटा र माटो प्रयोग गरेर बनेका घरहरूको संख्या करिब ४% रहेको छ । घरको छानाको बनावटलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी जस्ता पाताले छाएका घरहरू ६६.८% रहेका छन् भने त्यसपछि पक्की छाना भएका घरहरू २५.४% रहेका छन् । त्यसैगरी फुस्को छाना भएका घरहरूको संख्या ६.१% रहेका छन् ।

तालिका ३.१८: घरको छानाको विवरण

क्र.स.	छानाको बनावट	घरधुरी	प्रतिशत
१	फुस्को छानो	९२७	६.१
२	जस्ता पाता	१०२०६	६६.८
३	टाईल/स्लेट	५६	०.४
४	पक्की	३८८३	२५.४
५	काठ	४२	०.३
६	अन्य	३४	०.२
७	उल्लेख नभएको	१२२	०.८
जम्मा		१५२७०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

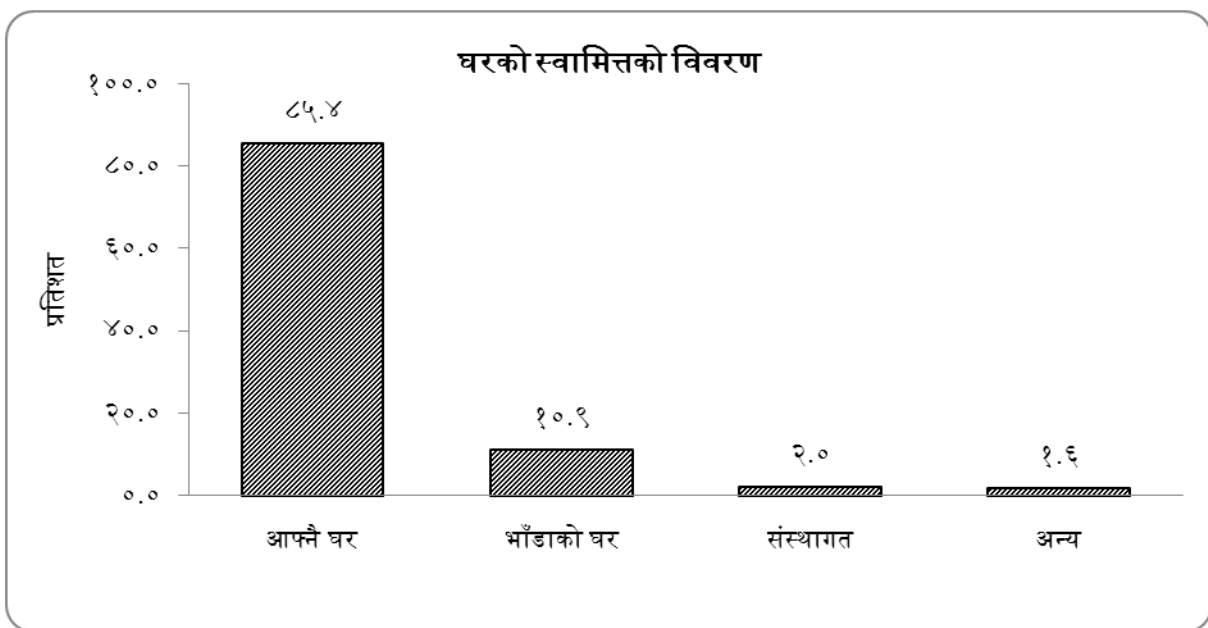

भद्रपुर नगरपालिका रहेका घरको स्वामित्तलाई हेर्दा ८५.४% घरहरू आफ्नै स्वामित्तका रहेका छन् । त्यसैगरी भाँडाको घरहरू ११.९% छन् भने संस्थागत घरहरू २% रहेका छन् । बैदेशिक रोजगारीले गर्दा हालैका वर्षहरूमा नयाँ आधुनिक घरहरूको निर्माणले तिब्रता पाएको छ। जसले गर्दा घडेरीको मुल्य समेत चर्को रूपमा वृद्धि भएको छ ।

तालिका ३.१९: घरको स्वामित्तको विवरण

स्वामित्त	घरधुरी	प्रतिशत
आफ्नै घर	१३०४५	८५.४
भाँडाको घर	१६६५	१०.९
संस्थागत	३०९	२.०
अन्य	२५१	१.६
कुल	१५२७०	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.८.६ संस्कृति तथा चाडपर्व

भद्रपुर नगरपालिकाका मानिसहरू मूलतः हिन्दू, मुस्लिम, क्रिस्चियन बौद्ध, किराँत धर्म मान्ने मानिसहरू रहेका छन् । हिन्दू धर्मावलम्बीहरूले मुख्यतया: बडा दशै, शुभ दिपावाली, तीज, छठ, होली, सिरुवा, गाई जात्रा तथा साकेला जस्ता चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । क्रिस्चियन समुदायहरूले क्रिसमस डे, मुस्लिम समुदायले इदुल फ्रिद इद र बकरिद एवं बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्ध पूर्णिमा जस्ता चाडपर्वका साथै जाती विशेष अनेक चाडवाड आ-आफ्नै परम्परा र संस्कृति अनुसार मनाउने गरेको पाइन्छ । आ-आफ्नै जाति विशेषका अलग अलग वैवाहिक, व्रतबन्ध, पूजा-पाठ र क्रियाकर्म गर्ने रीतिरिवाज परम्परा अनुसार मनाउने प्रचलन रहेको पाइन्छ । यहाँको मुख्य भाषा नेपाली हो भने हिन्दी, उर्दू, बंगाली, मारवाडी, मैथिली भोजपुरी, राजवंशी, नेवारी लगायतका जाती विशेष भाषा पनि मातृभाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ र मारवाडी संघ, नेवा समाज कल्याण गुठी, मैथिली समाज मियाँ इस्लामिया लगायतका सम्प्रदाय र जाति विशेष संघ संस्थाहरू गठन गरी संगठित हुने गरेको पाइन्छ । अलग अलग धर्म, सम्प्रदाय, संस्कृति, परम्पर, मान्यता, विश्वास र रीतिरिवाज मनाउन जाती, जनजाती एवं

तालिका ३.२०: धार्मिक स्थलहरूको विवरण		
क्र.स.	नाम	साविक वडा
१	जनगन्नाथ मन्दिर	५
२	बौद्ध गुम्बा	५
३	पंचमुखी बालाजी हनुमान मन्दिर	५
४	लक्ष्मी नारायण मन्दिर	४
५	काली मन्दिर	४
६	हनुमान मन्दिर	४
७	जामे मियाँ ईस्लामिया मस्जिद	४
८	शिव लक्ष्मी नारायण मन्दिर	८
९	भद्रसिद्धि विनायक मन्दिर (गणेश मन्दिर)	८
१०	भद्रशिवा भगवती मन्दिर	८
११	हनुमान मन्दिर	६
१२	शनि मन्दिर	६
१३	शिव मन्दिर	६
१४	दुर्गा मन्दिर	६
१५	कृष्ण मन्दिर	६
१६	राधाकृष्ण मन्दिर	६
१७	शिव मन्दिर	६
१८	गायत्री पंचायन मन्दिर	७
१९	शिवालय र राधाकृष्ण मन्दिर	७
२०	राम मन्दिर	८
२१	सरस्वती मन्दिर	८
२२	ब्रम्ह कुमारी राजयोग सेवा उपकेन्द्र	८
२३	विलिभर्स चर्च	८
२४	दुर्गा मन्दिर	१
२५	शिव मन्दिर	१
२६	शिव मन्दिर	२
२७	बौद्ध गुम्बा	२
२८	विलियर्स चर्च	३
२९	शिव मन्दिर	२
३०	दुर्गा मन्दिर	१२
३१	राम मन्दिर	११

स्रोत: भद्रपुर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०६९

विविध भाषाभाषी भएको नगर भएतापनि एकताको, सोहाद्रताको र आपसी सदभाव एवं सम्मानको अनुपम उदाहरण नै यस नगरको खास परिचय हो । विभिन्न धर्म, संस्कृति तथा परम्पराका मानिसहरू बस्ने भएकाले नै यस नगरपालिकामा मन्दिर, गुम्बा देखि लिएर चर्च, मस्जिदहरू सबै छन् । हिन्दूहरूको बाहुल्यता भएका कारण मठमन्दिरको संख्या पनि अन्य धर्मावलम्बीहरूको भन्दा बढी रहेको छ ।

३.८.७ खेलकुद तथा मनोरन्जन

भद्रपुरमा रहेको मेची रंगशाला नै यहाँको मुख्य खेल पूर्वाधार हो । यस रंगशालामा जिल्ला, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय स्तरका खेल प्रतियोगिता हुने गरेको छ । हाल यस रंगशालाको semi covered hall को स्तरोन्नती भै full covered hall मा परिणत भएको छ । यस कभर्ड हलमा हाल विजुली, पानी, चेन्जिङ्ग रुम र शौचालयको समेत व्यवस्था भएको छ, जसले गर्दा विशेष गरी indoor martial sport हरु जस्ता शारीरिक रुपमा जोखिमपूर्ण र बढी लगन चाहिने खेलहरुको खुला मैदानमा प्रशिक्षण हुँदा वर्षायाममा प्राय प्रशिक्षण अवरुद्ध भई seasonal training गर्नुपर्ने समस्या समाधान भएको छ । यसका अलावा यस रंगशाला परिसरमा खेलकुद विकास समितिको कार्यालय समेत रहेको छ । मेची रंगशालाका अलावा भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं १ सोमवारेमा एक फुटबल ग्राउण्ड रहेको छ । त्यसैगरी वडा नं १ हिमाली उच्च मावि परिसरमा पनि एक खेल मैदान रहेको छ भने चन्द्रगढी स्थित विरेन्द्र उच्च मावि र भद्रपुर मावि परिसरमा पनि फुटबल ग्राउण्ड रहेको छ । भद्रपुर बजार, चन्द्रगढी र पृथ्वीनगरमा युवाहरुको लागि जिम हल समेत रहेका छन् । मनोरन्जनको लागि चन्द्रगढीमा एक पार्क रहेको छ भने नगरपालिका भित्र केही पर्यटकीय स्थलहरु (किचकवध, पिकनिक स्थल र चिया बगानहरु) पनि रहेका छन् । त्यसैगरी भद्रपुर बजारमा हाल २ वटा सिनेमा हलले पनि स्थानीय युवा युवातीहरुलाई मनोरन्जन प्रदान गर्दै आएको छ ।

३.८.८ स्मारक

कुनैपनि स्थानको परिचय र इतिहास उक्त स्थानमा रहेका विभिन्न स्मारकहरुले दिने गर्दछन् । भद्रपुर पुर्वी नेपालकै पुरानो नगरपालिका र शहर भएकोले यहाँ राष्ट्रका विभिन्न स्रष्टा/व्यक्तित्व, धरोधर लगायत विभिन्न कालखण्डको झल्को दिने स्मारकहरु रहेका छन् । भद्रपुरमा रहेको महेन्द्र उद्यानमा राजा महेन्द्रको शालिक रहेको छ भने त्रिभुवन चौकमा राजा त्रिभुवनको शालिक रहेको छ । त्यसैगरी भानुचौक आदिकवि भानुभक्तको अर्धकदको शालिक रहेको छ । चन्द्रगढीमा लेखनाथ चौकमा कवि लेखनाथ पौडेलको शालिक रहेको छ भने चन्द्रगढी मै नेपाली राजनीतिका शिखर पुरुष विश्वेश्वर प्रसाद कोईराला र महाकवि लक्ष्मी प्रसाद देवकोटाको शालिक पनि रहेको छ । चन्द्रगढीमा रजत जयन्ती र पंचायत स्मारक रहेका छन् । भद्रपुरको भानुनगर स्थित देवकोटा स्मृति भवनमा पनि महाकवी लक्ष्मी प्रसाद देवकोटाको शालिक रहेको छ । नगरपालिकाको वडा नं २ स्थिति ज्ञाने चोकमा किराँत धर्मका धरोधर श्रीजंघाको मूर्ती रहेको छ भने मेची क्याम्पस परिसरमा शहिद राम थापाको शालिक रहेको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं २ स्थित ऐतिहासिक, धार्मिक र पर्यटकीय स्थल किचकवधमा भिमसेनले किचकको घाँटी थिचेर वध गरेको मुर्ति पनि रहेको छ ।

३.९ पर्यटन

भद्रपुर नगरपालिकाको पर्यटकीय स्थलहरुमा चन्द्रगढीमा अवस्थित महेन्द्र पार्क, कलवलगुडी र चन्द्रगढ, पृथ्वीनगरमा अवस्थित किचकवध र कमलधाप क्षेत्रहरु हुन् । नगरपालिका अवस्थित पर्यटकीय क्षेत्रहरुको विस्तृत विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ:

महेन्द्र पार्क

स्वर्गीय राजा श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको सम्झनामा पंचायत कालमा राजा महेन्द्रको सालिक सहित निर्माण गरिएको यो पार्क भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं ८ स्थित चन्द्रगढीमा पर्दछ । युवा युवतीहरूमा लोकप्रिय रहेको यो पार्क गत वर्ष भद्रपुर नगरपालिका र स्थानीय संघ संगठनहरूको प्रयासमा मर्मत संभार र रंगरोगन गरिएको थियो । एक विगाह क्षेत्रफलमा अवस्थित महेन्द्र उद्यानले नगरपालिकाको शोभा बढाएको छ भने यहाँ दैनिक सैरको संख्यामा मानिसहरू अवलोकन गर्न आउने गरेका छन् । यो पार्क तत्कालिन मेची अंचलाधिश छिरिङ तेन्जिङ लामाको सक्रियतामा निर्माण भएको थियो ।

महेन्द्र उद्यान, चन्द्रगढी

चन्द्रगढ

भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं १० मा ६२ विगाह क्षेत्रफलमा अवस्थित यस स्थान पनि नगरपालिकाको ऐतिहासिक स्थल हो । श्री ३ चन्द्र शमसेर आई सैनिक किल्ला कायम गरी गढ निर्माण गरेकोले यस स्थानको नाम चन्द्रगढ रहन गएको किंवदन्ती छ । उक्त गढ परिसर भित्र ईनार समेत निर्माण गरिएको र हाल उक्त ईनार भग्नावशेषको रूपमा रहेको छ । यही चन्द्रगढको नामबाट साविक चन्द्रगढी गाविसको नाम रहन गएको भन्न भनाई पनि छ । चन्द्रगढलाई क्षेत्रलाई व्यवस्थित गरी पर्यटकीय गतिविधि संचालन गर्न सकिने संभावना समेत रहेको छ ।

कलवलगुडी

कलवलगुडी पंचायत कालमा निर्माण गरिएको ग्रामीण प्रशिक्षण केन्द्र हो । नगरपालिकाको वडा नं १० मा पर्ने कलवलगुडी देउनिया खोलाको किनारमा अवस्थित, वन क्षेत्र र हरियाली क्षेत्र समेत रहेकोले हाल यो स्थान पिकनिक स्थलको रूपमा समेत रहेको छ । कलवलगुडीमा नेपालमा एक मात्र रहेको कलवलको वृक्ष समेत रहेको छ । यो क्षेत्रलाई पट्यटकीय पार्क, पिकनिक स्थलको रूपमा विकास गर्न सकिने संभावना देखिन्छ ।

चिया बगान

भद्रपुर नगरपालिकामा रहेका चिया बगानहरू पनि पर्यटकीय स्थलको रूपमा रहेका छन् । गर्मीको समयमा चिया बगान घुम्ने र रमाईलो गर्ने गरिन्छ भने स्थानीय चिया बगानहरू हाल पिकनिक स्थलको रूपमा पनि प्रयोग हुने थालेका छन् । नगरपालिका क्षेत्र भित्र थुप्रै चिया बगानहरू रहेको हुँदा चिया बगानलाई पर्यटकीय क्षेत्रकै रूपमा समेत विकास हुने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिका १ रहेको चिया बगान

किचकबध

किचकबध हाल भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं २ मा मेची र देउनीया खोलाको संगम स्थलमा रहेको छ । किचकबधलाई ऐतिहासिक र धार्मिक स्थलको रूपमा समेत लिईन्छ । महाभारतको कथा अनुसार राजा विराटको दरवारमा गुप्तवास बसेको अवस्थामा विराट राजाका साला एवं मत्स्य देशको सेनापति किचकले द्रौपदीमाथि कुदृष्टी लगाउँदा भिमसेनले यो कुरा थाहा पाई सौरन्दीको रूप धारण गरी किचकको बध गरेको किवदन्ती रहेको छ । त्यही वध गरेको ठाउँलाई किचकबध भनिएको हो, जुन कुरा पौराणिक महाभारत ग्रन्थमा समेत उल्लेख गरिएको छ । किचकबध दुई नदीको संगम स्थलमा रहेको, धार्मिक र ऐतिहासिक महत्व बोकेको र रमणीय स्थान समेत भएकोले धार्मिक तथा मनोरन्जन पर्यटनको लागि यो क्षेत्र लोकप्रिय रहेको छ । आजकल स्थानीय युवा युवतीहरू वनभोजको लागि समेत किचकबध जाने गरेका छन् । किचकबधमा ऐतिहासिक दरवार, पोखरी र मन्दिरहरूको अवषेश रहेकोले यो स्थानको पुरातात्विक महत्व समेत रहेको छ ।

भद्रपुर २ स्थित धार्मिक तथा ऐतेहासिक स्थल किचकवध

कमलधाप

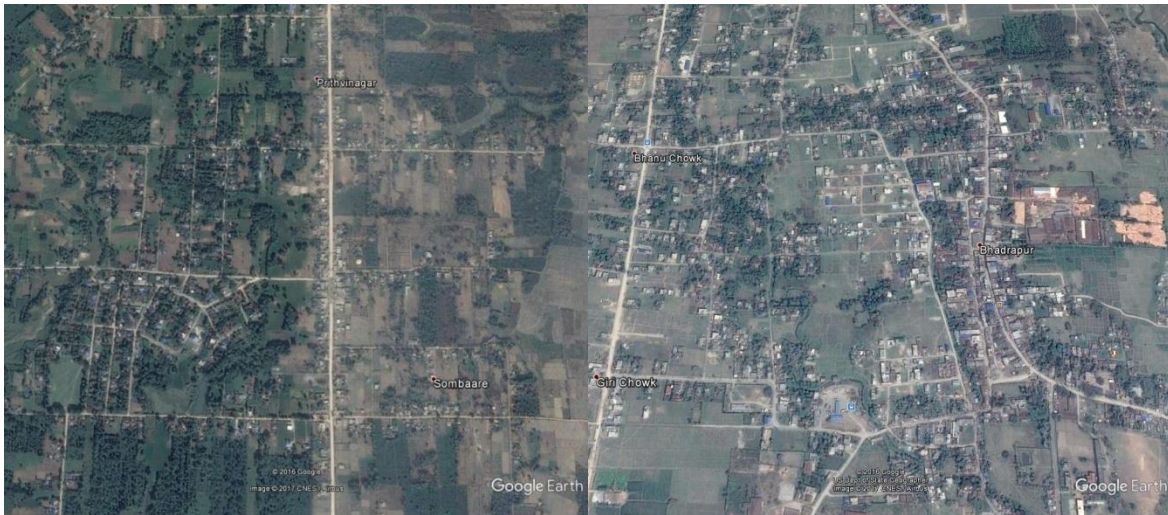
भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं २ स्थित कमलधाप क्षेत्र पनि पर्यटकीय स्थलको रूपमा रहेको छ । गोलधापको चारकोशी झाडी, सामुदायिक वन र सिमसार क्षेत्र समेत रहेको यो स्थान प्राकृतिक रूपमा पनि रमणीय रहेको छ । यहाँ हिन्दू, बौद्ध र क्रिश्चियन धर्मको मठ मन्दिर र चर्चहरू समेत रहेकोले यो स्थान एक नमूना धार्मिक स्थलको रूपमा समेत रहेको छ । कमलधाप चारआली केचना हुलाकी राजमार्गको पृथ्वीनगरमा सगरमाथा चौकबाट करिब १.५ पश्चिममा रहेको छ ।

भद्रपुर २ स्थित कमलधाप क्षेत्र

३.१० शहरी स्वरूप (Urban Form)

शहरी स्वरूप भन्नाले कुनैपनि शहर, नगर, महानगर, बजार, बस्ती आदिको शहरी धरातलीय स्वरूप भन्ने बुझिन्छ। शहरी स्वरूप भित्र फरक फरक स्केलमा उक्त स्थानको भौतिक बनावट र भू-उपयोगमा समय क्रमसँगै कसरी परिवर्तन हुँदै गैरहेको छ भन्ने कुरालाई पनि विशेष ध्यान दिईएको हुन्छ। शहरी स्वरूपको निर्धारण विशेषगरी भवन र सडकको बनावटले निर्धारण गर्ने भएतापनि विशेषतः उक्त स्थानमा भएका सडकहरूको स्वरूपले कसरी शहरको कुनै वस्ती वा बजारको धरातलीय स्वरूपलाई समयक्रमसँगै परिवर्तन/निर्धारण गरेको हुन्छ भन्ने कुरालाई नै जोड दिईएको हुन्छ। भद्रपुर नगरपालिकाको शहरी स्वरूपको कुरा गर्दा विभिन्न किसिमका स्वरूपहरू देख्न सकिन्छ। भद्रपुर नगरपालिकाको पुरानो बजार क्षेत्र, जनता चौक, भानु चौक, संगम, सगरमाथा, किराँत कोलोनी, क्याम्पस मोड, नयाँ बजार, लेखनाथ चौक, धनुष मोड, चन्द्रगढी बजार क्षेत्र, सोमबारे, गौरीशंकर, रंगेझोडामा घरहरू एक आपसमा जोडिएका भएकोले compact urban form पाईन्छ भने अन्य क्षेत्र र नयाँ वस्तीहरूमा (वडा नं १ र २, एसपी मोड देखि क्याम्पस मोडसम्म, गार्मेन्ट देखी दक्षिण तर्फका क्षेत्र, झापा चोक आसपासका क्षेत्र) घरहरू एक आपसमा नजोडिएकोले seperate urban form रहेको छ। मेची राजमार्ग, झापाचोक-हिमाली, झापाचोक-हल्दावारी, देउनीया चैतु मन्दिर देखी चन्द्रगढी लेखनाथ चोक र अन्य सडक आसपासमा रेखाकार रूपमा वस्तीहरू विकास भएको पाईन्छ। त्यसैगरी पृथ्वीनगरमा (हाल भद्रपुर वडा नं १ र २) आयातकार रूपमा वस्तीहरू विकास भएको पाईन्छ। पृथ्वीनगर योजनाबद्ध रूपमा विकास गरिएको पुनर्वास क्षेत्र भएकोले यहाँ आयातकार रूपमा सडकहरूको विकास भएकोले पनि यहाँको वस्तीहरू आयातकार रूपमा रहेको पाईन्छ। भद्रपुर नगरपालिकामा हालसम्म पनि अग्ला भवनहरू निर्माण नभएको, ग्रामीण क्षेत्रमा भएका वडाहरूमा हरियाली क्षेत्रहरू कायम रहेको र वस्ती विकासको लागि सुहाउँदो हावापानी रहेको परिप्रेक्ष्यमा भद्रपुर नगरपालिकाको शहरी स्वरूपलाई राम्रो मान्नुपर्ने हुन्छ।

Seperate Urban form (Left) and Compact Urban form of Bhadrapur (Right)

नेपालमा शहरीकरण र शहरी स्वरूपको निर्धारण सडकको विकास र विस्तारसँगै अगाडि बढेको देखिन्छ। जताजता सडकको विस्तार हुँदै जान्छ त्यतै त्यतै नयाँ बस्तीहरूको विकास हुने क्रम पनि बढ्दै जान्छ। नगरपालिकाको वडा नं १ र २ (साविक पृथ्वीनगर गाविस), वडा नं ४ को पश्चिम क्षेत्र, वडा नं ७, वडा नं १० र ९ को उत्तरी क्षेत्रमा हालसम्म पनि वस्ती विकास गर्नको लागि प्रशस्त खाली ठाउँहरू रहेको छन् भने

उक्त स्थानमा भविष्यमा जग्गा विकास कार्यक्रमहरू संचालन गर्न सकेमा यहाँ सडकको स्वरूप जस्तै आयातकार वस्ती विकास गर्नेको लागि प्रशस्त ठाँउहरू रहेको छ । तथापि सडकको विकास सँगै रेखाकार रूपमा समेत वस्ती विकास हुँदै जाने संभावना समेत त्यतिकै रहेको छ ।

हालको शहरी स्वरूपको स्थितिलाई नक्शांकन गर्दा शहर विकास र विस्तारको प्रवृत्ति शहरी सडक विकाससँगै विस्तारित र विकासित हुँदै गएको देखिन्छ र भविष्यमा पनि सोही स्थिति हुने अनुमान लगाउन सकिन्छ । सडक/राजमार्गको आसपासमा रेखाकार वस्ती विकास हुने देखिन्छ भने केही क्षेत्रहरूमा योजनाबद्ध विकासको थालनी भएको तथा नयाँ विस्तारित क्षेत्रमा खण्ड खण्ड रूपमा आयतकार वस्तीसमेत विकसित हुने देखिन्छ । तथापि हाल विकसित भैरहेका वस्तीहरूबीचको खाली जग्गाहरूमा समेत शहरी वस्ती विकास र विस्तार हुँदै जाँदा नगरपालिकाको बाहिरी क्षेत्रतिर छरिएको वस्ती समेत बढ्दै जाने देखिन्छ ।

३.११ आर्थिक तथा राजगारीको स्थिति

भद्रपुर नगरपालिकाको प्रमुख आर्थिक आधार कृषि र व्यापार तथा वाणिज्य नै हो । नगरवासीको प्रमुख पेशा र अर्थतन्त्र कृषिमा नै आधारित रहेको देखिन्छ । नगरपालिकामा हालसम्म खासै ठूला औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूको स्थापना भएर नगरपालिकाको अर्थतन्त्रलाई महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउन सकेको देखिदैन । नगरपालिकामा अवस्थित साना तथा घरेलु उद्योग, चिया बगान, राइस मिल र चिया प्रशोधन उद्योग, ईटा भट्टा, एलपिजी ग्यास रिफिलिङ सेन्टरहरू नै नगरपालिकाका प्रमुख उद्योगहरू हुन् । नगरपालिकाबाट ठूलो संख्यामा युवाहरू वैदेशिक रोजगारीको लागि विदेश गएको र उनीहरूले पठाउने विप्रेषणले पनि भद्रपुर नगरपालिकाको अर्थतन्त्रलाई महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याईरहेको छ । कृषि अन्तरगत दूध, फलफूल र तरकारीको उत्पादनमा वृद्धिगरी बजार विस्तार गर्ने र सोही अनुसार नै नगरपालिकामा विकास निर्माण कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु नगरपालिकाको विकास सन्दर्भमा महत्वपूर्ण हुनेछ । नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा योगदान दिने केही उल्लेखनीय पक्षहरूको चर्चा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.११.१ कृषि तथा पशुपालन

भद्रपुर नगरपालिकामा गैऱह कृषि कार्यमा संलग्न मानिसहरूको संख्या उल्लेख्य भएतापनि कृषि तथा पशुपालन नै यहाँको प्रमुख पेशाको रूपमा रहेको छ । भद्रपुर पुरानो नगरपालिका, जिल्लाको सदरमुकाम र प्रमुख व्यापारिक केन्द्र भएतापनि कृषिसँग सम्बन्धित (कृषि, वन र मत्स्य) कार्यमा संलग्न मानिसहरूको संख्या करिब २७% रहेको छ । नगरपालिकामा गाभिएका साविक पृथ्वीनगर र महेशपुर गाविसहरू पूर्ण रूपमा कृषि र पशुपालनमा आधारित गाविसहरू हुन् । धान, मकै, गहुँ लगायत तरकारी र फलफूलहरू यहाँका प्रमुख कृषि उत्पादनहरू हुन् भने पृथ्वीनगर र महेशपुरमा नगदे बालीको रूपमा व्यवसायिक चिया खेती पनि गरिदै आएको छ । त्यसैगरी साविक भद्रपुर नगरपालिका र चन्द्रगढी गाविसका ग्रामीण क्षेत्रहरूमा पनि व्यवसायिक चिया खेती हुँदै आएको छ । नगरपालिकामा कृषिसँग सम्बन्धित काम गर्ने गैर सरकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३.२१: कृषिसँग सम्बन्धित गैर सरकारी सस्थाहरु

क्र.स.	संस्थाको नाम	ठेगाना
१	स्थानीय विकास तालिम तथा अनुसन्धान प्रतिष्ठान	कलवलगुरी, चन्द्रगढी
२	सामुदायिक स्वाम्यन सचेतना विकास केन्द्र	चन्द्रगढी
३	डिप ट्युवेल जल प्रवन्ध समिति	महेशपुर
४	नागर्जुन बहुउद्देश्यीय विकास परिषद	भद्रपुर
५	महिला चेतना तथा जागृति समूह	चन्द्रगढी

स्रोत: वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क, एक झलक, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, २०७२/७३

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने र कृषि पेशासँग सम्बद्ध मानिसहरुले पशुपालन पनि गर्ने गरेका छन् । नगरपालिकाका ग्रामीण वस्तीहरुमा गाई, गोरु, भैसी, राँगा, बाख्रा, बंगुर, कुखुरा, हाँस, परेवा आदि पाल्ने गरेका छन् । पृथ्वीनगर र महेशपुर जस्ता ग्रामीण क्षेत्रमा व्यवसायिक रुपमा गाई समेत पाल्ने गरिएको छ । पृथ्वीनगरको सोमबारेमा दुग्ध संकलन केन्द्र रहेको छ भने भद्रपुर र चन्द्रगढीमा डेरी उद्योगहरु रहेका छन् । नगरपालिकाको वडा नं १ स्थित सोमबारेमा साना किसान सहकारी संस्था रहेको छ भने उक्त संस्थाले साना किसानहरुलाई सुलभ दरमा कृषि तथा पशुपालन र चिया खेतीको लागि ऋण प्रवाह गर्ने गरेको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा हाल ५८ वटा कृषक समूहहरु रहेका छन् जसमा कुल १३५८ जना सदस्यहरु रहेका छन् । नगरपालिकामा रहेका कृषक समूहहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका ३.२२: कृषक समूहहरुको विवरण

क्र.स.	समूहको नाम	स्थान	सदस्य संख्या	क्र.स.	समूहको नाम	स्थान	सदस्य संख्या
१	श्रजना महिला कृषक समूह	पृथ्वीनगर	३	३०	कन्चनजंघा कृषक समूह	चन्द्रगढी	२५
२	नवप्रभात कृषि महिला समूह	पृथ्वीनगर	११	३१	विहानी महिला कृषक समूह	चन्द्रगढी	२३
३	डाँडागाँउ कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१०	३२	जन कल्याण कृषक समूह	चन्द्रगढी	२५
४	आधुनिक वाली कृषक समूह	पृथ्वीनगर	८	३३	हरियाली कृषक समूह	चन्द्रगढी	२१
५	वाली विकास कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१२	३४	देवकोटा कृषक समूह	चन्द्रगढी	२६
६	दियालो कृषक समूह	पृथ्वीनगर	११	३५	दुर्गा महिला कृषक समूह	चन्द्रगढी	१९
७	प्रगतिशिल कृषि समूह	पृथ्वीनगर	१५	३६	शान्ति कृषक सहकारी संस्था	चन्द्रगढी	३७
८	हरियाली कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१५	३७	महिला जागृति बहुउद्देश्यीय कृस	चन्द्रगढी	३१
९	विकासोन्मुख कृषि समूह	पृथ्वीनगर	१५	३८	एकीकृत प्रकाश कृषक समूह	चन्द्रगढी	१७८
१०	चन्द्रमुखी कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१५	३९	सयपत्री महिला कृषक समूह	चन्द्रगढी	३७
११	पुर्वेली कृषक समूह	पृथ्वीनगर	२१	४०	गंगाजल कृषक समूह	चन्द्रगढी	१६
१२	शान्ति कृषक समूह	पृथ्वीनगर	२०	४१	वाली समूह	चन्द्रगढी	१६
१३	गुराशपुर कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१८	४२	प्रकाशपुर कृषक समूह	चन्द्रगढी	२१
१४	समगरमाथा कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१९	४३	वाली समूह	चन्द्रगढी	२२
१५	प्रयास मिश्रित कृषि समूह	पृथ्वीनगर	२८	४४	लक्ष्मि कृषक समूह	चन्द्रगढी	२२
१६	क्रान्ती कृषक समूह	पृथ्वीनगर	२२	४५	करेशावारी तरकारी उकृस	चन्द्रगढी	१५
१७	आरती कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१७	४६	भुकुटी सिर्जनशील मकृस	चन्द्रगढी	३१
१८	सुर्य कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१५	४७	आदिवासी राजवंशी कृषक समूह	चन्द्रगढी	३४

१९	किचकबध कृषक समूह	पृथ्वीनगर	२४	४८	जे छ्योलिङ कृषक समूह	चन्द्रगढी	२५
२०	सदाबहार कृषक समूह	पृथ्वीनगर	३७	४९	उन्नत कृषि समूह	चन्द्रगढी	२७
२१	कोपिला कृषक समूह	पृथ्वीनगर	१८	५०	सिर्जनशील महिला कृषक समूह	चन्द्रगढी	२०
२२	सयपत्री कृषि तथा पशुपालन समूह	पृथ्वीनगर	१५	५१	मिलीजुली कृषक समूह	चन्द्रगढी	९
२३	एकता महिला तथा पशुपालन समूह	पृथ्वीनगर	२०	५२	वाली कृषक समूह	चन्द्रगढी	१५
२४	महिला निश्चल कृषक समूह	महेशपुर	१७	५३	नमुना कृषक समूह	चन्द्रगढी	१०
२५	साहारा कृषक समूह	महेशपुर	२५	५४	पुर्व क्षितिज सुयोदय मिक्स	चन्द्रगढी	२४
२६	शिवशक्ति कृषक समूह	महेशपुर	२७	५५	कंचनजंघा कृषक समूह	चन्द्रगढी	२५
२७	वेधानी मिश्रित कृषक समूह	महेशपुर	२०	५६	वाली कृषक समूह	चन्द्रगढी	१५
२८	सगरमाथा कृषक समूह	चन्द्रगढी	१५	५७	जनजागृति महिला कृषक समूह	भद्रपुर	३८
२९	लालिगुराश कृषक समूह	चन्द्रगढी	१८	५८	उर्जाशील महिला कृषक समूह	भद्रपुर	१५
३०	कन्चनजंघा कृषक समूह	चन्द्रगढी	२५		कुल		१३५८

स्रोत: वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क, एक झलक, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, झापा, २०७२/७३

३.११.२ सिंचाई

भद्रपुर नगरपालिकाको अधिकांश भू-भाग कृषियोग्य भूमि भएतापनि ठूला सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण हुन सकेका छैनन् । जिल्ला कृषि विकास कार्यालय झापाका अनुसार चन्द्रगढीमा अवस्थित हडिया खोला सिंचाई आयोजना नै नगरपालिका क्षेत्रमा रहेको एक मात्र सिंचाई आयोजना हो । यस आयोजनाबाट ४९५ हेक्टर भूमिमा सिंचाई सुविधा पुगेको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा चन्द्रगढी र महेशपुरमा २ वटा सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाई आयोजनाहरू संचालनमा रहेका छन् । चन्द्रगढी जल उपभोक्ता समूहबाट संचालित यस सिंचाई आयोजनाले २० वटा स्यालो ट्युबेवल मार्फत ७० हेक्टर कृषियोग्य भूमिलाई सिंचाई सुविधा पुगेको छ । महेशपुरमा रहेको महेशपुर जल उपभोक्ता समूहबाट संचालित आयोजनाले १९ वटा स्यालो ट्युबेवल मार्फत ६८.४ हेक्टर कृषियोग्य भूमिलाई सिंचाई सुविधा पुगेको छ । यी सिंचाई आयोजनाहरूबाट सिंचाई सुविधा प्राप्त नगरेका अधिकांश कृषि योग्य भूमिमा डिप बोरिङ मार्फत सिंचाई गरिएको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा रहेका प्राय सबै चिया बगानहरूले पनि डिप बोरिङ मार्फत नै सिंचाई गर्ने गरेका छन् ।

३.११.२ हाटबजार

भद्रपुर नगरपालिका वि.स. २००८ सालमा स्थापना भएको यस क्षेत्रकै पुरानो व्यापारिक केन्द्र हो । पृथ्वीनगर, महेशपुर, चन्द्रगढी, जलथल, बनियानी, वालुवाडी, केचना, पथरिया जस्ता साविक गाविसहरूको लागि भद्रपुर मुख्य बजार केन्द्र भएतापनि भद्रपुरमा जुन रूपमा आर्थिक गतिविधि र व्यापार/व्यवसायको विकास हुनुपर्ने त्यो रूपमा हुन सकेको छैन । नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका हाटबजारहरू स्थानीय कृषि तथा घरेलु उत्पादनहरू बिक्रीवितरण गर्ने एक प्रमुख थलो हो । भद्रपुर नगरपालिकामा हाल ९ वटा स्थानहरूमा १५ वटा हाटबजारहरू लाग्ने गरेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा मुख्य बजार क्षेत्रमा प्रत्येक बुधबार र शनिवार हाल लाग्ने गरेको छ भने बसपार्क र पुरानो माछाबजार क्षेत्रमा पनि सोही दिन

हाटबजार लाग्ने गरेको छ । अन्य प्रमुख हाटबजारहरूमा चन्द्रगढी बजारमा लाग्ने हाटबजार र साविक पृथ्वीनगर गाविसको सोमबारेमा लाग्ने हाटबजारहरू हुन् ।

पृथ्वीनगरको सोमबारेमा अवस्थित हाटबजार

तालिका ३.२३: हाटबजारको विवरण

क्र.स.	साविक गाविस/नपा	स्थान	हाटबजार लाग्ने वार	सेवा पुऱ्याउने साविक गाविसहरू
१	भद्रपुर नपा	भद्रपुर	बुधवार र शनिवार	भद्रपुर, हल्दीवारी, गरामनी, दुवागढी, ज्यामिरगढी, पृथ्वीनगर, महेशपुर, चन्द्रगढी, बनियानी, केचना, पाठामारी, बालुवाडी, जलथल
२	भद्रपुर नपा	चन्द्रगढी बजार	सोमबार र शुक्रबार	चन्द्रगढी, भद्रपुर, हल्दीवारी, दुवागढी, ज्यामिरगढी
३	चन्द्रगढी	कलवलगुरी बजार	मंगलबार	चन्द्रगढी, भद्रपुर, हल्दीवारी, गरामनी
४	महेशपुर	सुर्यनगर	मंगलबार	महेशपुर, पृथ्वीनगर, बालुवाडी, थपरिया, पाठामारी, बनियानी,
५	पृथ्वीनगर	सोमबारे	आइतबार र बिहिवार	पृथ्वीनगर, बालुवाडी, घेरावारी, पथरिया, पाठामारी, बनियानी, केचना
६	पृथ्वीनगर	हिमाली	बुधवार र शनिवार	पृथ्वीनगर, बालुवाडी, घेरावारी, पथरिया, पाठामारी, बनियानी, केचना
७	पृथ्वीनगर	सगरमाथा	सोमबार र शुक्रबार	पृथ्वीनगर, बालुवाडी, घेरावारी, पथरिया, पाठामारी, बनियानी, केचना
८	पृथ्वीनगर	ज्ञानेचौक	आइतबार र बिहिवार	पृथ्वीनगर, बालुवाडी, महेशपुर, पथरिया, पाठामारी, बनियानी, केचना
९	पृथ्वीनगर	कमलधाप	मंगलबार	पृथ्वीनगर, बालुवाडी, महेशपुर, पथरिया, पाठामारी, बनियानी, केचना

स्रोत: स्थलगत सर्भे, २०७४

३.११.३ उद्योग तथा व्यापार

पूर्वी नेपालकै पुरानो नगरपालिका र शहरको रूपमा रहेको भद्रपुर विगतमा औद्योगिक शहरको रूपमा पनि परिचित थियो । वि.स. २०२५/३० सालतिर यस नगरपालिकामा ४० वटा जति राईस मिल थिए जसमा ११ वटा आधुनिक स्वचालित मिल थिए । तर अहिले उक्त राईस मिलहरू विस्थापित हुने पुगे भने राईस मिलहरूको विस्थापन सँगै भद्रपुरको उद्योग तथा व्यापारमा पनि क्रमश मन्दी छायो । राईस मिलहरू संचालनको समयमा भद्रपुरको आर्थिक चहलपहल निककै थियो भने त्यो बेला भद्रपुर झापा जिल्लाकै मात्र नभएर पूर्वी नेपालकै प्रमुख औद्योगिक र व्यापारिक नगरको समेत परिचित थियो । एशियाकै ठूलो गार्मेन्ट उद्योगको रूपमा रहेको मोमेन्टो एपरल्स प्रालिको स्थापनासँगै भद्रपुरको उद्योग तथा व्यापारमा नयाँ आयास शुरु भएको थियो । तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं ११ स्थापित यस उद्योगले वरिपरिका साविक गाविसहरू लगायत झापा जिल्लाका करिब ७००० मजदुरहरूलाई रोजगारीको अवसर प्रदान गरेको थियो भने भद्रपुरको आर्थिक गतिविधिमा समेत ठूलो परिवर्तन ल्याएको थियो । संचालनको केही वर्षसम्म यस उद्योगले देशकै सबैभन्दा बढी विदेशी मुद्रा कमाउने उद्योगको रूपमा आफूलाई दर्ता गराउन सफल भएको थियो । जसले गर्दा यस उद्योगको स्थापनाले भद्रपुरको मात्र नभएको देशकै आर्थिक उन्नतिमा समेत टेवा पुऱ्याएको थियो । केही वर्षसम्म सलतापुर्वक संचालनमा रहेको यो उद्योग विगत केही वर्षदेखि बन्द रहेको छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएका साविक पृथ्वीनगर, महेशपुर, चन्द्रगढी लगायत तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा समेत व्यवसायिक चिया खेति हुँदै आएको छ । चिया खेतीको शुरुवातसँगै हाल भद्रपुरका विभिन्न स्थानहरूमा ११ वटा आधुनिक चिया प्रसोधन उद्योगहरू संचालनमा रहेका छन् । चिया प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापनासँगै स्थानीय मजदुरहरूले रोजगारी प्राप्त गरेका छन् साथै नगरपालिकामा आर्थिक गतिविधिमा समेत बढोत्तरी भएको छ । त्यस बाहेक हाल भद्रपुरमा प्लाई उड उद्योग, चिया प्याकेजिङ उद्योग, सेलर मिल, समील, ग्रील उद्योग, डिस्टीलरी उद्योग, ट्राभल एजेन्सी, मेसीनगरी पार्टपूजा मर्मत केन्द्र, विस्कुट र पाउरोटी उद्योग, पोलेथिन उद्योग, चालम र तेल मिल, बरफ उद्योग, विडी उद्योग, चकलेट उद्योग, डेरी उद्योग, जुस उद्योग, मसला उद्योग, छापाखाना उद्योग, होटल तथा रेष्टुरेन्टहरू, लज, रेमिट सेवा आदि संचालनमा रहेका छन् । यस्ता उद्योगहरूमा करिब २५०० जति स्थानीय मानिसहरूले रोजगारी पाएका छन् भने भद्रपुरको आर्थिक चहलपहल समेत विस्तारै बढ्न थालेको छ ।

भद्रपुर नगरपालिका यस क्षेत्रको व्यापारिक केन्द्र पनि हो । वरिपरिका गाउँपालिका, वस्ती र बजार केन्द्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको लागि भद्रपुर किनमेलको प्रमुख थलो हो । भद्रपुरबाट निर्माण सामग्री लगायत हार्डवेयर, विद्युतिय सामग्री, लत्ता कपडा, खाद्य सामग्री, औषधी, घरयासी सामानहरू, भाँडाकुडा, कृषि सामग्री र मल आदि जस्ता सामानहरू वरिपरिका गाउँपालिका, वस्ती र बजार केन्द्रहरूमा आपूर्ति हुने गरेको छ । त्यसैगरी कचनकवल र हल्दीवारी जस्ता गाउँपालिकामा उत्पादन हुने कृषिजन्य उत्पादन, फलफुल र दुधहरू भद्रपुरमा आउने गरेको छ । यस हिसाबले हेर्दा भद्रपुर यस क्षेत्रकै व्यापारिक केन्द्रको रूपमा समेत रहेको छ ।

३.११.४ देशिक रोजगार र विप्रेषण

भद्रपुर नगरपालिकामा बस्ने मानिसहरूको आम्दानीको प्रमुख स्रोतमा वैदेशिक रोजगार पनि रहेको छ । नगरपालिकाका १८-४५ वर्ष उमेर समूहका धेरै युवाहरू हाल वैदेशिक रोजगारीको लागि साउदी अरेबिया, कतार, बहराईन, कुवेत, संयुक्त अरब इमिरेट्स, मलेशिया, कोरिया र इजरायल लगायत देशहरूमा गएका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ लाई आधार मानेर हेर्दा पनि करिब ३०% घरधुरीहरूबाट मानिसहरू बसाई सरेर गएको देखिन्छ । यसै जनगणना अनुसार भद्रपुर नगरपालिकामा करिब १५,२७० घरधुरी रहेको र उक्त घरधुरीको कुल अनुपस्थित संख्या हिसाब गर्दा करिब ४५०० घरधुरीहरू जनगणनाको क्रममा अनुपस्थित रहेको देखिन्छ । प्रत्येक घरबाट कम्तिमा पनि एक जना वैदेशिक रोजगारीको लागि गएको अनुमान लगाउदा पनि करिब ५००० जति युवाहरू यस नगरपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारीको लागि विदेश गएको मान्न सकिन्छ । यस नगरपालिकाको वडा नं १ र २ (साविक पृथ्वीनगर गाविस) बाट वैदेशिक रोजगारीको विदेश जाने युवाहरूको संख्या निक्कै बढी रहेको कुरा स्थानीय स्थानीय मानिसहरूले स्थलगत सर्भेको क्रममा बताएका थिए ।

नगरपालिकामा रहेका रेमिट सेवा कम्पनीहरूको उलेख्य संख्याले पनि भद्रपुर नगरपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारिको लागि ठूलो संख्यामा युवाहरू विदेश गएको कुरालाई थप पुष्टि गर्दछ । त्यसैले नगरपालिकाको महत्वपूर्ण आर्थिक स्रोतको रूपमा विप्रेषण (Remittance) समेत लाई लिन सकिन्छ । विप्रेषणबाट कति रकम नगरपालिकामा भित्रिन्छ भन्ने हालसम्म कुनै यकिन तथ्याङ्क नभए पनि मासिक १० करोड रूपैया नगरपालिका भित्र भित्रने कुरा स्थानीय रेमिट्यान्स कम्पनीहरूको तथ्याङ्कबाट प्रष्ट हुन्छ । नगरपालिका बाहिर रहेका शहरहरू विर्तामोड र अन्य बजारहरूबाट पनि मानिसहरूले विप्रेषण लिने गरेकोले नगरपालिका भित्रिने विप्रेषण रकम यो भन्दा पनि निक्कै ठूलो हुने कुरा अनुमान लगाउन सकिन्छ ।

हाल भद्रपुर नगरपालिका निजी संस्था, सरकारी बैंक, फाईनान्स कम्पनी, सहकारी, विप्रेषण कारोवार गर्ने अन्य संस्थाहरू (आईएमई, प्रभु, वेस्टर्न युनियन मनि ट्रान्सफर, सूर्योदय रेमिट, एभरेष्ट रेमिट, हिमाल रेमिट, शिद्धार्थ रेमिट, सिटी एक्सप्रेस, पृथ्वी एक्सप्रेस, सेवा मनि ट्रान्सफर आदि) को कारोवारलाई हेर्दा नगरपालिका भित्रिने विप्रेषणको आकार निक्कै ठूलो भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । यस हिसाबले हेर्दा नगरपालिकामा विप्रेषणको रूपमा भित्रिने रकम उत्पादनशील क्षेत्रमा खर्च गर्न सकेको खण्डमा नगरपालिकामा रोजगारीको नयाँ अवसर सिर्जना भै नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा समेत ठूलो टेवा पुग्न जाने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा विप्रेषण आउने प्रमुख देशहरूमा मलेशिया, साउदी अरब, कतार, बहराईन, संयुक्त अरब इमिरेट्स, कोरिया, जापान मध्ये मलेशिया, साउदी अरब, बहराईन, संयुक्त अरब इमिरेट्स धेरै रेमिटेन्स आउने देशहरू हुन् । दैनिक करिब १५०-२०० जति मानिसहरूले नगरपालिकाका विभिन्न बैंक, रेमिट कम्पनी र सहकारी मार्फत विप्रेषण बुझ्ने गर्दछन् । असोज, कार्तिक र माघ जस्ता चाड पर्व पर्ने महिनामा सबैभन्दा बढी विप्रेषण आउने गर्दछ । आन्तरिक तर्फ एक पटकमा रु ५,००० देखि ३,००,००० सम्म विप्रेषण आउने गर्दछ भने विदेशबाट एक पटकमा रु ८,००,००० सम्म विप्रेषण आएको रेकर्ड छ । सामान्यतया विप्रेषण ७०% महिलाको नाममा आउने गर्दछ । साविक पृथ्वीनगरका हिमाली, सोमबारे, गौरीशंकर, एगाउँ, बिगाउँ, चारआली, ज्ञानेचौक, भिमनगर बढी विप्रेषण भित्रिने स्थानहरू हुन् । यसरी

विप्रेषणको कूल रकम र यसको आवृत्तिलाई हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकामा कृषि बाहेक विप्रेषण अर्को प्रमुख अर्थतन्त्र हुन आएको देखिन्छ ।

३.११.५ वित्तीय संस्था

भद्रपुर नगरपालिकामा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सम्बन्धन प्राप्त ६ वटा "क" श्रेणीका बैंक, २ विकास बैंक, १ लघुवित्त संस्था र २ साना किसान सहकारी संस्थाहरू रहेका छन् । यी संस्थाहरूका अलावा सहकारी डिभिजनबाट सम्बन्धन प्राप्त बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू पनि रहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा विप्रेषण सम्बन्धी कारोवार गर्ने रेमिट्यान्स कम्पनीहरू पनि रहेका छन् । ग्लोबल आईएमई, वेस्टर्न युनियन मनि ट्रान्सफर, प्रभु, वेस्टर्न युनियन मनि ट्रान्सफर, नविल रेमिट, एनआईसी रेमिट, सूर्योदय रेमिट, एभरेष्ट रेमिट, हिमाल रेमिट, शिद्धार्थ रेमिट, सिटी एक्सप्रेस, पृथ्वी एक्सप्रेस, सेवा मनि ट्रान्सफर आदि नगरपालिकामा रहेका रेमिट कम्पनीहरू हुन् । नगरपालिकामा रहेका प्रमुख वित्तीय संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ३.२४: वित्तीय संस्थाहरूको विवरण			
क्र.स.	नाम	स्थान	सेवा विवरण
१	नेपाल बैंक लिमिटेड	भद्रपुर, धाखा मैदान	कर्जा वितरण, निवृत्तभरण तथा सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण र अन्य बैकिङ कारोवार
२	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	एसपी मोड	कर्जा वितरण, निवृत्तभरण तथा सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण र अन्य बैकिङ कारोवार
३	कृषि विकास बैंक	चन्द्रगढी	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
४	शिद्धार्थ बैंक	चन्द्रगढी	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
५	सनराईज बैंक	भद्रपुर बजार	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
६	नविल बैंक	चन्द्रगढी	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
७	विराट लक्ष्मी विकास बैंक	चन्द्रगढी	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
८	एक्सल डेभलपमेन्ट बैंक	भद्रपुर बजार	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
९	नेरुडे लघुवित्त विकास बैंक	लेखनाथ चौक	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
१०	साना किसान सहकारी संस्था लिमिटेड	महेशपुर	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार
११	साना किसान सहकारी संस्था लिमिटेड	पृथ्वीनगर, सोमबारे	सम्पूर्ण बैकिङ कारोवार

स्रोत: स्थलगत सर्भेक्षण, २०७४

३.११ वन तथा हरियाली क्षेत्र

कुनैपनि स्थानको वातावरणीय र पर्यावरणीय स्थितिलाई उक्त स्थानमा रहेको वन तथा हरियाली क्षेत्रले दर्शाउँछ । भद्रपुर नगरपालिकामा हाल ८ वटा सामुदायिक वनहरू रहेका छन् जसको कुल क्षेत्रफल

१८९१.२३ हेक्टर रहेको छ भने उक्त वनहरुबाट नगरपालिकाको ६९६३ घरधुरीहरु लाभान्वित भएका छन् । साविक चन्द्रगढी गाविसको वडा नं २, ३, ४, ५, ६ र ९ वडामा अवस्थित चन्द्रगढी सामुदायिक वन नगरपालिकाको सबैभन्दा ठूलो सामुदायिक वन हो, जसको क्षेत्रफल ४३०.५९ हेक्टर रहेको छ भने यस चन्द्रगढी सामुदायिक वनबाट २०५१ घरधुरीहरु लाभान्वित भएका छन् । सामुदायिक वनहरुको अलावा नगरपालिकाको उत्तरमा वडा नं ९ र १० मा चारआली वनको केही क्षेत्र रहेको छ । उक्त वनको क्षेत्रफल २६८.४७ हेक्टर रहेको छ भने नगरपालिकाको भित्रको यो एक मात्र सरकारी वन हो ।

तालिका ३.२५: सामुदायिक वनहरुको विवरण

क्र.स.	नाम	ठेगाना (साविक)	क्षेत्रफल (हे)	लाभान्वित घरधुरी
१	कमलधाप रामपोखरी	पृथ्वीनगर-५	२९९.९७	१०४४
२	दशरथपुर	पृथ्वीनगर-१	२२४.८१	४४९
३	विशाल	पृथ्वीनगर-३, ५	२१६.६६	२००
४	दियालो	पृथ्वीनगर-२	२७५.१९	१२००
५	मायालु	महेशपुर-१, २, ३	३२९.३३	८६०
६	चन्द्रगढी	चन्द्रगढी-२, ३, ४, ५, ६, ९	४३०.५९	२०५१
७	कालीमन्दिर	भद्रपुर-२, ३	२३.५१	१५९
८	भेलागढी	भद्रपुर, हल्दीवारी र विर्तामोड समेत	९१.१७	१०००
कुल			१८९१.२३	६९६३

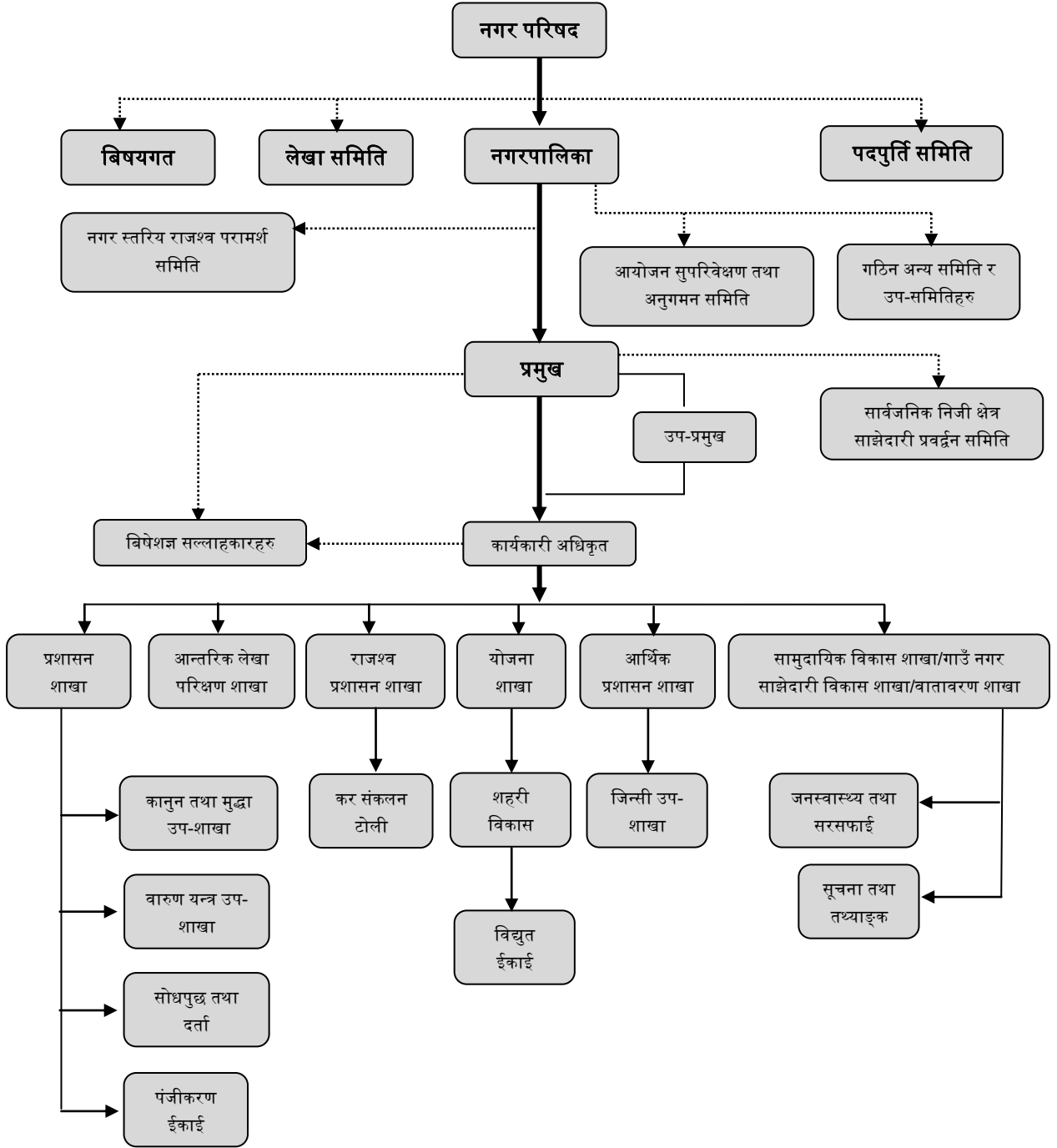
स्रोत: जिल्ला वन कार्यालय झापा, २०७४

सामुदायिक वन र राष्ट्रिय वनको अलावा नगरपालिकामा करिब ३० हेक्टर जति झाडी तथा बुट्यान क्षेत्रहरु रहेका छन् । नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका चिया बगानहरुले समेत नगरको हरियाली कायम राख्न ठूलो योगदान गरेका छन् ।

३.१३ संस्थागत स्रोत तथा क्षमता

भद्रपुर नगरपालिकामा पुरानो नगरपालिका भएकोले संस्थागत रूपमा अन्य नगरपालिकाको दाँजोमा सम्पन्न देखिन्छ । नगरपालिकाको आफ्नै भवन रहेको छ भने हाल नगरपालिकाले गोरुहट्टीमा नयाँ आधुनिक भवन निर्माण गरिरहेको छ । भद्रपुर नगरपालिका नेपाल सरकारको रापअ द्वितीय श्रेणीको कार्यकारी अधिकृतको दरवन्दी रहेको भएता पनि हाल रापअ तृतीय श्रेणीको कार्यकारी रहेका छन् । नगरपालिका तर्फ हाल ५४ जना कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन्, जसमा प्रशासकीय अधिकृत, ईन्जिनियर र लेखा अधिकृत १/१ जना, नायब सुब्बा ५ जना, सब ईन्जिनियर २ जना, खरिदार/सहलेखापाल/मुखिया ७ जना, कम्प्युटर अपरेटर, सहायक कम्प्युटर अपरेटर, विद्युत मिस्त्री २ जना, जमदार/हवलदार १ जना लगायत अन्य श्रेणी विहिन कर्चारीहरु रहेका छन् । स्थानीय सुशासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम (LGCDP) अन्तरगत ईन्जिनियर १ जना, कार्यक्रम अधिकृत (LGCDP Focal Person) १ जना र ICT Volunteer १ जना रहेका छन् । विपद व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरणको लागि भद्रपुर नगरपालिकासंग ३ वटा दमकल

भएतापनि हाल मर्मत संभारको अभावमा एउटा दमकल मात्र चालु हालतमा रहेको छ । नगरपालिकाले हाले १ व्याक हो लोडर पनि खरिद गरेको छ । नगरपालिकाको सांगठनिक संरचना तल प्रस्तुत गरिएको छ:

४. नगर विकासको समस्या, चुनौती, अवसर र बिषयगत विश्लेषण

४.१ नगर विकासको चुनौती तथा अवसरहरू

भद्रपुर नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार पश्चात सोही विवरणहरूको आधारमा योजना टोलीले विकासका चुनौती तथा अवसरहरूको पहिचान गरेको छ । स्थलगत अध्ययन तथा विभिन्न विषयगत समस्याहरू, अवसरहरू, सम्भावनाहरू तथा विगतका प्रयास र उपलब्धीहरू निम्न अनुसार रहेका छन्:

४.१.१ नगर विकासका प्रमुख समस्याहरू

यस एकीकृत शहरी विकास योजना तयारी टोलीले प्राप्त गरेका तथ्याङ्कहरू, स्थलगत अध्ययन तथा वस्तुस्थितिका आधारमा विषयगत समस्याहरूलाई समेत विश्लेषण गरी योजना तथा कार्यक्रमका छनौट गर्ने कार्य गरेको छ । समस्याहरूको संकलन लक्षित वर्गको दृष्टिकोणबाट पहिचान गरिएको छ । यसैगरी समस्याहरूको संकलन गर्दा समाधान गर्न सकिने खालकामात्र विषयहरूलाई समावेश गरिएको छ । नगर विकासका प्रमुख समस्याहरूलाई निम्न अनुसारको विषयगत समूहको आधारमा पहिचान गरिएको छ ।

सामाजिक विकास सम्बन्धी समस्याहरू

भद्रपुर नगरपालिका जिल्लाको सदरमुकाम हुनुका साथै यस क्षेत्रकै प्रमुख व्यापारिक केन्द्र समेत भएकोले यहाँ विद्यमान सामाजिक साँस्कृतिक पूर्वाधारहरूको विकास हुनुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकामा विद्यमान सामाजिक समस्याहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्:

१. केही विद्यालयहरूको भवन जीर्ण रहेको, कम्पाउण्ड वाल नभएको र फर्निचर तथा अन्य शैक्षिक सामग्रीको अभाव रहेको,
२. ग्रामीण क्षेत्रमा अवस्थित वडाहरूमा रहेका स्वास्थ्य चौकी र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा दक्ष जनशक्ति, औषधी र स्वास्थ्य उपकरणको अभाव रहेको,
३. मेची रंगशालाको स्तरोन्नती हुन नसकेको र अन्य खेल मैदानहरूमा खेलकुदका पूर्वाधार नभएको,
४. धार्मिक तथा पुरातात्विक महत्वका क्षेत्रहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन नभएको,
५. मुख्य बजार क्षेत्रमा रहेका मठ मन्दिरहरू जीर्ण रहेको,
६. नयाँ बनेका मठ मन्दिर, गुम्वा, चर्च, पाटी पौवा आदिको विस्तृत अभिलेख नभएको,
७. बजार क्षेत्रमा रहेको धर्मशाला जीर्ण भएको,
८. वृद्धाश्रम नभएको,
९. पर्याप्त दाह संस्कार स्थलहरू नभएको दाहासंस्कार स्थलमा आवश्यक पूर्वाधारको कमी,
१०. द्वन्द कालमा भत्किएका सीमा सुरक्षा प्रहरी चौकीहरूको भवन निर्माण हुन नसकेको,
११. नगरपालिका बसोबास गरिरहेका आदिवासी, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख, लगायत पिछडिएको वर्गहरूको उत्थानको लागि कुनै ठोस कार्यक्रमहरू नभएको,
१२. गरिवी निवारणमा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू नभएको,
१३. सार्वजनिक सम्पत्ति तथा स्थलहरूको संरक्षण नभएको आदि ।

आर्थिक विकास सम्बन्धी समस्याहरू

नगरपालिकाको आर्थिक स्रोतको पहिचान गरी व्यवस्थित रूपमा आर्थिक विकासको योजना कार्यान्वयन गरिएको देखिदैन । नगरपालिकाका विद्यमान आर्थिक विकास सम्बन्धी समस्याहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्:

१. स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग गरी आर्थिक पूर्वाधार विकासको कार्यक्रमहरू खासै प्रभावकारी रूपमा परिचालन हुन सकेको पाइदैन । रोजगारी सृजना गर्ने उद्योग, कलकारखाना लगायत अन्य अवसरको लागि योजनाबद्ध प्रयास रहेको देखिन्छ ।
२. नगरपालिकाले आर्थिक पूर्वाधार विकासका केही क्रियाकलापहरू अघि सारेतापनि आर्थिक पूर्वाधार विकास योजनाबद्ध रूपमा संचालन हुन सकेको पाइदैन । आर्थिक विकासको लागि स्थानीय स्रोत साधनको समुचित प्रयोग गर्दै स्थानीय वातावरण सुहाउँदो कार्यक्रमहरूको विकास र परिचालन गरिएको देखिदैन,
३. भद्रपुर नगरपालिकाको प्रमुख आयस्रोत मध्ये विप्रेषण पनि रहेकोले त्यसको उपयोग सही तवरबाट हुन सकेको देखिन्छ । भद्रपुरमा प्रशस्त विप्रेषण भित्रिने गरेको भएतापनि अधिकांश रकम जग्गा जमीन खरिद र घर निर्माणमा मात्र हुने गरेकोले आर्थिक अवस्था सुधार्ने कार्यमा लगानी भएको देखिन्छ,
४. नगरवासी तथा नगर प्रतिनिधिहरूको सीप विकास, तालिम, लघु उद्यम तथा आय आर्जनका कार्यक्रमहरू संचालनतिर ध्यान गएको देखिदैन । यसले गर्दा आम्दानीको अवसर सृजना हुनेतिर विशेष ध्यान नपुगेको अवस्था रहेको छ,
५. नगरपालिकामा भित्र रहेका उद्योग, चिया बगान, होटल, रेष्टुरेन्ट, पार्टी प्यालेस लगायत अन्य लघु तथा घरेलु उद्योग र व्यापार व्यवसायबाट पूर्ण रूपमा करको दायरामा ल्याउन नसक्नु,
६. मेची पुल निर्माणमा ढिलाईले गर्दा भारतीय बजारसँग सहज पहुँच हुन नसकेको,
७. छोटी भन्सारको स्तरोन्नती हुन नसकेको,
८. कृषिमा व्यवसायीकरण हुन नसक्नु र कृषि पकेट क्षेत्रको विकास नभएको,
९. आधुनिक सिंचाई सुविधाको अभाव,
१०. कृषि उपज प्रसोधन केन्द्रको अभाव,
११. उद्यमशीलताको अभाव,
१२. स्थानीय युवाको बढ्दो पलायनको कारण दक्ष जनशक्तिको अभाव हुँदै जानु,
१३. चिस्यान केन्द्र र संकलन केन्द्र जस्ता भौतिक पूर्वाधारको कमी,
१४. कृषकहरूलाई सहज रूपमा ऋण उपलब्ध हुन नसक्नु आदि ।

भौतिक पूर्वाधार विकास योजना सम्बन्धी समस्याहरू

नगरपालिकामा विद्यमान भौतिक पूर्वाधार विकास सम्बन्धी विभिन्न समस्याहरू रहेको पाइन्छ । यस अन्तरगत रहेका प्रमुख समस्याहरूलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ:

१. नगरपालिकामा दीर्घकालीन सोच, सम्भाव्यता र प्राथमिकताको आधारमा योजनाहरू छनौट र संचालन हुन सकेका छैनन् र कार्यक्रमहरू योजनाबद्ध रूपमा संचालन गर्ने गरेको छैन,
२. नगरपालिकामा निर्माणधीण ठूला आयोजनाहरू (मेची पुल र चारआली केचना हुलाकी सडक) लामो समयसम्म पनि सम्पन्न हुन नसक्नु,

३. मेची पारी रहेका वडाहरुसम्म पुग्नको लागि हालसम्म पुल निर्माण हुन सकेको छैन भने योजनामा परेको झोलुङ्गे पुलको निर्माण हालसम्म शुरु भएको छैन,
४. मेची रंगशालाको स्तरोन्नती हुन सकेको छैन भने नगरपालिकाको हिमाली, सोमबारे, ज्ञानेचौकमा रहेका खेल मैदानहरुमा आवश्यक खेल पूर्वाधार निर्माण हुन सकेको छैन,
५. भौतिक पूर्वाधारमा मुख्य रूपमा आउने सडक संजालको यातायात गुरु योजना हालसम्म बन्न सकेको छैन । कतिपय विद्यमान सडकहरु साँघुरा हुनुका साथै कम स्तरका र बढी चल्तीमा रहदा धुलो उडने, वर्षातमा हिलो हुने र शहरी जीवनलाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने खालका देखिन्छन् । नगरका कतिपय वडाहरु (वडा नं १, २, ३, ४ र ७ को पश्चिमी भाग, ९ र १० को उत्तरी भाग) जोडने सडक कच्ची र ग्रेड नमिलेका अवस्थाका छन्,
६. खानेपानीको आपूर्ति समेत नियमित र पर्याप्त हुन सकेको छैन । नगरपालिकामा पुरानो संरचनाबाट खानेपानी वितरण हुँदै आएको र हाल बजार क्षेत्रमा घना वस्तीको विकास भएकोले खानेपानी माग बढिरहेको छ । ग्रामीण क्षेत्रमा निर्माण भएका खानेपानीका आयोजनाहरु (वडा नं १ को सोमबारे र २ को गौरीशंकर) संचालन हुन सकेका छैनन् भने अन्य ग्रामीण भेगमा मानिसहरु ट्यूबेलको पानी प्रयोग गरिरहेका छन्,
७. विद्यालयहरुको संख्याकेही विद्यालयहरुको भवन तथा पूर्वाधार राम्रो रहेको देखिएतापनि केही पुराना विद्यालयहरुको भवन जीर्ण भैसकेको छ भने कक्षा कोठा र अन्य शैक्षिक पूर्वाधारको अभाव रहेको देखिन्छ,
८. भद्रपुर नगरपालिकामा सतह ढल मात्र रहेको छ भने अधिकांश विद्यमान ढलहरु बजार क्षेत्रमा मात्र केन्द्रित छन् र ती व्यवस्थित छैनन् । बजार क्षेत्रमा घना वस्तीको विकास भैसकेको हुँदा त्यस क्षेत्रको ढल संजालको गुरु योजना तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा ढल प्रणालीको विकास र सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ,
९. विद्युत सेवा विस्तार प्रायः सबै वडाहरुमा पुगेको भएतापनि बजार क्षेत्रमा अहिलेको अवस्था अनुसार क्षमता विस्तार नगरिएकोले नियमित लोडसेडिङ नहुने भएतापनि बेला बेलामा अपडेट बत्ती जाने गरेको देखिएको छ । यसको लागि नगरपालिकाले विद्युत क्षमता विस्तार गर्नुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ,
१०. नगरपालिका भनिएता पनि वरिपरिका क्षेत्रहरु ग्रामीण प्रकृतिको भएकोले पक्की सडकको अभावमा मानिसहरु आवतजावत गर्नको लागि पैदल यात्रा गर्नुपर्ने बाध्यता समेत रहेकोले बाटोको समेत समस्या रहेको देखिन्छ,
११. नगरपालिकामा गाभिएका साविक पृथ्वीनगर र महेशपुर गाविसका अधिकांश सडकहरु कच्ची अवस्थामै रहेकोले स्तरोन्नती गर्नुपर्ने,
१२. ठुला सिंचाई आयोजनाहरु निर्माण हुन नसकेको,
१३. ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने वडाहरुमा ढलसंजाल तथा सतहढलको विकास नभएको,
१४. फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि स्यानीटरी ल्याण्डफिल साइट नभएको,
१५. भौतिक विकास योजनालाई दिशानिर्देशन गर्न योजना दस्तावेजहरुको अभाव,
१६. भू-उपयोगको योजना नभएको,
१७. भवन संहिता पूर्ण रूपमा लागू हुन नसक्नु,
१८. पूर्वाधार विकासका प्रमुख सरोकारवाला निकाहरुबीच समन्वयको अभाव आदि ।

वातावरणीय विकास सम्बन्धी समस्याहरू

भद्रपुर नगरपालिकाको वातावरणीय समस्याहरू निम्न प्रकार छन्:

१. भद्रपुर नगरपालिकामा ढल संजालको उचित व्यवस्थापन नहुँदा वातावरणीय प्रतिकूलता निम्त्याएको छ । बजार क्षेत्रमा व्यवस्थित सतहढल तथा ढल संजालको विकास गर्न नसकिएको कारणले वर्षातिमा सतहबाटै पानी बग्ने, सडक हिलाम्मे हुने लगायत शहर बजारको वातावरणमा प्रतिकूल असर परेको देखिन्छ,
२. नगरमा अझै पनि फोहोरमैला (Solid Waste) को उचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइट निर्माण भै नसकेकोले नगरवासीले घरबाट संकलित फोहोरमैला नयाँ बजारबाट दक्षिण तर्फ मेची किनारमा खाल्डो खनी फाल्ने गरिएकोले स्थानीय वातावरणमा प्रतिकूल असर परेको देखिन्छ,
३. नगरपालिका भित्र रहेका पार्क, खोला, पोखरी, ताल, सिमसार र झीलहरूको संरक्षण हुन नसकेको,
४. खुल्ला क्षेत्रहरू अतिक्रमण भएको,
५. सामुदायिक वन र राष्ट्रिय वनको सुरक्षमा चुनौतीहरू रहेको,
६. योजनाबद्ध विकासको थालनी हुन नसक्नु,
७. प्रदुषण जन्य उद्योगहरूको संख्या बढ्दै जानु,
८. स्थानीय चिया बगान र खेतीहरूमा विषादीको बढ्दो प्रयोग,
९. भवन संहिता कडाईका साथ लागु हुन नसक्दा जोखिम बढ्दै जानु,
१०. नगरपालिकाको निर्माण तथा योजना मापदण्ड कार्यान्वयन नहुँदा सुरक्षित एवं व्यवस्थित वस्ती विकासमा समस्या हुनु,
११. वन, सिमसार र झील क्षेत्रको उचित संरक्षण हुन नसक्नु,
१२. व्यवस्थित वधशाला र सार्वजनिक शौचालयको अभाव,
१३. लक्षित वर्ग (दलित, जनजाति, आदिवासी)मा वातावरणीय चनचेतनाको कमी

जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी समस्याहरू

जलवायु परिवर्तनका समस्याहरूलाई निम्न बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ:

- अतिबृष्टी, खण्डबृष्टी, अनावृष्टी
- उर्वरा शक्तिमा ह्रास
- बाढी, डुबान, खडेरी, सुख्खा
- कृषि र पशुमा मा नयाँ रोगहरू देखा पर्ने
- पानीका स्रोत र मुहानहरू सुक्नु
- वर्षामा आधारित कृषि
- जीवन निर्वाहको लागि सीमित विकल्पहरू

वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्याहरू

नगरपालिकाको वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन हुनु अत्यन्त आवश्यक हुन्छ । भद्रपुर नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनका समस्याहरू निम्न प्रकार छन्:

- क) नगरपालिकाको विकासको लागि आवश्यक पर्ने स्रोत जुटाउन निक्कै समस्या परेको देखिन्छ । एकातिर नगरपालिकाको धेरै जसो भू-भाग ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको छ भने अर्कोतिर बजारमा बसोबास गर्ने मानिसले पनि नगरपालिकालाई नियमित कर नबुझाउने तथा नगरपालिकाले समेत कडाइका साथ कर संकलन गर्न सकिरहेको छैन ।
- ख) नगरपालिकाले गर्ने ठूलो विकास निर्माणमा अनुदान तथा वाह्य ऋणमा भर पर्नु परेको र नगरवासीहरूमा नगर विकासको लागि सहभागितात्मक भावना जागृत हुन सकेको देखिन्छ । नगरवासीहरूमा अपनत्वको भावना विकास गर्न सके मात्र दिगो विकास गर्न सकिने हुँदा जनसहभागिता पनि जरुरी हुन आउछ ।

संस्थागत क्षमताको विकास सम्बन्धी समस्याहरू

नगरपालिकाको सेवा प्रभावलाई चुस्त र प्रभावकारी बनाउन विद्यमान संगठन संरचनालाई समयानुकूल परिमार्जित र व्यवस्थित गर्दै लैजानु पर्ने अवस्था छ । स्थानीय तह पुनर्संरचना पश्चात नगरपालिकाले निर्वाचित पदाधीकारीहरू पाएको भएतापनि नगरपालिकाको विद्यमान संरचना अनुसार प्रस्तावित जनशक्तिको पदपूर्ति हुन सकेको छैन । सम्पूर्ण वडा कार्यालयहरूको आफ्नै भवन नभएकोले संयुक्त वडा कार्यालय मार्फत काम गर्नु परिरहेको छ । संचालनमा रहेका वडा कार्यालयहरूमा समेत जनशक्ति तथा पूर्वाधारको अभाव रहेको छ ।

नगरपालिकाको कामलाई चुस्त बनाउन र नगरवासीहरूलाई स-साना कामको लागि समेत नगरपालिका नै धाउनु पर्ने बाध्यताको अन्त्य गर्न नगरपालिकाको कार्यवोझलाई वडा कार्यालयहरूमा क्रमशः हस्तान्तरण गर्दै लैजानु पर्ने देखिन्छ । यसरी नगरपालिकाले विकेन्द्रीकरणको रणनीति अवलम्बन गर्दै संस्थागत विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नुपर्ने हुन्छ । यसको लागि नगरपालिकाले आवश्यक नीति तर्जुमा गर्दै समयानुकूल परिवर्तन गर्दै लैजानु पर्दछ र आवश्यक जनशक्ति परिपूर्ति गर्नु पर्दछ । नगरपालिकाको लागि प्राविधिक कर्मचारी, शहरी योजनाकार, भूगोल विद्व, तथ्याङ्कविद, GIS विज्ञ, समाजशास्त्री, वातावरणविद्व लगायतका जनशक्ति हुनु आवश्यक भएतापनि यी जनशक्तीहरू हालसम्म नगरपालिकामा नियुक्त हुन सकेका छैनन् । यसले गर्दा प्राविधिक र विषयगत काम समयमा सहज रूपले सम्पन्न गर्न कठिनाई भएको देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना भएको लामो समय भैसकेको र नगरपालिकासँग विद्यमान सामाजिक, भौतिक, आर्थिक, वातावरणीय आदि सम्बन्धी पछिल्लो तथ्याङ्कहरूको अभाव भएकोले यथाशिघ्र घरधुरी सर्वेक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाको सम्बन्धमा देखिएका संस्थागत समस्याहरू निम्न बमोजिम छन् ।

१. नगरपालिकाको क्षेत्र विस्तार र राज्य पुनर्संरचनामा गाभिएका साविकका गाविसहरूलाई समेटेटी समग्र नगरपालिकाको योजना कार्यान्वयन नभएको,
२. नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा आवश्यक प्राविधिक, जनशक्ति र बजेटको अभाव रहेको,
३. सरोकारवाला निकायहरूबीचको समन्वयमा कमी,
४. बर्षेनि हुने बाढी र डुबानको समस्यालाई दीर्घकालीन रूपमा सम्बोधन गर्न जनशक्ति र बजेटको अभाव,
५. निर्माणाधीन आयोजनाहरूको नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन नहुनु,
६. आयोजनाहरू निर्माणमा निजी साझेदारी अवधारणा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन नहुनु आदि ।

माथि उल्लेखित समस्याहरूको अलावा यस एकीकृत शहरी विकास योजनालाई सफल रूपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि नगरपालिकाले निम्न कुराहरूमा विशेष ध्यान पुऱ्याउन जरुरी देखिन्छ :

१. सुशासन मार्फत स्थानीय जनताको माग र चासोहरूलाई सम्बोधन गर्दै भौतिक, सामाजिक र आर्थिक विकास गर्ने ।
२. संस्थागत संरचनामामा सुधार गरी स्थानीय सरोकारवाला निकायहरूबीच प्रभावकारी समन्वय स्थापना गर्ने ।
३. योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने ।
४. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
५. स्रोतहरूको सही उपयोग र परिचालन गर्ने ।
६. योजनामा जनसहभागिता गराई कार्यान्वयन रणनीति तर्जुमा गर्ने ।

४.२ नगरपालिकाको समस्या संभावना विश्लेषण (SWOT Analysis)

कुनै पनि स्थानको आफ्नै भिन्दै धार्मिक, साँस्कृतिक, भौगोलिक, ऐतिहासिक पहिचान र महत्व हुन्छ । त्यस्ता महत्व र पहिचानहरूलाई उजागर गर्नको लागि विभिन्न सूचकहरूको गहन अध्ययन र अनुसन्धान गर्न आवश्यक हुन्छ । तसर्थ यस भद्रपुर नगरपालिकाको महत्व र पहिचानको संभाव्यतालाई दृष्टिगत गरी स्थानीय जानकार व्यक्तित्वहरू, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू, सम्बन्धित निकायका व्यक्तिहरू एवं अन्य बुद्धिजिवीहरूसँगको बृहत छलफल र अन्तरकृयाको माध्यमबाट त्यहाँको विद्यमान सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसरहरू र चुनौतीहरूको (SWOT) विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका ४.१: नगरपालिकाको SWOT विश्लेषण

सबल पक्ष (Strength)	कमजोर पक्ष (Weakness)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ विर्तामोड-भद्रपुर, चारआली-चन्द्रगढी र धुलावारी-भद्रपुर तथा झापा चौक-राजगढ हुलाकी राजमार्गको पहुँच ▪ विमानस्थल, अस्पताल, क्याम्पस, रंगशाला जस्ता मुख्य शहरी पूर्वाधाहरू भएको ▪ जिल्लाको प्रशासनिक केन्द्र ▪ उद्योगहरूको विकास र विस्तार ▪ खाद्य तथा नगदे वालीको विकास ▪ शहरी विकास र विस्तार ▪ जिल्लाको दक्षिण पूर्वी भेगको मुख्य बजार ▪ योजनाबद्ध वस्ती विकास (पृथ्वीनगर) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समग्र नगरपालिकालाई समेटी योजनाबद्ध विकास हुन नसकेको ▪ आधुनिक बसपार्क, ढल संजाल, बधशाला र स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइट नभएको ▪ हुलाकी राजमार्गको स्तरोन्नती नभएको ▪ भद्रपुर भंसारको स्तरोन्नती हुन नसकेको ▪ पर्यटनको सम्भावनाका क्षेत्रहरूमा आवश्यक पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण नभएको ▪ सीमावर्ती शहर भएतापनि तुलानात्मक लाभ लिन नसकेको

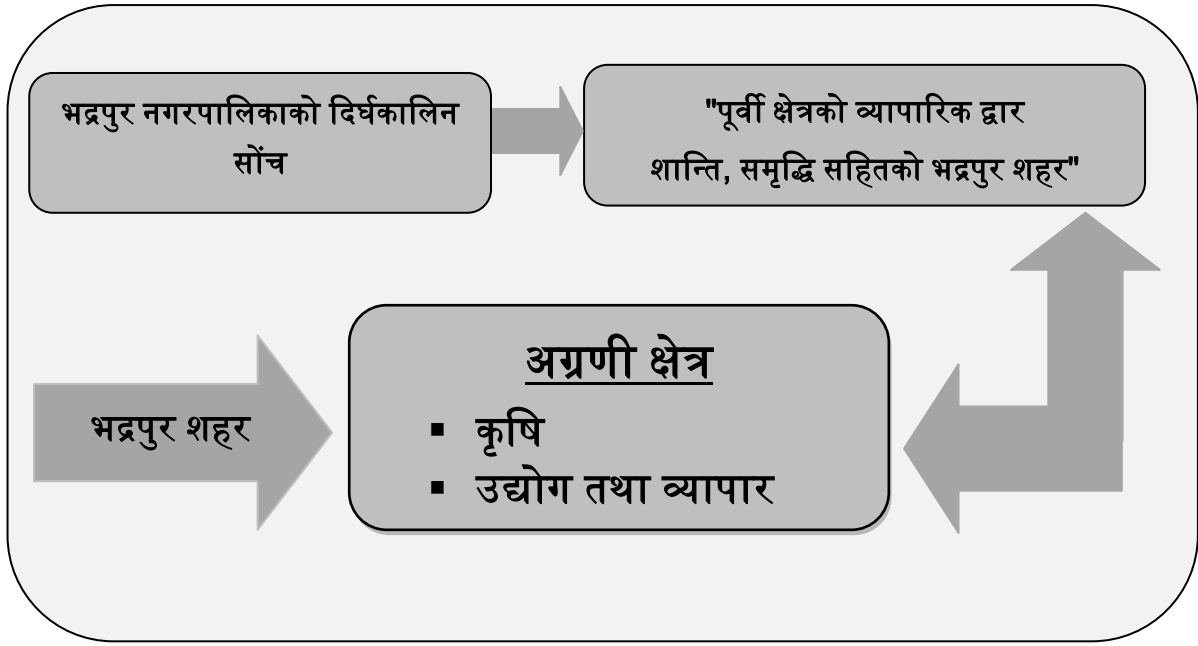
अवसर (Opportunities)	चुनौती (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ मेची पुलको निर्माण र हुलाकी राजमार्गको स्तरोन्नतिसँगै आर्थिक, व्यापारिक र औद्योगिक विकास हुन सक्ने ▪ पूर्वी क्षेत्रको व्यापारिक शहरको रूपमा विकास हुन सक्ने ▪ कृषि तथा नगदे वालीको विकास र विस्तार गर्न सकिने ▪ पर्यटन विकास (किचकवध, कमलधाप र चन्द्रगढ) द्वारा रोजगारीको सृजना गर्न सकिने ▪ अन्तरदेशीय नाकाको रूपमा विकास हुन सक्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पूर्वका दमक, विर्तामोड र मेचीनगर जस्ता शहरहरूसँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने ▪ सुरक्षित वस्ती विकासको लागि भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको सफल कार्यान्वय ▪ डुबान र कटानको समस्या नियन्त्रण गरी सुरक्षित शहर बनाउनु ▪ विभिन्न क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु

४.३ नगर विकासको अग्रणी क्षेत्र

हरेक नगरपालिकाहरूको आ-आफ्नै महत्व र विशेषता रहेको हुन्छ । उपलब्ध साधन र श्रोतको अवस्थाले गर्दा हरेक नगरपालिकाहरूको आफ्नै विशिष्ट क्षमता हुने गरेको छ । विभिन्न नगरपालिकाहरूमा उपलब्ध साधन र श्रोतहरूको संभावनाहरू फरक पर्ने हुनाले विकासका संभावनाहरू समेत फरक पर्न सक्दछन् । अग्रणी क्षेत्र पहिचान गर्ने आधार मुख्य गरी प्रत्यक्ष रूपमा संभावनासँग (Potentiality) सम्बन्धित रहने हुनाले यसको निर्धारणका लागि नगरपालिकाको आर्थिक अवस्था, विकासको गति, विकासका संभावना आदि पक्षको विस्तृत विश्लेषण गरेर कुन क्षेत्रले के कस्तो भूमिका निर्वाह गरिराखेको छ र भविष्यमा यी मध्ये कुन कुन क्षेत्रले अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्ने हो सोको निष्क्यौल समेत गर्नु पर्ने देखिन्छ । भद्रपुरको विकासको लागि मुख्यतया कृषि, उद्योग/व्यापार व्यवसाय, पूर्वाधार विकास लगायत नगरमा विद्यमान धार्मिक, साँस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धनका साथै वातावरण सुधारतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ । यसबाट एकातिर यस नगरपालिकालाई औद्योगिक, व्यापारिक र कृषि केन्द्रको रूपमा विकास गरी वरिपरिका क्षेत्रहरूमा सेवा र सुविधाहरू पुऱ्याउने एक महत्वपूर्ण नगरपालिकाको रूपमा विकास गर्न सकिने देखिन्छ भने कृषिसँग सम्बन्धित र अन्य उत्पादन मुलक उद्योगहरूको विकास मार्फत नयाँ रोजगारीको सृजना हुने प्रचुर संभावना रहेको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको स्थलगत अध्ययन, स्थानीयवासीहरूसँगको अन्तर्क्रिया तथा छलफल र तय भएको दीर्घकालीन सोच अनुसार नगरपालिकाको मुख्यगरी २ किसिमका अग्रणी क्षेत्रहरूको पहिचान गरिएको छ । ती क्षेत्रहरू निम्न किसिमका छन्:

- कृषि
- उद्योग तथा व्यापार

भद्रपुर नगरपालिकाको अग्रणी क्षेत्रहरू तलको चित्रमा समेत देखाईएको छ:

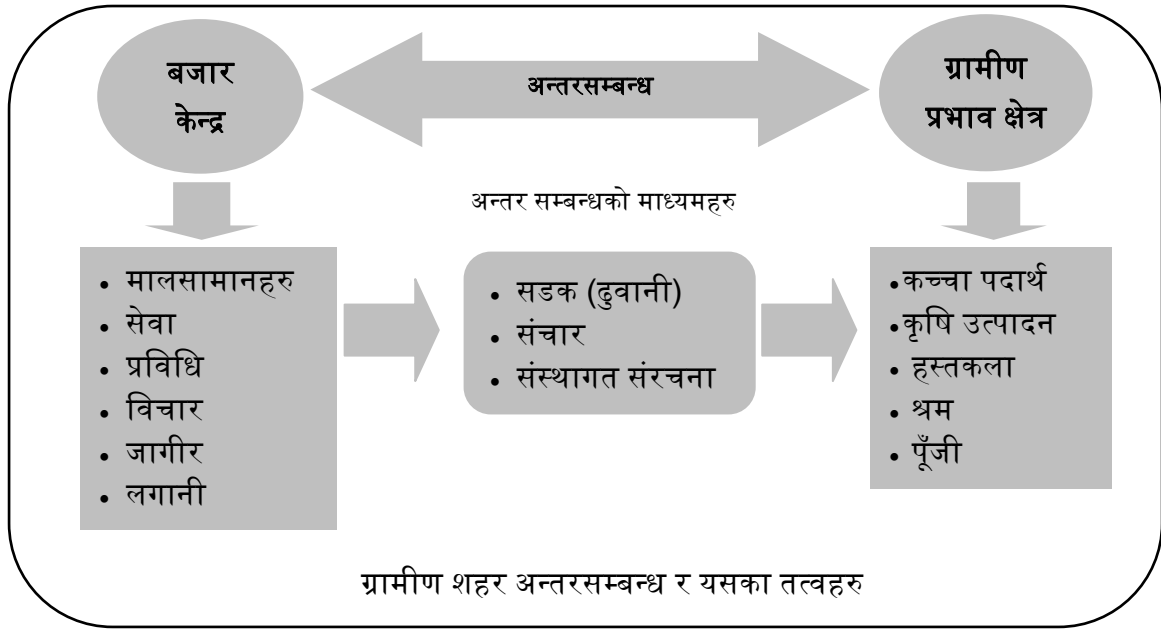

४.४ ग्रामीण शहर अन्तरसम्बन्ध

४.४.१ भूमिका

जुनसुकै गाउँ तथा शहरहरू एक अर्कासँग सम्बन्धित भएर रहेका हुन्छन् । गाउँको उत्पादन शहरमा निर्यात गरी कुनै पनि गाउँले आर्थिक आम्दानी गर्न सक्छ र उसलाई चाहिने आवश्यक सामग्रीहरू शहरबाट आयात गर्न सक्छ । त्यसैगरी शहरले उसको जनसंख्यालाई चाहिने उपभोग्य सामग्रीहरू तथा आवश्यक श्रम शक्ति समेत गाउँबाट प्राप्त गर्दछ, जसले गर्दा शहर र गाउँ बीच एक अर्कामा अन्योन्याश्रित सम्बन्ध स्थापित रहेको छ । मानिस तथा सामानहरूको प्रवाह एक गतिशिल प्रकृया हो र यो विभिन्न तत्वहरू जस्तै: जनसंख्या र यसको वितरण, सडक, सुविधा, शहरको कार्यगत संरचना तथा श्रोत आदिमा भर पर्दछ । कार्यगत संरचनाले बजार क्षेत्रमा रहेका पसलहरूको किसिम तथा ती पसलहरूले पुऱ्याएको सुविधाको किसिम भन्ने जनाउँछ । आवत जावतको मापन भने मागको आकार तथा दुरीमा भर पर्दछ । त्यसैगरी सामान र सुविधाहरू शहरको भौगोलिक वितरण तथा यातायात र संचारको किसिममा भर पर्दछ ।

मालसामान तथा सेवा प्राप्तिको लागि मानिसहरूको आवत जावतबाट बजार केन्द्रहरू कुनै पनि क्षेत्रमा विकसित हुन्छन् । बजार केन्द्रहरूले आफ्ना वरिपरिका समुदायहरूलाई सेवा सुविधा प्रदान गर्दछन् । मानिसहरू मालसामान, सेवा तथा रोजगारीको लागि बजार केन्द्रमा आउने गर्दछन् । तसर्थ ग्रामीण तथा शहरी सम्बन्धको प्रगाढता त्यहाँ हुने मानिस र सामानहरूको आवतजावतले संकेत गर्दछ । यस्तो आवतजावतको किसिम र मात्राले ग्रामीण शहर अन्तरसम्बन्ध तथा बजार केन्द्रहरूको यसको पृष्ठ प्रदेशसँग तुलनात्मक सम्बन्धलाई देखाउँछ । अन्तरसम्बन्ध आर्थिक, सामाजिक, प्राविधिक, प्राकृतिक, साँस्कृतिक, शैक्षिक, राजनैतिक, मानव संसाधन आदिका आधारमा हुने गर्दछ । वस्तु तथा सेवाको प्रवाह प्रणालीलाई विभिन्न कारक तत्वहरू जस्तै: जनसंख्या परिणाम, वितरण र परिवर्तन, सडक प्रणाली, संचार, बजारको कार्य स्वरूप, संसाधनको प्रयोग र उत्पादन आदि तत्वहरूले असर गरिरहेका हुन्छन् ।

वस्तीहरू विभिन्न पदानुक्रम (Hierarchy)मा रहेका हुन्छन् । वस्तीहरूको पदानुक्रम अनुसार वस्तुहरू तथा सेवाहरूको प्रवाह गर्ने मात्रा र प्रकारमा फरक पर्दछ साथै एक आपसमा Interdependent भएका हुन्छन् । ठूलो शहरले धेरै किसिमका तथा धेरै मात्रामा वस्तु तथा सेवा प्रवाह गर्दछन् भने साना बजार केन्द्रले थोरै मात्रामा वस्तु तथा सेवा प्रवाह गर्दछन् । कुनै पनि बजारकेन्द्र तथा शहरहरूको आकारलाई त्यस स्थानले पुऱ्याउने सेवाको किसिम, त्यसको पृष्ठ प्रदेशको आकार तथा त्यसको कार्य (Function) ले निर्धारण गरेको पाइन्छ । किनभने बजार केन्द्रहरूको प्रमुख कार्य भनेको त्यसको वरिपरिको क्षेत्र वा प्रदेशलाई वस्तु तथा सेवा उपलब्ध गराउनु हो । गाउँ शहर अन्तरसम्बन्ध (Rural Urban Linkage) को अवधारणालाई माथिको चित्रमा देखाईएको छ ।

४.४.२ भद्रपुर नगरपालिकाको अन्तरसम्बन्ध

कुनैपनि ठाउँ/स्थान विशेषसँग त्यस वरपर रहेका वस्ती तथा बजार, शहर, गाउँपालिका, नगरपालिकाका आ-आफ्नै प्रकृतिका अन्तर-सम्बन्धहरू कायम रहेका हुन्छन् । खासगरी त्यस्ता वस्तीहरूको वितरण, त्यसको आकार, बजार केन्द्रबाट दुरीपार गर्न लाग्ने समय, यातायातका साधनहरूको गुणस्तर एवं पूर्वाधारहरूको अवस्था, यातायातका साधनहरूको प्रकार, यातायात साधनहरूको पर्याप्तता एवं पहुँच, यात्रागर्दा लाग्ने खर्च, उपलब्ध सेवा र सुविधाहरूको वितरण, एवं त्यहाँ उपलब्ध हुने सामान र सेवाहरू तथा त्यस्ता वस्तुहरूको गुणस्तर आदिले पनि निर्धारण गरिरहेको हुन्छ । भद्रपुर नगरपालिकालको अन्य वस्ती, बजार केन्द्र, शहर, गाउँपालिका र नगरपालिकाहरूसँगको अन्तरसम्बन्धको कुरा गर्दा मुख्यतया तीनवटा अन्तरसम्बन्धहरूलाई विशेष जोड दिनु पर्ने हुन्छ । ती हुन्: पहिलो- भद्रपुरको सामाजिक, धार्मिक र साँस्कृतिक अन्तरसम्बन्ध, दोस्रो- भद्रपुरले दिने विभिन्न सेवाहरू (प्रशासनिक, शिक्षा, स्वास्थ्य आदि) र तेस्रो- अन्य बजार/वस्ती र शहरहरूसँग यसको व्यापारिक र आर्थिक अन्तरसम्बन्ध । सोही अनुरूप भद्रपुर नगरपालिकाको अन्तरसम्बन्ध जोडिएका गापा/नपा/वस्तीहरू, बजार एवं वरिपरिका जिल्ला लगायत पूर्वी तराईका ठूला शहरहरूबीच फरकफरक प्रकृतिमा हुनेगरेको छ भने यसको अन्तरसम्बन्धको दायरामा पनि विविधता पाइन्छ ।

भद्रपुर राजवंशी, सन्थाल/सतार जस्ता आदिवासी समुदायहरूको बसोबास रहेको नगरपालिका पनि हो । यी समुदायहरू झापा र मोरङ्ग जिल्लाका केही स्थानहरूमा मात्र पाईन्छ । यिनीहरूको आफ्नै विशेष प्रकारको रीतिरिवाज, पर्व, संस्कृति रहेको छ । जसले गर्दा यी समुदायहरूको मोरङ र झापा जिल्लाका अन्य स्थानहरूमा बस्ने राजवंशी र सन्थाल/सतार जस्ता समुदायहरूसँग सामाजिक, धार्मिक र साँस्कृतिक अन्तरसम्बन्ध रहेको छ । दशै, तिहार, माघे संक्रान्ति जस्ता चाडपर्वहरूमा भद्रपुर र आसपासका क्षेत्रमा लाग्ने मेलाहरू यी आदिवासी समुदायका मानिसहरू टाढाबाट समेत मेला भर्न आउने गरेका छन् । त्यसैगरी भद्रपुर नगरपालिकामा मारवाडी, बगांली र मुस्लिम समुदायका मानिसहरूको समेत बसोबास रहेको छ । यी समुदायका मानिसहरूको सम्बन्ध भद्रपुर नगरपालिका भन्दा बाहिर र छिमेकी मुलुक भारतमा बसोबास गर्ने समुदायहरूसँग समेत रहेको देखिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं १, २, ३ र ८ मा लिम्बु, राई र गुरुङ जस्ता जनजाती समुदायहरूको समेत बाक्लो बसोबास रहेको छ । यी समुदायहरू पूर्वी तराईका ईलाम, पाँतथर, ताप्लेजुङ, धनकुट्टा, तेह्रथुम जस्ता पहाडी जिल्लाहरूबाट बसाई सरी आएका हुनाले उक्त समुदायका मानिसहरूको सामाजिक र साँस्कृतिक अन्तरसम्बन्ध पूर्वी पहाडी जिल्लाहरूसँग समेत रहेको पाईन्छ । त्यसैगरी भद्रपुरमा बसोबास गर्ने केही मानिसहरू उत्तर पूर्वी भारतीय क्षेत्रबाट (दार्जीलिङ, कालिङ्पोङ, सिक्किम, आसाम, मनिपुर आदि क्षेत्रबाट) बसाईसरी आएका र उनीहरूको आफन्त, नातागोता समेत उक्त क्षेत्रहरूमा रहेको र हालसम्म वैवाहिक सम्बन्ध रहेकोले भद्रपुरको सामाजिक र साँस्कृतिक अन्तरसम्बन्ध उत्तर पूर्वी भारतीय राज्यहरूसँग समेत रहेको देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिका झापा जिल्लाकै प्रशासनिक केन्द्र (सदरमुकाम) भएकोले नगरपालिकाको सम्पूर्ण जिल्लासँग प्रशासनिक र राजनैतिक अन्तरसम्बन्ध रहेको छ । अहिले पनि जिल्लावासीहरू नागरिकता, राहदानी लगायत अन्य प्रशासनिक कामको लागि भद्रपुर आउने गर्दछन् । भद्रपुर झापा जिल्लाकै दक्षिण पूर्वी क्षेत्रको पुरानो शहर, नगरपालिका र बजार केन्द्र हो । भद्रपुर नगरपालिका वरीपरी रहेका कचनकवल गाउँपालिका, हल्दिवारी गाउँपालिका लगायत जलथल, बनियानी, वालुवाडी, पथरिया, पाठामारी, डाँगावारी, घेरावारी जस्ता झापा जिल्लाका दक्षिणी क्षेत्रमा वासिन्दाहरूको किनमेल र बिक्री वितरण गर्ने मुख्य थलो भद्रपुर नगरपालिका नै हो । त्यसैगरी नगरपालिकाको उत्तरी क्षेत्रमा रहेका घोडामारा, पुहातुवारी, ज्यामिरगढी लगायत मेची नगरपालिकाका दक्षिणी क्षेत्रहरूका वासिन्दाहरूको किनमेल र बिक्रीको प्रमुख बजार पनि भद्रपुर नै हो । यी वरिपरिका वस्ती र गाउँपालिकाहरूका वासिन्दाहरूलाई आवश्यक पर्ने लत्ताकपडा, खाद्यान्न, निर्माण सामग्री, औषधी, श्रृंगार सामग्री, भाँडाकुडा, कृषि औजार, घरसायी सामग्री, ईन्धन आदी भद्रपुरबाटै जाने गरेको छ भने नगरवासीलाई आवश्यक पर्ने तरकारी, दूध र मासुका लागि चाहिने खसी बाख्रा, राँगा र सुगुरहरू पनि यसै क्षेत्रबाट आपूर्ति हुने गरेको छ जसले गर्दा वरिपरिका वस्ती/गापा/नपाहरूसँग भद्रपुर बजारको अन्तरसम्बन्ध प्रगाढ र निकट रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी भद्रपुर नगरपालिकामा बसोबास गर्ने मानिसहरूको लागि आवश्यक पर्ने लत्ताकपडा, तरकारी, खाद्यान्न, निर्माण सामग्री, औषधी, श्रृंगार सामग्री, ईन्धन आदी बिर्तामोड, विराटनगर, काठमाण्डौ र भारतीय बजारबाट आउने गरेका छन् । भद्रपुरमा प्रशस्त चिया बगानहरू र चिया उद्योग छन् त्यसैगरी नगरपालिकामा सिमेन्ट उद्योग, ग्यास रिफिलिङ प्लान्ट, धान मिल आदि ठूला उद्योगहरू समेत रहेका छन् उक्त उद्योगहरूको उत्पादन देशका प्रमुख शहरहरूसम्म निर्यात हुने गरेको छ । विशेषगरी भद्रपुर नगरपालिकामा उत्पादन हुने चिया नेपालका सबै प्रमुख शहरहरूमा बिक्रीवितरण हुने गर्दछ । यस हिसाबले हेर्दा भद्रपुरको आर्थिक र

व्यापारिक अन्तरसम्बन्ध नगरपालिकाका वरिपरिका गाउँ, वस्ती, गाउँपालिकामा मात्र सिमित नभै देशका प्रमुख शहरहरू, राजधानी काठमाण्डौ र भारतीय बजारसम्म फैलिएको छ ।

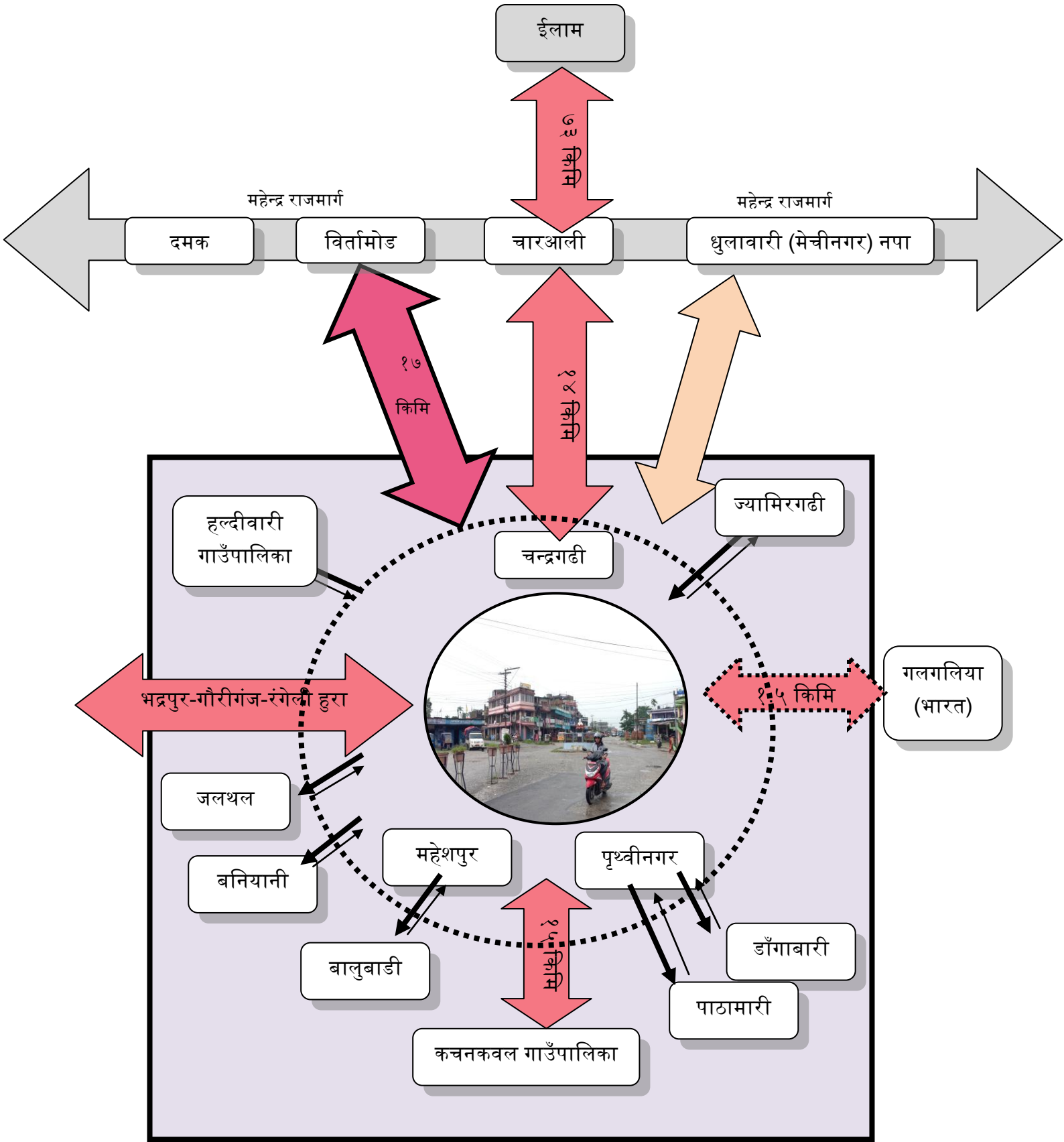
भद्रपुर नगरपालिका भित्र विभिन्न वडाहरूमा गरी हाल ९ वटा हाटबजार लाग्ने गरेको छ । उक्त हाटबजारमा किनमेल र बिक्री वितरणको लागि नगरवासीहरू बाहेक वरिपरि रहेका वस्तीहरू, गाउँपालिका र ग्रामीण क्षेत्रबाट समेत मानिसहरू किनमेल र बिक्री वितरणको लागि आउने गरेका छन् । आफ्ना ग्रामीण उत्पादनहरू दूध, अन्न, ताजा तरकारी, फलफूल, चौपाया, घरेलु उत्पादनहरू (डोको, नाम्लो, कुचो, डोरी, आदि) यिनै हाटबजारहरूमा बिक्री गरी आफूलाई आवश्यक पर्ने सामग्री किनमेल गर्ने गर्दछन् । यसरी नगरपालिका भित्र लाग्ने हाटबजारहरू मार्फत समेत भद्रपुरको अन्तरसम्बन्ध नगरपालिका भित्रका र वरिपरिका स-साना वस्तीहरूसँग प्रगाढ र गाढा रूपमा रहेको छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा पूर्वी क्षेत्रकै ठूलो सरकारी मेची अन्चल अस्पताल र त्रिभुवन विश्व विद्यालय अन्तरगतको मेची बहुमुखी क्याम्पस रहेकोले भद्रपुरमा स्वास्थ्य सेवा र उच्च शिक्षाको लागि जिल्लावासी, वरिपरिका गाउँपालिका, नगरपालिका र छिमेकी जिल्लाहरूबाट समेत आउने गरेका छन् । यसरी शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको दृष्टिकोणले हेर्दा भद्रपुरको अन्तरसम्बन्ध वरिपरिका गाउँपालिका, नगरपालिका हुँदै छिमेकी जिल्लाहरूसम्म पुगेको देखिन्छ । त्यसैगरी अन्य ठाँउहरूसँगको अन्तरसम्बन्धलाई विश्लेषण गर्ने हो भने सडक र यातायातको पहुँचको कारण पूर्वी नेपालको शहरहरू दमक, विर्तामोड, काकडभिट्टा, ईलाम, उर्लावारी, ईटहरी, बिराटनगर, धरान र भारतीय सीमावर्ती शहरहरू जलपाईगुडी, सिलिगुडी, गलगलिया, ठाकुरगंजसम्म रहेको देखिन्छ ।

राजधानी भएको नाताले भद्रपुरको काठमाडौंसँग पनि प्रशासनिक अन्तरसम्बन्ध रहेको देखिन्छ । भद्रपुरका सम्पन्न र पहुँच भएका मानिसहरूको लागि उच्च शिक्षा र रोजगारको आकर्षक गन्तव्य काठमाडौं नै रहेको छ । यहाँबाट ठूलो संख्यामा युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेका छन् । यसरी वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरू पनि काठमाडौं नै भएर जानुपर्ने बाध्यता रहेको छ । भद्रपुरको व्यापारिक अन्तरसम्बन्ध मुख्य गरेर झापाको विर्तामोड, दमक, मेचीनगर, ईलाम र बिराटनगरसँग रहेको देखिन्छ । भद्रपुरलाई चाहिने सम्पूर्ण उपभोगका सामानहरू लगायत निर्माण सामग्री, लत्ताकपडा, भाँडाकुडा र औषधीहरू झापाको विर्तामोडबाट नै आपूर्ति हुँदै आएको छ भने भद्रपुरमा उत्पादित कृषि जन्य उत्पादनहरू पनि विर्तामोड हुँदै देशका अन्य शहरहरू तर्फ जाने गरेको छ । नगरपालिकालाई आवश्यक पर्ने केही तरकारीहरू ईलामबाट र अन्य केही सामानहरू बिराटनगर र काठमाण्डौबाट आयात हुने देखिएतापनि भद्रपुरको सबैभन्दा गाढा र निकट व्यापारिक अन्तरसम्बन्ध चाँहि विर्तामोडसँग रहेको देखिन्छ । भद्रपुरलाई चाहिने आवश्यक जनशक्तिहरू (कृषि मजदुर, डकर्मी र सिकर्मीहरू) पनि हाल वरिपरिका ग्रामीण भेग र भारतीय सीमावर्ती वस्तीहरूबाट आपूर्ति हुन थालेको कुरा स्थानीय जानिफकारहरूले बताएका छन् ।

हाल भद्रपुरलाई भारतीय सीमावर्ती बजारसँग जोडने मेची नदीमा पक्की पुलको निर्माण अन्तिम चरणमा पुगेको छ । मेची नदीमा पुल निर्माणले भद्रपुरलाई भारतीय बजारसँग जोडने छ भने भद्रपुर अन्तरदेशीय व्यापारिक नाकाको रूपमा समेत विकसित हुने देखिन्छ । भद्रपुरबाट बंगलादेशको सिमा समेत नजिक (करिब २२ किमि) पर्ने भएकोले पुल निर्माण पश्चात भद्रपुरमा रहेको भन्सारको स्तरोउन्नती भएमा भद्रपुरको व्यापारिक अन्तरसम्बन्ध छिमेकी देशहरूसँग समेत बढ्ने देखिन्छ । भद्रपुरबाट झापाको गौरीगंज

हुँदै रंगेली जोडने हुलाकी राजमार्गको निर्माण भैरहेको छ । भद्रपुर रंगेली हुलाकी राजमार्गहुँदै बिराटनगर जाने यो सडकमा पर्ने ठूला नदीहरुमा पुल (बिरिङ, कन्काई, रतुवा) निर्माणको काम समेत धमाधम भैरहेको छ । उक्त राजमार्गको निर्माण पश्चात भद्रपुरको बिराटनगरसँग सिधा सम्पर्क स्थापित हुने देखिन्छ भने भद्रपुरबाट बिराटनगर जाने हालको दुरी समेत छोटो हुने देखिन्छ । त्यसैले भविष्यमा मेची पुल निर्माण पश्चात भद्रपुर नाकाबाट भित्रिने मालवाहक सवारीहरु हुलाकी राजमार्ग हुँदै बिराटनगर प्रवल संभावना रहेको छ । त्यसैगरी हाल चारआली केचना हुलाकी राजमार्गको समेत स्तरोन्नती भैरहेको र उक्त राजमार्गको निर्माण पश्चात भद्रपुरको अन्तरसम्बन्ध जिल्लाका दक्षिणी र उत्तरी क्षेत्रहरूसँग अझ प्रगाढ हुने देखिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकाको अन्य शहर, गाउँपालिका, नगरपालिका र वस्तीहरूसँगको अन्तरसम्बन्ध तलको चित्रमा विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाको अन्य शहर, नगरपालिका/गाउँपालिका र वस्तीहरूसँगको अन्तरसम्बन्ध

४.५ सामाजिक विश्लेषण

४.५.१ जनसंख्या

भद्रपुर नगरपालिकाको वर्तमान सामाजिक अवस्थाबारे माथि खण्ड ३ मा नै चर्चा गरिएको छ । यस खण्डमा सामाजिक अवस्थाको विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ । प्रदेश नं १ को झापा जिल्लामा अवस्थित भद्रपुर नगरपालिका नेपालको जेठो नगरपालिका मध्यको एक नगरपालिका हो । वि.सं. २००८ सालमा स्थापना भएको यो नगरपालिकामा २०३८/३९ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसको केही वडाहरूलाई एकीकृत गरी १५ वडामा विभाजन गरिएको थियो । वि.स. २०७१ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर दुवै गाविसहरू तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा समावेश गरी १५ वटै वडामा विभाजित गरिएको थियो भने २०७३ को राज्य पुनर्संरचनाले साविकको पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत समावेश गरी १० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या १८१६४ रहेको थियो । हालै गरिएको स्थानीय तह पुनर्संरचनामा साविक भद्रपुर नगरपालिकामा साविकको पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत गाभियो जस अनुसार हाल भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या ६५,५३३ हुन गएको छ । जसअनुसार यस नगरपालिकामा पुरुषको संख्या ३०,९५८ (४७.२%) र महिलाको संख्या ३४,५७५ (५२.८%) रहेको छ भने कूल घरधुरी संख्या १५,२७० रहेको छ ।

नेपालको जनसंख्या वृद्धिदर राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार १.३५% छ भने भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या वृद्धिदर १.५३% रहेको छ। यसले पनि के देखाउछ भने भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या क्रमश वृद्धि हुँदै गैरहेको छ । तर बैदेशिक रोजगार लगायत उच्च शिक्षा, रोजगारी र नयाँ अवसरको खोजिमा नगरपालिकाबाट बाहिर जाने मानिसहरू पनि उल्लेख्य रूपमा रहेका छन्। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को बसाईसराईको तथ्याङ्कलाई हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकाबाट अन्यत्र जाने मानिसहरूको संख्या ९.८% रहेको देखिन्छ जुन निक्कै बढी हो। नगरपालिकामा गाभिएको साविक पृथ्वीनगर गाविसमा वैदेशिक रोजगारमा जाने युवाहरूको संख्या उच्च रहेको छ ।

४.५.२ जनसंख्याको प्रक्षेपण

राष्ट्रिय जनगणना २०५८ र २०६८ को जनसंख्यालाई विश्लेषण गरेर हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या १.५३% को दरले वृद्धि भएको देखिन्छ । यसै वृद्धिदरलाई आधार मानेर हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या वि.स. २०७८ मा ७६,२७९ र वि.स. २०८८ मा ८८,७८७ पुग्ने देखिन्छ भने २५ वर्षपछि वि.स. २०९८ मा यस नगरपालिकाको जनसंख्या बढेर १०३,३४६ पुग्ने देखिन्छ । हाल भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्या वृद्धि उच्च नभएपनि यसै वृद्धिदर कायम रहेका २५ वर्ष पछि यस नगरपालिकाको जनसंख्या एक लाख

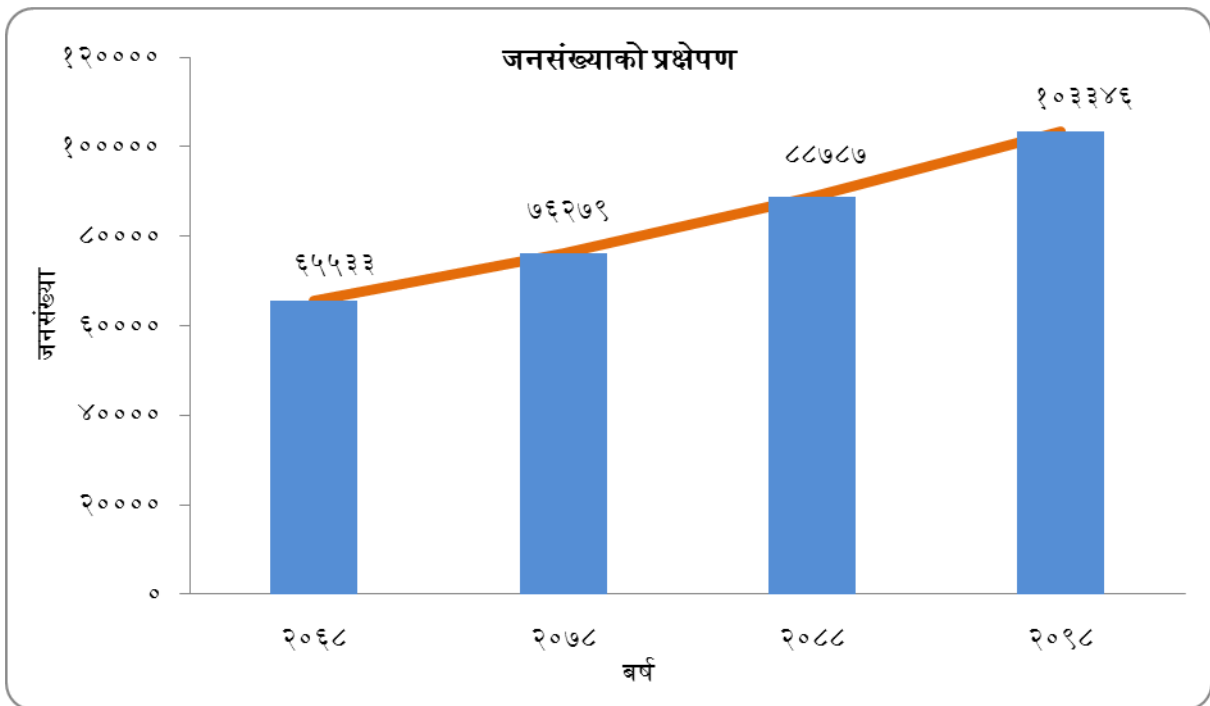
तालिका ४.२: भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्याको प्रक्षेपण

वर्ष	जनसंख्या
२०५८	५६८४१
२०६८	६५५३३
२०७८	७६२७९
२०८८	८८७८७
२०९८	१०३३४६

वृद्धिदर: १.५३

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०५८ र २०६८

भन्दा बढी पुग्ने देखिन्छ । अहिले भद्रपुरको नेपाल भारत सीमा स्थित मेची नदिमा पुल बनिरहेको, विमानस्थल र अस्पतालको स्तरोन्नति हुन गैरहेको, संघन शहरी कार्यक्रम अन्तरगत रणनीतिक सडकहरू कालोपत्रे भैरहेको, भद्रपुर-राजगढ-गौरीगंज-बिराटनगर हुलाकी राजमार्गको निर्माण कार्य प्रारम्भ भएको, चारआली-केचना हुलाकी राजमार्गको निर्माण भैरहेको र नेपाल सरकारबाट पनि भद्रपुर नगरपालिकाको पूर्वाधार विकासमा थप लगानी गर्ने घोषणा भएकोले भविष्यमा भद्रपुर पूर्वी नेपालकै आर्थिक केन्द्र बन्ने देखिन्छ भने शहरी पूर्वाधारहरूको विकासले बसोबासको लागि उपयुक्त शहर बन्ने पनि संभावना रहेको छ । जसले गर्दा भविष्यमा भद्रपुर नगरपालिकामा सामाजिक तथा आर्थिक अवसरको खोजी र शहरी सुविधाको लागि ग्रामीण भेगबाट मानिसहरू बसाई सरी आएमा यहाँको जनसंख्या वृद्धिदर उच्च हुन गै यस प्रक्षेपणमा प्रस्तुत गरिएको भन्दा पनि बढी जनसंख्या हुन सक्ने संभावना रहेको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको जनसंख्याको प्रक्षेपण तलको डायग्राममा प्रस्तुत गरिएको छ:

४.५.३ शिक्षा

शैक्षिक सुविधा र शिक्षाका पूर्वाधारहरूको अवस्थालाई हेर्दा हाल भद्रपुर नगरपालिकाको शिक्षाको अवस्था राम्रो रहेको देखिन्छ । पंचायत कालदेखि नै स्नातकोत्तरसम्म अध्यापन हुने त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तरगतको मेची बहुमुखी क्याम्पस भद्रपुरमा रहेकोले भद्रपुर नगरपालिका बिगत देखि नै जिल्लाको एक प्रमुख शैक्षिक केन्द्रको रूपमा रहेको छ । बिगतमा झापा जिल्लाबाट मात्र नभएर ईलाम, पाँचथर र ताप्लेजुङबाट समेत विद्यार्थीहरू यस क्याम्पसमा पढन आउने गरेका थिए । तर प्रजातन्त्रको उदयसँगै जिल्लाका अन्य स्थानहरूमा निजी र सरकारी क्याम्पसहरू खुलेसँगै हाल मेची क्याम्पसमा पढ्ने विद्यार्थीहरूको संख्या प्रत्येक वर्षजसो घटिरहेका छन् । तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा गाभिएका साविस महेशपुर, चन्द्रगढी र पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत जोडेर समग्रमा हेर्दा पनि भद्रपुर नगरपालिकाको साक्षरता ७६.९% रहेको देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार झापा जिल्लाको साक्षरता

७५.१% र नेपालको साक्षरता ६५.९% रहेको छ। यसरी जिल्ला र देशको साक्षरतासँग तुलना गरेर हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकाको साक्षरता बढी नै रहेको देखिन्छ। यी तथ्याङ्कहरूले पनि भद्रपुर नगरपालिकाको शैक्षिक स्तर राम्रो रहेको कुरालाई थप प्रमाणित गर्दछन्।

हाल भद्रपुर नगरपालिकामा सरकारी र निजी गरी कुल ६८ वटा विद्यालयहरू रहेका छन्। जसमा १० वटा बाल विकास केन्द्र र ३ मदरसा रहेका छन् भने सरकारी र निजी गरी कुल २२ वटा प्राथमिक विद्यालयहरू रहेका छन्। त्यसैगरी ७ वटा सरकारी र ७ वटा निजी निम्न माध्यमिक विद्यालयहरू रहेका छन्। भद्रपुर नगरपालिकामा हाल ५ वटा सरकारी माध्यमिक विद्यालय र १० वटा निजी माध्यमिक विद्यालयहरू रहेका छन्। निजी र सरकारी गरी कुल ४ वटा उच्च माध्यमिक विद्यालयहरू रहेका छन्। हिमाली उच्च मावि, अरनिको उच्च मावि, भद्रपुर उच्च मावि, विरेन्द्र उच्च मावि नगरपालिकाका सरकारी सरकारी उच्च माविहरू हुन्। नगरपालिकाको प्रत्येक क्षेत्रमा सरकारी र निजी उच्च माविहरू भएकोले नगरपालिकाका युवा युवातीहरूलाई आफ्नै घर गाउँ नजिकै ११-१२ कक्षा सम्मको शिक्षा सहज रूपमा उपलब्ध भएको छ। तर भद्रपुर नगरपालिकामा हालसम्म पनि प्राविधिक शिक्षालय र पोलिटेक्नीकल ईन्स्टीच्यूटको भने अभाव रहेको छ।

भद्रपुर नगरपालिकामा हाल एक नर्सिङ क्याम्पस (मदन भण्डारी मेमोरियल) समेत रहेको छ। यस नरसिंह क्याम्पसमा भद्रपुर नगरपालिकाका अलावा कचनकवल गाउँपालिका, हल्दीवारी गाउँपालिका लगायत जिल्लाका अन्य ग्रामीण भेगबाट युवतीहरू नर्सिङ पढ्न आउने गरेका छन्। शैक्षिक संस्थाहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई हेर्दा वडा नं १ मा अवस्थित हिमाली उमाविको नयाँ २ तल्ले पक्की भवन रहेको छ भने वडा नं २ को सूर्यनगरमा रहेको अरनिको उमाविको पनि नयाँ भवन निर्माणधीन रहेको छ। तर भद्रपुर नगरपालिको बजार क्षेत्रमा रहेको यस क्षेत्रकै पुरानो भद्रपुर उमाविको भवन भने जीर्ण भएकोले नयाँ भवन निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। त्यसैगरी वडा नं १० मा रहेको वीरेन्द्र उमाविको भवन पनि पुरानो भएकोले मर्मत संभार गर्नुपर्ने देखिन्छ। नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्यालयको सहज पहुँच रहेको छ। तर पनि केही विद्यालयहरूमा छात्रामैत्री शौचालयको अभाव रहेको छ भने केही विद्यालयहरूमा खानेपानी सहज पहुँच हालसम्म हुन सकेको छैन।

४.५.४ स्वास्थ्य

स्वास्थ्य सेवाको दृष्टिकोण भद्रपुर नगरपालिका सवल रहेको देखिन्छ। नगरपालिकामा १०० शैयाको सरकारी अस्पताल, १०० शैयाको निजी अस्पताल, ३ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य चौकी, १ ईलाका स्वास्थ्य चौकी, जिल्ला आयुर्वेदिक अस्पताल, निजी क्लिनिक र औषधी पसलहरूमा अलावा नगरपालिका भित्र विभिन्न संस्था र सामुदायिक संस्थाहरूबाट संचालित एम्बुलेन्स सेवाहरू समेत रहेका छन्। यसका अलावा छिमेकी विर्तामोड नगरपालिकामा सुविधा सम्पन्न वि. एण्ड सी. अस्पताल र मेची आँखा अस्पताल समेत भएकोले भद्रपुरवासीले सहज रूपमा स्वास्थ्य सेवा उपभोग गर्न पाएको देखिन्छ। नेपाल सरकारको लगानीमा मेची अंचल अस्पतालको स्तरोन्नती भैरहेको, अस्पतालको नयाँ भवन निर्माण भैरहेको, डायलासिस सेवा र अन्य सघन उपचार सेवाको समेत शुरुवात भएकोले भविष्यमा नगरवासीलाई सहज र सुलभ रूपमा स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुने देखिन्छ।

संघन उपचारको लागि भने अहिले पनि भद्रपुर वासीहरू बिर्तामोड स्थित बि एण्ड सी मेडिकल कलेज, बिपी स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान धरान, नोबेल अस्पताल बिरानगर या भारतको सिलिगुडी र काठमाडौं जाने गर्दछन् । नगरपालिकामा ग्रामीण भेगमा अवस्थित प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र ईलाका स्वास्थ्य चौकीमा भने स्वास्थ्य उपकरण र दक्ष चिकित्सकको अभावमा स्तरीय सेवाहरू प्रदान हुन सकेको देखिदैन । नगरपालिकाको उच्च शैक्षिक स्तर, उच्च सामाजिक चेतना र तुलनात्मक रूपमा सवल आर्थिक अवस्थाको कारणले गर्दा नगरवासीहरूको स्वास्थ्य स्थिति वरिपरिका छिमेकी गाउँपालिकाहरूको भन्दा राम्रो रहेको देखिन्छ ।

४.५.५ सामाजिक विविधता, महिला सहभागिता र विकास

भद्रपुर सामाजिक विविधता भएको नगरको रूपमा परिचित छ । हाल नगरपालिकामा ३२ भन्दा बढी जात/जातिहरूको बसोबास रहेको पाईन्छ । यहाँ कुनै एक जातिको बाहुल्यता रहेको नभएतापनि सबैभन्दा बढी पहाडी ब्राम्हण जातिका मानिसहरू रहेका छन् जसको संख्या १३७४७ (२१%) रहेको छ । त्यसैगरी दोस्रो र तेस्रो धेरै स्थानमा क्रमश राजवंशी (१४.७%) र क्षेत्री (१०.८%) जातिका मानिसहरू रहेका छन् । भद्रपुर नगरपालिकामा ८.४% लिम्बुहरू रहेका छन् । सन्थाल जातिहरू विशेष गरेर साविक महेशपुर बसोबास गर्ने गर्दछन् र उनीहरूको संख्या ४.५% रहेको छ । राई, लिम्बु र गुरुङ र तामाङ यहाँक मुख्य जनजातीहरू हुन् । साविक पृथ्वीनगर गाविसमा राई र लिम्बुहरूको बाक्लो बसोबास रहेको छ । त्यसैगरी राजवंशी, सन्थाल र माझी यहाँका प्रमुख आदिवासीहरू हुन् । तर यी जनजाती र आदिवासीहरूको आफ्नो संस्कृति, भेषभुषा, धर्म र भाषा क्रमश लोप हुँदै गैरहेकोले नगरपालिकाको नगरपालिका भित्र उपयुक्त स्थान चयन गरी एक जनजाति र एक आदिवासी संग्राहलयको स्थापन गर्ने सकेको खण्डमा नगरपालिका भित्र बसोबास गर्ने आदिवासी र जनजातीहरूको धर्म, संस्कृतिको र भाषाको जगेर्ना हुने थियो भने उक्त संग्राहलयलाई पर्यटकिय स्थलको रूपमा समेत विकास गर्न सक्ने संभावना रहेको छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाले महिला विकासमा निकै राम्रो प्रगति गरेको देखिन्छ । नगरपालिकाको सामाजिक र भौतिक विकासको क्रममा महिला सहभागिता उत्साहजन रूपमा हुने गरेको छ भने हालैका वर्षहरूमा महिलाहरू नगदेवाली र फलफूल, आयमुलक व्यवसाय लगायत अन्य आर्थिक गतिविधिमा समेत संलग्न हुन थालेका छन् । महिलाहरूको घरायसी निर्णयमा पनि महत्वपूर्ण भूमिका देखिन थालेको छ । आमा समूह, बचत तथा सहकारी समूह, उपभोक्ता समूहमा महिला सहभागिता उत्साहजन रहेको देखिन्छ भने हाल स्थानीय राजनीतिमा समेत महिला सहभागिता उत्साहजन रूपमा रहेको पाईन्छ ।

४.५.६ धार्मिक र साँस्कृतिक अवस्था

सामाजिक विकास अन्तर्गत धार्मिक, साँस्कृतिक र खेलकुद लगायतका कृयाकलापको विकासलाई समेत समावेश गरिएको छ । नगरपालिकामा हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरूको बाहुल्यता भएतापनि यहाँ बौद्ध, किराँत, मुस्लिम र ईसाई धर्म मान्ने मानिसहरू समेत रहेका छन् । यस हिसाबले हेर्दा भद्रपुर धार्मिक र साँस्कृतिक विविधता भएको नगरपालिका हो । नगरपालिकाको वडा नं २ मा रहेको कमलधाप नगरपालिकाको धार्मिक सहिष्णुताको उत्कृष्ट नमुनाको रूपमा रहेको छ । कमलधापमा १८ जातजाति र

सवै धर्मका मठ मन्दिरहरू एकै ठाउँमा रहेको यस स्थानको पर्यटकीय महत्व समेत रहेको छ । हिन्दू धर्मावलम्बीहरूले मुख्यतया: बडा दशै, शुभ दिपावाली, तीज, छठ, होली, सिरुवा, गाई जात्रा तथा साकेला जस्ता चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । क्रिस्चियन समुदायहरूले क्रिसमस डे मुस्लिम समुदायले इदुल फ्रिद इद र बकरिद एवं बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्ध पूर्णिमा जस्ता चाडपर्वका साथै जाति विशेष अनेक चाडवाड आ-आफ्नै परम्परा र संस्कृति अनुसार मनाउने गरेको पाइन्छ । नगरपालिकाका विभिन्न वडा र टोलहरूमा स्थानीयवासीहरूले सामुदायिक भवन निर्माण गरेका छन् । जहाँ विवाह, व्रतबन्ध, होम, सप्ताह पुराण, योग, सामुदायिक भेला, छलफल आदि जस्ता सामाजिक कार्यहरू नियमित रूपमा हुने गरेको छ । नगरपालिकाको वडा नं २ स्थिति देउनीया खोला किनार, वडा नं ४ स्थिति रंगेडाँडा, वडा नं १० को कलवलगुडी स्थित देउनीया खोला किनार, घोडामारा स्थित घोडामारा खोला किनार, मेची नदि किनारमा विभिन्न जात र धर्मका मानिसहरूको दाहसंस्कार स्थल रहेको छ । मुस्लिम समुदायले भने भद्रपुर नगरपालिकाको बजार क्षेत्रमा रहेको मस्जिदहरूमा अन्तिम संस्कार गर्ने गरेका छन् ।

यस नगरपालिकाको सामाजिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा निम्न लिखित निर्देशक सिद्धान्तहरू आधार मानिएको छ:

- दिगो विकास तथा गरिबी न्यूनिकरणका लागि समावेशी सामाजिक परिचालनलाई माध्यम बनाई कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक विकासका लागि प्राथमिकता प्रदान गरिनेछ ।
- सामाजिक सुरक्षाका लागि कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी आवश्यक सुरक्षा प्रदान गरिनेछ ।
- रोजगार र स्वरोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्न स्थानीयवासीलाई उत्प्रेरित गरिनेछ ।
- प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चिता गर्दै दिगो विकास र प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ ।

४.६ आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण

विगतमा भद्रपुर पूर्वी नेपालकै पुरानो व्यापारिक नगरको रूपमा रहेको थियो । भारतीय सीमाबाट नजिक रहेको भएतापनि मेची नदिमा आवत जावतको लागि पुल नभएको र महेन्द्र राजमार्गको निर्माण पश्चात काकडभिट्टा ठूलो नाकाको रूपमा विकास भएपछि भने भद्रपुरको व्यापार र व्यवसाय क्रमशः ओरालो लाग्न थाल्यो । तर पनि भद्रपुर झापा जिल्लाको दक्षिण पूर्वी क्षेत्रको मुख्य बजार केन्द्रको रूपमा अझैसम्म स्थापित रहेको छ । जिल्लाको सदरमुकाम, विमानस्थल, अंचल अस्पताल, स्नातकोत्तरसम्म अध्यापन हुने सरकारी क्याम्पस लगायत अन्य शहरी पूर्वाधारहरूको सुविधाले गर्दा हालैका वर्षहरूमा भद्रपुरमा बसाईसरी आउने मानिसहरूको क्रम क्रमशः बढ्दै गैरहेको छ । नगरपालिका क्षेत्र भित्र प्रशस्त चिया बगानहरू, ठूला चिया उद्योगहरू, आधुनिक राईस मिल, सिमेन्ट उद्योग, ईटा भट्टा, गार्मेन्ट उद्योग जस्ता ठूला उद्योगहरू लयागत थुप्रै साना तथा घरेलु उद्योगहरू समेत संचालनमा रहेका छन् । भद्रपुर यस क्षेत्रकै मुख्य बजार केन्द्र भएकोले भद्रपुर र चन्द्रगढीमा व्यापार तथा व्यवसाय पनि राम्रोसँग फस्टाएको देखिएको छ । यस हिसाबले हेर्दा भद्रपुरको मुख्य आर्थिक स्रोत व्यापार व्यवसाय र उद्योग नै रहेको देखिन्छ । तर नगरपालिकाको क्षेत्र विस्तार र स्थानीय तह पुनर्संरचनासँगै भद्रपुरमा साविक महेशपुर र पृथ्वीनगर गाविसहरू समेत मिसिन पुगेपछि भने नगरपालिकामा कृषि पनि मुख्य आर्थिक स्रोतको रूपमा देखा परेको छ । राष्ट्रिय जनगणना

२०६८ को तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा भद्रपुर नगरपालिकामा तालिम प्राप्त कृषि, वन र मत्स्य कामदार पेशामा संलग्न मानिसहरूको संख्या सबैभन्दा बढी भएता पनि केवल केवल २६.९% मानिसहरू मात्र उक्त पेशामा संलग्न रहेका छन् । यसको मुख्य कारण पुरानो नगरपालिकाको पुरै क्षेत्र र साविक चन्द्रगढी गावसिको बजार क्षेत्रका मानिसहरू व्यापार व्यवसाय र जागिरमा संलग्न रहनु नै हो । दोस्रो ठूलो पेशामा सेवा र विक्री कामदार रहेको छ जहाँ १९.१% मानिसहरू संलग्न रहेका छन् । त्यसैगरी साधरण पेशामा संलग्न मानिसहरू १४.३% र कालिगढ पेशामा १३.८% मानिसहरू संलग्न रहेका छन् । व्यवसायिक, प्राविधिक/सह-व्यवसायिक, मेशिनरी प्राविधिक पेशामा संलग्न मानिसहरू भने क्रमशः ६.६%, ४.४% र ४.१% रहेका छन् ।

भद्रपुरको रणनीतिक अवस्थिति, उत्तर दक्षिण (चारआली-केचना) मेची राजमार्ग, पूर्व पश्चिम (भद्रपुर-रंगेली) हुलाकी राजमार्ग र भारतीय सिमानाकाबाट नजिक भएकोले मेची नदिमा निर्माणधीन पुलको निर्माण सम्पन्न पश्चात नगरपालिकाले लगानीको उचित वातावरण निर्माण गर्न सकेको खण्डमा नयाँ उद्योगहरू आकर्षित हुने सक्ने ठूलो संभावना रहेको छ । हाल मेची पुल निर्माणको अन्तिम चरणमा पुगेको, नदी पारि करिब १.५ किमि को दुरीमा (गलगलिया) भारतीय रेल स्टेसन रहेको, पूर्व पश्चिम हुलाकी राजमार्ग र उत्तर दक्षिण मेची राजमार्गको स्तरोन्नती भैरहेकोले भद्रपुरमा उद्योग तथा व्यापारको प्रचुर संभावना रहेको छ भने उद्योग तथा व्यापारबाट स्थानीय मानिसहरूले रोजगारीको नयाँ अवसरहरू पाउने देखिन्छ । मेची पुलको निर्माण पश्चात भद्रपुरमा अन्तरदेशीय व्यापार समेत बढ्ने देखिन्छ त्यसैले हाल भद्रपुरमा भैरहेको छोटी भन्सारको स्तरोन्नती गरी आधुनिक सुख्खा बन्दरगाहको निर्माण गर्न सकेको खण्डमा भद्रपुर नगरपालिकाले आयात निर्यातबाट ठूलो आर्थिक लाभ लिन सक्ने देखिन्छ । भद्रपुरमा निर्माणधीन मेची पुलबाट तेस्रो देश बंगलादेश समेत नजिक पर्ने भएकोले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण हुन सकेको खण्डमा भद्रपुर पूर्वकै प्रमुख व्यापारिक नाकाको रूपमा विकास हुने सक्ने प्रबल संभावना रहेको छ ।

हाल भद्रपुरमा संचालित उद्योगहरू मध्ये केही ठूला उद्योगहरूले स्थानीय युवाहरूलाई रोजागर समेत प्रदान गरिरहेको छ । केही वर्ष अगाडीसम्म संचालनमा रहेको मोमेन्टो एपरल्सले ठूलो संख्यामा रोजगारी प्रदान गरेको भएतापनि हाल उक्त उद्योग बन्द भएकोले यस उद्योगलाई पुन संचालन गर्न सकेको खण्डमा भद्रपुरको आर्थिक विकास ठूलो योगदान हुने थियो । भद्रपुरमा कृषिमा आधारित चिया र आधुनिक धान मिलहरू समेत रहेका छन् । उक्त उद्योगहरूले समेत स्थानीय मजदुरहरूलाई रोजगार प्रदान गरिरहेका छन् । नगरपालिकामा ग्रामीण वस्तीहरूमा सिंचाई सुविधा, आधुनि कृषि औजार, बिउ, कृषि प्राविधिक, तालिम, औषधी, मल, सुलभ कृषि ऋण र बजारको उचित व्यवस्था गर्ने सकेको खण्डमा व्यवसायिक कृषि, फलफूल, नगदेवाली र दूर्ध उत्पादनबाट स्थानीय कृषकहरू र नगरपालिकाले ठूलो आर्थिक लाभ लिन सक्ने देखिन्छ ।

भद्रपुरमा किचकबध, कमलधाप, चन्द्रगढ जस्ता धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरू, रमणीय चिया बगानहरू र सीमसार क्षेत्रहरू समेत रहेकोले पर्यटन को प्रशस्त संभावना रहेको छ । यी पर्यटकीय स्थलहरूमा पर्यटनका पूर्वाधारहरू निर्माण गर्न सकेको खण्डमा पर्यटनबाट समेत नगरपालिका र स्थानीय मानिसहरूले आर्थिक लाभ लिन सक्ने देखिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकाबाट ठूलो संख्यामा युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएकोले विप्रेषण पनि नगरपालिकाको मुख्य आर्थिक स्रोत हो । यसरी विदेशबाट भित्रिने विप्रेषणको ठूलो हिस्सा घडेरी खरिद, घर निर्माण, घरयासी सामान, सवारी साधन, लत्ताकपडा आदि खरिदमा नै खर्च हुने गरेको देखिन्छ । यदि विदेश जाने स्थानीय युवाहरूलाई उच्च र शिपमुलक तालिम दिन सकेको खण्डमा

विदेशमा समेत बढी तलब पाउन सक्ने देखिन्छ भने विदेशबाट आएको रकमलाई उद्यम र आयमुलक कार्यमा खर्च गरेमा रोजगारीको नयाँ अवसरहरु सिर्जना भै नगरको अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । मौद्रिक कारोबारबाट आर्थिक क्रियाकलाप प्रवर्द्धनका लागि सहयोग पुऱ्याउन स्थापित विभिन्न बैंकहरु र सहकारी संस्थाहरुबाट ऋण लिएर उद्योग व्यवसाय संचलान गर्ने क्रममा हालैका दिनहरुका केही वृद्धि हुदै गएको छ । यसबाट केही व्यक्तिहरुले रोजगारी र आय आर्जनको अवसर पनि प्राप्त गरेका छन् ।

४.६.१ आन्तरिक स्रोत परिचालन

नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोतको परिभाषा भित्र मालपोत, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, सवारीकर, घर नक्शा पास कर, मनोरन्जन कर, विज्ञापन कर, स्थानीय सेवा शुल्क मुख्य रुपमा रहेका छन् । यसैगरी स्थानीय विकास शुल्क, दण्ड जरिवाना दस्तुर, आर्थिक अनुदान, नेपाल सरकारले तोकेको न्यूनतम तथा वस्तुगत अनुदान आदि समेतलाई नगरपालिकाको स्रोतमा समावेश गर्न सकिन्छ । यी विषयगत शिर्षकहरुका साथै प्रशासन, अनुदान, विकास अनुदान आदि समेत उल्लेखनीय आर्थिक स्रोतहरु हुन् । नगरपालिकाले आर्थिक स्रोतहरुलाई आन्तरिक तथा बाह्य गरी दुई पक्षबाट ग्रहण गरेको देखिन्छ । आन्तरिक स्रोतहरुलाई बढी भन्दा बढी परिचालन गरी बाह्य निर्भरतालाई कम गर्दै लैजाने राष्ट्रिय नीति समेतलाई दृष्टिगत गरी निम्न अनुसारका आयोजनाहरु कार्यान्वयन हुन सक्ने गरी प्रस्ताव गरिएको छ । आर्थिक विकास कार्यान्वयन पश्चात निम्न उद्देश्यहरु प्राप्त गर्ने सकिने अपेक्षा गरिएको छ ।

- मेची पुलको निर्माण सम्पन्न गरी भद्रपुर भन्सारको स्तरोन्नती भै अन्तरदेशीय आयात निर्यात बढेको हुनेछ ।
- नगरपालिकामा औधोगिक लगानीको उचित वातावरण र औधोगिक पूर्वाधारहरुको निर्माण भै नयाँ उद्योगहरु स्थापना भएका हुनेछन् ।
- निर्माणधीन हुलाकी सडकहरुको स्तरोन्नती भै नगरको व्यापारिक सम्बन्ध थप विस्तारित र मजबुत भएको हुनेछ ।
- भौतिक पूर्वाधारहरुको विकास तथा विस्तार भै उल्लेखनीय रुपमा रोजगारीका क्षेत्रहरुको विकास भएको हुनेछ ।
- प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक धरोधरको उचित संवर्द्धन र संरक्षण भै पर्यटन क्षेत्रलाई यथेष्ट सहयोग पुगेको हुनेछ ।
- पर्यटन सम्बन्धी पूर्वाधारहरुको विकास भै पर्यटन आवगमनमा उल्लेख्य वृद्धि भै पर्यटन क्षेत्रबाट प्रशस्त आर्थिक लाभ पुगेको हुनेछ ।
- उन्नत कृषि विकास, पशुपालन तथा नगदेवालीबाट कृषकहरुको आमदानीको स्तर वृद्धि भएको हुनेछ ।
- सीप विकास, स्वरोजगार, घरेलु तथा लघु उद्योगबाट आय आर्जनको क्षेत्रमा यथेष्ट प्रयोग गरिएको हुनेछ ।

४.६.२ लागत सहभागिता

विकास कार्यलाई समानुपातिक रूपमा वितरण गरी आम मानिसमा विकास प्रति अपनत्व प्रदान गर्न समेत हरेक विकास निर्माण कार्यहरूमा जनताको लागत सहभागिता अपरिहार्य र अनिवार्य विषय भएको छ । विकास कार्यमा जनसहभागिताले विकासको प्रतिफलमा जनताहरूलाई उत्तरदायी बहन गर्न सिकाउँछ । यसले गर्दा जनताहरूलाई विकास योजनाहरू हाम्रो हो भन्ने भावनाको विकास भै विकास आयोजनाहरू दिगो र टिकाउ हुन सक्दछ । विशेषगरी सडक निर्माण तथा सुधार, ढल प्रणालीको निर्माण तथा मर्मत सुधार, खानेपानी आयोजनाको निर्माण र सुधार जस्ता विषयहरूमा जनताको तर्फबाट उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत सहभागितालाई आत्मसाथ गर्ने वर्तमान पद्धतिलाई समेत दृष्टिगत गरी भविष्यमा निर्माण/संचालन गर्न यी आयोजनाहरूमा जनताको आर्थिक स्थिति र आय आर्जन क्षमतालाई विचार गरी लागत सहभागितालाई कार्यान्वयन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यसका साथै आर्थिक विकासमा स्थानीय जनसमुदायको लागत सहभागितालाई बढावा दिने, स्वरोजगारका कार्यक्रमहरूलाई विस्तार र विकास गरी रोजगारीको अवसर सृजना गर्ने, पर्यटकीय क्षेत्रहरूलाई समुदायमा हस्तान्तरण गरी व्यवस्थापन समिति मार्फत संचालन गर्ने, लघु उद्योग तथा बचत कार्यक्रमहरूमा जनताको रुचीलाई ध्यान दिई कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, व्यवसायिक तरकारी खेती, नगदेवालीको र पशुपालनका लागि कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै उनीहरूको आम्दानीको अवसर वृद्धि गर्ने जस्ता सहभागितामुलक कार्यक्रमहरू संचालन गरी नगरवासीको सहभागितालाई बढाउन सकिने देखिन्छ । यस्तो किसिमको लागत सहभागिता कार्यक्रमहरूमा निजी क्षेत्र तथा अन्य संस्थाहरूलाई समेत सहभागि गराउदै जानु पर्ने देखिन्छ ।

४.६.३ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका कार्यक्रमहरू

भद्रपुर नगरपालिकाको संस्थागत आर्थिक विकासलाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक छ । खासगरी नगरपालिकाको आम्दानी वृद्धि गरी सो आम्दानीलाई विकासमा लगानी गर्न सकेमा विकासले गति लिने निश्चित छ । यसको लागि नगरपालिकाले राजश्व सुधारका कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । राजश्व सुधारको लागि नगरपालिकाले गर्न सक्ने कार्यहरू निम्न बमोजिम हुन सक्छन् :

- व्यवसाय कर व्यवस्थित गर्ने,
- बहाल करको लगत तयार गर्ने,
- नक्शापास व्यवस्थित गर्ने,
- स्थानीय पार्क, बगैचा, पर्यटकीय क्षेत्र, पोखरी, सीमसार, खुल्ला क्षेत्र तथा मठमन्दिरको आवश्यक सुधार गरी व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता गराउने,
- जनसहभागितामा आधारित योजनाहरू संचालन गर्ने,
- सरसफाईको कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने,
- कार्यालयका प्रशासनिक कामहरूलाई कम्प्युरकृत गरी थप दरबन्दी सृजना गर्न नपर्ने अवस्थामा लैजाने,
- जगेडा कोषबाट अधिकतम परिचालन हुन सक्ने योजनाहरू संचालन गर्ने,

- शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, नगर विकास कोष, जिल्ला समन्वय समिति, सडक बोर्ड लगायतका लाईन एजेन्सीहरूबाट थप स्रोत परिचालन गरी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्ने,
- दातृ निकाय तथा संस्थाहरूबाट थप स्रोत परिचालन गरी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्ने आदि।

४.६.४ वित्तीय विकास

नगर विकासको अवधारणालाई मूर्त रूप दिन आवश्यक पर्ने स्रोत तथा साधनको पहिचान एवं परिचालनको योजना तर्जुमा गर्ने योजना नै वित्तीय विकास योजना हो । वित्तीय विकासमा देहायका विषयहरूलाई समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छः

- क) आन्तरिक स्रोत परिचालन र आर्थिक सवलता: नगरपालिकाले आन्तरिक स्रोतहरूको पहिचान गरी ती स्रोतहरूको बढी भन्दा बढी उपयोग गरी बाह्य निर्भरतालाई कम गर्दै लैजाने वातावरण तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले आफ्नै क्षेत्रभित्र करको असुलीलाई प्रभावकारी बनाउने र सेवा व्यवहारिक बनाई अधिकतम उपलब्धी गर्ने तर्फ प्रयासरत रहनु पर्ने देखिन्छ ।
- ख) लागत सहभागिता: नगरपालिकाको सिमित स्रोत र साधनले मात्र लक्षित विकास कार्यहरू संचालन गर्न कठिन हुन्छ । आम नगरवासीहरूमा विकास प्रति अपनत्व (Ownership) समेत जनाउने हिसाबले प्रत्येक विकास निर्माणका कार्यहरूको निश्चित प्रतिशत रकम उपभोक्ता समितिले व्यहोर्ने प्रावधानको विकास गर्नुपर्ने हुन्छ । यस नगरपालिकामा हाल संचालन गर्ने कतिपय विकास निर्माणका कार्यहरूमा जनसहभागितालाई एक मुख्य अंगको रूपमा समेत विकास गरेको पाइन्छ जसले गर्दा विकास निर्माणमा जनसहभागिताको अवस्था समेत राम्रो रहेको देखिन्छ ।

४.७ भौतिक विश्लेषण

भौगोलिक स्थिति विश्लेषण अन्तर्गत मुख्य रूपमा तीन पक्षलाई ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । ती हुन् : अवस्थिति, भू-उपयोग र भौतिक पूर्वाधार स्थिति । भद्रपुर नगरपालिका झापा जिल्लाको दक्षिण पूर्वी क्षेत्रमा अवस्थित पूर्वी नेपालको पुरानो शहर र झापा जिल्लाको सदरमुकाम हो । यो नगरपालिका महेन्द्र राजमार्गमा अवस्थित जिल्लाको विर्तामोड बजारबाट १७ किमि दक्षिणमा मेची नदीको किनारमा रहेको छ भने भद्रपुर नगरपालिका चारआली केचना मेची राजमार्ग र भद्रपुर-गौरीगज-रगेली हुलाकी सडकको संगम स्थल समेत हो । भद्रपुर नगरपालिका तीनवटा राजमार्गहरू (विर्तामोड-भद्रपुर, चारआली-चन्द्रगढी-भद्रपुर र धुलावारी-भद्रपुर) बाट महेन्द्र राजमार्गसँग जोडिएको छ । जसमध्ये भद्रपुर विर्तामोड-भद्रपुर र चारआली-भद्रपुर कालोपत्रे सडक हुन् भने धुलावारी-भद्रपुर ग्राभेल सडक हो जुन संघन शहरी कार्यक्रमबाट चाँडै कालोपत्रे हुन गैरहेको छ । यी तीनवटा मध्ये विर्तामोड-भद्रपुर पक्की सडक भद्रपुर नगरपालिकालाई महेन्द्र राजमार्गसँग जोडने मुख्य सडक हो भने सबैभन्दा चल्तीको सडक पनि यही हो । हाल विर्तामोड-भद्रपुर नियमित बस सेवा संचालनमा रहेको छ भने चारआली-भद्रपुरमा सडकमा पनि बस, जिप तथा टेम्पो सेवा संचालनमा रहेको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा १ बस पार्क रहेको छ । जहाँबाट राजधानी काठमाण्डौ लगायत पूर्वका मुख्य शहरहरू विर्तामोड, काकडभिद्रा, ईलाम, दमक, धरान, धनकुटा, बिराटनगर, जनकपुर, गाईघाट जस्ता शहरहरूसम्म बस सेवा रहेको छ । त्यसैगरी नगरपालिकाको वडा नं १ को हिमालीबाट समेत भद्रपुर र विर्तामोडसम्म नियमित रूपमा बस, टेम्पो, जिप, सफारी आदि संचालनमा भैरहेका छन् । नगरपालिका भित्र नगरका विभिन्न टोल र चोकहरूमा नियमित रूपमा सफारी, टेम्पो र

रिक्साहरु संचालनमा रहेका छन् । यसरी सडक तथा यातायातको हिसाबले हेर्दा भद्रपुर निक्कै सुगम र सवल देखिन्छ ।

चारआली-केचना र झापा चौक-राजगढ-गौरीगंज सडक हुलाकी आयोजना अन्तरगत कालोपत्रै गर्न स्तरोउन्नती भैरहेको छ । यी दुई सडकको निर्माण पश्चात भद्रपुरका वडा नं १, २ र ३ का बासिन्दाहरुले कालोपत्रे सडकको सुविधा प्राप्त गर्नछन् भने भद्रपुरबाट हुलाकी राजमार्ग हुँदै सिधै राजगढ, गौरीगंज, रंगेली हुँदै बिराटनगर पुग्न सकिने छ, जसले गर्दा हाल महेन्द्र राजमार्ग हुँदै लामो यात्रा गर्नुपर्ने बाध्यताको अन्त्य हुनेछ । यसबाट भद्रपुरको बिराटनगरसँग सिधा सम्पर्क स्थापित हुनेछ । नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रका सम्पूर्ण सडकहरु कालोपत्रे भैसकेका छन् । नगरपालिका भित्र पर्ने अन्य रणनीतिक सडकहरु जस्तै: भद्रपुर-धुलावारी, मन्त्रीचौक-तेलीभिट्टा-गारमेन्ट चौक-लेखनाथ चौक-धनुषमोड-चैतुमन्दिर, भानुनगर-तेलिभिट्टा, मन्त्री चौक-ज्ञानेचौक, रंगेडाँडा-ज्ञानेचौक, नयाँबजार-आपगाँछी-भिमनगर-किचकबध-हात्तिमारा-भैडाबाडी शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागको सघन शहरी कार्यक्रम अन्तरगत कालोपत्रे हुन गैरहेका छन् । त्यसैगरी वडा नं २ को सगरमाथा चौकबाट गौरीशंकर हुँदै सिंगामारी र वालुवाडी जाने सडक पनि कालोपत्रे भैसकेको छ । नगरपालिकाले यसै वर्ष सोमबारे-साना किसान चिया कारखाना, चारआली-सूर्यनगर, सोमबारे फुटबल ग्राउण्ड-मेरो मिल र सगरमाथा-किचकबध सडक समेत कालोपत्रे गर्ने योजना बनाएको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको मेची भन्सारबाट भारतीय सीमावर्ती बजार गलगलिया जोडन मेची नदिमा पुल निर्माण अन्तिम चरणमा रहेको छ । उक्त पुल निर्माण पश्चात भद्रपुर अन्तर देशीय सडक संजालसँग जोडिन पुग्दछ । नगरपालिकाको चैतु मन्दिर, रंगेडाँडा र ज्ञाने चौक गरी देउनिया खोलामा ३ वटा र भद्रपुर-धुलावारी सडकको हडिया खोलामा १ गरी ४ वटा ठूला पक्की पुलहरु छन् । सघन शहरी कार्यक्रम अन्तरगत नयाँबजार-आपगाँछी-भिमनगर-किचकबध-हात्तिमारा-भैसावाडी सकड कालोपत्रे हुन गैरहेको भएतापनि उक्त सडकको किचकबधमा पर्ने देउनिया खोलामा पुल निर्माण गर्ने योजना नरहेकोले नगरपालिकाले यथाशीघ्र उक्त पुल निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । उक्त पुलले भद्रपुर बजारबाट किचकबध जाने सकडको दुरी समेत घट्ने छ भने वडा नं २ सूर्यनगरका बासिन्दाहरुलाई भद्रपुर बजार आउन समेत नजिक हुनेछ । भद्रपुर नगरपालिकामा कुल ३७५ किमि सडक रहेको छ जसमा ९०.१७ किमि कालोपत्रे, १९५.९१ किमि ग्राभेल, २१ किमि कच्ची र १०.१७ किमि गोरेटो सडक रहेको छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाको वडा नं ८ मा चन्द्रगढी विमानस्थल रहेको छ । उक्त विमानस्थलबाट राजधानी काठमाण्डौसम्म नियमित हवाई सेवा संचालनमा रहेको छ । यस विमानस्थले पूर्वी तराई लगायत ईलाम, पाँचथर र ताप्लेजुङ जिल्लासम्म मानिसहरुलाई हवाई सेवा प्रदान गरिरहेको छ भने भारतको उत्तर पूर्वी राज्यहरु पश्चिम बंगाल, सिक्किम, आसाम, मनिपुर, मेघालयबाट आउने पर्यटकहरु समेत यसै विमानस्थल हुँदै काठमाण्डौ जाने गरेक छन् । त्यसैले यो विमानस्थललाई स्तरोउन्नती गरी क्षेत्रीय विमानस्थलको रुपमा विकास गर्न सकेको खण्डमा भद्रपुर नगरपालिकाले यसबाट ठूलो आर्थिक लाभ लिन सक्ने देखिन्छ भने यो विमानस्थल पूर्वी नेपाल र उत्तर पूर्वी भारतीय पर्यटकहरुको लागि काठमाण्डौ जाने ट्रान्जिट विमानस्थलको रुपमा समेत विकास हुन सक्ने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रहरुमा सडकको दायाँबाँया सतल ढल निर्माण भएको छ भने अन्य स्थानहरु (वडा नं १, २, ३, ७ को पश्चिम भाग, वडा नं ९ को पश्चिम र उत्तरी खण्ड र वडा नं १० मा)

हालसम्म ढलको कुनै सुविधा छैन । मुख्य बजार क्षेत्रको ढलहरु ढाकिएको छ भने अन्य ढलहरु खुल्ला रहेका छन् । त्यसैगरी हाल नगरपालिकामा ७ वटा खानेपानी आयोजना मार्फत खानेपानी वितरण भैरहेको छ । भद्रपुरमा ४,५०,००० लिटर क्षमताको १ ओभरहेड टैंक, १ रिजर्भभायर र १ फिल्ट्रेसन प्लान्ट रहेको छ भने चन्द्रगढीमा ३००००० लिटर क्षमताको १ ओभरहेड टैंक रहेको छ । यी दुई खानेपानी आयोजना मार्फत नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा धारा वितरण गरिएको छ । नगरपालिका मुख्य बजार क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा खानेपानीको मुख्य स्रोत ट्युवेल/हेण्डपम्प नै हो । मुख्य शहरी क्षेत्रमा २ वटा ओभरहेड टैंकीबाट खानेपानी वितरण भएकोले खानेपानी आपूर्ती राम्रो रहेको देखिन्छ । तर सडक र बढ्दो शहरीकरणले खानेपानी लाइन विस्तारमा विभिन्न समस्या रहेको छ । खानेपानी संस्थान वा खानेपानी विभागबाट विस्तार भएको पुरानो पाईपहरुको साइज र लाईन विस्तार अझै पनि पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन भने हाल नगरपालिकामा गाभिएका साविक महेशपुर र पृथ्वीनगरमा खानेपानी वितरण हुन सकेको छैन । नगरपालिकाको वडा नं १ को सोमबारे र वडा नं २ को गौरीशंकमा २ वटा खानेपानी आयोजनाको ओभरहेड टैंक रहेको भएतापनि हाल दुवै आयोजनाहरु संचालनमा रहेको छैन । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ लाई आधार मानेर हेर्दा हाल भद्रपुर नगरपालिकामा खानेपानीको मुख्य स्रोत ट्युवेल/हेण्डपम्प (६६.१%) नै रहेको देखिन्छ । धाराको पानी ३०.७% घरधुरीमा मात्र वितरण भएको भएको छ । धाराको पानी मुख्य शहरी क्षेत्रमा (चन्द्रगढी, भद्रपुर) मात्र वितरण भएको छ भने वडा नं १, २ र ३ (साविक पृथ्वीनगर र महेशपुर) ग्रामीण क्षेत्रहरु भएकोले त्यहाँ खानेपानीको मुख्य स्रोत ट्युवेल/हेण्डपम्प हो ।

भद्रपुर नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा १ बसपार्क रहेको छ । अहिलेको स्थितिमा उक्त बसपार्कले यातायातको चाँप धान्ने देखिएता पनि निर्माणधीण हुलाकी राजमार्गहरु कालोपत्रे भैसकेपछि र मेची पुलको संचालन पश्चात नगरपालिकामा नयाँ सुविधा सम्पन्न बसपार्क निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि नगरपालिकाले समयमै उपयुक्त स्थान चयन गरी विस्तृत योजना बनाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यसैगरी नगरपालिका भित्र पर्ने मुख्य सडकमा यात्रु प्रतिकालय समेत निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको मुख्य शहरी पूर्वाधारहरुमा पर्ने आधुनिक बधशाला र स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साईट जस्ता शहरी वातावरणसँग सम्बन्धित पूर्वाधारहरु पनि नगरपालिकामा निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि नगरपालिकाले यथाशक्य चाडो संभाव्यता अध्ययन गरी डिपिआर तयार गर्नु पर्दछ । भद्रपुर नगरपालिकाको सम्पूर्ण वडाहरुमा विद्युत सेवा पुगेको भएतापनि सबै घरहरुमा विद्युत सेवा पुग्न सकेको छैन । नगरपालिकाका वडा नं ३ मा रहेका हात्तीमारा, भैसावाडीका सबै घरहरुमा विद्युत सेवा पुग्न सकेको छैन भने मेची पारीका गाउँहरुमा पनि विद्युतीकरण हुन सकेको छैन । त्यसैगरी नगरपालिकाका कृषि योग्य भूमिका सिंचाईको लागि कृषि विद्युतीकरण समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत सेवा पुगेका गाउँ र टोलहरुमा पनि दुई फेजको लाईन मात्र पुगेकोले विद्युत लाईनको स्तरोन्नती समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा कृषियोग्य प्रशस्त भूमि रहेको भएतापनि अहिलेसम्म ठूला सिंचाई आयोजनाहरु निर्माण हुन सकेका छैनन् । यस अध्ययनले कृषिलाई नगरपालिकाको मुख्य अग्रणी क्षेत्रको रूपमा पहिचान गरिसकेको अवस्थामा सिंचाईलाई विशेष महत्व दिनुपर्ने हुन्छ । यसको लागि नगरपालिकामा भूमिगत सिंचाई आयोजनाको संभाव्यता गरी सिंचाई आयोजनाहरु निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.८ वातावरणीय विश्लेषण

भद्रपुर नगरपालिकाले मुख्य बजार क्षेत्रको फोहोरमैला दैनिक रूपमा उठाएर लैजाने गरेको छ तर यो नियमित र प्रभावकारी भने छैन । नगरपालिकाको ट्याक्टरबाट संकलन गरिएको फोहोर नयाँ बजारबाट दक्षिणतिर मेची नदी किनारमा खाल्डो खनी गाडने गरिएको छ । वर्षातमा मेची नदीमा बाढी आउनसाथ उक्त फोहोर बगाएर लैजाने गरेको छ । त्यसैले नगरपालिकामा फोहोरमैलाको दीर्घकालीन समाधानको लागि स्थाई स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्था हुन अत्यन्त आवश्यक भैसकेको छ । मुख्य बजारको केही स्थानहरूमा फोहोर संकलन गर्ने डस्टबिनहरूको व्यवस्था भएको भएतापनि यो पर्याप्त देखिदैन । यस्ता डस्टबिनहरू नगरपालिकाको मुख्य बजार, चौक, सार्वजनिक स्थान, स्वास्थ्य र शैक्षिक संस्था परिसर, हाटबजारहरूमा थप गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा हालसम्म ढलको व्यवस्था हुन सकेको छैन । नगरको मुख्य बजार क्षेत्रमा ढाकिएको सतह ढल रहेको छ भने नगरपालिकाको नगरक्षेत्रमा सडकको दाँयाबाँया खुल्ला सतह ढल रहेको छ । केही सडकको दायाँबाँया पक्की र ढलान गरिएको सतह ढल भएकोले मजबुत रहेको भएतापनि केही स्थानमा ग्रेड नमिलेकोले ढल जमेको अवस्था छ । नगरपालिकाका बासिन्दाहरूले आफ्नो शौचालयसँगै सकपिट र खाल्डो बनाएर दिशा र पिसाबको व्यवस्थापन गर्दै आइरहेका छन् । घर र भान्साबाट निस्कने फोहोरहरूलाई आफ्नै बारीमा गाड्ने र जलाउने गरिएको छ भने मुख्य बजार क्षेत्रमा बासिन्दाहरूले घर नजिकै संकलन गरी नगरपालिकाको ट्याक्टरमा पठाउने गरेका छन् । नगरपालिकाले नगरवासीहरूलाई फोहोरमैला संकलन, संकलित फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने, फोहोरलाई स्रोतमा नै व्यवस्थापन जस्ता फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्न सकेको खण्डमा नगरपालिकालाई फोहोर व्यवस्थापन गर्न थप सहज हुनेछ भने नगरपालिकाको वातावरण अझ सफा हुनेछ । नगरपालिकाको बसपार्क नजिकै र चन्द्रगढी बजारमा रहेको खोलामा ढल मिसाईएको, हाटबजार क्षेत्रको फोहोरमैला व्यवस्थापन हुने नसकेको, व्यवस्थित वधशालाको अभाव जस्ता कारणले मासु र माछा बजार दूर्गन्धित रहेको र नगरपालिकामा सार्वजनिक शौचालयहरू नभएकोले केही स्थानको वातावरण दूर्गन्धित र प्रदूषित रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाले यस्ता क्षेत्रहरूको वातावरणीय अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि यस योजनाले प्रस्ताव गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई यथाशीघ्र लागु गर्नुपर्ने छ । नगरपालिका खुल्ला दिशामुक्त र प्लाष्टिक झोला मुक्त घोषणा भएको भएतापनि यो पूर्ण कार्यान्वयनमा आउने सकेको छैन । नगरपालिकाले यसलाई कम्तिमा पनि मुख्य बजार क्षेत्रमा कडाईका साथ लागू गर्नसकेको खण्डमा शहरी वातावरणलाई थप सुधार गर्न थप टेवा पुग्ने थियो । नगरपालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित बनाउन नगरपालिकाले सचेतना कार्यक्रम, फोहोरमैलाको आयमुलक, पुन प्रयोग र पुनरोत्पादन जस्ता कार्यक्रम तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि स्थायी स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्था गर्नु अपरिहार्य भैसकेको छ ।

वातावरण संरक्षणको दृष्टिकोणले संवेदनशील मानिने मेडिकल फोहोर व्यवस्थापनको क्षेत्रमा नगरपालिकाले खासै ध्यान दिन सकेको देखिदैन । नगरवासीहरूमा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना बढ्दै गएको छ भने नगरलाई सफा राख्ने सवालमा स्थानीयवासीहरूबाट नगरपालिकालाई राम्रो सहयोग प्राप्त भएको छ । नगरपालिकाले वातावरणीय तथा सरसफाई कार्यक्रममा सहयोगको लागि फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने अन्य गैरसरकारी र सामुदायिक संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा प्रदूषण जन्य ठूला उद्योगहरूको संख्या धेरै नभएतापनि चन्द्रगढी चारआली क्षेत्रमा रहेका सिमेन्ट उद्योगहरूबाट निस्कने धुलोलाई न्यूनीकरण गर्न उद्योगहरूसँग सहकार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब स्थापना हुने नयाँ उद्योगहरूलाई समेत भू-उपयोग योजनाले प्रस्ताव गरे बमोजिम औद्योगिक क्षेत्र प्रस्ताव गरी उक्त क्षेत्रमा मात्र उद्योगहरू स्थापना गर्न स्वीकृती प्रदान गर्नु पर्दछ । जसले गर्दा उद्योगहरू वस्ती र बजार क्षेत्रबाट टाढा हुन गै नगरवासीहरू प्रदूषण र धुलो धुवाबाट मुक्त हुनेछन् । भद्रपुर नगरपालिका भित्र प्रशस्त चिया बगानहरू रहेको र चिया बगानमा विषादीको प्रयोग बढिरहेको सन्दर्भमा चिया र अन्य कृषि वालीमा समेत विषादी प्रयोगको मापदण्ड लगायत चिया किसान र उद्योगीहरूलाई विषादी प्रयोग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ । वर्षातको समयमा मेची र देउनीया खोलामा आउने बाढीबाट नगरपालिकाको ठूलो क्षेत्र कटान, बाढी र डुबानबाट प्रभावित हुने गरेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूमा नगरपालिकाले तत्काल बाँध बाँधी वृक्षारोपण गर्ने र बाढी प्रभावित क्षेत्रमा खानेपानी र शौचालयको दीर्घकालीन व्यवस्थापनमा गर्नुपर्ने देखिन्छ । त्यसैगरी बाढी प्रभावित क्षेत्रमा हुने झाडा पखाला, हैजा जस्ता रोगहरूबाट बच्नको लागि स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरू समन्वय गर स्वास्थ्य शिविर र सचेतना कार्यक्रमहरू पनि संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा प्रशस्त चिया बगानहरू, खुल्ला क्षेत्र, सामुदायिक वन, सरकारी वन, सिमसार, पोखरी, ताल र नदीहरू रहेकोले नगरपालिकाको वातावरण समग्रमा राम्रो रहेको छ । नगरवासीहरूमा फोहोरमैला व्यवस्थापन र सरसफाई सम्बन्धी चेतनामा वृद्धि भैरहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कलाई हेर्दा पनि नगरपालिकामा ७७.४% घरधुरीमा शौचालय रहेको देखिन्छ । यसबाट पनि नगरवासीको सरसफाई सम्बन्धी चेतनाको स्तर राम्रो रहेको देखिन्छ । त्यसैले नगरपालिकाको वातावरणलाई थप ह्रास हुन नदिन नगरपालिकाले खुल्ला ठाउँहरूमा वृक्षारोपण र संरक्षण गर्ने, मुख्य सडकको दाँयाबाँया र नदी किनारमा रुख रोप्ने, सिमसार, पोखरी र तालहरूको संरक्षण गर्ने, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूलाई थप प्रभावकारी बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४.९ जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूलन विश्लेषण

विकास निर्माणको बढ्दो क्रम, जनसंख्या वृद्धि, जथाभावी वस्ती विकास, जमीनको अत्यधिक दोहन, ठूला उद्योगहरूको विकास, कृषिमा रासायनिक मलको बढ्दो प्रयोग, वनजंगल र नदीहरूको दोहनसँगै नगरपालिका क्षेत्रभित्र पनि विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक जोखिम र विपदहरू देखा पर्ने थालेका छन् भने स्थानीय जलवायुमा समेत सयको नकारात्मक प्रभाव पर्ने थालेको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा सबैभन्दा ठूलो जोखिम भनेको मेची नदी र देउनीया खोलामा आउने बाढी नै हो । उक्त बाढीले प्रत्येक वर्ष करिब १५०० घरधुरीलाई प्रभावित गर्ने गरेको छ भने नगरपालिकाको हजारौं बिगाह खेतीयोग्य जमीन वालुवाको बगरको रूपमा परिणत भैरहेको छ । त्यसैगरी नदी कटानबाट नदी किनारको क्षेत्रहरू नदीमा परिणत भैरहेका छन् । यसको मुख्य कारण मेची नदीको चुरे क्षेत्रमा भएको नदीको दोहनले दक्षिणी क्षेत्रमा नदीको सतह पुरिनु, जथाभावी घर र बाध निर्माणले नदीको प्रवाहलाई अवरोध गर्नु आदि रहेका छन् । त्यस बाहेक हालैका वर्षहरूमा भद्रपुर नगरपालिकामा विभिन्न वडाहरूमा (विशेषगरी वडा नं १, २, ७, १०) जंगली हात्तीको आक्रमण पनि क्रमशः बढ्दै गैरहेको छ । अहिले प्रत्येक महिना जस्तो जंगली हात्तीहरू नगरपालिका भित्रका वस्तीहरूमा छिरेर घर भत्काउने, अन्न र वालीहरू नष्ट गरिदिने र कहिलेकाँही मानिसहरूको ज्यान समेत लिने गरेकोले उक्त क्षेत्रका मानिसहरू हात्ती आक्रमणको त्रासमा बाच्नु परेको छ ।

नगरपालिकामा भएका अन्य जोखिमहरूमा सडक दूर्घटना, बेला बखत देखिने बर्डफ्लु, खडेरी, चट्याङ, भूकम्प आदि रहेका छन् ।

माथि उल्लेख गरिएका मध्ये सबैभन्दा बढी जोखिम भनेको यस नगरपालिकामा बाढी, डुबान, कटान र हात्तीको आक्रमण नै हुन् । बाढीको जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्नेको लागि नगरपालिकाले अल्पकालीन रूपमा नदी तटीय क्षेत्रहरूमा वृक्षारोपण गर्नुपर्ने हुन्छ भने दीर्घकालीन समाधानको लागि नगरपालिकाले विस्तृत योजना सहित नदी तटीय क्षेत्रहरूमा पक्की तटबन्ध गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसैगरी नदी किनारमा वस्तीहरूलाई उपयुक्त स्थानहरूमा स्थानान्तरण गर्ने, स्थानान्तरण गर्न नसकिने र नमिल्ने वस्तीहरूलाई प्रकोप न्यूनीकरण सम्बन्धी सचेतना तालिम प्रदान गर्ने, नदी किनारमा जथाभावी वस्ती विकास र भौतिक निर्माण कार्यलाई कडाईसाथ नियन्त्रण गर्ने, नदी क्षेत्रबाट वालुवा गिट्टी झिक्ने कार्यलाई वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गरेर मात्र गर्ने लगायत नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापनको लागि आपताकालीन उद्धार घर र सागग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

हात्तीको आक्रमणको जोखिम न्यूनीकरणको लागि नगरपालिकाले नेपाल सरकार र अन्य सरोकारवाला संघसंस्थाहरूको सहयोगमा प्रभावित क्षेत्रमा सचेतना कार्यक्रम गर्ने, उद्धार र बचावटका सामग्रीहरू प्रदान गर्ने, प्रभावित घरधुरी र व्यक्तिहरूलाई राहत वितरण गर्दै जंगली हात्तीको आक्रमणलाई न्यूनीकरण गर्नेको लागि नेपाल र विदेशमा भएका विभिन्न प्रयास र मोडेलहरूको अध्ययन गरी उपयुक्त मोडेलको प्रस्ताव गर्नेगरी यथाशीघ्र विज्ञहरूको टोली गठन गरी अध्ययन कार्यलाई अघि बढाउने । तत्कालको लागि नगरपालिकाबाट संभव भए नगरपालिकाले नत्र नेपाल सरकार र अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सहयोगमा जंगली हात्तीहरूको आवगमन हुने क्षेत्रहरूमा मानिसहरूको आवतजावतलाई रोक लगाउने, वन र वस्तीहरूमा बिचमा घेरावार र तारवार लगाउने, पूर्व सूचना प्रणाली/साईरन जडान गर्ने, सामाजिक संजालको प्रयोग गरी सूचना आदानप्रदान गर्ने, हात्तीको आवगमनलाई टाढाबाट हेर्नको लागि अग्ला घरहरू (टौवा) निर्माण गर्ने, प्रभावित वस्तीहरूमा लामो दुरीका टर्च लाइटलहरू वितरण गर्ने, प्रभावित वस्तीहरूमा सरोकारवाला समूहहरू बनाई सूचना र बचाउ कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने, प्रभावित क्षेत्रहरूलाई जोखिम क्षेत्र घोषणा गरी विशेष कार्यक्रमहरू गर्ने जस्ता कार्यहरू गरी हात्तीको आक्रमण र त्यसबाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा प्रशस्त चिया बगानहरू रहेको र उक्त बगानहरूमा बिषादीको प्रयोग बढ्दै गैरहेको स्थिति छ । त्यसैगरी अन्य खेती र वालीहरूमा समेत किसानहरूले बिषादी प्रयोग गरिरहेका छन्, जसले गर्दा हाल चिया खेती र अन्य खेतीवालीहरूमा नयाँ नयाँ रोगहरू देखा पर्ने र चिया बगान छेउका वालीहरूमा चियामा हालिएको बिषादीबाट नकारात्मक प्रभाव पर्न थालेको छ । यसरी बिषादीको प्रयोग बढिरहेको यसलाई न्यूनीकरण गर्नेको लागि नगरपालिकाले बिषादी प्रयोगको मापदण्ड निर्धारण गर्ने, कृषकहरूलाई बिषादी प्रयोग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने जस्ता कार्यहरू गर्नुपर्नेछ । त्यसैगरी नगरपालिकामा वस्ती क्षेत्र भित्र या नजिक रहेका उद्योगहरूलाई सम्भव भएसम्म स्थानान्तरण गरी अन्य स्थानमा लैजाने, स्थानान्तरण गर्न नसकिने या नमिल्ने उद्योगहरूलाई वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन गरी धुलो र धुँवा उत्सर्जन कम गर्ने यन्त्र जडान गर्ने लगाउने, प्रभावित वस्ती र मानिसहरूलाई उद्योगहरूबाट उचित क्षतिपुर्ती र उपचारको व्यवस्था गर्ने लगाउने र भविष्यमा स्थापना हुने उद्योगहरूलाई भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी उक्त योजनाले प्रस्वात गरेको क्षेत्रमा मात्र उद्योग स्थापना गर्ने दिने गर्नुपर्नेछ । भूकम्प, आगालागी, चट्याङ

जस्ता प्रकोपहरुबाट बच्नको लागि नगरपालिकाले निर्माण तथा योजना मापदण्ड र भवन निर्माण संहिता कडाईका साथ लागू गर्ने, नगरपालिका र प्रत्येक वडा कार्यालयहरुमा विपद व्यवस्थापन घर र उद्धार सामग्री सहितको टोलीको व्यवस्था गर्नु पर्दछ । त्यसैगरी हाल नगरपालिकामा रहेका दमलकलाई मर्मत संभार गर्ने, आवश्यकता हेरी नयाँ दमकल खरिद गर्ने, फायरम्यानहरुलाई विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने, विपद व्यवस्थापनमा काम गर्ने विभिन्न संघ संस्थाहरु जस्तै: रेडक्रस, भूकम्प प्रविधी राष्ट्रिय समाज (NSET), गैरसरकारी संस्थाहरु लगायत सुरक्षा निकायहरूसँग निरन्तर समन्वय गर्ने, नगरपालिका दैविक प्रकोप उद्धार समितिको गठन गरी क्रियाशील गर्ने जस्ता कार्यहरु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.१० संस्थागत क्षमता विश्लेषण

४.१०.१ नगरपालिकाको जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमता विश्लेषण

नगरपालिका क्षेत्र भित्र संचालन गरिने विकास निर्माण लगायत विभिन्न विषयगत क्षेत्रको विकासको लागि सम्बन्धित विषयका दक्ष प्राविधिकहरुको कमी महशुस गरिएको छ । स्वयं नगरपालिका कार्यालयबाट संचालन गरिने आयोजनाहरुमा पनि प्राविधिक जनशक्तिहरुको कमी रहेको देखिन्छ । नगरपालिकामा विकास निर्माणका कार्यहरु लागत इष्टिमेट तथा विस्तृत सर्भे डिजाइन गरेर मात्र कार्य हुने गरेका छन् । तथापि पर्याप्त प्राविधिक जनशक्तिको कमीले गर्दा विकास कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा जुन रुपमा ध्यान दिनुपर्ने हो सो रुपमा ध्यान दिन सकेको देखिदैन । हाल नगरपालिकालमा नेपाल सरकारको १ जना कार्यकारी अधिकृत र नगरपालिकातर्फ स्थायी र करार गरी कूल ५४ जना कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन् । स्थानीय तह पुनर्संरचना पश्चात नगरपालिकामा विभिन्न विषयगत शाखाहरुको व्यवस्था गरको भएतापनि हालसम्म उक्त शाखाहरु गठन हुन सकेको देखिदैन भने विषयगत कार्यालयहरुबाट समेत कर्मचारीहरु नगरपालिकामा समायोजन हुने सकेको छैन । भद्रपुर नगरपालिकामा प्राविधिकको रुपमा १ जना इन्जिनियर, २ जन सव ईन्जिनियर स्थाई प्राविधिकको रुपमा कार्यरत रहेका छन् भने LGDCP कार्यक्रम अन्तरगत १ जना ईन्जिनियर करार सेवामा कार्यरत हुँदा विकास निर्माणको कार्यहरु रेखदेख तथा सुपरीवेक्षण गर्न गठिनाई महशुस भएको देखिन्छ । त्यसैगरी नगरपालिका तर्फ १ प्रशासकीय अधिकृत र १ लेखा अधिकृत कार्यरत रहेका छन् भने ५ जना नायब सुब्बा रहेका छन् । खरिदार ७ जना कम्प्युटर अपरेटर १ जना र सहायक कम्प्युटर अपरेटर १ जना रहेका छन् । अन्य कर्मचारीहरुमा विद्युत मिस्त्री, जमदार/हवलदार, कार्यालय सहयोगी, फायरमेन, सवारी चालक, विद्युत हेल्पर, कुचीकार आदि छन् । प्रत्येक वडामा वडा सचिवको व्यवस्था नभएकोले पनि नगरको कामकारवाही र सेवा प्रवाह चुस्त र छिटोछरितो हुन सकेको देखिदैन । नगर विकास सम्बन्धी कार्यक्रम, बजेट तथा पारित गर्ने नगर परिषदको बैठक तथा नगरपालिकाको वार्षिक समीक्षा बैठक, योजना कार्यान्वयन स्थिति, प्रगती, सकारात्मक पक्षहरु लगायत चुनौति तथा समस्या आदि वारे छलफल नियमित हुन सकेको छैन ।

नगरपालिकाका बैठकहरुमा कार्यक्रम/आयोजनाहरुको सन्तोषजनक कार्यान्वयन हुन नसकेका गुनासा उठ्दा पर्याप्त जनशक्ति नभएको, समयमा अख्तियारी प्राप्त नभएको, समयमा बजेट निकास नभएको, योजना कार्यान्वयन दौरानमा अनुचित राजनैतिक दवाव दिने गरेको आदि कारणहरु देखिएका छन् । नगरपालिकामा मानवीय संसाधन विकास योजना वनेको नदेखिएको तथा मानवीय संसाधन विकास एकाई पनि स्थापना हुन सकेको देखिदैन । नगरपालिकामा हालसम्म शहरी योजना विद, भूगोल विद, जिआईएस

विद, वातावरणविद, समाजशास्त्री, तथ्याङ्कविद जस्ता जनशक्तिहरूको अभाव देखिएको छ । नगरपालिकामा हाल LGCDP अन्तरगत एक जना ईन्जिनियर, एक जना कार्यक्रम अधिकृत र एकजना ICT Volunteer करारको रूपमा कार्यरत हरेका छन् । त्यसैगरी तालिम आवश्यकता पहिचान ((Training Needs Assessment) पनि गरिएको देखिदैन । अन्य केही नगरपालिकामा नगरको समग्र तथ्याङ्कलाई भू-सूचना पद्धतिद्वारा कम्प्युटरकृत गरी व्यवस्थापन गर्ने प्रयास गरिएको भएतापनि यस नगरपालिकामा हालसम्म यो पद्धति अवलम्बन गर्न सकिएको छैन ।

४.१०.२ योजना तथा कार्यान्वयन क्षमता विष्लेषण

नगरपालिकाको सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन, व्यवस्थित गर्न तथा विकासको प्रतिफल आम नगरवासीहरूलाई समानुपातिक रूपमा उपलब्ध गराउन समेत नगरपालिकाको संगठन विकास योजना र जनशक्ति विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको संस्थागत विकास योजना तर्जुमा गर्दा निम्न कुराहरूलाई ध्यान दिइनु पर्दछः

- क) विकेन्द्रीकरण, स्वशासन एवं जनताको सक्रिय तथा सार्थक सहभागिता
- ख) स्थानीय स्रोत तथा सीपको उच्चतम प्रयोग
- ग) संस्थागत समन्वय र संजाल स्थापनाको अवधारणा
- घ) नागरिक समाज र निजी क्षेत्रको साझेदारी
- ङ) संगठनात्मक क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि
- च) नागरिक समाजको सवलीकरण
- ज) असल शासनका आचरण (Norms) को अवलम्बन र प्रजातान्त्रिकरण

यसका साथै संस्थागत विकास योजना तर्जुमा गर्दा नगर क्षेत्रमा सेवा प्रवाह गर्ने सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रका निकायहरूको क्षमता विकासलाई ध्यानमा राखी सबैको समान सहभागितालाई यस योजनाले आत्मसाथ गरेको छ । स्थानीय तह पुनर्संरचना अनुसार थप जनशक्ति नियुक्त गर्न नगरपालिकाले प्रकृया थालनी गरेको छ । सोही अनुसार यस नगरपालिकाले पनि केही जनशक्ति नियुक्ती थालिसकेकोले नगरपालिकाको संस्थागत क्षमता सुधारमा केही सघाउ पुग्ने देखिएको छ ।

४.१०.३ नगरपालिकाको संगठन विकास

भद्रपुर नगरपालिकामा पनि अन्य नगरपालिका जस्तै प्रशासन शाखा, आन्तरिक लेखा परिक्षण शाखा, राजश्व शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, योजना शाखा, सामुदायिक विकास शाखा/गाउँ नगर साझेदारी विकास शाखा/वातावरण शाखाहरू रहेका छन् । आर्थिक प्रशासन शाखाको मुख्य कार्य भनेको करको दायरालाई संभव भएसम्म बढाउने, कर असुली गर्ने, जिन्सी सामानको अभिलेख कायम गर्नु रहेको छ । यसैगरी बेरुजुको अवस्थालाई दुरुस्त र पारदर्शी पार्ने कार्य समेत रहेको छ । यसैगरी प्रशासन शाखा अन्तर्गत शाखाहरूले क्रमशः समाज कल्याणको काम, गाँउनगर, साझेदारी कार्यक्रम, सरसफाई, दमकल संचालन आदि कार्यहरू गर्ने गरेको पाईन्छ । यस्तै योजना शाखाले विकास निर्माणका कार्य गरेको पाईन्छ । तर नगरपालिकाको विद्यमान संगठन संरचनाले यस नगरको दीर्घकालीन (Long-term Vision) सोचको

कार्यको लागि पर्याप्त हुन नसक्ने देखिन्छ । त्यसैले अब नगरपालिकामा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू आईसकेको अवस्थामा स्थानीय तह पुनर्संरचनाले प्रस्ताव गरे बमोजिम नगरपालिकाको शाखाहरूको पुनर्संरचना गरी थप जनशक्ति नियुक्त गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचलाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्नको लागि नगरपालिकाले शहरी योजनाविद् (Urban Planner), भूगोल विद (Geographer), भौगोलिक सूचना प्रणाली विद (GIS Specialist), समाजशास्त्री (Sociologist), तथ्याङ्क शास्त्री (Statistician), वातावरण विज्ञ (Environmentalist) जस्ता विज्ञहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसैगरी यस नगरपालिकामा वित्तीय क्षेत्रको सुधार गर्न तथा आर्थिक स्वावलम्बन प्राप्तिको लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन शाखा र आर्थिक श्रोतहरूको परिचालन गरी आयस्रोत वृद्धि गर्ने शाखा उपशाखाहरू थप गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसो गर्न सकिएमा नगरपालिकाको काम छिटो र छरितो रूपमा सम्पन्न गर्न सकिन्छ भने नगरवासीहरूलाई सेवा सुविधा सहज रूपमा प्रदान गर्न सकिन्छ ।

यति हुँदाहुँदै पनि भद्रपुर नगरपालिकाले स्थानीयवासीहरूलाई सकेसम्म सेवा सुविधा राम्रो किसिमले पुऱ्याउदै आएको पाइन्छ । विशेषगरी निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरू, प्रशासकीय अधिकृत, प्राविधिक र अन्य कर्मचारीहरूको सहयोगी भावना, सबैसँगको मिलनसार बानी तथा सेवाग्राहीलाई छिटो र छरितो किसिमले सेवा पुऱ्याउने प्रवृत्ति रहेको देखिन्छ भने नगरवासीहरू पनि उनीहरूको काम कारवाही प्रति सकारात्मक रहेका देखिन्छन् । तर थोरै कर्मचारीले काम चलाउनु पर्ने र प्राविधिक कठिनाई विद्यमान रहेकोले सो कुरालाई सुधार गर्दै अझै सहज रूपमा सेवा सुविधा पुऱ्याउन यस योजनाले दिएको सुझावलाई अनुसरण गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ ।

४.१०.४ जनसहभागिता परिचालन

समग्र नगरपालिकाकमा स्थिति हेर्ने हो भने भद्रपुर नगरपालिकामा जनचेतनाको स्तर निक्कै राम्रो रहेको छ भने नगरपालिकाको साक्षरता दर पनि वरीपरिका गाउँपालिकाहरूको भन्दा माथि नै रहेको छ । नगरवासीमा सामाजिक सदभाव र विकास निर्माण कार्यमा जनसहभागिता पनि उच्च रहेको छ । स्थानीयवासीमा आफ्नो काम आफै गर्ने सोच भएकोले सरकारको मुख ताक्ने प्रवृत्ति पनि निक्कै कम रहेको पाइन्छ जसले गर्दा जनसहभागितामा उत्साहजनक हुने गर्दछ ।

नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूको विकास निर्माण लगायत योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रमहरूको छनौट आदिमा नगरवासीको उत्साहजनक सहभागिता हुने गरेको छ । यस एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमाको क्रममा पनि नगरपालिका र नगरवासीहरूको उत्साहजनक सहभागिता रहेको थियो । जसले गर्दा यस योजनाले प्रस्ताव गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन चरणमा समेत उत्साहजनक जनसहभागिता जुटन सकिने देखिन्छ । हाल नगरपालिकाबाट हुने आयोजना तथा कार्यक्रमहरूमा पारदर्शिता हुने कारणले पनि जनसहभागिता जुटाउने सम्बन्धमा बढी अभिरुची देखिन थालेको छ । शुरुमा आयोजना संचालन हुँदा जनउत्साहको कारण जनसहभागिता बढ्ने गरेको छ भने आयोजना सम्पन्न भैसकेपछि आयोजनाहरूको संचालन तथा सम्बर्द्धनको लागि समेत उत्साहजनक जनसहभागितामा हुने गरेको छ ।

भद्रपुर नगरपालिकाको हकमा भविष्यमा समेत उच्च जनसहभागिता हुने देखिन्छ भने योजना कार्यान्वयनमा यसले ठूलो भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने देखिन्छ । विकास योजनामा जनसहभागिता तथा लाईन एजेन्सीहरुको भूमिका महत्वपूर्ण मानिन्छ । विशेषगरी यस नगरपालिकामा स्थानीय प्रतिनिधि, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, उद्योग वाणिज्य संघ झापा, नागरिक समाज लगायतको सहभागिता उत्साहजनक देखिएकोले पनि यस बृहत एकीकृत शहरी विकास योजना कार्यान्वयन सघाउ पुग्ने देखिन्छ ।

४.१०.५ गैरसरकारी संस्थाहरु

यस नगरपालिकामा विभिन्न किसिमका गैरसरकारी संस्थाहरु कार्यरत छन्, जसलाई मुख्यतया: निम्न भागमा बाड्न सकिन्छ ।

- क) अन्तराष्ट्रिय गैसस
- ख) राष्ट्रिय गैसस
- ग) स्थानीय गैसस
- घ) समुदायमा आधारित संस्था
- ङ) सहकारी संस्था
- द) पन्जिकृत उपभोक्ता समूहहरु

नगरपालिकामा गैससको विवरण भएकोले गैससहरुको विगत ५ वर्षको बार्षिक स्रोत परिचालन, सेवा दिने विषय क्षेत्र तथा कार्यक्षेत्रहरु समेत स्पष्ट भएकोले समान प्रकृतिका कार्यक्रमहरुमा दोहोरोपना हुने संभावना न्यून रहेको देखिन्छ । हाल कार्यक्रमहरुमा पारदर्शिता कायम हुन थालेकोले उपलब्ध साधन र स्रोतको परिचालनमा समेत सहज हुन थालेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा कार्य गर्नेगरी दर्ता भएका मध्ये केही गैससहरुले मात्र उल्लेखनीय कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने गरेको पाईन्छ । यस्ता गैससहरु पनि दातृसंस्था र अन्य निकायको सहयोगमा निर्भर रहने गरेका छन् । यद्यपि गैसस, सहकारी संस्था, सामुदायिक संघसंस्था र उपभोक्ता समूहहरु मार्फत सामाजिक परिचालनको संभावना रहेतापनि यी संस्थाहरुको संस्थागत विकास र दिगोपनाको लागि अझ प्रयास गर्दै लैजानु पर्ने देखिन्छ ।

४.१०.६ निजी क्षेत्र

यस नगरपालिकामा निजी क्षेत्रले पनि आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधार विकासको लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरेको देखिन्छ । यस अन्तर्गत निजी विद्यालय, घरेलु उद्योग, व्यापारिक क्रियाकलाप, सेवाजन्य आदि क्षेत्रमा लगानी गरेको पाईन्छ । निजी क्षेत्रले BOT (Build, Operate and Transfer) जस्ता पद्धतिबाट आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा लगानी गर्न सक्ने भएतापनि त्यस्तो किसिमको लगानी हालसम्म नगरपालिकामा आकृष्ट गराउन सकिएको छैन । नगरपालिका क्षेत्रमा विदेशमा काम गरी भित्रिने विप्रेषण (Remittance) उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्न सकेमा अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । ठूला चिया उद्योग, चिया बगान, सिमेन्ट कारखाना, आधुनिक धान मिल, गार्मेन्ट कारखाना लगायत अन्य उद्योगहरु मार्फत नगरपालिकामा निजी क्षेत्रबाट पनि प्रशस्त लगानी भएको देखिन्छ । झापा उद्योग वाणिज्य संघ लगायत केही निजी संस्थाहरुबाट नगरपालिकाको विकासमा केही लगानी गर्दै आएका

र भविष्यमा समेत विस्तार गर्दै जाने नीति लिएको देखिन्छ । जसले गर्दा निजी क्षेत्रको लगानी क्रमशः बढ्दै जाने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.११ वित्तीय स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण

भद्रपुर नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत क्षमता विश्लेषणको लागि विगतको आय तथा व्यय स्थितिको अध्ययन गरिएको छ । विगतको आय तथा व्यय अध्ययन गर्नको लागि नगरपालिकाको क्षेत्र हालसाल मात्र विस्तार भै एक आर्थिक वर्ष (२०७३/७४) सालो मात्र एकीकृत आय व्यय प्राप्त भएको हुँदा सोही आर्थिक वर्षको आय-व्ययलाई समावेश गरिएको छ । नगरपालिकाको आय तथा व्यय स्थिति यसप्रकार रहेको छ ;

४.१२.१ आयको विवरण

नगरपालिकाको आयको विवरण यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका ४.३: भद्रपुर नगरपालिकाको आ.व. २०७३/७४ को संसोधित आयको विवरण		
क्र.स.	विवरण	रकम (रु)
१) आन्तरिक आय		
१.१	स्थानीयकरबाट हुने आय	१४७६८८११
१.२	सेवाशुल्कबाट हुने आय	३६२५५३०
१.३	दस्तुरबाटहुने आय	६८०००००
१.४	बिक्रीबाटहुने आय	७४२३००
१.५	स्रोतपरिचालनबाट हुने आय	४००००००
१.६	साँवा/व्याज/लाभांशबाटहुने आय	०
१.७	अन्यबाटहुने आय	३८२५०००
जम्मा आन्तरिक आय		३३७६१६४१
२) बाह्य आम्दानी		
१.१	नेपालसरकारबाट निशर्त चालु अनुदान	५९४६०००
१.२	नेपालसरकारबाट शसर्त(LGCDP) चालु अनुदान	८०२१०००
१.३	नेपालसरकार निशर्त पूँजिगत अनुदान	३२३६८०००
१.४	नेपाल सरकार शसर्त (ठूला पूर्वाधार, सौर्य बत्ति, साविकगाविस/स्थानीय विकास शुल्क, पूँजिगत अनुदान)	२७८५६०००
१.५	नेपाल सरकार शसर्त (पूर्वाधार विकास कार्यक्रम) पूँजिगत अनुदान	१४३५६०००
१.६	जिल्ला विकास समितिबाट प्राप्त अनुदान (सिमा क्षेत्र विकासकार्यक्रम समेत)	४००००००
१.७	राजश्वर्बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	५००००००
१.८	बैदेशिकस्रोतबाट प्राप्त रकम	९६०००००
१.९	सडक बोर्डनेपाल	१०००००००
१.१	अन्यनिकायबाट प्राप्त हुने अनुदान	९०५००००

१.१	नगर विकासकोषबाट ऋण तथा अनुदान	१०८०००००
१.१	योजनामालागत सहभागिता	९९३०२७५
	जम्मा बाह्यआम्दानी	१४६९२७२७५
३)	मौज्दात अल्यारकम	९९११०८४
	कुल आय (आन्तरिक + बाह्य+मौज्दात अल्या रकम)	१९०६०००००
स्रोत: भद्रपुरनगरपालिकाको २३ औं नगर परिषदबाट स्वीकृत बजेट, २०७४		

४.१२.२ व्ययको विवरण

नगरपालिकाको व्ययको स्थिति यसप्रकार रहेको छ;

तालिका ४.४: भद्रपुर नगरपालिकाको आ.व. २०७३/७४ को संसोधित खर्चको विवरण		
क्र.स.	विवरण	रकम (रु)
१	चालु तथा प्रशासनिक खर्च	२३००००००
२	कार्यक्रम तथा पूजिगत खर्च	१६७६०००००
	जम्मा खर्च	१९०६०००००
	चालु खर्च र विनियोजित रकम	
	संघसंस्था सहयोग साझेदारी/सहकार्य	३०००००
	जनस्वास्थ्य सम्बन्धी खर्च	९०००००
	जनस्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन खर्च	८०००००
	सामाजिक परिचालन कार्यक्रम(LGCDP)	९१०६०००
	अन्यकार्यक्रम	४०००००
	कार्यक्रमभ्रमण खर्च	४०००००
	सार्वजनिक सम्पतिको मर्मत खर्च	६०००००
	नगर सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन खर्च	३९०००००
	वारुणयन्त्र संचालन खर्च	४८०००००
	सडक बत्तीमहसुल तथा जडान खर्च	११५०००००
	रजिष्ट्रेसनफिर्ता	२९४०००
	कुलकार्यक्रम खर्च	३३००००००
	पूजिगतखर्च तथा विनियोजित रकम	
	फर्निचर खरिद	९०००००
	सवारी साधनखरिद	५०००००
	मेशिनरीऔजार तथा कम्प्युटर खरिद	९०००००
	कार्यालय भवन निर्माण	७५०००००
	सार्वजनिक निर्माण खर्च	९८३६००००
	पूजिगत सुधार खर्च	१६३०००००

प्रवर्द्धनात्मक योजना	४००००००
सामाजिक पूर्वाधार (लक्षित कार्यक्रम) विकास खर्च	४५९००००
पूजिगत अनुदान खर्च	०
साँवा ब्याज भुक्तानी	२००००००
कुल पूजिगतखर्च	१३४६०००००
जम्मा खर्च	१६७६०००००
स्रोत: भद्रपुर नगरपालिकाको २३ औं नगर परिषदबाट स्वीकृत बजेट, २०७४	

४.१२.३ नगरपालिकाको आगामी ५ वर्षको अनुमानित आय प्रक्षेपण

नगरपालिकाको समग्र आम्दानीलाई आधार मानी वार्षिक २०% वृद्धि हुने अनुमानका आधारमा बजेट प्रक्षेपण गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसरी गरिएको प्रक्षेपणको आधारमा नगरपालिकाको कुल आय आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा रु २०,११,२०,००० पुग्ने देखिन्छ भने पाँच वर्षपछि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा कुल आय रु ४१,७०,४२,००० पुग्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.५: नगरपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण (रु हजारम)

विवरण	आर्थिक वर्ष				
	२०७४/०७५	२०७५/७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८	२०७८/०७९
आयको प्रक्षेपण	२०११२०	२४१३४४	२८९६९३	३४७५३५	४१७०४२

तर, उपरोक्त आम्दानीको प्रक्षेपण गर्दा भद्रपुर नगरपालिकाको विद्यमान आय व्ययलाई आधार मानी वार्षिक २०% वृद्धि हुने अनुमानको आधारमा गरिएको छ । नगरपालिकाले आम्दानीको स्रोत विस्तार गरी करका स्रोतको दायरा फरक पारेमा तथा भर्खरै मात्र घोषित गरिएका नगरपालिकाका सबै क्षेत्रलाई समेटेी नगरवासीलाई प्रभावकारी रूपमा करको दायरामा ल्याउँदा आम्दानीको स्रोत बढ्न गै आय बढ्ने संभावना देखिन्छ ।

साथै, विद्यमान पुनर्संरचनाले प्रत्यायोजन गरेको स्थानीय तह संचालन कार्यविधि तथा संविधानले प्रदत्त अधिकार अनुसार स्थानीय तहको आधिकार तथा आयस्रोतमा व्यापक परिवर्तन हुने संभावनाले गर्दा प्रक्षेपित आय भन्दा नगरपालिकाको आय तथा व्ययमा पनि अवस्य सुधार हुने छ र आम्दानी निकै बढ्ने निश्चित छ ।

५. नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिहरू

५.१ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच

दीर्घकालीन सोचलाई नगरपालिकाको दीर्घकालको आदर्शको रूपमा लिन सकिन्छ । दीर्घकालीन सोच भन्नाले वर्तमानको अवस्थाबाट निश्चित भविष्यमा पुग्न सकिने एक ईच्छित अवस्था हो । यसको लागि नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत, साधन, संभाव्यतालाई सदुपयोग गर्दै नगरको मुख्य समस्या र चुनौतीलाई सामना गर्न तयार बनाउन सक्नु पर्दछ । दीर्घकालीन सोच एउटा एकीकृत शहरी विकास योजनामा मात्र प्राप्त गर्न सकिने सोच नभएतापनि एकीकृत शहरी विकास योजनाले यसलाई अगाडी बढाउन मद्दत गर्दछ ।

आगामी २० देखि २५ वर्षको अवधिको लागि भद्रपुर नगरपालिकाको समग्र दिगो आर्थिक विकास र वातावरणीय दृष्टिकोणले समृद्ध नगरको विकासको लागि दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्न मिति २०७४ भाद्र १ गते भद्रपुर नगरपालिकाको सभाहलमा १ दिने कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । उक्त गोष्ठीमा नगरपालिका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, कार्यकारी अधिकृत, स्थानीय राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू, निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरू, विषयगत उप-समितिका संयोजकहरू तथा सदस्यहरू लगायत नगरपालिकाका सरोकारवालाहरू, बुद्धिजीवीहरू, समाजसेवीहरू र परामर्शदाताका विज्ञ टोलीको उपस्थिति थियो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीले भद्रपुर नगरपालिकाको विगतको आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेको दीर्घकालीन सोचलाई नै निरन्तरता दिने निर्णय गरेको थियो । नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच यस प्रकार रहेको छ:

"पूर्वी क्षेत्रको व्यापारिक द्वार शान्ति, समृद्धि सहितको भद्रपुर शहर"

५.२ दीर्घकालीन सोचको व्याख्या

यस एकीकृत शहरी विकास योजनामा समावेश गरिएको उपरोक्त दीर्घकालीन सोचले समेट्ने शब्दावलीहरूको व्याख्या यसप्रकार रहेको छ ;

ख) व्यापारिक द्वार

पूर्व-पश्चिम हुलाकी राजमार्ग यसै नगरबाट शुरु हुने र अहिले उत्तर-दक्षिण चारआली-केचना राजमार्ग समेत कालोपत्रे हुन गैरहेको छ । त्यसैगरी हाल मेची नदिमा पक्की पुल निर्मानधीन रहेको र उक्त पुल निर्माण पश्चात भद्रपुर त्रिदेशीय व्यापारिक नाकाको (नेपाल, भारत र बंगलादेश) रूपमा विकास हुने देखिन्छ । जसले गर्दा भविष्यमा भद्रपुर पूर्वी नेपालकै व्यापारिक द्वार हुने देखिन्छ । त्यसबाहेक नगरपालिकाको यस दीर्घकालीन सोचले व्यापारिकद्वार भन्नाले निम्न पूर्वाधारहरू सहितको द्वार भन्ने जनाउँदछ:

- क) हालको छोटो भन्सारको स्तरोउन्नी भै आधुनिक भन्सार भएको
- ख) पशु क्वारेन्टाईन भएको
- ग) भन्सार नजिकै सुविधा सम्पन्न शुख्खा बन्दरगाह भएको
- घ) पुलबाट नेपाल छिर्ने नाकामा मानिस र सामानहरुको आवागमनलाई अनुगमन र नियन्त्रण गर्न सिसि टिभी क्यामारा र सुरक्षाकर्मी सहितको अनुगमनको व्यवस्था भएको
- ङ) सीमा सुरक्षा चौकी भएको
- च) सुरक्षाकर्मीबाट २४ सै घण्टा सिमा क्षेत्रको निरन्तर अनुगमन भएको

क) शान्ति

नेपाली बृहत शब्दकोषका अनुसार शान्ति शब्दको अर्थ विद्रोह, होहल्ला, खलबली, रडाको नभएको, सुखदुःख, हर्षबिस्मात, रिसद्वेष आदि मनोभावनाले नबिथोलिएको मानसिक स्थित, शान्त र स्थिर अवस्था, मनमा दुखपीर आदि नभएको अवस्थालाई जनाउँदछ । यसमा परयोग भएको शब्दावलीले भद्रपुर नगरपालिकामा कुनै विद्रोह नभएको, होहल्ला र झैझगडा नभएको, चोरी डकैती लुटपाट र अतिक्रमण र आक्रमणबाट मुक्त शान्त शहरको रूपमा विकास गर्नुपर्ने विषयलाई समेटेको छ । त्यसबाहेक यस दीर्घकालीन सोचमा समाविष्ट शान्ती शब्दले निम्न विषयहरुलाई समेटेको छ:

- क) सामाजिक रूपमा शान्त
- ख) राजनैतिक रूपमा शान्त
- ग) लगानीको वातावरणको हिसाबले शान्त
- घ) बाह्य अतिक्रमण, आक्रमण, चोरी डकैती, लुटपाट, होहल्ला र झैझगडाबाट मुक्त
- घ) धार्मिक र साँस्कृतिक रूपमा शान्त (सवै धर्म र परम्पराको संरक्षण र सर्वद्वन भएको)

ख) समृद्धि

समृद्धि शब्दको अर्थ बृहत् नेपाली शब्दकोशले राम्ररी बढेको, पूर्ण रूपले बढेको, विकसित भएको, सप्रिएको, राम्रो वृद्धि, बढिबढाउ, सामर्थ्य र शक्ति भएको भन्ने कुरालाई जनाउँदछ । यसले भद्रपुर नगरपालिकालाई उन्नतशील, उन्नत तथा सामाजिक, आर्थिक, पूर्वाधार लगायत शहरी पूर्वाधारहरुको विकास भएको नगरपालिका भन्ने जनाउँदछ । नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचमा समाविष्ट समृद्धि शब्दले तल उल्लेख गरिएको विषयलाई समेट्न खोजिएको छ;

- १) शैक्षिक रूपमा विकसित
- २) स्वास्थ्य सेवा सुविधामा सहज पहुँच
- ३) शहरी पूर्वाधारको पर्याप्त विकास भएको
- ४) आर्थिक (उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय, पर्यटन, रोजगार) विकास भएको
- ५) नगरपालिकाको सेवा सुविधा प्रवाहमा सहज पहुँच भएको
- ६) रोजगारीको व्यवस्था भएको
- ७) पर्यटनको विकास भै रोजगारीको अवसर सृजना भएको आदि

५.२ ध्येय (Mission)

उद्योग, व्यापार, कृषि र पर्यटनको विकास र विस्तारद्वारा भद्रपुर नगरपालिकालाई पूर्वी नेपालकै नमूना आधुनिक शहरको रूपमा विकास गर्ने ।

५.३ लक्ष, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू

क) लक्ष्य (Goal)

भद्रपुर नगरपालिकामा पूर्वाधार एवं आर्थिक गतिविधिहरूको विकास गर्दै सहभागितात्मक तथा समावेशी विकासको माध्यमबाट उत्पादनका साधनमा पहुँचको अभिवृद्धि गरी नगरपालिकाको सामाजिक एवं आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याई आधुनिक शहरको निर्माण गर्नु ।

ख) उद्देश्यहरू (Objectives)

नगरपालिकाको समष्टिगत उद्देश्यहरू यसप्रकार छन्:

१. नगरपालिकालाई अन्तरदेशीय व्यापारिक नाकाको रूपमा विकास गर्ने ।
२. नगरपालिकालाई तरकारी, खाद्य उत्पादन, मासु, दूधमा आत्मनिर्भर बनाउने ।
३. नगरपालिकालाई आधारभूत पूर्वाधारले सम्पन्न बनाउने ।
४. नगरपालिकामा लगानी मैत्री वातावरणको सृजनाद्वारा कृषि, उद्योग तथा व्यापार/व्यवसाय र पर्यटनलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
५. नगरपालिकामा शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार शान्ति-सुरक्षा जस्ता आधारभूत अधिकारको विकासको लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्दै उत्पीडित, असहाय, गरीब, बालबालिका, अशक्त, वृद्धवृद्धाहरूको हक अधिकार र सहभागिता सुनिश्चित गरी सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने ।
६. वातावरण संरक्षण र सम्बर्धन गर्दै स्वच्छ, सफा, हराभरा र सुरक्षित शहर निर्माण गर्न पूर्वाधार तथा भवनहरूको निर्माण कार्य प्रचलित निर्माण संहिता अनुसार गर्ने/गराउने ।
७. मेची र देउनिया नदिको डुबान र कटानलाई व्यवस्थित गरी नगरवासीलाई बाढी र कटानको समस्याबाट मुक्त गर्ने ।
८. नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूको आन्तरिक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सेवा सुविधालाई प्रभावकारी एवं सर्वसुलभ बनाई जनउत्तरदायी स्थानीय सरकारको विकास गर्ने ।

रणनीतिहरू (Strategies)

नगरपालिकाको यस एकीकृत/वृहत शहरी योजनाले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरू पुरा गर्नको लागि विभिन्न रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनुपर्दछ । विकास रणनीतिहरू उद्देश्य अनुरूप हुनुपर्ने हुँदा उक्त विषयगत रणनीतिहरू तल उल्लेख गरिएको छ;

१. नगरपालिकामा कृषि, व्यापार, उद्योग र पर्यटन र विकासको लागि पूर्वाधार विकास कार्यलाई तिव्रता दिने ।
२. नगरपालिकाका सम्पूर्ण जनसंख्यालाई खानेपानी, विद्युत, टेलिफोन सेवाको सुनिश्चितता गर्ने ।

३. भू-उपयोग योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने ।
४. उद्योग तथा व्यापार र पर्यटन व्यवसायी मैत्री कार्यनीति अबलम्बन गर्ने ।
५. नगरवासीको लागि आवश्यक शिक्षा, स्वास्थ्यका पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार गर्दै जाने ।
६. नगरपालिकाको लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति पहिचान गरी सो मुताबिक कार्ययोजना बनाउने ।
७. उत्पीडित, सीमान्तकृत, अल्पसंख्यक तथा अति विपन्न, दलित, जनजाति, आदिवासी समुदायलाई लक्षित हुनेगरी रोजगारीमुलक तथा क्षमता विकासका कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।
८. भवन/पूर्वाधार निर्माण तथा योजना मापदण्ड र भवन संहिता कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।
९. विपद व्यवस्थापन तथा नागरिक सुरक्षा व्यवस्थापनको लागि पूर्व जानकारी, पूर्व तयारी, न्यूनीकरण, व्यवस्थापन र पुनर्स्थापना सम्बन्धी कार्य संचालन गर्दै जाने ।
१०. वातावरण संरक्षण र प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनीकरण सम्बन्धी प्रष्ट नीति ल्याउने ।
११. वातावरण सुधार र फोहोर व्यवस्थापनको लागि फोहोरको बहु-उपयोगको व्यवस्था सुरुदेखिनै अबलम्बन गर्ने ।
१२. भौतिक संरचनालाई अपांग मैत्री र वातावरण मैत्री बनाउने ।
१३. रोजगारीमुलक व्यवसायको विकास र प्रवर्द्धनको लागि पहल गर्ने ।
१४. विकास आयोजना तय गर्ने र बजेट विनियोजन गर्ने कार्यलाई पहुँचमा आधारित प्रणालीलाई निरुत्साहित गर्दै वास्तविक आवश्यकताको सिद्धान्तलाई अनुसरण गरी योजना तथा कार्यक्रम तय गर्ने ।
१५. स्थानीय निकायको सेवा, सुविधालाई सरल तथा गुणस्तरीय बनाउने र सेवाग्राही-मैत्री एवं विद्युतीय सुशासनद्वारा सेवा प्रदान गर्ने पद्धतिको शुरुवात गर्ने ।
१६. मानवपूँजी निर्माण र सशक्तिकरण गर्न नगरपालिकाका शिक्षित युवाहरूलाई सामाजिक परिचालनमा संलग्न गराउने ।
१७. गरिबी न्यूनीकरण कार्यक्रममा लगानी वृद्धि गरी नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ।
१८. लक्षित समूहलाई लक्षित गरेका कार्यक्रमहरूमा नगरपालिकाको अनुदान बढाउदै जाने ।
१९. नगरपालिकाको भौतिक विकासमा उपभोक्ता समितिको लागत, सहभागिता र संलग्नता बढाउदै जाने ।
२०. विशेष लगानीका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्दै नगरको दीर्घकालीन योजनामा समावेश गर्ने ।
२१. निजी क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षित गरी सार्वजनिक निजी साझेदारी (PPP: Public Private Partnership) को सिद्धान्त अनुरूप विकास कार्य संचालन गर्ने ।

५.४ नगरका विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरू (Guiding Principles)

नगरपालिकाको समग्र विकास गर्न र यस बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले राखेको दीर्घकालीन सोच तर्फ उन्मुख हुँदै लक्ष्यमा पुग्न विभिन्न कार्यक्रमहरूको संचालनका साथै योजनावद्ध प्रयासहरू तर्फ अघि बढ्न केही निर्देशक सिद्धान्तहरू अपनाइनु पर्ने हुन्छ जुन, यसप्रकार छः

क) व्यवसायिक कृषि, वाली विविधिकरण तथा खाद्य सुरक्षा

- नगरपालिकामा कृषि विकासको संभाव्य क्षेत्रहरू पहिचान गरी संभाव्य पकेट क्षेत्र अनुसार कृषि विकास योजना कार्यान्वयन गरिँदै लगिनेछ ।
- कृषकहरूलाई व्यवसायिक कृषि तर्फ आकर्षित गराइने छ र नयाँ कृषिका संभावनाहरूलाई खोजी गरी 'कृषि पकेट क्षेत्र'को कार्ययोजना बनाई अघि लगिनेछ ।

- खाद्य सुरक्षाका लागि कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन वृद्धिका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ तथा आवश्यकता अनुसार वैकल्पिक व्यवस्था समेत गरिनेछ ।
- फलफूल तथा नगदेवालीलाई प्राथमिकता दिई भद्रपुरलाई अत्मनिर्भर बनाइनेछ ।
- कृषिवाली विविधिकरण र यान्त्रिकीकरणद्वारा कृषि विकासका कार्यक्रम संचालन गर्दै लगिने छ साथै कृषि पेशामा लाग्नका लागि अभिमुखीकरण तालिम संचालन गर्दै लगिने छ ।
- 'मेची पारि तरकारी वारी' को अवधारणालाई मूर्तरूप दिन तरकारी खेतिलाई विशेष योजना अगाडि ल्याइने छ ।

ख) पर्यटन विकासद्वारा आर्थिक गतिविधिमा योगदान

- नगरपालिकाको पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गरी सो अनुसार कार्य अगाडि बढाइने छ ।
- नगरपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलहरू पहिचान गरी तिनको सुधार र व्यवस्थित गर्न प्राथमिकताका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाइने छ ।
- नगरपालिकामा पर्यटन विकास र प्रवर्द्धनको लागि पर्यटन मैत्री वातावरणको सृजना गर्दै स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरू भित्र्याउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक पर्यटन, ग्रामीण पर्यटन, पर्या-पर्यटन जस्ता पर्यटकीय कार्यक्रमहरूद्वारा नगरपालिकामा निजी क्षेत्रलाई पर्यटनमा लाग्न प्रोत्साहन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- सार्वजनिक निजी साझेदारीको नीतिअनुसार पर्यटन व्यवसायको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

ग) औद्योगिक विकासद्वारा आर्थिक गतिविधिमा योगदान

- अन्तरदेशीय व्यापारिक नाकाको रूपमा विकास गर्न मेची भन्सारको स्तरोन्नती गरी सुख्खा वन्दरगाहको पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
- उद्योगको स्थापना र विकासको लागि लगानी मैत्री वातावरणको सृजना गर्दै स्वदेशी तथा विदेशी लगानी कर्ताहरूलाई भित्र्याउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकासमा टेवा पुऱ्याई आधारभूत उद्योग प्रवर्द्धन गर्ने तथा सुशासनको प्रत्याभूति गराइनेछ ।
- कृषिजन्य एवं अन्य स्वदेशी वस्तु र सेवामा आधारित तुलनात्मक लाभ एवं बढी अग्रपृष्ठ सम्बन्ध भएका उद्योगहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिदै निर्यात वृद्धिमा उच्च टेवा पुऱ्याइने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- कृषि उपजमा आधारित उद्योगहरू स्थापनाको लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिईने छ ।
- नगरपालिकामा औद्योगिक क्षेत्रको विकास गरी औद्योगिक विकासलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- नगरपालिकाको निर्माण तथा योजना मापदण्ड र भू-उपयोग योजनाले निर्देशित गरे अनुसार औद्योगिक क्षेत्र तोकी उक्त स्थानमा उद्योगहरूको लागि अन्य पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
- नगरपालिकाका ग्रामीण भेगमा बैंकिङ सेवा पहुँच पुऱ्याइनेछ ।

घ) पूर्वाधार विकास मार्फत समृद्धि हासिल गर्ने

- प्रदेश, केन्द्र तहबाट स्थानीय स्तरमा संचालन हुने पूर्वाधार सम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा नगरपालिकाबाट आवश्यक समन्वय गरिनेछ।
- नगरपालिकाको पूर्वाधारहरूको मर्मत संभार गर्नको लागि नगरपालिका मतोहत रहेनगरी कार्य टोली (Work Team) गठन गरी परिचालन गरिने छ।
- नगरपालिका भित्र शहरी पूर्वाधारहरूको विकास र स्तरोन्नती गरी नगरवासीलाई स्तरीय शहरी सेवा र सुविधाहरू प्रदान गरिनेछ।
- नगरपालिकाको परिचय र पहिचान झल्कने पूर्वाधार तथा धरोहरको विकास गरिनेछ।
- जनसहभागिताको माध्यमबाट स्थानीय पूर्वाधार विकासमा स्थानीय स्रोत, साधन र सीप परिचालन गर्ने अवधारणा तथा कार्यशैली अबलम्बन गरिनेछ।
- स्थानीय पूर्वाधार विकासमा संलग्न दातृ निकायबीच सामजस्यता कायम गर्दै उपलब्ध स्रोतको प्रभावकारी उपयोग गरिनेछ।
- नगरपालिकाको रणनीतिक पूर्वाधार तथा बढी भन्दा बढी जनताहरू लाभान्वित हुने योजना निर्माणलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
- पूर्वाधार विकास गर्दा वातावरण मैत्री, मितव्ययी तथा आवश्यकतामूखी नीति अनुशरण गरिनेछ।

ङ) लक्षित क्षेत्र र समुदायको विकास तथा सामुदायिक सहभागिता

- सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट महिला, बालबालिका र पिछडिएको तथा सीमान्तकृत वर्ग आदिवासी, जनजाति, दलित समुदायको सशक्तिकरण गरिनेछ।
- जनसवलीकरणको माध्यमबाट लोकतान्त्रिक अवधारण पछ्याउँदै लक्षित वर्गको संलग्नतामा विकास कार्यहरू संचालन गरिनेछ।
- लक्षित समूहलाई मध्यनजर गर्दै कृषि, व्यापार व्यवसाय, उद्योग र पर्यटनको विकास गरी गरिवी न्यूनीकरणमा जोड दिइनेछ।

च) वातावरण सन्तुलन तथा दिगो विकास

- नगरपालिकाको फोहोर व्यवस्थापनको लागि फोहोर छुट्याई व्यवस्थापन गर्ने नीति अनुसरण गरिनेछ र दीर्घकालीन स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण र संचालन गरिनेछ।
- स्थानीय स्रोत र सम्पदाको अध्ययन, संरक्षण र व्यवस्थापन गरी दिगो विकास हासिल गरिनेछ।
- प्राङ्गारिक खेति र पर्यावरणीय (अनुकूल) कृषिमा जोड दिइनेछ।
- भौतिक पूर्वाधार विकास तथा संरचना निर्माण सम्बन्धी कार्यलाई वातावरणमैत्री बनाइनेछ।
- जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न समस्या निराकरणको लागि वन क्षेत्रसँग सम्बन्धित न्यूनीकरण तथा अनुकूलनको उपायहरू अबलम्बन गरी समग्र नगरपालिकाको विकास गरिनेछ।
- प्राकृतिक स्रोतको दीगो विकासका साथै वातावरणमैत्री विकास अवधारणा अनुसार विकासका कार्यहरू संचालन गरिनेछ।
- बाढी र कटानको समस्यालाई न्यूनीकरण गर्नेको लागि नदी तटीय क्षेत्रहरूमा वृक्षारोपण, तटबन्ध र ग्यावियन बालको निर्माण गरिनेछ।
- सामुदायिक वन, सीमसार र झील क्षेत्रहरूको संरक्षण र संवर्द्धनका कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ।

- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूलाई प्रभावकारी र उत्तरदायी बनाइनेछ ।
- हात्ती आतंक न्यूनीकरण गर्नको लागि विशेष कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

छ) संस्थागत क्षमता विकास

- नगरपालिकाको काम कारवाहीलाई सूचना प्रविधि मार्फत चुस्त, सहज र पारदर्शी बनाई सुशासन कायम गरिने छ ।
- नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा सहायता कक्षको निर्माण गरी जनतालाई सहज र छिटो सेवा प्रदान गरिनेछ ।
- नगरपालिकाको कायम दरबन्दीमा पदपुर्ति गरी आवश्यक विज्ञ, प्राविधिक र अन्य कर्मचारीको पदपुर्ति गरिने छ ।
- वडा कार्यालयहरूलाई एकीकृत सेवा केन्द्रको रूपमा विकास गरी नगरवासीलाई सम्पूर्ण सेवा एकै ठाउँबाट प्रदान गरिनेछ ।
- नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई आवश्यक तालिम र अभिमुखीकरण गरी आधुनिक सूचना प्रविधि/प्रणाली मैत्री बनाइनेछ ।
- नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र राखी पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन ल्याइनेछ ।
- विकास आयोजना छनौट प्रकृत्यामा लक्षित वर्ग, दलित, जनजाति, आदिवासीसमुदायको सहभागिता सुनिश्चित, अर्थपूर्ण र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- उपभोक्ता समितिलाई आयोजना निर्माण तथा संचालन सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्नुका साथै आयोजना संचालनलाई प्रभावकारी तथा पारदर्शी बनाइनेछ ।
- महिला, बालबालिका लगायत लक्षित वर्गको संस्थागत र क्षमता विकास गरी विकास व्यवस्थापन तथा निर्णय प्रक्रियामा लक्षित वर्गको संलग्नता सुनिश्चित र प्रभावकारी बनाइनेछ ।

ज) सामाजिक समावेशीकरण तथा अवसरमा समानता

- योजना तर्जुमा तथा संचालन प्रक्रियालाई अझ बढी समावेशी र सहभागितामुलक बनाई उपलब्ध श्रोत साधनको अधिकतम परिचालन गरी सन्तुलित विकासमा जोड दिइनेछ ।
- स्थानीय श्रममुलक प्रविधिमा जोड दिई विकास निर्माण कार्य अगाडि बढाइनेछ तथा स्थानीय उत्पादन वृद्धिमा विशेष ध्यान केन्द्रित गरिनेछ ।
- आमा समूह, महिला समूह तथा संजाल, कृषक समूह, उपभोक्ता समूहहरूलाई सशक्त बनाई समावेशी समानताको नीति अपनाइनेछ ।
- महिला, बालबालिका लगायत लक्षित वर्ग, दलित, जनजाति, आदिवासीको कार्यक्रम व्यवस्थित रूपमा तर्जुमा तथा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

झ) स्थानीय सुशासन तथा जनउत्तरदायित्व

- नगरपालिका र स्थानीय सरोकारवालाहरूबीच समन्वयमा योजना कार्यान्वयन गरिने परिपाटीको विकास गरिनेछ ।
- संस्थागत सुदृढीकरण, गुणस्तरियता, पारदर्शिता तथा दीगोपनालाई विकास कार्य संचालनको प्रमुख रणनीतिको रूपमा अपनाइनेछ ।

- स्थानीय सुशासन तथा जनउत्तरदायित्व अभिवृद्धिका लागि साझेदारहरू बीच नियमित अन्तरक्रिया, छलफल र बहसका माध्यमबाट विकास निर्माण कार्यलाई अझ बढी समन्वयात्मक र सहभागितामुलक बनाउदै नागरिक समाजलाई सक्रिय रूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- संस्थागत सुशासन कायम गर्दै भ्रष्टचारमुक्त कार्यविधि अपनाईनेछ ।
- सूचनाको हक सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको लागि आवश्यक संयन्त्रको विकास गरी सूचना उपलब्धताको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- योजना कार्यान्वयनको नगरपालिकामा अनुगमन संयन्त्र तयार गरी परिचालन गरिने छ साथै प्रगती समीक्षा नियमित रूपमा गरिनेछ ।

ब) सामाजिक न्याय तथा मानव अधिकार

- सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्रको संस्थागत संरचनामा विपन्न एवं सीमान्तकृत वर्गको अर्थपूर्ण सहभागितालाई सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सामाजिक परिचालनलाई स्थानीय समुदायको सशक्तिकरणको प्रमुख रणनीतिको रूपमा संचालन गरिनेछ र यस कार्यमा स्थानीय सहजकर्तालाई परिचालन गरिनेछ ।
- समाजमा पिछडिएको वर्ग, दलित, जनजाति, महिलाहरूको विकास र सहभागिताका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- ज्येष्ठ नागरिक वृत्ति लगायत अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्ने वातावरण बनाई यसको प्रभावकारिता अध्ययन मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- नगरपालिका भित्र रहेका उद्योगहरूमा कार्यरत मजदुरहरूको भविष्यको लागि नगरपालिका, उद्योग र मजदुरहरूको सहकार्यमा मजदुर कल्याण कोष खडा गरिनेछ ।

ट) समुदाय, निजी क्षेत्र एवं गैरसरकारी संस्थाको परिचालन

- सेवा प्रवाह तथा पूर्वाधार विकास कार्यमा सार्वजनिक, निजी, सामुदायिक तथा सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणा अवलम्बन गरिनेछ ।
- निजी क्षेत्रलाई विकास निर्माणमा परिचालन गर्नका लागि स्थानीयस्तरमा लगानीमैत्री वातावरण निर्माणका साथै वाह्य श्रोत तथा साधनको अधिकतम परिचालन गरिनेछ ।
- समुदाय, निजी क्षेत्र तथा गैसस जस्ता साझेदारहरू बीच अन्तरक्रिया छलफल र बहसका माध्यमबाट विकास निर्माण कार्यलाई अझ बढी समन्वयात्मक, सहभागितामुलक र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- सरकारी, गैर सरकारी तथा सामुदायिक संस्थाको संरचनामा विपन्न एवं सीमान्तकृत वर्गको अर्थपूर्ण सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने नीति लिइनेछ ।
- सार्वजनिक सेवा तथा कार्यक्रमको पारदर्शिता, प्रभावकारिता र उत्तरदायित्वको अभिवृद्धिका लागि उपलब्ध कानूनी व्यवस्था अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, नागरिक अनुगमन तथा निगरानीको औजारहरू प्रयोग गरी सुधारका प्रतिबद्धताको पालना गरिनेछ ।

ठ) नतिजामुलक अनुगमन प्रणाली

- योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा स्थानीय तह पुनर्संरचना अनुसार नगरपालिका मातहत रहने विषयगत कार्यालयहरूको समन्वय र समझदारीमा अगाडि बढाइने छ ।

- योजना कार्यान्वयनको नगरपालिकामा अनुगमन संयन्त्र तयार गरी परिचालन गरिने छ साथै प्रगती समीक्षा नियमित रूपमा गरिनेछ ।
- योजनाहरूको अनुगमन गर्दा नतिजामुखी खाका अनुसार गरिनेछ ।
- आयोजना तथा कार्यक्रमको तेश्रो पक्षद्वारा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- नगरपालिकाबाट हुने विकास निर्माण र अन्य कार्यहरूको बारेमा नियमित रूपमा सार्वजनि सुनवाई र सामाजिक लेखा परिक्षण गरिने छ ।
- कार्य सम्पादनको आधारमा राम्रो काम गर्ने संघ, संस्था तथा निकायलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

६. क्षेत्रगत विकास योजना तथा तर्कबद्ध खाका विश्लेषण

६.१ परिचय

कुनैपनि शहरको समग्र विकास गर्नेको लागि उक्त स्थानको सामाजिक, आर्थिक, भौतिक र वातावरणीय अवस्थाको बारेमा विस्तृत अध्ययन भै एकीकृत योजनाहरू तर्जुमा हुन जरुरी छ । यस्ता अध्ययनको आधारमा उक्त स्थानको वर्तमान सामाजिक, आर्थिक र भौतिक अवस्थाको जानकारी प्राप्त हुन्छ भने समग्र विकासको लागि उक्त स्थानमा कस्तो संभावना रहेको छ, उक्त संभावनाहरूमा के कस्ता चुनौतीहरू रहेका छन् भन्ने कुराको पनि निकर्षण गर्न सकिन्छ । यस खण्डमा भद्रपुर नगरपालिकाको क्षेत्रगत विकास योजनालाई प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी क्षेत्रगत योजनाहरू तर्जुमा गर्ने क्रममा नगरपालिकाको समस्या र मुद्दाहरूलाई पहिचान गरी क्षेत्रगत रूपमा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । त्यसपछि नगरपालिकाको वर्तमान अवस्थाको आधारमा क्षेत्रगत विकासका योजनाहरूलाई तर्कबद्ध योजना खाकामा (LFA: Logical Framework Analysis) समेत प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी तयार पारिएको तर्कबद्ध खाकाले नगरपालिकाको विकासको लागि कस्तो लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ, उक्त लक्ष्यहरूको उद्देश्य कसरी र कहिले प्राप्त गर्न सकिन्छ, नतिजाहरू कस्तो हुनेछन् र उक्त नतिजा प्राप्त गर्नको लागि कस्ता कस्ता आयोजनाहरू संचालन र कार्यान्वयन गर्नु पर्छ, आयोजनाबाट को को लाभान्वित हुनेछन्, आयोजना संचालनमा कस्ता प्रकारका चुनौतीहरू आउन सक्छन्, समस्याहरू के के हुनेछन् र आयोजना कुन निकाय/संस्थाले कसरी कार्यान्वयन गर्ने भन्ने प्रष्ट खाका प्रदान गर्दछ । यस भद्रपुर नगरपालिकाको मुख्य समस्या, तर्कबद्ध खाका र रणनीतिक योजनाहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ:

६.२ सामाजिक विकास योजना

६.२.१ भूमिका

सामाजिक विकास योजनाले यस भद्रपुर नगरपालिकाका सामाजिक विकाससँग सम्बन्धित मुद्दाहरूलाई विशेष महत्व दिएको छ । सामाजिक विषयहरू जस्तै: शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद, महिला, बालबालिका, पिछडिएका वर्ग समुदाय आदिलाई समेटिएको यस योजनाले खासगरी सामाजिक रूपमा बहिष्कृत र सीमान्तकृत समूह, बालबालिका, वृद्ध/वृद्धा, महिला, आदिवासी, जनजाती आदिसँग सम्बन्धित मुद्दाहरूलाई सामाजिक विकास योजनामा समावेश गरी सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको छ । यस्ता समूह र जातजातिहरू लयायत न्यून आय भएका मानिसहरूसँग सम्बन्धित समस्या, चुनौती र संभावनाहरूलाई विश्लेषण गरी कसरी समाजको हिस्सा बनाएर समावेशी रूपमा समाज विकासको मुल धारमा समाहित गर्न सकिन्छ भन्ने कुरालाई प्रतिवेदनको यस खण्डमा विश्लेषण र व्याख्या गर्ने प्रयास गरिएको छ । तर्कबद्ध योजना खाकामा माथि प्रस्तुत गरिएको विद्यमान वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा हालको अवस्था, पाँचवर्षे लक्ष्य, सूचकहरू, लक्षित समूह समेत पहिचान गरी प्रमाणित गर्ने आधार र मान्यता समेत प्रष्ट देखाइएको छ ।

६.२.२ तर्कबद्ध खाका विश्लेषण

सामाजिक विकासको एलफलए विश्लेषण								
१) शिक्षा	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): १.१: नगरवासीलाई पूर्ण साक्षर गराई आधारभूत र माध्यमिक तहको शिक्षा सहज रूपमा प्रदान गर्ने ।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) १.१.१: नगरपालिकाका सबै वर्ग र समुदायको शैक्षिक अवस्थामा सुधार ल्याउने । १.१.२: विद्यालयहरूमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारको सुनिश्चितता गरी सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने । १.१.३: विद्यालय शिक्षा, भौतिक पूर्वाधार र वातावरण बाल मैत्री बनाउने । १.१.४: सबै बालबालिकालाई माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउने ।</p>	प्रतिशत	७६.९%	१००%	साक्षरता दर	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नगर प्रोफाइल ▪ जिल्ला शिक्षा कार्यालयको प्रतिवेदन ▪ Flash Report, ▪ महिला तथा बालबालिका कार्यालयको प्रतिवेदन ▪ गैर सरकारी संस्थाहरूको प्रतिवेदन ▪ शिक्षा विभाग र मन्त्रालयको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बजेट विनियोजन ▪ नेपाल सरकार र दातृ निकायबाट निरन्तर सहयोग हुनुपर्ने ▪ पूर्वाधार विकासमा निजी साझेदारी अवधारणा लागु हुनुपर्ने ▪ सरोकारवालाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय हुनुपर्ने ▪ विद्यालय व्यवस्थापन समिति सकृय र प्रभावकारी हुनुपर्ने
	संख्या	१	२	क्याम्पस	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	-	२	प्राविधिक शिक्षालय	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	४	५	उच्च मावि	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	१५	१७	माध्यमिक विद्यालय	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	१४	१५	निम्न माध्यमिक विद्यालय	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	२२	२३	प्राथमिक माध्यमिक विद्यालय	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
<p>नतिजाहरू (अपेक्षित उपलब्धी):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री वातावरण भएको हुनेछ । ▪ सबै तह (आधारभूत र मावि तहको) Dropout Rate 2% भन्दा कममा झरेको हुनेछ । ▪ आधारभूत तहको Survival rate वृद्धि भै ९० पुग्नेछ । ▪ Basic तहको Co-efficient of internal efficiency 80 पुगेको हुनेछ । ▪ Basic level का प्रत्येक विषयको Average achievement Score ८०% पुगेको हुनेछ । ▪ Basic level मा Promotion, Repetition र Dropout Rate क्रमशः 95%, 3% र 3% हुनेछ । ▪ Grade-1 experienced rate increased by 90% ▪ ECD run in wellfunctioning and managed ways 								

क्याकलाप/कार्यक्रम:

- प्रत्येक विद्यालयमा MEC पूरा गर्न भौतिक सुविधा विस्तार (कक्षाकोठा, पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला र वाहिरी वातावरण) कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- नक्साङ्कनका आधारमा र अनावश्यक स्थानमा रहेका विद्यालयहरूलाई गाभ्ने ।
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (STR) का आधारमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र वितरण गर्ने ।
- प्रत्येक शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा पुस्तकालय स्थापना गर्ने ।
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको Retention Rate वृद्धिका लागि छात्रवृत्तिलाई सहयोगलाई निरन्तरता दिने ।
- शिक्षाका सरोकारवालाहरू (जिसस, नगरपालिका, शिअसंघ, RPs, SS, Parents, Teachers, HTs) को क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रको क्षमता वृद्धि गरी बचत तथा ऋण र आय आर्जनका कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्ने ।
- आवश्यकताका आधारमा प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना गर्ने ।

२) स्वास्थ्य	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): २.१: नगरपालिकामा सहज एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरी नगरवासीको स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार ल्याउने ।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) २.२.१: नगरपालिकाका सम्पूर्ण जनसमुदायहरूलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच गराउने ।</p> <p>२.२.२: नगरपालिकामा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको लागि पूर्वाधार विकास गर्ने ।</p> <p>२.२.३: नगरपालिकामा आयुर्वेदिक स्वास्थ्य सेवाको</p>	संख्या	-	निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्ने	शिक्षण अस्पताल	कलवलगुडी	पूर्वी नेपालका सम्पूर्ण जनता	<ul style="list-style-type: none"> मानव विकास सूचाङ्क जिल्ला स्तरमा गरिने नमूना सर्वेक्षण जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयको प्रतिवेदन एनजिओहरूको प्रतिवेदन नगर प्रोफाइल 	<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य क्षेत्रको प्रभावकारी विकासका लागि अनुकूल वातावरण सिर्जना भई सरोकारवाला सबैको निरन्तर सहभागिता भएको हुनेछ । नेपाल सरकारको अनुदान तथा बजेट व्यवस्थापनमा बढोत्तरी हुनेछ पूर्वाधार विकासमा निजी साझेदारी अवधारणाको विकास भएको
	संख्या	१	२	सरकारी अस्पताल	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	वेड संख्या	१००	२००	अस्पताल वेड	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	२	३	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	१	२	ईलाका स्वास्थ्य केन्द्र	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	-	कस्तिमा बर्षको २ पटक	स्वास्थ्य शिविर	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	१	२	आयुर्वेद अस्पताल	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		

विकास र विस्तार गर्ने ।	दर	६७.५	७०	सरदर आयु	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	हुनेछ
	प्रतिशत	७७.४%	आडिएफ मुख्त नगरपालिका	साधरण शौचालय भएका घरधुरीहरू	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	
नतिजाहरू (अपेक्षित उपलब्धी)							
<ul style="list-style-type: none"> ▪ मेची अंचल अस्पतालको स्तरोन्नती भै थप २०० शैया संचालन भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकाका स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था भएको हुनेछ । ▪ स्वास्थ्यकर्मीको ज्ञान, सीप, दक्षता वृद्धि भएको हुनेछ । ▪ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा अत्यावश्यक औषधी र स्वास्थ्य उपकरण/औजार, भवन, आपूर्तिको सुनिश्चितता भएको हुनेछ । ▪ स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारिताको अनुगमन तथा शुपरिवेक्षण प्रणालीमा सुधार हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा समग्र स्वास्थ्य अवस्थाको स्तरोन्नती हुनेछ । ▪ स्वास्थ्य सम्बन्धी विशेष शिविर संचालन गरी विभिन्न रोगहरूको सुलभ उपचार गर्न पाउने अवस्था भएको हुनेछ । ▪ संस्थागत रूपमा सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संघ संस्थाहरूको संख्या र सेवामा विस्तार भएको हुनेछ । ▪ आयुर्वेदिक अस्पताल र औषधालयको स्थापना हुनेछ । ▪ योग प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना भै नगरवासीहरू स्वस्थ हुनेछन । 							
कार्यक्रम/क्रियाकलाप							
<ul style="list-style-type: none"> ▪ कलवलगुडीमा शिक्षण अस्पताल निर्माण गर्ने ▪ मेची अंचल अस्पतालमा नयाँ सुविधा सम्पन्न भवन निर्माण गरी थप १०० शैया संचालन गर्ने ▪ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा भौतिक पुर्वाधार र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्ने ▪ स्वास्थ्य कर्मीहरूलाई (SBA, ASBA, NSV, FP) तालिम प्रदान गर्ने ▪ स्वास्थ्य सेवाको पहुँचबाट टाँडा रहेको ठाउँमा स्वास्थ्य सेवा ईकाई गठन गर्ने ▪ नगरपालिकामा रहेका HIV AIDS संक्रमितहरूको खोजी गर्न आवश्यक कार्यक्रम र शिविरहरू संचालन गर्ने ▪ नगरपालिकामा रहेका क्षयरोगी पत्ता लगाउन विभिन्न कार्यक्रम र शिविरहरू संचालन गर्ने । ▪ नगरपालिकालाई पूर्ण खोपयुक्त बनाउन खोप अभियान कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ▪ संस्थागत सुत्केरीको संख्यामा वृद्धि गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ▪ परिवार नियोजन प्रयोग कर्ताको दरमा वृद्धि गर्ने विभिन्न किसिमका सचेतनामुलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । ▪ जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ महिला स्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ लक्षित वर्गमा निशुल्क औषधी उपलब्ध गराउने ▪ सरकारी स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा उपलब्ध हुने सेवा सर्वसुलभ बनाउने ▪ योग प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना गर्ने ▪ योग शिविरहरू संचालन गर्ने 							

३) महिला, बालबालिका तथा लक्षित समूह	सूचकहरू					प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान		
<p>लक्ष्य (Goal): ३.१: महिला बालबालिका तथा लक्षित वर्गको श्रोत, साधन, सेवा र सुविधामा पहुँच वृद्धि गराई सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, शैक्षिक एवं मानवीय विकासको स्थितिमा सुधार ल्याउने।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) ३.२.१: सामाजिक तथा जातीय विभेदको अन्त्य गरी महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी, जनजाति, अपांगता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला र पछाडि परेका समुदायहरूको समावेशी विकास गर्ने।</p> <p>३.२.२: योजना तर्जुमा तथा सामाजिक गतिविधिमा लक्षित समूहको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।</p> <p>३.२.३: लोप हुन लागेको भाषा, कला, संस्कृति, धर्म, भेषभुषा आदिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने।</p> <p>३.२.४: लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा, यौन दुराचार जस्ता घटनाहरूको अन्त्य गर्ने।</p>	वर्ष	६७.५	७०	सरदर आयु	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> जिसस प्रगति प्रतिवेदन, जिल्ला स्तरमा गरिने नमूना सर्वेक्षण एनजिओको प्रतिवेदन जिल्ला प्रोफाइल जिल्ला स्थित महिला तथा बालबालिका कार्यालयको प्रतिवेदन <ul style="list-style-type: none"> बजेट विनियोजन नेपाल सरकार र दातृ निकायको निरन्तर सहयोग पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारी सरोकारवालाहरू बिच प्रभावकारी समन्वय
	सूचाङ्क	०.५२	०.५५	मानव विकास सूचाङ्क	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	
	प्रतिशत	६९.३ (धाराको पानीबाट बन्चित)	३०%	स्वच्छ खानेपानीबाट बन्चित जनसंख्या	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	
	प्रतिशत	८.७६%	६%	४० वर्षभन्दा बढी नबाच्ने जनसंख्या।	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	
	अनुपात	९.४८ (योजना आयोज, २०७०)	५	गरिबीको दर	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	
	प्रतिशत	१४.८४%	८%	आर्थिक अवसरबाट बन्चित जनसंख्या	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	
	अवस्था	-	समावेशी र समानुपातिक	सामाजिक, राजनैतिक आर्थिक गतिविधिमा महिला सहभागिता	भद्रपुर नगरपालिका	नगरपालिकाका महिलाहरू	
	संख्या	-	सबै विद्यालयहरू	बालविकास केन्द्र	भद्रपुर नगरपालिका	नगरपालिकाका बालबालिका	
	संख्या	-	२	वृद्ध आश्रम	भद्रपुर नगरपालिका	नगरपालिकाका जेष्ठ नागरिकहरू	
	संख्या	-	२	कला र साँस्कृतिक केन्द्र	भद्रपुर नगरपालिका	नगरपालिकाका जेष्ठ नागरिकहरू	
संख्या	-	२	बाल उद्यान	भद्रपुर नगरपालिका	नगरपालिकाका जेष्ठ नागरिकहरू		
संख्या	-	१	अपांग गृह	भद्रपुर	नगरपालिकाका जेष्ठ नागरिकहरू		

					नगरपालिका			
<p>नतिजाहरू (अपेक्षित उपलब्धी)</p> <ul style="list-style-type: none"> नगरपालिका भित्र विकास निर्माण कार्य समावेसी हुनेछ । लक्षित समुदायको हकहित र अधिकारको सुनिश्चितता भै सामाजिक तथा जातीय विभेदको न्यूनीकरण हुनेछ लक्षित वर्गहरू सवलीकृत भएका हुनेछन् । दलित उत्पीडित बालबालिकाहरूले शिक्षामा पहुँच उल्लेखनीय रूपमा बढेको हुनेछ । अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमबाट अशिक्षित महिलाहरूको निरक्षरता दर घटेको हुनेछ । लैंगिक तथा घरेलु हिंसा उल्लेखनीय रूपमा घटेको हुनेछ । विकास योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रमहरूमा महिलाहरूको सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ । महिला, बालबालिका र वृद्धहरूको नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा सहज पहुँच हुनेछ । एकल महिला, शारीरिक र मानसिक अपांगता भएका व्यक्तिहरू र जेष्ठ नागरिकहरूको हकहितको सुरक्षा भएको हुनेछ । महिला माथि हुने सबै प्रकारका हिंसा र विभेदको न्यूनीकरण भै महिला अधिकारको उपयोगमा सुनिश्चितता हुनेछ । स्थानीय धर्म, भाषा, संस्कृति, कलाको संरक्षण हुनेछ । 								
<p>कार्यक्रम/क्याकलाप</p> <ul style="list-style-type: none"> लक्षित वर्गको प्रोफाइल तयार पार्ने लक्षित समूह साक्षरता विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने बिद्यालय शिक्षामा महिला तथा दलितहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने अपाङ्ग, अशक्त, वृद्ध/वृद्ध तथा बाल मैत्री निर्माण संरचनाहरू निर्माण गर्ने नीति निर्माण, योजना अनुगमन लगायत क्षेत्रमा समावेशिता अवलम्बन गर्ने पिछडिएका समुदायलाई विकासको मुल धारमा ल्याउन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू (सडक नाटक, होर्डिङबोर्ड, पर्चा पम्प्लेट, अन्तरक्रिया, गोष्ठी, श्रव्य दृश्य, कार्यक्रम आदि) संचालन गर्ने । सीपमुलक तथा आयमुलक तालिम प्रदान गर्ने सहकारीको अवधारणा तथा संस्थागत क्षमता विकासलाई प्रोत्साहन गर्ने जेष्ठ नागरिकहरूका लागि दिवा हेरचाह केन्द्र स्थापना गर्ने बालबालिकाको श्रोतहरूको नक्शाङ्कन, परिचालन र अनुगमन गर्ने उपयुक्त स्थान चयन गरी बाल उद्यान निर्माण गर्ने वृद्ध/वृद्धा आश्रम र अपांग गृह निर्माण गर्ने आदिवासी र जनजातीहरूको संग्राहलय निर्माण गर्ने नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा हेल्प डेक्स निर्माण गर्ने वडा कार्यालयहरूलाई बाल मैत्री बनाउने 								

४. खेलकुद	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): ४.१: नगरपालिकामा खेलकुदको विकास गरी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरको खेल प्रतिभाहरू तयार गर्ने ।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) ४.२.१: नगरपालिकामा आवश्यक खेलकुदका पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।</p> <p>४.२.२: नगरपालिकामा खेलकुदका कार्यक्रम नियमित रूपमा संचालन गर्ने ।</p> <p>४.२.३: नगरपालिकामा राष्ट्रिय स्तरका खेलाडीहरू तयार गर्ने ।</p>	संख्या	१	१ (स्तरीय)	रंगशाला	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा	<ul style="list-style-type: none"> ▪ जिल्ला खेलकुद कार्यालयको प्रतिवेदन ▪ नगर प्रोफाइल ▪ राष्ट्रिय खेलकुद परिषदको वार्षिक प्रतिवेदन ▪ शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयको वार्षिक प्रतिवेदन ▪ स्थानीय युवा क्लबहरूको प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बजेट विनियोजन हुनुपर्ने ▪ नेपाल सरकार र प्रायोजक र स्थानीयवासीहरू बाट निरन्तर सहयोग प्राप्त हुनुपर्ने ▪ सरोकारवाला निकायहरुबिच प्रभावकारी समन्वय हुनुपर्ने ▪ खेल टुर्नामेन्टहरू नियमित हुनुपर्ने
	संख्या	३	३ (स्तरोउन्नती)	सामान्य खैल मैदान	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
	प्रतिशत	-	५०%	खेलकुदमा सहभागिता वृद्धि	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
	संख्या	-	२	जिल्लाव्यापी खेलकुद आयोजना (वार्षिक)	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
	संख्या	-	१	राष्ट्रिय खेलकुद आयोजना (वार्षिक)	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
	संख्या	-	१	क्रिकेट मैदान	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
	संख्या	१	२ (स्तरीय)	कभर्ड हल	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
	संख्या	-	२ (स्तरीय)	खेल प्रशिक्षण केन्द्र	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी, खेलप्रेमी युवा		
<p>नतिजाहरू (अपेक्षित उपलब्धी)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ मेची रंगशालाको स्तरोउन्नती भै रंगशाला परिसरमा खेल प्रशिक्षण केन्द्रको पूर्वाधार विकास भएको हुनेछन । ▪ थप १ स्तरीय कभर्ड हलको निर्माण भएको हुनेछ ▪ एक स्तरीय क्रिकेट मैदानको विकास भै क्रिकेट खेलको विकास भएको हुनेछ भने क्रिकेट प्रति युवाहरूको थप आकर्षण बढने छ । ▪ नगरवासीहरूको खेलकुदमा चाख बढ्न गै अन्तर जिल्ला र राष्ट्रिय खेलकुदमा उल्लेखनीय प्रतिनिधित्व हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय स्तरका खेल प्रतिभा (खेलाडी) हरुको उदय हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा रहेका क्लबहरूको भौतिक पूर्वाधारमा विकास भै खेलकुद गतिविधिहरू नियमित रूपमा संचालन भएका हुनेछन् । ▪ खेलकुदको विकास भै नगरवासीको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्नेछ । ▪ उच्च शिक्षालयहरूमा (उमावि) आवश्यक खेलमैदानको विकास भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा खेलकुद र युवा क्लबहरूको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ । 								

क्याकलाप/कार्यक्रमहरू

- मेची रंगशालाको स्तरोन्नती गरी स्तरीय खेल प्रशिक्षण केन्द्रको पूर्वाधार निर्माण गर्ने
- नगरपालिकामा १ स्तरीय क्रिकेट मैदान तयार गर्ने
- थप १ बहुउद्देश्यीय कभर्डहल निर्माण गर्ने ।
- सोमबारे, हिमाली र ज्ञानेचौकका खेल मैदानहरूको स्तरोन्नती गर्ने
- सम्पूर्ण उच्चमाविहरूमा खेल मैदान निर्माण गर्ने ।
- मेची रंगशालामा खेलाडी प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- अन्तर विद्यालय र अन्तर क्याम्पस खेलकुद आयोजना संचालन गर्ने ।
- प्रत्येक माध्यमिक र उच्च माध्यमिक विद्यालयमा विभिन्न खेलकुदहरूको प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता संचालन गर्ने ।
- जिल्ला र राष्ट्रिय स्तरका फुटबल र क्रिकेट प्रतियोगिताहरू बाषिक रुपमा संचालन गर्ने
- जिल्ला, प्रदेश र राष्ट्रिय स्तरको खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ।
- स्थानीय संघ संस्था र क्लबहरूलाई खेल सामग्री र बजेट उपलब्ध गराउने

६.३ आर्थिक विकास योजना

६.३.१ भूमिका

आर्थिक विकासको योजनाले स्थानीय अर्थतन्त्रलाई मजबुद र क्रियाशील बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने गर्दछ भने स्थानीय सरकारको आर्थिक विकास योजनाका रणनीतिहरू तर्जुमा गर्नमा समेत मद्दत गर्दछ । यसरी तर्जुमा गरिएको आर्थिक विकास योजनाले स्थानीय अर्थतन्त्रको विस्तृत लेखाजोखा गरी भविष्यको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक नीतिहरूको आधार समेत प्रदान गर्ने गर्दछ, जसबाट उपयुक्त रणनीतिहरू, कार्यक्रमहरू, योजनाहरू चयन भै समग्र आर्थिक अवस्थाको सुधार हुनेछ । यस उप-खण्डमा भद्रपुर नगरपालिकाको दिगो आर्थिक विकासको लागि के कस्ता संभावना, अवसरहरू र चुनौतीहरू छन् भन्ने बारेमा विस्तृत व्याख्या गरिएको छ ।

साधरणतया आर्थिक विकास भन्नाले कुनैपनि स्थानको आर्थिक विकास गर्नको लागि के कस्ता नीति र कार्यक्रमहरू आवश्यक पर्छन् भन्ने नै हो । यस्ता आर्थिक नीति र कार्यक्रमहरूलाई स्थानीय लक्ष्य र उद्देश्यहरू हेरी तिनिहरूको प्राथमिकताका आधारमा तय गरिएको हुन्छ, जसले गर्दा स्थानीय स्तर र तहमा लगानी अभिवृद्धि गरी रोजगारीका नयाँ अवसरहरू सृजना हुने गर्दछन् । भद्रपुर नगरपालिकाको आर्थिक विकास योजनामा कृषि, उद्योग, पर्यटन, सहकारी विकासका कार्यक्रमहरू समेटिएको छ । यी क्षेत्रहरूनै भद्रपुर नगरपालिकाको सन्दर्भमा मुख्य आर्थिक क्षेत्रहरू हुन् भने रोजगारी सृजना गरी आय आर्जनका कार्यमा पनि यिन क्षेत्रको ठूलो भूमिका रहेको हुन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिकामा वि.स. २०२५/३० सालतिर करिब ४० वटा आधुनिक धान कुट्ने मिलहरू रहेका थिए । यस हिसाबले हेर्दा भद्रपुर बिगतदेखि नै औद्योगिक शहरको रूपमा रहेको देखिन्छ । भारतीय सीमाबाट नजिक रहेको र सडक तथा यातायातको सहज पहुँच रहेकोले यहाँ उद्योगको विकास जुन रूपमा हुनुपर्ने थियो त्यो रूपमा हुन सकेन । महेन्द्र राजमार्गले नगरपालिकालाई नछुनु, काकडभिट्टामा मेची पुलको निर्माण र भद्रपुरमा मेची पुलको निर्माण नहुनुले गर्दा भद्रपुरको औद्योगिक विकास र आर्थिक विकास ओझेलमा पर्न गयो । समयक्रमसँगै भद्रपुरका पुराना धानमिलहरू विस्थापित हुन थाले । पचासको दशकमा भद्रपुरमा मोमेन्टो एपरल्सको आगमनसँगै (हाल मोमेन्टो एपरल्स आन्तरिक कारणले हाल बन्द रहेको छ) नगरपालिकामा आर्थिक गतिविधिहरू पुन शुरु हुन थाले भने ठूलो संख्यामा स्थानीय मजदुरहरूले रोजगार समेत पाए । त्यसैगरी नगरपालिकामा गाभिएका साविक पृथ्वीनगर, महेशपुर र चन्द्रगढी गाविसहरूमा चिया खेतीको पनि शुरुवातसँगै चिया उद्योगहरू समेत स्थापना हुन थाले । हालसालै गाभिएका पृथ्वीनगर, महेशपुर जस्ता कृषि प्रधानता रहेका क्षेत्रहरू, चिया बगान जस्ता कृषिमा आधारित औद्योगिक विकासको संभावनाले भद्रपुरलाई कृषि, उद्योग र यहाँ रहेका किचलबध, कमलधाप, चन्द्रगढी जस्ता महत्वपूर्ण पर्यटकीय संभावनाका कारण आर्थिक विकासमा कृषि, पर्यटन र उद्योगलाई आर्थिक विकासको मेरुदण्ड मानी यी क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ ।

६.३.४ तर्कबद्ध खाका विश्लेषण

१. कृषि विकास	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): १.१: कृषि, पशुपालन, नगदेवाली तथा व्यवसायिक तरकारी खेतिमा प्राथमिकता दिई स्थानीय कृषकहरूको आयस्तर वृद्धि गराउने।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) १.२.१: नगरपालिकाका कृषकहरूलाई व्यवसायिक कृषि, नगदेवाली र तरकारी खेतिमा आकर्षित गर्ने।</p> <p>१.२.२: कृषकहरूलाई व्यवसायिक पशुपालनमा संलग्न गराई उनीहरूको आय-आर्जनमा वृद्धि गराउने।</p> <p>१.२.३: नगरपालिकामा वैज्ञानिक कृषि पकेट क्षेत्रको निर्धारण गरी सोही अनुरूपको कृषि उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने।</p>	संख्या	-	१	आधुनिक कृषि सामग्री केन्द्र	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	कृषक समूह	<ul style="list-style-type: none"> मानव विकास प्रतिवेदन नगर प्रोफाइल जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको तथ्याङ्क/प्रतिवेदन जीवनस्तर सर्भेक्षण <ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकारको वजेट विनियोजन विकास साझेदारहरूको सहयोग निरन्तर रूपमा प्राप्त भएको हुनेछ। कृषकहरू नगदेवाली, फलफुल खेति र पशुपालनमा आकर्षित हुनेछन्। स्थानीय निकायहरूबिच प्रभावकारी समन्वय 	
	प्रतिशत	१४.८४% (राज, २०६८)	८%	आर्थिक अवसरबाट वञ्चित	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		
	प्रतिशत	२०% अनुमानित	५०%	सिंचित जमीन	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	कृषक समुदाय		
	प्रतिशत	९.४८ (योजना आयोज, २०७०)	५	मानव गरिवी सूचाङ्क	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		
	संख्या	-	५	कृषि उपज संकलन केन्द्र	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)		
	प्रतिशत	-	२०	व्यवसायिक तरकारी खेतिमा संलग्न कृषकहरू	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)		
	प्रतिशत	२० (अनुमानित)	३०	नगदेवालीमा संलग्न कृषकहरू (चिया खेती समेत)	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)		
	प्रतिशत	५ (अनुमानित)	१०	व्यवसायिक पशुपालनमा संलग्न कृषकहरू	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)		
	संख्या	-	२	पशुसेवा केन्द्र (स्तरीय)	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)		
	संख्या	-	६ वटा दुग्ध संकलन र २ वटा चिस्यान केन्द्र	दुग्ध संकलन र चिस्यान केन्द्र	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)		
संख्या	-	४	कृषिमा आधारित उद्योगहरू	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कृषकहरू (व्यवसायिक समेत)			

	संख्या	-	५	कृषि पकेट क्षेत्र	नगरपालिकाका संभावित विभिन्न क्षेत्र	संभावित क्षेत्रका कृषक		
नतिजा (अपेक्षित उपलब्धि)								
<ul style="list-style-type: none"> ▪ नगरपालिकाका थप कृषकहरू व्यवसायिक तरकारी खेति तथा नगदेवाली उत्पादनमा लागेका हुनेछन् । ▪ कृषिको व्यवसायिकरण र बजारीकरण भै स्थानीय युवाहरू कृषिमा आकर्षित भएका हुनेछन् । ▪ व्यवसायिक खेतिबाट कृषि उत्पादन तथा आय-आर्जनमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको हुनेछ । ▪ कृषकहरूको लागि आवश्यक बजारको व्यवस्था भएको हुनेछ । ▪ खाद्य आत्म निर्भरतामा नगरपालिका सफल हुनेछ । ▪ वाली विविधिकरण भै क्षेत्रगत उत्पादनले प्रश्रय पाएको हुनेछ । ▪ बजार व्यवस्थापन, उत्पादनको बजारीकरण, कृषि सामग्रीको सहजता भै थप कृषकहरू नगदेवाली तथा तरकारी खेतितर्फ आकर्षित भएका हुनेछन् । ▪ कृषि उत्पादन, बजारीकरण तथा विक्री वितरणबाट गरिवी निवारणमा उल्लेखनीय योगदान पुगेको हुनेछ । 								
कार्यक्रम/कृयाकलाप								
<ul style="list-style-type: none"> ▪ कृषि पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी वाली विशिष्टीकरण गर्ने ▪ कृषि अनुदान कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्ने ▪ स्थानीय वाली र फलफूलको पहिचान र संरक्षण गर्ने ▪ कृषि उपज संकलन केन्द्र, तरकारी तथा फलफूल संकलन केन्द्रहरू र चिस्यान केन्द्रहरूको निर्माण गर्ने ▪ कृषि तालिम, सेमिनार, गोष्ठी संचालन गर्ने ▪ कृषकहरूलाई सहज रुपमा कृषि ऋणको व्यवस्था गर्ने ▪ एनजिओसँगको समन्वयमा कृषि भ्यालु-चेन कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ उत्कृष्ट कृषक सम्मान कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ विउ बिजन तथा विरुवा वितरण कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ विशेष कृषि उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ स्थानीय कुलो र नहरहरूको मर्मत संभार गर्ने ▪ नयाँ भूमिगत सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गर्ने ▪ थप स्यालो ट्युबेलहरू निर्माण गर्ने ▪ दूग्ध संकलन र चिस्यान केन्द्रहरूको निर्माण गर्ने ▪ थप पशु सेवा केन्द्रको निर्माण गरी स्तरीकरण गर्ने 								

२. पर्यटन विकास	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य: (Goal) २.१: नगरपालिकामा अवस्थित धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी पर्यटनको विकासबाट जनताको आर्थिक विकासमा योगदान पुऱ्याउने ।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) २.२.१: नगरपालिकामा पर्यटक आगमन कार्यक्रम प्रवर्द्धन गरी पर्यटन गतिविधि बढाउने । २.२.२: नगरपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको विकासलाई प्राथिकता दिई रोजगारीका नयाँ अवसरहरू सिर्जना गर्ने । २.२.३: मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा आवश्यक पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्ने । २.२.४: नयाँ पर्यटकिय क्षेत्रहरूको पहिचान र विकास गर्ने</p>	संख्या	-	२०००	पर्यटकीय क्षेत्रमा रोजगारी	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> ■ जिल्ला पर्यटन प्रोफाइल ■ नगर प्रोफाइल ■ पर्यटन विभागको प्रतिवेदन ■ पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजनाको प्रतिवेदन ■ जिल्ला स्थित उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिवेदन ■ होटल व्यवसायीहरूको प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> ■ आवश्यकता अनुसार वजेट विनियोजन गरेको हुनेछ । ■ विकास साझेदारहरूको सहयोग निरन्तर रूपमा प्राप्त भएको हुनेछ । ■ पर्यटन क्षेत्रको प्रचारप्रसार भएको हुनेछ । ■ निजी क्षेत्रद्वारा पर्यटन तथा व्यवसायिक गतिविधिहरूमा लगानी बढ्ने छ ।
	संख्या	-	२	पर्यटन सूचना केन्द्र	पर्यटकीय संभावनाका क्षेत्र	सम्पूर्ण पर्यटकहरू		
	अभियान	-	उल्लेखनीय मात्रामा	पर्यटन प्रचार प्रसार	भद्रपुर नपा र पूर्वी क्षेत्रका शहरहरू	सम्पूर्ण पर्यटकहरू		
	योजना कार्यान्वयन	-	तयार भै प्रभावकारी कार्यान्वयन	पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	-	४	चिया पर्यटकिय क्षेत्र	नपा भित्रका चिया बगानहरू	नगरवासी		
	संख्या	-	कमलधाप, किचकवध, चन्द्रगढ, कलवलगुडी	होमस्टे संचालित गाँउ	संभावित क्षेत्र	नगरवासी		
	संख्या	-	२ (किचकवध र चन्द्रगढ)	सिमसार क्षेत्र	संभावित क्षेत्र	सम्पूर्ण पर्यटक		
	संख्या	-	२	उद्यान	संभावित क्षेत्र	सम्पूर्ण पर्यटक		
	संख्या	केही सामान्य स्थलहरू	पूर्वाधार सहितको ४ वटा स्थलहरू	वनभोज स्थल	संभावित क्षेत्र	सम्पूर्ण पर्यटक		
	संख्या	२	७	स्तरीय होटल	संभावित क्षेत्र	सम्पूर्ण पर्यटक		
संख्या	-	१	साइन्स सिटी	नगरपालिकाको उपयुक्त क्षेत्र	सम्पूर्ण पर्यटक			

नतिजा (अपेक्षित उपलब्धि)

- नगरपालिकामा पर्यटन गुरु योजना तर्जुमा भएको हुने छ ।
- पर्यटन गुरुयोजना अनुसारका कार्यक्रमहरू क्रमशः कार्यान्वयन हुँदै जानेछ ।
- नगरपालिकामा वार्षिक पर्यटकहरूको आगमनमा वृद्धि हुँदै गएको हुनेछ ।
- नगरपालिकामा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य प्राकृतिक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास भएको हुनेछ ।
- पर्यटन व्यवसायमा लाग्ने घर पारिवारको संख्या बढ्दै गएको हुनेछ ।
- पर्यटन व्यवसायबाट नगरपालिकामा रोजगारीको नयाँ अवसरहरू सिर्जना भएको हुनेछ ।
- नगरपालिकामा पर्यटकीय गतिविधिमा उल्लेखनीय वृद्धि भै नगरपालिकाको प्रमुख आयस्रोतको रूपमा पर्यटन पनि एक हुनेछ ।
- पर्यटन क्षेत्रबाट नगरपालिकाकाको समग्र आर्थिक विकासमा उल्लेखनीय योगदान पुगेको हुनेछ ।
- नयाँ सिमसार क्षेत्र, मनोरञ्जन पार्क र साईन्स सिटीको काम द्रुत गतिमा अगाडी बढेको हुनेछ ।

कार्यक्रम/क्याकलाप

- नगरपालिकाको पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने
- पर्यटन प्रचार-प्रसार अभियान कार्यक्रम संचालन गर्ने
- पर्यटन गुरु योजना तर्जुमा गरी क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै जाने
- स्तरीय होटलहरू निर्माण गर्ने
- पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने
- किचकबधलाई संरक्षण गरी पर्यटन पूर्वाधारहरू विकास गर्ने
- गुरुयोजना मार्फत कमलधापलाई नमुना धार्मिक क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने
- कमलधापमा रहेको सिमसार क्षेत्रलाई संरक्षण गरी पर्यटन पूर्वाधार विकास गर्ने
- संभावित क्षेत्रहरूमा होम स्टे संचालन गर्ने
- पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्ने (मनोरञ्जन पार्क, बाल उद्यान, साईन्स सिटी, सिमसार क्षेत्र, पिकनिक स्थल)
- चन्द्रगढीमा अवस्थित महेन्द्र पार्कको संरक्षण गरी अझ आकर्षक बनाउने
- स्थानीय मठ, मन्दिर, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थल, गुम्बा आदिको संरक्षण र जीर्णोद्धार गर्ने
- कृषि र चिया पर्यटनको विकास गर्ने
- पर्यटकीय स्थानहरूमा उक्त स्थानको परिचय दिन होर्डिङ बोर्ड राख्ने
- पर्यटन व्यवसायमा लागेका व्यक्तिहरूलाई (व्यवसायी, गाईड आदिलाई) व्यवसायिक तालिम प्रदान गर्ने

३. औद्योगिक विकास	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): ३.१: नगरपालिकामा औद्योगिक विकास गरी आर्थिक समृद्धि र नयाँ रोजगार सिर्जना गर्ने</p> <p>उद्देश्य ३.२.१: नगरपालिकामा कृषिमा आधारित उद्योगहरूको विकास र विस्तार गर्ने ।</p> <p>३.२.२: नगरपालिकामा उद्योगहरूको विकास र विस्तार गरी रोजगारीका नयाँ अवसरहरू सिर्जना गर्ने ।</p> <p>३.२.३: सिपमुलक तालिम संचालन गरी सिप हस्तान्तरण तथा स्वरोजगारीको अवसर सृजना गर्ने ।</p>	संख्या	-	२०००	औद्योगिक तथा व्यवसायिक क्षेत्रमा लागेका घरपरिवार	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> ▪ घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको प्रतिवेदन ▪ नगर प्रोफाइल ▪ झापा उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिवेदन <ul style="list-style-type: none"> ▪ आवश्यकता अनुसार बजेट विनियोजन भएको हुनेछ । ▪ विकास साझेदारहरूको सहयोग निरन्तर रूपमा प्राप्त भएको हुनेछ । ▪ उद्योग वाणिज्य संग तथा निजी क्षेत्रको लगानीमा निरन्तर वृद्धि हुनेछ । ▪ स्थानीय निकायहरूबिच प्रभावकारी समन्वय स्थापित भएको हुनेछ 	
	संख्या	-	१०	कृषिमा आधारित उद्योगहरू	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका कृषकहरू		
	संख्या	-	५००	विभिन्न किसिमका उद्योग तथा कलकारखाना (दर्ता	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		
	संख्या	-	२००	उद्यमीहरू	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		
	संख्या	-	१०००	शिपविकास तालिम प्राप्त जनशक्ति	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		
	अवस्था		सम्पूर्ण उद्योगहरू नगरपालिका दर्ता भै नगरपालिकाको कर प्रणालीमा आवद्ध भएका हुनेछन	औद्योगिक कर	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		
	संख्या	१	२	आधुनिक चिस्यान केन्द्र (दुध र तरकारी वालीको लागी	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरपालिकाका कृषकहरू		
	संख्या	-	५०००	औद्योगिक रोजगार	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		

नतिजा (अपेक्षित उपलब्धि)

- नगरपालिकामा कृषि उत्पादनमा आधारित उद्योगहरूको विकास भएको हुनेछ ।
- नगरपालिकामा लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।
- नगरपालिकामा उद्यमशीलताको माध्यमबाट लघुउद्यमी सिर्जना भै रोजगारीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- औद्योगिक क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर सृजना भएको हुनेछ ।
- औद्योगिक उत्पादन, संकलन तथा विक्री केन्द्रको विकास भै सना तथा मझौला उद्योगले निरन्तर गति लिनेछ ।

कार्यक्रम/कृयाकलाप

- स्थानीय उद्यमीहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम संचालन गर्ने
- स्थानीय समुदायमा व्यवसाय अभिमुखीकरण तालिम संचालन गर्ने
- कृषि जन्य उद्योगको लागि पकेट क्षेत्र अनुसारको कृषि उद्योगको विकास गर्ने
- औद्योगिक क्षेत्र विस्तारको लागि संभाव्यता अध्ययन गर्ने
- उद्यमशीलताको लागि लघुउद्यमी विकास तथा सहयोग कार्यक्रम संचालन गर्ने
- साना उद्यमीहरूको विकास र विस्तारको लागि स्वरोजगार कार्यक्रम संचालन गर्ने
- उपलब्ध कच्चा पदार्थमा (कृषिमा) आधारित उद्योग स्थापना र संचालन गर्ने
- नगरपालिकाको पायक पर्ने स्थानमा कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना गर्ने
- नगरपालिकाको पायक पर्ने स्थानमा चिस्यान केन्द्रको निर्माण गर्ने
- भद्रपुर छोटी भन्सारको स्तरोन्नती गरी सुखखा बन्दरगाह निर्माण गर्ने
- नगरपालिकामा कम्प्युटर कर प्रणालीको विकास गर्ने

६.४ भौतिक विकास योजना

६.४.१ भूमिका

कुनै पनि शहरको विकासको प्रमुख आधार बनेको त्यहाँको भौतिक पूर्वाधारको विकासलाई लिन सकिन्छ । भौतिक पूर्वाधारको विकास बिना कुनै पनि क्षेत्रको विकास सम्भव छैन र मानिसको जीविकोपार्जनको लागि पनि भौतिक पूर्वाधारको विकास तथा विस्तारले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । त्यसै कारणले गर्दा मानिस आधुनिक भौतिक सुविधाहरू र आर्थिक उपार्जनको खोजिमा लागि रहेका हुन्छन् ।

मानव बसोबास भएको बस्ती, बजार वा नगरको विस्तार क्रमलाई व्यवस्थित ढंगबाट विकास गर्दै लैजान भौतिक विकास योजना तर्जुमा हुनु अति आवश्यक छ । भौतिक विकास योजनाले विद्यमान स्थितिहरूको विश्लेषण गर्दै स्थानीय स्रोत तथा साधनहरूको अधिकतम उपयोग गरी प्राथमिकताको आधारमा भावी विकासको परिकल्पनालाई साकार रूप दिन्छ । जनसंख्या तथा यसका क्रियाकलापहरूले माग गरेको विभिन्न किसिमका पूर्वाधार तथा अन्य आवश्यकताहरूलाई मूर्तरूप दिने दिशामा भौतिक विकास योजना एउटा उपयुक्त आधार हो । यसै कुरालाई मनन गर्दै भद्रपुर नगरपालिकाका मुख्य पूर्वाधारहरू जस्तै: सडक तथा यातायात, खानेपानी तथा सरसफाई, ढल तथा सतह ढल, सिंचाई र विद्युत तथा संचारका सेवा विकासको लागि मुख्य समस्याहरू र तर्कबद्ध खाकामा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.४.२ भौतिक विकास योजनाको परिभाषा एवं उद्देश्य

भौतिक विकास योजना (Physical Development Plan) ले भद्रपुर नगरपालिकाको शहरी विकास प्रक्रियालाई योजनाबद्ध तवरले विकास गर्दै लैजान आवश्यक दिशा निर्देश गर्दछ । यस अन्तर्गत शहर कुन क्षेत्र तर्फ विस्तार गर्ने भनी शहरी विस्तार क्षेत्रको निर्धारण, नगरमा उपलब्ध जमिन के कस्तो प्रयोजनको लागि उपभोग गर्न दिने, भू-उपयोग क्षेत्रको सफल कार्यान्वयनका लागि पूर्वाधार विकास योजना तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि लगानी रणनीति लगायतका कार्यक्रम तथा विनियमहरूको समेत पहिचान गरिएको हुन्छ । भद्रपुर नगरपालिकाको भौतिक विकास योजनाको प्रस्ताव गर्दा विद्यमान बस्ती क्षेत्र बिचको खाली जमिन, विस्तार हुँदै गैरहेको शहरी क्षेत्र, खुल्ला जमिनको उपलब्धता, वातावरणीय कम संवेदनशील/जोखिम क्षेत्र आदिका क्षेत्रहरूमा शहरी विकास र विस्तारलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसका साथै नगरपालिकाको भौतिक विकास योजना प्रस्ताव गर्दा पूर्वाधार विकास र स्तरोन्नती, भवन निर्माणलाई नियमन र अनुगमन, निर्माण भैसकेका भवनहरूको अनुगमन लगायत पक्षलाई विशेष जोड दिइएको छ । अहिलेको नगरपालिकाको स्थिति हेर्ने हो भने विद्यमान बजारलाई सुव्यवस्थित गरी दिगो शहरी विकासको लक्ष हासिल गर्ने तथा खाली जमिनको सदुपयोग गर्दै हरियाली कायमनै राखी आगामी दिनमा शहर विस्तार गर्नुपर्ने दिशामा विशेष प्रयास हुनुपर्ने देखिन्छ । यसै अनुरूप तल उल्लेखित उद्देश्यहरू प्राप्त हुनेगरी भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ:

- विद्यमान पूर्वाधारहरूको अधिकतम उपयोग गर्दै नगरपालिकाको विद्यमान बस्ती विकासको अवस्थालाई नियमन, अनुगमन र पुनर्विकास गर्ने;
- विद्यमान र प्रस्तावित शहरी विकास तथा पूर्वाधार लगानी कार्यक्रमबीच मितव्ययी तरिकाले तालमेल गर्दै लगानी रणनीति अवलम्बन गर्ने;

- नगरपालिकाको दिगो विकास र भौतिक पूर्वाधार विकासको लागि यस अध्ययनले तयार गरेको निर्माण संहिता र मापदण्ड (भवन, सडक, आवास लगायत) कार्यान्वयन, अनुगम र व्यवस्थापन गर्दै जाने;
- शहरी विकासलाई दिगो रूप दिन मुख्य कार्यक्रमहरूमा लगानी केन्द्रित गरी विकास आयोजनाहरू संचालन र कार्यान्वयन गर्ने;
- जोखिम युक्त क्षेत्रहरूमा शहरी विकासलाई नियन्त्रित गर्दै सुरक्षित शहरी विकास गर्दै जाने र अतिक्रमित सार्वजनिक जग्गा जमिनहरूको संरक्षण गर्ने;
- संभाव्य क्षेत्रहरूमा भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तारद्वारा शहरी विकासलाई नियमित गर्ने ।

६.४.३ योजना तयारी

भौतिक विकास योजनाले नगरपालिकाको शहरी विकास र विस्तारलाई निश्चित गर्न एक अवधारणागत मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ । पूर्वाधार विकासको लागि प्राथमिकीकरण गरी योजनाहरूको बर्गीकरण गर्दै लगानी रणनीति तयार पार्नुपर्ने हुन्छ । यसै वास्तविकतालाई मध्यनजर गर्दै भद्रपुर नगरपालिकाको भौतिक विकास योजना तयार गर्दा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन रूपमा संचालन गरिनुपर्ने योजनाहरू प्रस्ताव गरिएको छ र सोही अनुसार लगानी केन्द्रित गर्दै जानुपर्ने प्रस्ताव समेत गरिएको छ ।

नगरपालिकाको योजनाहरूको पहिचानका आधारहरू;

- छलफल, अन्तर्क्रिया, प्रस्तुतीकरण, अवलोकनद्वारा समस्याहरू संकलन
- समस्याहरूको प्राथमिकीकरण
- मौजुदा योजनाहरूको विश्लेषण
- स्थलगत निरीक्षण तथा प्राविधिक दृष्टिकोण
- नगरपालिकाका विभिन्न निकायहरूसँगको छलफल
- सरोकारवालाहरूसँगको छलफल तथा सहभागितामुलक कार्यशाला गोष्ठी

भद्रपुर नगरपालिकाको भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा योजनाले स्थानीयलाई पार्ने सकारात्मक प्रभाव, लाभान्वित हुने जनसंख्या, लगानीको मात्राका आधारमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन गरी तीन किसिमका आयोजनाहरूमा बर्गीकरण गरिएको छ । भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा पूर्वाधारको विकास, भू-उपयोग, शहरी विकासको विद्यमान स्वरूपको आधारमा भविष्यको शहरी स्वरूप, पूर्वाधार विकासमा नीतिगत व्यवस्था जस्ता विषयहरूलाई नक्शाङ्कन सहित प्रस्ताव गरिएको छ । योजना तयारी गर्दा भू-उपयोग योजना, सडक संजाल योजना, पूर्वाधार विकास योजना, संस्थागत क्षेत्र निर्धारण, संवेदनशील क्षेत्र निर्धारण, संभाव्यताका आधारमा शहर विस्तार र विकास लगायत नक्शाङ्कन सहित प्रस्ताव गरिएको छ ।

६.४.४ शहरी विस्तार क्षेत्र निर्धारण

भद्रपुर नगरपालिकामा तत्कालिन चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसहरू गाभिएका थिए भने पछि स्थानीय तह पुनर्संरचनामा गाभिएको साविक पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत भद्रपुर नगरपालिकामा भागेर

नगरपालिकाको क्षेत्र विस्तार गरिएको थियो, जसले गर्दा नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्र (साविक भद्रपुर नगरपालिका र साविक चन्द्रगढी गाविसको मुख्य बजार क्षेत्र) बाहेक अन्य क्षेत्रमा अवस्थित वडाहरू ग्रामिण प्रकृतिका रहेकोले हालसम्म घना वस्तीहरूको विकास भैसकेको छैन। जसले गर्दा नगरपालिका भित्र बस्ती विकासको लागि प्रशस्त जमीन उपलब्ध हुने देखिन्छ। तर नगरपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रहरूमा नयाँ घरहरू निर्माण गर्ने क्रमशः बढ्दै गएको देखिन्छ। त्यसैले नगरपालिकामा बेलैमा शहरी योजना तर्जुमा गरी उक्त योजना अनुसार भू उपयोग नीति लागू गरी बस्तीको विकास गर्न सकेको खण्डमा-भद्रपुर नगरपालिकालाई व्यवस्थित नमुना शहरको रूपमा विकास गर्न सक्ने ठूलो संभावना रहेको छ। प्रक्षेपित जनसंख्यालाई व्यवस्थापन गर्न भद्रपुर नगरपालिका भित्र शहरी विस्तारको लागि पहिचान गरिएका क्षेत्रहरू प्राथमिकताक्रम अनुसार तल उल्लेख गरिएका क्षेत्रहरूमा विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ;

पहिलो चरण:

भद्रपुर नगरपालिकाको प्रस्तावित शहरी विस्तारको लागि हाल विस्तारको क्रममा रहेका मेची राजमार्गको दायाँबायाँ क्षेत्र, विर्तामोड-चन्द्रगढी सडकको दायाँबायाँ क्षेत्र, चन्द्रगढी-चारआली सडकको दायाँबायाँ क्षेत्रहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्दछ।

दोस्रो चरण:

बस्ती विकास र विस्तारको लागि दोस्रो चरणमा पृथ्वी नगर क्षेत्रमा रहेको हालको वस्ती क्षेत्रलाई दोस्रो प्राथमिकता दिनुपर्दछ। तसर्थ यस क्षेत्रमा बस्ती विकास र संस्थागत कार्यालयहरू समेत राख्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ।

तेस्रो चरण:

तेस्रो चरणमा हाल खाली रहेका वस्ती विकासको लागि उपयुक्त डुबान र कटानबाट सुरक्षित क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ।

६.४.५ प्रस्तावित भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण

भद्रपुर नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रहरू खुल्ला नै रहेको छ। भद्रपुर, नयाँ बजार, संगम चौक, त्रिभुवन चौक, भानु चौक, शिव मन्दिर, जनता चौक, सगरमाथा, किराँत कोलनी, चन्द्रगढी बजार, क्याम्पस मोड, लेखनाथ चौक, धनुषमोड, एसपी मोड देखि क्याम्पस मोड क्षेत्र, हस्पिटल एरिया, बाहेक अन्यत्र घना वस्तीको विकास भैसकेको छैन। खाली क्षेत्र भएकोले व्यवस्थित वस्ती विकास गर्न तथा भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन गराउन केही सहज हुने देखिन्छ। भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण गर्दा विद्यमान शहरीकरण, जग्गाको उपलब्धता, जग्गाको उपयोगको संभावना आदिलाई आधार मानी प्रस्ताव गरिएको छ। प्रस्तावित भू-उपयोगको किसिम तालिका तथा नक्शा (अनुसूची ५) मा समेत देखाइएको छ।

तालिका ६.१: भद्रपुर नगरपालिकाको प्रस्तावित भू-उपयोग

क्र स	भू-उपयोग किसिम	क्षेत्रफल (व किमी)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	५८.३६	६०.५७
२	वन क्षेत्र	७.८२	८.१२

३	आवासीय, संस्थागत तथा औद्योगिक क्षेत्र	१८.४०	१९.१०
४	झाडी क्षेत्र	०.३१	०.३२
५	नदी तथा खोला क्षेत्र	२.४५	२.५४
६	खुल्ला जमीन	३.७४	३.८८
७	बगान क्षेत्र	०.४५	०.४७
७	बालुवा तथा बगर क्षेत्र	४.८२	५.००
	जम्मा	९६.३५	१००.००

स्रोत: नापी नक्शा तथा स्थलगत अध्ययन, २०७४

६.६.६ जग्गा विकास कार्यक्रम

भद्रपुर नगरपालिकामा हालसम्म जग्गा विकास कार्यक्रम लागू भएको पाईदैन । जग्गा विकास कार्यक्रमले आवासलाई व्यवस्थित बनाउनुका साथै पूर्वाधारयुक्त आवासको विकास गर्न समेत मद्दत पुग्दछ । मुख्य बजार क्षेत्रभित्र मात्र सीमित नरही जग्गा विकास कार्यक्रमलाई नगरपालिकाका पृथ्वीनगर र महेशपुर जस्ता ग्रामीण क्षेत्रहरूमा समेत विस्तार गर्नु जरुरी छ । खाली जमीनमा जथाभावी प्लटिङ गर्नु भन्दा पूर्वाधार सहितको जग्गा विकास कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै जानुपर्ने हुन्छ जसबाट व्यवस्थित आवासको विकासमा सहयोग पुग्दछ ।

भद्रपुर नगरपालिका भित्र जग्गा विकास कार्यक्रमको लागि ठूला ठूला प्लटहरू हालसम्म पनि उपलब्ध हुन सक्ने देखिन्छ । भद्रपुर र चन्द्रगढीमा केही घना बस्ती रहेको भएतापनि खासमा ठूला बस्तीहरू विकास भैसकेका छैनन् । नगरपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा निजी प्लटहरूको विकासको लागि एकीकृत जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने प्रशस्त संभावना देखिन्छ । यी क्षेत्रमा जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा घडेरी तथा सेवा सुविधा, एकीकृत जग्गा विकास कार्यक्रम लगायत निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

भद्रपुर नगरपालिका अन्तर्गतका झापा चौकको पूर्व, दक्षिण र उत्तरतर्फ, चारआली केचना राजमार्गको झापा चौक देखि हिमालीसम्मको खण्डमा चारआली केचना राजमार्गको दाँयाबाँया, रंगेडाँडा-गार्मेन्ट चौकको सडक दायाँबायाँ, पशु अस्पतालको उत्तर, दक्षिण र पश्चिम तर्फका खाली जग्गाहरू, लेखनाथ चौक देखि चैतु मन्दिर सम्मको विर्तामोड भद्रपुर राजमार्गको कोरिडोर क्षेत्र संघन कृषिको लागि कम उब्जाउशील हुनको साथै प्रकोपका दृष्टिकोणले पनि सुरक्षित देखिन्छ । सडक संजालले जोडिएको, घना आवादी विकास नभै सकेको, सार्वजनिक पूर्वाधार विकास हुँदै गरेको यी क्षेत्रहरूमा जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने देखिन्छ । यी क्षेत्रहरूमा जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्नको लागि नगरपालिका, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग सहित अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सक्रियता जरुरी देखिन्छ ।

६.६.७ पूर्वाधार लगानी रणनीति

प्रस्तावित प्राथमिकतागत क्षेत्र अनुरूप नै शहरी विस्तार क्षेत्रको सफल कार्यान्वयनका लागि सो क्षेत्रहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने तथा शहरी विस्तारका लागि प्रस्ताव नगरिएको क्षेत्रलाई निरुत्साहित गर्न नगरपालिका तथा नेपाल सरकारबाट भौतिक पूर्वाधार निर्माण (मर्मत संभार) कार्यमा गरिने लगानी सम्बन्धी स्पष्ट

नीति तय गरी लागू गर्नु पर्दछ । अन्यथा दोस्रो र तेस्रो चरणमा प्रस्ताव गरिएका विस्तार क्षेत्रमा शहर विस्तार हुनजान सक्दछ । जस्तै दोस्रो र तेस्रो विस्तार क्षेत्रमा नगरपालिकाले भौतिक पूर्वाधार निर्माण नगरी भावी विस्तार क्षेत्रतर्फ निर्माण गरिदिने हो भने बस्तीहरु भावी विस्तार क्षेत्र तर्फ बढ्न जान्छन । भौतिक पूर्वाधार निर्माण (मर्मत संभार) कार्य सम्बन्धी लगानी नीति (Infrastructure Investment Policy) को उदाहरण (सडकको लागि) तालिका नं ६.२ मा प्रस्तु गरिएको छ । यसैगरी भद्रपुर नगरपालिकामा अवस्थित साविकाका गाविस क्षेत्रहरुमा (हालको वडा नं १, २ ३) पनि स-साना आयोजनाहरु निर्माणमा निजी क्षेत्रसँगको समन्वयमा योजना अगाडि बढाउनु पर्दछ भने ठूला ठूला आयोजनाहरु निर्माणको लागि केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायलाई समेत समन्वय गराई योजना कार्यान्वयनमा विशेष ध्यान दिनु जरुरी छ । नगरपालिकामा पूर्वाधार विकास गर्दा तल प्रस्तावित रणनीति अबलम्बन गर्दै अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ६.२: सडक निर्माण लगानी रणनीति

प्राथमिकतायुक्त शहरी विस्तार क्षेत्र	पूर्वाधार निर्माण तथा संचार संभार कार्यमा लगानी नीति	कैफियत
प्रथम	नगरपालिका तथा उपभोक्ता	८ मिटर भन्दा बढी चौडाइ भएका सडकहरुको हकमा नगरपालिका ७५% लगानी तथा सो भन्दा सानो सडकमा नगरपालिकाको २५% सम्म लगानी र बाँकी उपभोक्ताहरुको
दोस्रो	नगरपालिका तथा उपभोक्ता	लगानी बराबर (८ मिटर चौडा बाटो)
तेस्रो	नगरपालिका तथा उपभोक्ता	उपभोक्ता ७५% लगानी (६ मिटर मुनिको बाटो)
भावी	उपभोक्ता	नगरपालिकाले लगानी नै नगर्ने (सम्पूर्ण लगानी व्यक्तिगत) (६ मिटर भन्दा कम चौडाईका बाटो)

माथि प्रस्तावित तालिका अनुसार सडक पूर्वाधारमा लगानी गर्ने हो भने स-साना बाटोको निर्माण गर्नु भन्दा ठूला सडकहरु निर्माण तर्फ स्थानीयवासी आकर्षित हुने र चौडा बाटो सहित शहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ ।

६.६.८ भू-उपयोग क्षेत्र भित्र स्वीकृत हुने क्रियाकलाप

नेपालका अधिकांश शहरहरु विगतमा भू-उपयोग सम्बन्धी मापदण्ड तथा नियमावली अभावमा अव्यवस्थित र अनियमित रुपमा विस्तार भएको पाईन्छ । यसै कुरालाई मनन गरी भद्रपुर नगरपालिकाको भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा शहरी विस्तारलाई व्यवस्थित र वैज्ञानिक रुपमा दिशानिर्देशित गर्ने उदेश्यलाई ध्यानमा राखी भू-उपयोग नीति अबलम्बन गरिनु जरुरी छ । अहिलेसम्म नगरपालिकामा भू-उपयोग स्थानीयकरण (Land use Zoning) को कार्यान्वयन हुन सकेको छैन भने बस्ती विकास र विस्तारलाई समेत व्यवस्थित गर्न सकेको छैन । शहरको व्यवस्थित विकासको लागि भू-उपयोगको स्थानीयकरण तथा भू-उपयोग नीतिलाई कार्यान्वयनमा ध्यान दिनु जरुरी छ । भद्रपुर नगरपालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा कुन कुन क्रियाकलाप गर्न दिने, नदिने वा विशेष स्वीकृति लिएर दिने भन्ने प्रस्ताव तयार गरी तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । (तालिका ६.३)

विशेषगरी प्राकृतिक प्रकोपको समयमा नगरमा रहेका खुल्ला क्षेत्रको निक्कै महत्व हुन्छ । तीब्र बस्ती विकासको कारण भविष्यमा प्राकृतिक प्रकोप न्यूनीकरण तथा बस्तीलाई व्यवस्थित गर्न भू-उपयोग नीति तथा निर्माण मापदण्डलाई कडाईकासाथ लागू गर्नुपर्ने देखिन्छ भने संवेदनशील क्षेत्रमा भवन निर्माण र भौतिक संरचना निर्माणमा रोक लगाउनु पर्ने देखिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकालाई व्यवस्थित गर्नको लागि तल (तालिका ६.३) प्रस्तुत गरिएको खाका अनुसार भू-उपयोग नीति कडाईका साथ अवलम्बन गर्नु आवश्यक हुन्छ, जसले गर्दा भविष्यमा भू-उपयोग स्तरीयकरण भै व्यवस्थित शहर बन्न सहयोग पुग्नेछ । यस किसिमको भू-उपयोग नीतिले Land use Zoning निर्धारण गरी व्यवस्थित शहरीकरण तर्फ नगरपालिकाको विकास अगाडि बढाउन सकिन्छ ।

तालिका ६.३: भूउपयोग सम्बन्धी क्रियाकलापहरू

क्र.स.	क्रियाकलाप	भू-उपयोग सम्बन्धी क्रियाकलापहरू					
		आवासीय तथा व्यापारिक	आवासीय	संस्थागत	भावी शहरी विस्तार क्षेत्र (हाल कृषि प्रयोजन क्षेत्र)	छरिएको वस्ती	औधोगिक
क	भवन						
१	आवासीय भवन	√	√	√	*	√	*
२	सरकारी भवन (कार्यालय)	√	*	√	*	*	*
३	सरकारी भवनहरू (आवास)	√	√	√	*	*	*
४	संस्थागत भवन	*	*	√	*	*	*
५	गोदाम	√	#	*	#	√	√
ख	पसल						
१	किराना पसल	√	√	#	√	√	√
२	लत्ताकपडा	√	*	#	*	√	#
३	फेन्सी पसल	√	*	#	*	√	#
४	चिया, पान	√	√	√	√	√	√
५	पुस्तक, स्टेशनरी	√	√	√	#	√	#
६	भाडा पसल	√	√	#	#	√	#
७	शृंगार पसल	√	#	#	√	√	#
८	हार्डवेयर	√	#	#	#	#	#
९	डिपार्टमेन्ट स्टोर	√	√	#	*	√	#
१०	सैलुन	√	√	#	*	√	#
ग	बजार व्यवस्था						
१	हाटबजार	√			√	√	#
२	माछा र मासु बजार	√	√	#	√	√	#
३	तरकारी बजार (पसल)	√	√	#	√	√	#
४	वधशाला	√	#	#	√	√	*
५	पशु हाट	√	#	#	√	√	*
घ	स्वास्थ्य						
१	स्वास्थ्य क्लिनिक	√	√	√	*	√	√
२	औषधी पसल	√	√	√	*	√	√
३	नर्सिङ होम	√	√	√	*	√	#
४	अस्पताल						

५	स्वास्थ्य चौकी	√	√	√	*	√	#
६	स्वास्थ्य प्रयोगशाला	√	√	√	*	√	#
ड	शिक्षा						
१	शिशु स्याहार केन्द्र	√	√	√	√	√	√
२	मदरसा						
३	प्राथमिक विद्यालय	√	√	√	√	√	√
४	निम्न माध्यमिक विद्यालय	*	√	√	*	√	#
५	माध्यमिक विद्यालय	*	√	√	*	√	#
६	उच्च मावि	*	*	√	*	√	#
७	महाविद्यालय	√	√	√	*	√	#
८	व्यवसायिक तालिक केन्द्र	√	√	√	√	√	√
९	पुस्तकालय/वाचनालय/ क्लब	√	√	√	√	√	√
च	सार्वजनिक स्थलहरु						
१	मन्दिर, मस्जिद, चर्च,	*	*	*	*	*	*
२	सभाहल	*	*	*	*	*	#
३	मसानघाट	#	#	#	*	#	#
४	क्रबस्थान	#	#	#	*	#	#
५	सार्वजनिक शौचालय	*	*	*	*	*	*
६	प्रहरी चौकी	*	*	√	*	*	*
७	सिनो फाल्ने ठाउँ	#	#	#	*	#	#
८	धर्मशाला						
९	विश्रामगृह						
छ	मनोरञ्जन स्थल						
१	सिनेमा हल/नाटक गृह	√	*	#	#	*	*
२	भिडियो हल	√	*	#	#	*	*
३	सार्वजनिक उद्यान	√	√	√	√	√	√
४	पार्क	√	√	√	√	√	√
५	रंगशाला	#	#	*	√	*	#
६	खेलकुद मैदान	√	√	√	√	√	√
७	पार्टी प्यालेस						
ज	सेवा मुलक व्यवसाय						
१	रेडियो, घडी टिभि मर्मत, पेन्टिङ, ईलोकट्रोनिक्स	√	√	√	#	√	√
२	परामर्श सेवा	√	√	√	#	√	√
३	ड्राई क्लिनर्स, हेयर ड्रेसर	√	√	√	#	√	√
४	सैलुन	√	√	√	√	√	√
५	टेलिफोन, फ्याक्स, पिसिओ, साईवर क्याफे	√	√	√	√	√	√
६	ट्राभल एजन्सी						
झ	अन्य व्यवसाय						
१	होटेल, तारे होटल	√	*	*	*	*	#
२	रेष्टुरेन्ट	√	√	#	#	√	√
३	लज, अतिथि गृह, धर्मशाला	*	*	#	#	√	√
४	ईन्धन डिपो	*	#	#	#	#	√
५	कवडीखाना	*	#	#	#	*	√

६	मोटर र मोटर साईकल वर्कशप	*	#	#	#	*	√
ज	कृषि						
१	कृषि, बागवानी, फलफुल उत्पादन	#	#	#	√	√	#
२	नर्सरी	√	√	#	√	√	#
३	चिया बगान	#	#	#	√	√	#
४	पोल्ट्री फार्म	#	#	#	√	√	√
५	व्यवसायिक पशुपालन	√	√	#	√	√	√
६	शित भण्डार	#	#	#	√	√	√
६	फलफुल प्रशोधन	#	#	#	√	√	#
८	मत्स्य पालन						
ट	उद्योग						
१	घरेलु उद्योग	#	#	#	#	#	*
२	प्रदुषणयुक्त	*	#	#	√	√	√
३	प्रदुषण रहित	*	#	#	√	√	√
४	राईस मिल	*	#	#	#	*	√
५	ग्रील, वेल्डिङ	*	#	#	*	*	√
६	काठ मिल, फर्निचर उद्योग	√	#	#	*	*	√
७	छापाखना, स्टेसनरी	#	#	#	#	#	√
८	प्लाष्टिक उद्योग						
९	चिया प्रशोधन	*	#	#	*	*	#
१०	डिप्टीलरी	*	#	#	*	*	√
११	सिमेन्ट उद्योग	√	√	√	√	√	√
१२	ग्यास उद्योग	√	#	#	√	*	√
१३	पाउरोटी उद्योग						
१४	मसला उद्योग						
१५	इटा भट्टा						
ठ	यातायात						
१	बस/मिनिबस पार्क						
२	रिक्सा र सफारी पार्क						
३	ट्रक पार्किङ						
४	ठेला पार्किङ						
५	हुवानी सेवा						

नोट: √ स्वीकृति पाउने, * विशेष स्वीकृति लिनपर्ने, # स्वीकृति नपाउने

६.४.९ निर्माण मापदण्ड

भद्रपुर नगरपालिका देशकै पुरानो नगरपालिका भएतापनि निर्माण मापदण्ड पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा आउने सकेको छैन भने स्थानीय तह पुनर्संरचनामा गाभिएको साविक गाविस पृथ्वीनगर र नगरपालिकाको क्षेत्र विस्तार गर्दा गाभिएको तत्कालिन महेशपुर गाविस पूर्ण रुपमा ग्रामिण प्रकृतिको भएकोले अहिले नगरपालिकामा निर्माण मापदण्डको कार्यान्वयन अझ चुनौतीपूर्ण भएको छ । निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन गर्न नसक्दा मुख्य शहर भित्रका सडकहरु साँघुरा हुने स्थिति रहन्छ । निर्माण मापदण्ड अन्तर्गत भवन निर्माण मापदण्डको कार्यान्वयनले साँघुरा गल्लीहरु बन्न नदिने, जथाभावी शहरीकरण रोक्ने, आवश्यक खुल्ला क्षेत्रहरुको व्यवस्था गर्ने, स्रोतसाधनको समानुपातिक उपभोग र वितरणलाई नियमित गर्ने,

वातावरणीय ह्रास हुन नदिने र शहरी जीवनलाई सरलीकरण गर्न मद्दत गर्दछ । मापदण्डले मुख्यतः भू-उपयोग क्षेत्र, विस्तार क्षेत्र, सडक अधिकार क्षेत्र, सेट व्याक, निर्माण रेखा आदिको निम्ति मापदण्ड तोकेको हुन्छ र सोही अनुरूप शहरी विस्तारमा ध्यान दिन सकेमा भद्रपुर नगरपालिका व्यवस्थित शहरको रूपमा निर्माण हुन्छ । नगरपालिकामा निर्माण भैरहेका सरकारी तथा निजी भवन, विद्यालय लगायत अन्य पूर्वाधारहरूको निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन छ छैन सो कुराको अनुगमन हुन सकेको अवस्था छैन । भवन र भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्दा सडक अधिकार क्षेत्र, ढल/नालाको अवस्था, सेट व्याक, भवन संहिता लगायत प्राविधिक पक्षलाई कार्यान्वयन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । हालको अवस्थामा भद्रपुर नगरपालिकाले अनुगमन पक्षलाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्न सकेको छैन भने प्राविधिकहरूको परिचालन शसक्त नहुँदा भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन गराउन सकिएको अवस्था छैन । भद्रपुर नगरपालिकाको निर्माण मापदण्डको विस्तृत खाका “निर्माण तथा योजना मापदण्ड” यसै अध्ययन प्रतिवेदनको भाग दुई मा छुट्टै पेश गरिएको छ ।

६.४.१० सडक अधिकार क्षेत्र निर्धारण

शहर विकास तथा विस्तारको क्रममा सडक अधिकार क्षेत्रको अवलम्बनको अभावमा सडकहरूको निश्चित चौडाईहरूमा कुनै समानता छैन । सडक अधिकार क्षेत्र तोक्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी यस क्षेत्रमा यथास्थितिका सडकहरूको विभिन्न ठाँउमा चौडाईहरू सडक विभागको नियम अनुसार भए सोही अनुसार अन्यथा नयाँ सडक अधिकार क्षेत्र तोक्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको बजार क्षेत्र भित्रका सडकहरूको अधिकार क्षेत्र तोक्दा ती सडकहरूको प्रकृति, उद्देश्य तथा ती सडकको भावी सुधार तर्फको संभावनालाई विश्लेषण गरिएको छ । यसै क्रममा तयार गरिएको सडक सम्बन्धी नक्शामा वर्तमान तथा प्रस्तावित मोटर चल्ने सडकहरू देखाईएका छन् । नगरपालिकाको सडक अधिकार क्षेत्रलाई शुरुदेखि नै कार्यान्वयन गराउन नसकिएमा पछिल्लो समयमा सडक अधिकार क्षेत्र कायम गराउन कठिनाई हुने जस्ता समस्याहरू देखा पर्दछन् । त्यसैले अबका दिनहरूमा नया निर्माण हुने संचरनामा अनिवार्य रूपमा सडक अधिकार क्षेत्रको कार्यान्वयनलाई ध्यान दिनु जरुरी छ ।

विद्यमान राजमार्गले तोकेको सडक अधिकार क्षेत्र प्रस्तावित मुल सडकको लागि पनि प्रस्ताव गरिएको छ । भद्रपुर नगरपालिकामा सडक अधिकार क्षेत्र कार्यान्वयन गराउनको लागि राजमार्ग, जिल्ला सडक, फिडर रोड, स्थानीय सडक जस्ता तहमा विभाजन गरी सोही अनुरूप अधिकार क्षेत्रको कार्यान्वयनमा ध्यान दिनु जरुरी छ । भू-उपयोग नक्शामा देखाईए बमोजिमको क्षेत्रमा भवन निर्माणमा प्रतिवन्ध लगाउने, जग्गा विकास कार्यक्रम अन्तर्गत निर्माण हुने सडक र बाटोहरूको हकमा नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुने, मापदण्ड नतोकेका अन्य सम्पूर्ण बाटाहरूको लागि न्यूनतम ६ मीटरको हुने गरी तोकेको छ । प्रस्तावित सडक अधिकार क्षेत्र निर्धारण गर्दा ग्रामिण पूर्वाधार तथा कृषि सडक विभागले प्रस्ताव गरेको ग्रामीण शहरी सडकको मापदण्डलाई अपनाईएको छ, जस अनुसार सडक अधिकार क्षेत्र तोक्दा भैरहेको न्यूनतम चौडाईमा सम्भावना भएसम्म चौडाई थप गर्ने गरी जोडिने बाटोहरूबाट हुनसक्ने सवारी यात्रु चापलाई समेत ध्यान दिईएको छ । विद्यमान सडकको चौडाई प्रस्तावित अधिकार क्षेत्र भन्दा बढी भएको खण्डमा उक्त स्थानमा सडकको चौडाई यथावत नै कायम रहने छ, जसको प्रयोग सार्वजनिक पार्किङ वा यस्तै अन्य प्रयोजनमा ल्याउन सकिनेछ । यस बाहेक नयाँ खाले बाटोहरूको न्यूनतम चौडाई ६ मिटर भन्दा कम नहुने

गरी सडक अधिकार क्षेत्र तोकिएको छ । भद्रपुर नगरपालिकाको सन्दर्भमा नगरपालिकामा गाभिएका साविक गाविसहरूमा समेत सडक अधिकार क्षेत्र तोकी सोही अनुसार निर्माण संरचनाहरू बनाइनुपर्ने हुन्छ (मुख्य सडकहरूको अधिकार क्षेत्र निर्माण तथा योजना मापदण्डमा समावेश गरिएको छ) ।

६.४.११ ठेगाना प्रणाली

आधारभूत सम्पर्कका लागि मात्र नभई तथ्याङ्क संकलन, सूचना प्रवाह आदिका लागि पनि घरहरूको ठेगाना महत्वपूर्ण हुन्छ । घरहरूको ठेगाना व्यवस्थित गर्न सके र त्यसको विवरण कम्प्युटरकृत गरी डाटावेस (Database) बनाई समय समयमा अद्यावधिक गर्न सके प्रत्येक घरको जनसंख्या, सदस्य संख्या, लिंग, पेशा, आय जस्ता आर्थि-सामाजिक विवरणका साथै घरघरमा संचालित पसल, व्यवसाय आदिको विवरण पनि सजिलै प्राप्त हुन सक्ने र सम्पूर्ण नगरपालिकाको घरधुरी सर्वेक्षण, कर संकलन आदि कार्यमा ठूलो सहयोग मिल्न सक्छ ।

वैज्ञानिक ठेगाना प्रणाली लागू गर्दा हाल काठमाण्डौ महानगरपालिकाले अपनाएको मेट्रिक ठेगाना प्रणाली (Metric Addressing System) अति उपयुक्त हुन्छ । यो प्रणाली लचिलो (Flexible) र सरल छ । यस प्रणाली अनुसार घरहरूलाई सडकको उदगम बिन्दुदेखिको दुरी (Distance) को आधारमा घर नम्बर दिईन्छ । बाटो देब्रेतर्फको घरको लागि बिजोर (Odd) र दाहिने तर्फको घरको लागि जोर (Even) नम्बर दिईन्छ । यो ठेगाना प्रणाली लागू गर्दा प्रत्येक घरलाई बाटोको नाम र घर नम्बर सहितको पाता दिईन्छ र सो पातालाई घरको मूल ढोकानिर सबैले देख्ने गरी टाँसिन्छ । घर नम्बरको शुरुको बिन्दु यकिन गर्दा उत्तर-दक्षिण बाटो भए दक्षिणी छेउ र पूर्व-पश्चिम बाटो भए पूर्वी छेउलाई आधार मानिन्छ । घरका साथै बाटोहरूको पनि नामाकरण गरिएको हुन्छ । चौडाईका आधारमा बाटोलाई थप, सडक (पेटी भएको बाटो), मार्ग (पेटी नभएको बाटो) र गल्लीमा विभाजन गर्न सकिन्छ । भद्रपुर नगरपालिकाले शहरी विकासलाई व्यवस्थित गर्नको लागि मेट्रिक ठेगाना प्रणालीको कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ, जसको लागि पहिला अध्ययन गरी घर नम्बरिङ गर्ने कार्य सम्पन्न गरिनुपर्दछ ।

नगरपालिकाको भौतिक विकास योजनालाई तलको एलएफए खाकामा समेत प्रस्तुत गरिएको छ;

६.४.१२ तर्क बद्ध खाका विप्लेषण (Logical Framework Analysis)

भौतिक विकास								
१) सडक तथा यातायात	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): १.१: आधारभूत भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा विकास गरी नगरवासीको जीवन यापन सहज बनाउने ।</p> <p>उद्देश्य (Objectives): १.२.१: नगरपालिकाका सबै बस्तीहरूमा मोटर बाटोको सहज पहुँच पुऱ्याउने ।</p> <p>१.२.२: निर्माणधीन पुलहरूको निर्माण सम्पन्न गर्ने</p> <p>१.२.३: पूर्वाधार विकासमा भू-उपयोग योजना लागू गर्ने</p> <p>१.२.४: नया निर्माण हुने पूर्वाधार अपाङ्ग तथा बालमैत्री बनाउने ।</p> <p>१.२.५: सडक तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण गर्दा</p>	किमि	९०.१७	२००	कालो पत्रे सडक	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नगर पार्श्वचित्र ▪ जिल्ला पार्श्वचित्र ▪ आर्थिक सर्भेक्षण ▪ पूर्वाधार क्षेत्रका मूल्यांकन प्रतिवेदन ▪ ट्राफिक सर्भे <ul style="list-style-type: none"> ▪ भौतिक पूर्वाधारहरूको संचालन तथा सुव्यवस्थापन गर्ने कार्यमा नगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरूले नियमित रुपमा अनुगमन, मूल्यांकन तथा निर्देशन प्रदान गरिरहेको हुनेछ । ▪ भौतिक पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारी ▪ दातृ संस्थाहरूको सहयोग निरन्तर रुपमा उपलब्ध भएको हुनेछ । ▪ नेपाल सरकारको लगानी निरन्तर हुनेछ । 	
	किमि	१९५.९१	१५०	ग्राभेल सडक	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	किमि	७८.७५	५०	कच्ची सडक	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	किमि	-	२५	नयाँ सडकको निर्माण	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	निर्माणधीन	निर्माण सम्पन्न भएको हुनेछन्	मेची पुल	भद्रपुर नगरपालिका	सम्पूर्ण जिल्लावासी र १ नं प्रदेश		
	प्रतिशत	नभएको	१००%	यातायात गुरु योजनाको कार्यान्वय	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	अवस्था	१ सामान्य बसपार्क भएको	आधुनिक बसपार्कको निर्माण हुनेछ	बसपार्क	भद्रपुर नगरपालिका	सम्पूर्ण जिल्लावासी र १ नं प्रदेश		
	अवस्था	नभएको	मुख्य सडकमा पर्ने चौक र बजार क्षेत्रमा बस स्टेण्ड निर्माण भएको हुनेछ	बस स्टेण्ड	भद्रपुर नगरपालिका	सम्पूर्ण जिल्लावासी		
	संख्या	-	२५ वटा	सिटी सफारी र टेम्पो स्टेण्ड	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	अवस्था	नभएको	कम्तिमा ४ वटा नगरबस संचालन	नगरबस	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		

वातावरण मैत्री बनाउने ।			भएको हुनेछ				
योजना	नभएको	कार्यान्वयन भएको हुनेछ	भू-उपयोग योजना	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
अवस्था	न्यून पहुँच	सुधारिएको	लक्षित समूहको पूर्वाधार पहुँच	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
संख्या	लागू नभएको	नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण सार्वजनिक पूर्वाधार	अपाङ्ग मैत्री पूर्वाधार विकास	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
मापदण्ड कार्यान्वय	शुरुवात भएको	नगर क्षेत्रमा भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन	निर्माण मापदण्ड	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		

अपेक्षित नतिजा:

- कालोपत्रे सडक २०० किमी हुनेछ ।
- थप २५ किमी नया सडक निर्माण हुनेछ ।
- १५० किमी सडकको स्तरोन्नती हुनेछ ।
- मेची पुलको निर्माण सम्पन्न भै अन्तरदेशीय आवागमन सहज भएको हुनेछ
- संघन शहरी कार्यक्रम अन्तरगत बन्ने सडकहरुमा पुल निर्माण भएको हुनेछ
- सडक गुरु योजनाको कार्यान्वयन हुनेछ ।
- नगरपालिकामा आधुनिक बसपार्को निर्माण भै लामा दुरीका बसहरु व्यस्थित रुपमा संचालन भएका हुनेछन
- मुख्य सडकका चौक र बजारमा बस स्टेन्डको निर्माण भै यात्रुहरु लाभान्वित भएका हुनेछन
- सिटी सफारी र टेम्पोहरुको स्टेण्ड निर्माण भै नगरवासीहरु लाभान्वित भएका हुनेछन
- नगरपालिकाको सम्पूर्ण बस्तीहरु ग्राभेल सडक संजालमा जोडिएका हुनेछन् ।
- नगरपालिकामा भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- नगरपालिका तथा मुख्य आवास/बजार क्षेत्रमा भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- सडक निर्माण गर्दा वायो ईन्जिनियरिङ पद्धती अपनाइएको हुनेछ ।
- सडक किनारमा अनिवार्य वृक्षारोपण गर्ने पद्धति कार्यान्वयन हुँदै जानेछ ।
- नगरपालिकामा यात्रु मैत्री सार्वजनिक यातायात सहज रुपमा संचालन भएको हुनेछ

कृयाकलाप/कार्यक्रमहरू

- सडक यातायात गुरयोजना तर्जुमा गर्ने
- थप ११० किमी सडक कालोपत्रे गर्ने
- १५० किमी सडकको स्तरोन्नती गर्ने
- २५ किमी नया सडक निर्माण गर्ने
- झापा चौक आसपास नयाँ आधुनिक बसपार्क निर्माण गर्ने
- निर्माणधीन पुलहरूको निर्माण सम्पन्न गर्ने
- मुख्य चौकहरूमा बस स्टेन्ड निर्माण गर्ने
- सिटी सफारी र टेम्पोको स्टेन्ड कायम गर्ने
- संघन शहरी कार्यक्रम अन्तरगत निर्माणधीन सडकहरू समयमै सम्पन्न गर्ने
- वडा नं २ र ३ लाई किचकवधसँग जोड्न देउनीया खोलामा पक्की पुल निर्माण गर्ने
- भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने
- भवन निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन गर्ने
- सडक निर्माण गर्दा वायोइन्जिनियरिङ पद्धति अनिवार्य गर्ने
- यात्रु मैत्री सार्वजनिक यातयात संचालन र व्यवस्थापन गर्ने
- मुख्य बजार क्षेत्रमा ट्राफिक लाईटको व्यवस्था गर्ने
- पूर्वाधार निर्माणको प्रभावकी अनुगमन, सुपरीवेक्षण गर्ने

२) खानेपानी, सरसफाई तथा ढल	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
लक्ष्य (Goal): २.१: नगरपालिकाका सम्पूर्ण जनतालाई स्वच्छ खानेपानी र ढल सुविधा उपलब्ध गराई नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाई युक्त बनाउने । उद्देश्य (Objectives) २.२.१: सम्पूर्ण नया शहरबासीलाई स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने ।	प्रतिशत	३०.७% (२०६८ जनगणना)	८५%	धाराको पानी प्रयोग गर्ने गरधुरी	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नगर पार्श्वचित्र ▪ जिल्ला पार्श्वचित्र ▪ आर्थिक सर्भेक्षण ▪ पूर्वाधार क्षेत्रका मूल्यांकन प्रतिवेदन ▪ जिल्ला खानेपानी तथा सरसफाई कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदन ▪ सरकारी तथा गैःसरकारी संस्थाहरूको 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भौतिक पूर्वाधारहरूको संचालन तथा सुव्यवस्थापन गर्ने कार्यमा नगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरूले नेतृत्व प्रदान गरी अनुगमन, मूल्यांकन तथा
	संख्या	-	१०	सार्वजनिक शौचालय	मुख्य बजार केन्द्र र बस्तीहरू	नगरवासी		
	संख्या	-	१	स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइट	उपयुक्त स्थान	नगरवासी		
	किमि	-	५०	ढल संजाल निर्माण	नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी		

<p>२.२.२: मुख्य बजार र बस्तीहरूमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण र व्यवस्थापन गर्ने ।</p> <p>२.२.३: नगरपालिकाका सबै विद्यालयहरूमा छात्रा मैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने ।</p> <p>२.२.४: बजार र मुख्य बस्तीहरूका प्रत्येक घरबाट नियमित फोहोरमैला संकलन गर्ने</p> <p>२.२.५: सार्वजनिक धाराहरूको निर्माण गर्ने</p>	किमि	-	२५०	खानेपानीको पाईपलाईन	नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी	<p>प्रतिवेदन</p> <p>निर्देशन प्रदान गरिरहेको हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारी दातृ संस्थाहरूको सहयोग निरन्तर रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ । नेपाल सरकारको लगानी निरन्तर हुनेछ । सरोकारवाला निकायहरुबिच प्रभावकारी समन्वय हुनेछ
	अवस्था	क्रममा रहेको	पूर्ण सरसफाई	सरसफाई	नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी	
	अवस्था	निर्माणको क्रममा रहेको	प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य	विद्यालय शौचालय	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	स्थानीय बालबालिका	
	अवस्था	निर्माणको क्रममा रहेको	प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य	छात्रा मैत्री शौचालय	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	स्थानीय बालबालिका	
	पटक	नियमित संकलन हुने गरेको छैन	प्रत्येक दिन	फोहोरमैला संकलन	नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी	
	संख्या	४७	७५	सार्वजनिक धारा	नगरपालिका क्षेत्र	नगरवासी	
<p>अपेक्षित नतिजा:</p> <ul style="list-style-type: none"> नगरपालिकाका ८५% मानिसहरूले धाराको पानि प्राप्त गरेका हुनेछन् । स्वास्थ्य, खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ । खानेपानी उपभोक्ता समितिहरू सुदृढ भै योजनाको व्यवस्थापन गर्न सक्षम भएका हुनेछन् । प्रत्येक विद्यालयमा छात्रा मैत्री शौचालय निर्माण भएको हुनेछ । बजार केन्द्र र मुख्य बस्तीहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण भएको हुनेछ । बजार केन्द्र र मुख्य बस्तीहरूमा सार्वजनिक धारा निर्माण भएको हुनेछ ढल/नाला संजाल गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन भएको हुनेछ । 							

कार्यक्रम/ कृयाकलापहरू

- बजार क्षेत्रको एकीकृत ढलसंजाल योजना निर्माण गर्ने ।
- खानेपानी अपुग क्षेत्रमा खानेपानी योजना निर्माण गर्ने ।
- परम्परागत पोखरीहरू र सीमसार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने ।
- सार्वजनिक शौचालयहरू निर्माण गर्ने ।
- स्यानिटरी ल्याण्डफिस साइटको निर्माण गर्ने ।
- नगरपालिकामा फोहोर मैला नियमित संकलन गर्ने ।
- कुहिने र नकुहिने फोहोर मैलालाई छुट्याउने कार्यको थालनी गर्ने ।
- फोहोर व्यवस्थापनमा जन परिचालन गर्न सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- सबदाह स्थल निर्माण गर्ने ।
- लक्षित समूह सरसफाई कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

३) सिंचाई	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
लक्ष्य (Goal): ३.१: कृषि योग्य क्षेत्रहरूमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याई कृषि विस्तार तथा उत्पादन वृद्धि गर्ने ।	संख्या	१	५वटा सम्पन्न गर्ने	सिंचाई आयोजना	पृथ्वीनगर र महेशपुर	स्थानीय कृषकहरू	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नगर प्रोफाइल ▪ पूर्वाधार क्षेत्रका मूल्यांकन प्रतिवेदन ▪ सिंचाई कार्यालयको प्रतिवेदन तथा प्रोफाइल 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भौतिक पूर्वाधारहरूको संचालन तथा सुव्यवस्थापन गर्ने कार्यमा नगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरूले नेतृत्व प्रदान गरी अनुगमन, मूल्यांकन तथा निर्देशन प्रदान गरिरहेको हुनेछ । ▪ दातृ संस्थाहरू नेपाल सरकारको सहयोग निरन्तर रुपमा उपलब्ध भएको हुनेछ
	संख्या	२	५ वटा सम्पन्न गर्ने	भूमिगत जल सिंचाई आयोजना	नगरपालिकाको कृषि योग्य भूमि	स्थानीय कृषकहरू		
उद्देश्य (Objectives) ३.१.१: सिंचाई योग्य जमीनमा नयाँ सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गरी कृषि उत्पादकत्व र उत्पादन वृद्धि गर्ने ।	हेक्टर	६५०	१०००	कृषि योग्य भूमि मध्ये सिंचाई सुविधा पुगेको क्षेत्र	नगरपालिकाको कृषि योग्य भूमि	स्थानीय कृषकहरू		
	संख्या	नभएको	४ वटा	सिंचाई पोखरी	नगरपालिकाको कृषि योग्य भूमि	स्थानीय कृषकहरू		
३.२.२: भूमिगत जल सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गर्ने ।	संख्या	३९	१५०	सिंचाई स्यालो ट्युबेल	नगरपालिकाको कृषि योग्य भूमि	स्थानीय कृषकहरू		
३.२.३: सिंचाईको लागि स्यालो ट्युबेल निर्माण गर्ने	संख्या	-	५०	सिंचाई उपभोक्ता समूह/समितिहरू	नगरपालिकाको कृषि योग्य भूमि	स्थानीय कृषकहरू		

नतिजाहरू (अपेक्षित उपलब्धी)

- नगरपालिकाको खेतियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा पुगेको हुनेछ ।
- सिंचित भूमि हालको तुलनामा विस्तार भएको हुनेछ ।
- तरकारी तथा फलफुल खेतीमा वृद्धि भै व्यवसायीकरण भएको हुनेछ ।
- सिंचाई सुविधाका कारण कृषि उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हुनेछ ।
- कृषकहरूको जीवनस्तर माथि उठेको हुनेछ ।
- व्यवसायिक चिया खेती र अन्य नगदेवालीको उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

कृयाकलाप/कार्यक्रमहरू

- सिंचाई आयोजनाहरूको संभाव्यता अध्ययन गर्ने
- भूमिगत जल सिंचाई आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।
- स्यालो ट्युबेलहरूको निर्माण गर्ने ।
- आकासे पानी संकलन गरी सिंचाई गर्ने ।
- तरकारी खेतिको लागि थोपा सिंचाई आयोजना संचालन गर्ने ।
- पोखरी सिंचाई अभियान संचालन गर्ने ।
- पकेट क्षेत्र सिंचाई योजना कार्यान्वयन गर्ने ।
- कृषि विद्युतीकरण गरी सिंचाई विस्तार गर्ने ।

४) विद्युत र संचार	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
लक्ष्य (Goal): ४.१: नगरपालिकाका सम्पूर्ण जनतालाई विद्युत तथा संचार सुविधा पुऱ्याउने ।	प्रतिशत	८५.९%	१००%	विद्युत सेवा पुगेका घरधुरीहरू	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> नगर पार्श्वचित्र सरकारी र गैर सरकारी प्रतिवेदनहरू नेपाल टेलिकमको वार्षिक प्रतिवेदन नेपाल विद्युत प्राधिकरणको वार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला स्थित वैकल्पिक उर्जा 	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकार तथा दातृ निकायहरूको निरन्तर सहयोग हुनुपर्ने निजी क्षेत्रबाट लगानी हुनुपर्ने पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणा लागु हुनुपर्ने सरोकारवालानि
	प्रतिशत	७१%	९५%	टेलिभिजन भएका घरधुरीहरू	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
उद्देश्य (Objectives) ४.१.१: नगरपालिकाका सबै घरधुरीमा विद्युत सेवा उपलब्ध गराउने ।	प्रतिशत	२३.८%	७०%	केवल टेलिभिजन भएका घरधुरीहरू	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	प्रतिशत	९.६%	५०%	कम्प्युटर भएका घरधुरीहरू	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
४.१.२: नगरपालिकाका सम्पूर्ण बस्तीहरूमा संचार पूर्वाधार निर्माण तथा विस्तार गर्ने ।	प्रतिशत	३.८%	४०%	ईन्टरनेट जडान भएका घरधुरीहरू	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	२/०	३/१	सिनेमाहल/नाटकघर	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		

	संख्या	४	६	स्थानीय समाचार पत्र	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी	केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन	कायहरुबिच समन्वय हुनुपर्ने
	संख्या	१	२	एफ.एम रेडियो	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	प्रतिशत	-	५०	सडक बत्ती भएका सडकहरु	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	७१.४%	१००%	मोवाइल फोन	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
<p>नतिजाहरु (उपेक्षित उपलब्धी)</p> <ul style="list-style-type: none"> नगरपालिकाका सम्पूर्ण वस्तीहरुमा विद्युत सेवा विस्तार भएको हुनेछ । वर्तमान विद्युत प्रणालीको अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ । वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्ने घरहरुको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ । हलाक सेवा द्रुत, छरितो र प्रभावकारी भएको हुनेछ । नगरपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा संचार सुविधा पुगेको हुनेछ । स्थानीय एफएम रेडियो र छापा संचारको विकास भएको हुनेछ । नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरु प्रविधि मैत्री भएका हुनेछन् । 								
<p>क्रियाकलाप/कार्यक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> नगरपालिकामा विद्युतीकरण कार्य पुरा गर्ने । वैकल्पिक उर्जालाई विस्तार गर्ने । विद्युत प्रसारण लाईनको स्तरोन्नती गर्ने । कृषि विद्युतीकरण गर्ने । संचार क्षेत्रमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने । मुख्य बजार केन्द्रह र वस्तीरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था गर्ने । मोवाइलम, इन्टरनेट र टेलिफोनको क्षमता वृद्धि र माग अनुसार वितरण गर्ने । मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा इन्टरनेट इमेल सुविधा विस्तार गर्ने । कार्यलायको सेवा प्रवाहमा प्रविधिको प्रयोग गर्ने । 								

६.५ वातावरण व्यवस्थापन योजना

६.५.१ भूमिका

कुनैपनि योजना निर्माण गर्दा त्यस आयोजनाले उक्त स्थानको वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्दछ, जसले गर्दा भविष्यमा त्यहाँको वातावरणमा नकारात्मक प्रभाव पर्न गै विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक प्रकोपहरूको जोखिम बढ्न सक्दछ । प्राकृतिक प्रकोप र वातावरणबीच गहिरो सम्बन्ध रहेको छ । भौतिक विकास निर्माणका कार्यहरू जस्तै: सडक निर्माण, पुल निर्माण, जलविद्युतका लागि निर्माण गरिने ठूला बाँधहरू, कुलो, नहर आदिका कारणबाट स्थानीय वन सम्पदा, जल सम्पदा, वन्यजन्तु र समग्र मानव जीवनमा हुने प्रभावले आगालागी, खडेरी, प्रदूषण, पहिरो, भू-क्षय, बाढी, अति वर्षा, कृषि उत्पादनमा कमी जस्ता वातावरणीय जोखिम/विपदहरू निम्तिन सक्दछन् । यस्ता मानव सिर्जित क्रियाकलापहरूबाट उत्पन्न विपदहरूबाट हुने वातावरणीय विनासको क्षतिपुर्ति हुन धेरै वर्ष लाग्न सक्दछन् भने कहिले काँही यस्ता विनासबाट अपुरणीय क्षति समेत हुने गर्दछ । त्यसैले वातावरणीय व्यवस्थापनको सही योजनाबाट नै जोखिम न्यूनीकरण समेत हुने भएकोले विकास योजनामा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना निक्कै महत्वपूर्ण हुने गर्दछ । जसले गर्दा मानव लगायत समस्त जिवजन्तुको जीवन सुरक्षित राख्न सहयोग पुग्दछ भने विकासका पूर्वाधारहरू पनि दिगो बन्न पुग्दछन् ।

भद्रपुर नगरपालिकामा करिब १९०० हेक्टरमा सामुदायिक वन र प्रशस्त चिया बगानहरू रहेको भएता पनि वातावरण दृष्टिकोणले हेर्दा भद्रपुर नगरपालिकामा निक्कै चुनौतीहरू रहेका छन् । नगरपालिका वरिपरिका साविक गाविसहरू गाभिएसँगै नगरपालिकाको अधिकांश क्षेत्रमा ढल संजालको विकास भएको छैन । नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा समेत ढाकिएको र खुल्ला सतहढल मात्र रहेको देखिन्छ । सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा भएतापनि वास्तविकतमा यो पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा आउन सकेको छैन । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ लाई आधार मानेर हेर्दा नगरपालिका अहिले पनि २२% घरधुरीमा शौचालय छैन । नगरपालिकाले मुख्य बजार क्षेत्रमा फोहोरमैला उठाउने गरेतापनि स्थाई स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइट निर्माण हुने सकेको छैन । अहिले फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि मेची नदि नजिकै खाल्डो खनेर गाडने गरिएको छ भने वर्षातमा उक्त फोहोर नदिमा बाढी आउनसाथ बगेर जाने अवस्था छ । नगरपालिकामा व्यवस्थित वधशालाको अभाव रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सामुदायिक र सरकारी वनहरू लगायत सिमसार क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन र संरक्षण हुन सकेको छैन । शुद्ध खानेपानीको पहुँचलाई सरसफाईसँग जोडेर हेर्दा करिब ३०% (जनगणना, २०६८) घरधुरीले मात्रै धाराको पानी प्रयोग गरिरहेका छन् । प्रदूषणजन्य उद्योगहरूको संख्या क्रमशः बढिरहेको छ भने स्थानीय चियाबगान र खेतीहरूमा विषादीको प्रयोग दिनानुदिन बढिरहेको छ । यति भएतापनि नगरपालिकाको वातावरणीय क्षेत्रमा केही सकारात्मक पक्षहरू समेत रहेका छन् । नगरपालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापन ठुलो चुनौतीको रूपमा हालसम्म देखा परिसकेको छैन भने नगरपालिकाले यसको दीर्घकालीन समाधानको लागि काम गरिरहेको छ । नगरपालिकाले नगरक्षेत्रमा प्लाष्टिक झोला निषेध गरेको छ । मुख्य बजार र सडक दायँबाँया रहेका सतहढलले राम्रो काम गरिरहेको छन् र केही क्षेत्रमा नयाँ सतहढल निर्माणको कार्य जारी रहेको छ । नगरवासीहरूमा सरसफाई सम्बन्धी चेतनाको विकास भएको छ । शौचालय प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या बढ्दै गैरहेको छ भने नयाँ बन्ने पक्की घरहरूले शौचालयसँगै सकपिट निर्माण गरेका छन् । त्यसैगरी भवन संहिता र नक्शापासमा नगरपालिकाको कडाई गर्न थालेको छ भने निर्माण तथा योजना

मापदण्ड र भू-उपयोग योजना तर्जुमा हुन गैरहेको छ । अध्ययनको यस खण्डमा भद्रपुर नगरपालिकाको वातावरण व्यवस्थापन योजना तर्जुमाको क्रममा देखा परेका समस्या र चुनौतीहरूलाई तर्कबद्ध खाका मार्फत व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ:

६.५.२ नगरपालिकाको वातावरण संवेदनशील क्षेत्रहरू

नेपाल भारत सिमा भएर बग्ने मेची नदी र देउनीया खोला नगरपालिका भित्र मुख्य नदीहरू हुन् । वर्षातको समयमा उक्त स्थानमा आउने बाढी र उक्त बाढीबाट बर्षेनी कटान हुँदै गैरहेको छ । नगरपालिकाको नदी किनारको क्षेत्र र होचा स्थानहरू वर्षातमा डुबान र कटानबाट प्रभावित भएकोले उक्त स्थानहरू (वडा नं ३, ५ र ७ को मेची नदि किनारका क्षेत्रहरू) नै वातावरणीय हिसाबले नगरपालिका वातावरण संवेदनशील क्षेत्रहरू हुन् । त्यस बाहेक नगरपालिका मुख्य बजार क्षेत्रहरू रहेका स्थानहरू विशेष गरेर बसपार्क खोला किनारमा रहेको स्थान, भद्रपुर बजार भित्र हटिया लाग्ने वरपरका क्षेत्रहरू, घना वस्ती र साँघुरा गल्लीहरू भएका वस्ती क्षेत्रहरू नगरपालिकाका अन्य वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरू हुन् । त्यसैगरी वडा नं १ स्थित सोमबारे बजार नजिकै रहेको सोमबारे खोला आसपासको क्षेत्र, वडा नं २ मा रहेको कमलधाप, सिमसार र वन क्षेत्र, वडा नं ९ र १० को चारआली वन क्षेत्र, वडा नं १० स्थित कलवलगुडी पछाडि देउनीया खोला आसपासको क्षेत्र, चन्द्रगढी चारआली सडक दाँयाबाँय रहेका सिमेन्ट उद्योगहरू भएको क्षेत्र, वडा नं ३ मा रहेको हात्तिमारा, क्यामावाडी, भैसावाडी र भैसावासी नजिकै रहेको दलदले झील क्षेत्र, वडा नं २ मा देउनीया खोलाबाट सगरमाथा उकालोबाट पूर्वतर्फ किचकबध मन्दिर क्षेत्रसम्मको तल्लो तटीय क्षेत्र, झापा चौक आसपासको क्षेत्र, वडा नं १ को कनचवस्ती नगरपालिकाका अन्य वातावरण संवेदनशील क्षेत्रहरू हुन् । नगरपालिकाको वातावरण संवेदनशील क्षेत्रको नक्शा अनुसूची-५ मा देखाइएको छ ।

भद्रपुरको वातावरणीय संरक्षणको लागि विशेषगरी वनजंगल संरक्षण, कटान तथा डुबान नियन्त्रण, फोहोर व्यवस्थापन, शहरी वातावरण सुधार जस्ता आयोजनाहरूलाई विशेष प्राथमिकता राख्नुपर्ने देखिन्छ । यसलाई तलको एलएफए विश्लेषणमा समेत व्याख्या गरिएको छ ।

१. वन तथा वातावरण संरक्षण र विकास	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): १.१. वन, वातावरण तथा भूसंरक्षणको दीगो व्यवस्थापन गरी जनजीवन सुरक्षित गर्ने ।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) १.१.१: सामुदायिक वन र अन्य सरकारी वनको संरक्षण र सदुपयोग गर्ने १.१.२: स्थानीय नदि, खोला, पोखरी र सिमसार क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्ने १.१.३: भू-संरक्षण, नदि नियन्त्रण कार्य प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्ने । १.१.४: नदी किनार र सार्वजनिक नाङ्गो जमिनमा वृक्षारोपण गरी हरियाली बनाउने । १.२.५: सहरी क्षेत्रमा हरियाली व्यवस्थापन गरी शहरी वातावरण सुधार्ने गर्ने । १.२.६: सडक तथा अन्य भौतिक निर्माण गर्दा वातावरण मैत्री</p>	संख्या	६९६३ (जिवका, २०७४)	८०००	सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरी	नगरपालिका	वन उपभोक्ता समूह र क्षेत्र	<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला वन कार्यालयको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन जिल्ला वन उपभोक्ता महासंघको प्रतिवेदन जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयको प्रतिवेदन गैन्ट सरकारी संस्थाहरूको प्रतिवेदन जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> बजेट विनियोजन नेपाल सरकार र दातृ निकायहरूबाट नियमित सहयोग स्थानीय सरोकारवाला निकायहरुबिच प्रभावकारी समन्वय पूर्वाधार विकासमा निजी साझेदारी अवधारणाको अवलम्बन
	अवस्था	नभएको	स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइटको संभाव्यता अध्ययन भै निर्माण कार्यको प्रारम्भ भएको हुनेछ ।	स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइट	नगरपालिका	नगरवासी		
	अवस्था	सामान्य वलधाला भएको	आधुनिक बधशालाको निर्माण भएको हुनेछ	बधशाला	नगरपालिका	नगरवासी		
	अवस्था	कुने योजना तर्जुमा नभएको	नगरपालिका भित्र रहेका सिमसार, झील र पोखरीहरूको संरक्षण र सदुपयोगको उचित योजना तर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ	सिमसार तथा पोखरी संरक्षण	नगरपालिका	वन उपभोक्ता समूह र क्षेत्र		
	अवस्था	महेन्द्र पार्कको गतवर्ष मर्मत संभार गरिएको	कमलधाप, किचकवध, कलवलगुडी र चन्द्रगढ जस्ता स्थानहरूमा नयाँ उद्यानहरूको निर्माण हुनेछ	उद्यानहरूको निर्माण, संरक्षण र सम्बर्द्धन	नगरपालिका	नगरवासी		
	प्रतिशत	करिब ९% (वन, बुट्यान र झाडी)	१५	हरित क्षेत्र	नगरपालिका	नगरवासी		
	पद्धति	-	अनिवार्य अपनाइने	पूर्वाधार विकासमा वातावरण मैत्री पद्धति	नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	नगर क्षेत्रमा लागु भैसकेको	नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्षेत्रमा कडाईका साथ लागु भएको हुनेछ	भवन निर्माण संहिताको कार्यान्वयन	नगरपालिका	नगरवासी		

बनाउने तथा बायो ईन्जिनियरिङ पद्धति अपनाउने ।	अवस्था	-	तर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ	निर्माण तथा योजना मापदण्ड	नगरपालिका	नगरवासी
	संख्या	विद्यमान	अनिवार्य	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रावधान	नगरपालिका	नगरवासी
	संख्या	-	शून्य	डढेलो र आगालागीको घटना	नगरपालिका	नगरवासी
	अवस्था		प्रत्येक विद्यालय र वडामा बर्षको कम्तीमा २ वटा	वातावरणीय सचेतना कार्यक्रम	नगरपालिका का सबै विद्यालयहरू	नगरवासी
	अवस्था	-	नदि किनार र नांगो जमीनमा वृक्षारोपण गरी भू-क्षयमा कमी आएको हुनेछ	वृक्षारोपण कार्यक्रम	नगरपालिका	नगरवासी
	अवस्था	-	मुख्य सडकको दायौँ बाँया र मुख्य बजार क्षेत्रमा रुख रोपी हरियाली भएको हुनेछ	शहरी हरियाली कार्यक्रम	नगरपालिका	नगरवासी
	क्षेत्र	-	न्यून	खडेरी र सुख्खा प्रभाव	नगरपालिका	नगरवासी
	संख्या	प्रत्येक बर्ष भैरहेको	नदि कटान र डुबानको समस्यामा कमी आएको हुनेछ	बाढी र डुबानको घटना	नगरपालिका	नगरवासी

नतिजाहरू:

- नदि किनार बाँझो जमीनहरूमा वृक्षारोपण भै कटान र डुबानको समस्यामा कमी आएको हुनेछ ।
- सामुदायिक र अन्य वनबाट लाभान्वित हुने घरधुरीको संख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- पूर्वाधार विकासमा वातावरण मैत्री अवधारणा लागू भएको भएको हुनेछ ।
- फोहोर व्यवस्थापनको लागि स्यानीटरी ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
- सार्वजनिक जग्गाहरू, पार्क, चौर तथा पोखरीहरूको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
- संवेदनशील भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण गरी योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।
- नगरपालिका क्षेत्रमा भूकम्प प्रतिरोधक भवनहरू निर्माण हुनेछन् ।
- निर्माण तथा योजना मापदण्ड तर्जुमा भै व्यवस्थित शहरी विकासको थालनी भएको हुनेछ ।
- मुख्य बजार क्षेत्रमा हरियाली क्षेत्रको विकास भै शहरी हरियाली कायम भएको हुनेछ ।
- वधशालाको निर्माण भै नगरवासीले स्वच्छ मासुको उपभोग गरेका हुनेछन् ।
- नगरपालिकाको मुख्य बजार र चौकहरूको डस्टबिनको व्यवस्था भै जथाभावी फोहोर गर्ने प्रवृत्तिमा कमी आएको हुनेछ ।
- वनजंगल संरक्षणलाई योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

कार्यक्रम/क्याकलाप

- फोहोर स्रोतमा नै न्यूनीकरण गर्न जनतेचना कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गर्ने ।
- वातावरणीय सेवा शुल्क लगायत वातावरण संरक्षण सम्बन्धी विशेष कोषको व्यवस्थापन गर्ने ।
- प्राकृतिक स्रोतसाधनको उपयोगमा व्यवस्थापनका परिष्कृत वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्ने ।
- IEE, EIA लाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
- विद्यालयमा वातावरणीय सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- विकास निर्माणमा वायो ईन्जिनियरिङ विधि अपनाउने ।
- आधुनिक वधशालाको निर्माण गर्ने ।
- मुख्य बजार र चौकहरूमा डस्टबिनको व्यवस्था गर्ने ।
- कुहिने तथ नकुहिने फोहोर छुट्टयाई व्यवस्थापन गर्ने ।
- नगरपालिका र मुख्य मुख्य बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्ने ।
- ढललाई जैविक तथा ईन्जिनियरिङ प्रविधिबाट प्रशोधन गरिएपछि मात्र अन्तिम निस्काशन गर्ने ।
- वन संरक्षणमा जनस्तरमा कार्य गर्ने संस्थालाई हरेक वर्ष संरक्षण पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।
- वन संरक्षण गर्न वृक्षारोपण कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू गठन गरी वनसंरक्षण गर्ने ।

६.६ जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूलन योजना

६.६.१ भूमिका

प्राकृतिक प्रकोप र वातावरणबीच गहिरो सम्बन्ध रहेको छ । भौतिक विकास निर्माणका कार्यहरू जस्तै: सडक निर्माण, पुल निर्माण, जलविद्युतका लागि निर्माण गरिने ठूला बाँधहरू, कुलो, नहर आदिका कारणबाट स्थानीय वन सम्पदा, जल सम्पदा, वन्यजन्तु र समग्र मानव जीवनमा हुने प्रभावले आगालागी, खडेरी, प्रदूषण, पहिरो, भू-क्षय, बाढी, अति वर्षा, कृषि उत्पादनमा कमी जस्ता वातावरणीय जोखिम/विपदहरू निम्तिन सक्दछन् । यस्ता मानव सिर्जित क्रियाकलापहरूबाट उत्पन्न विपदहरूबाट हुने वातावरणीय विनासको क्षतिपुर्ति हुन धेरै वर्ष लाग्न सक्दछन् भने कहिले काँही यस्ता विनासबाट अपुरणीय क्षति समेत हुने गर्दछ । त्यसैगरी जलवायु परिवर्तन लामो समयको जलवायु सम्बन्धी तथ्याङ्कको नियमिततामा देखिने स्थायी प्रकृतिको परिवर्तन हो, जस अनुसार बेला बेलामा मौसममा आउने उतार चढावलाई वातावरणीय परिवर्तन मान्न सकिन्छ । जलवायु परिवर्तन पृथ्वीको प्राकृतिक प्रक्रियाभित्र पर्ने गतिविधि हो । जलवायु परिवर्तन साधारणतया ३० वर्षको अन्तरालमा मापन गरेको तापक्रम, वर्षा, हावाको गतिको तथ्यांक विश्लेषणको आधारमा पहिचान गर्न सकिन्छ । जलवायु परिवर्तनको मुख्य कारण भनेको हरितगृह ग्यासको परिमाणमा भएको थपघट तथा वायुमण्डलको तल्लो तहमा जम्मा भएर रहेको हरितगृह ग्यास हो । यो प्राकृतिक तथा मानवजन्य क्रियाकलापको कारण हुन गएको हो । पछिल्ला केही वर्षहरूयता विश्वमा खनिज इन्धनको बढ्दो प्रयोग गर्ने मानवीय क्रियाकलापका कारण हरितगृह ग्यास जस्तै: कार्बनडाइअक्साइड, मिथेन, नाइट्रस अक्साइड आदि अत्यधिक रूपमा उत्सर्जन भइरहेको छ, जुन अत्यन्त संवेदनशील र चासोको विषय बनेको छ ।

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी समस्या भएपनि नेपालजस्ता विकासोन्मुख राष्ट्रहरूका लागि यो एउटा महत्वपूर्ण सामाजिक तथा वातावरणीय चुनौतीको रूपमा आएको छ । यसको प्रभाव तथा असरहरू मुलुकभर महसुस गर्न थालिएको छ । विशेषगरी ग्रामीण समुदायका मानिसहरूले वर्षाको प्रवृत्तिमा भएको परिवर्तन महसुस गर्दै आइरहेका छन् । मनसुनी वर्षाको ढिलाइ, अनियमित वर्षा, अचानक बाढी आउने, गर्मीमा एकदमै तातो, जाडोमा कम चिसो हुँदै गैरहेको, हिमाली क्षेत्रमा हिउ पग्लिँदै जानु, हिमताल फुट्नु, मध्य-पहाडी क्षेत्रमा पानीका स्रोतहरू सुक्दै जानु, तराईमा ठूला-ठूला बाढी आउने र एक्कासी शीतलहर बढ्ने, कृषि बालीमा नयाँ किसिमका रोगहरू देखा पर्नु, लामो समयसम्म सुख्खा, खडेरी, मानव स्वास्थ्यमा असर पर्नु तथा विभिन्न रोगहरू बढ्नु, फागुन चैतमा फुल्ने सिमल, गुराँस, आरु इत्यादी मंसिर पुसमै फुल्नुले विश्वव्यापी उष्णकरण तथा जलवायु परिवर्तनको स्पष्ट संकेत दिन्छ । वन तथा ऊर्जा क्षेत्रमा समेत जलवायु परिवर्तनका असरहरू महसुस भइरहेका छन् ।

भद्रपुर नगरपालिकामा पर्ने मेची नदी र देउनिया खोला आसपासका क्षेत्रहरू लगायत अन्य केही स्थान र वस्तीहरूमा डुबान र कटानको समस्या रहेको छ । त्यसैगरी केही सिमसार क्षेत्रहरू सुक्न थालेका छन् भने झिलहरू लोप हुने स्थितिमा पुगेका छन् जसलाई वातावरणीय विश्लेषणमा समावेश गरिएको छ । नगरपालिका भित्र रहेका चिया बगानहरू लगायत कृषिमा नयाँ खाले रोगहरू देखा पर्न थालेका छन् । त्यसैगरी वर्षातमा कम पानी पर्ने, हिउँदमा खडेरी लाग्ने, तापक्रम बढ्ने जस्ता वातावरणीय परिवर्तनमा समस्याहरू समेत देखा पर्न थालेका छन् । यसै कुरालाई ध्यानमा राख्दै यस रणनीतिक विकास योजनाले भद्रपुर नगरपालिकामा जलवायु परिवर्तनले के कस्तो असर पुऱ्याईरहेको छ? यसबाट बच्नको लागि कस्ता खालका रणनीति र योजनाहरू तर्जुमा आवश्यक छ भन्ने कुरालाई ध्यान दिदै जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तनका समस्याहरू पहिचान गरी तर्कवद्ध खाकामा विश्लेषण गरी तल प्रस्तुत गरिएको छ:

६.६.२ तर्कवद्ध खाका विश्लेषण

१. जोखिम न्यूनीकरण योजना	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७८/७९)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal) १.१: नगरपालिकामा प्रकोप/जोखिम न्यूनीकरण गरी नगरवासी जनधनको सुरक्षा गर्ने।</p> <p>उद्देश्य (Objectives) १.१.१: नगरपालिकामा प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम कम गर्ने। १.२.२: नगरपालिकामा जलवायु अनुकूलन कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै जाने।</p>	संख्या	२ वटा	दमकल र जनशक्ति थप भै सेवा प्रभावकारी हुनेछ	दमकल सेवा	भद्रपुर नगरपालिका	स्थानीय समुदाय	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गैह्र सरकारी संस्थाहरूको प्रतिवेदन ▪ नगर प्रोफाइल ▪ जिल्ला विपद व्यवस्थापन समितिको प्रतिवेदन ▪ जिल्ला रेडक्रसको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नियमित बजेट व्यवस्थापन हुनुपर्ने ▪ दातृ निकायको अनुदान सहयोग हुनुपर्ने ▪ निजी साझेदारीमा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन कार्यक्रम लागु गर्ने
	प्रावधान	-	कार्यान्वयन हुने	योजनामा वातावरण मैत्री प्रावधान	भद्रपुर नगरपालिका	स्थानीय समुदाय		
	अवस्था	नभएको	मेची नदिमा जडान हुनेछ	जल र बाढी मापन यन्त्र	भद्रपुर नगरपालिका	बाढी प्रभावित जनता		
	संख्या	नभएको	वडा नं ५ र ३ मा २ वटा जडान भएको हुनेछ	बाढी पूर्व सूचना यन्त्र (Early Warning System)	भद्रपुर नगरपालिका	बाढी प्रभावित जनता		
	संख्या	नभएको	१० वटा (प्रत्येक वडा कार्यालयमा)	आपतकालिन उद्धार केन्द्र र उद्धार सामग्री	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	अवस्था	नभएको	नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापन तथा न्यूनिकरण शाकाको गठन भएको हुनेछ	विपद व्यवस्थापन तथा न्यूनिकरण शाखा	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	अवस्था	नभएको	नगर प्रमुखको अध्यक्षतामा गठन भएको हुनेछ	दैवी प्रकोप उद्धार कोष र समितिको गठन	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	-	वर्षको २ पटक	जनचेतना कार्यक्रम (बाढी, डुवान र भूकम्प)	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	वार्षिक २-५ जना	न्यूनिकरण भएको हुनेछ	जंगली हात्तिको आतंकबाट मृत्यु	भद्रपुर नगरपालिका	नगरवासी		
	प्रावधान	-	अनिवार्य समावेश गर्ने	योजनामा जलवायु अनुकूलन कार्यक्रम	प्रभावित क्षेत्र	स्थानीय समुदाय		
अवस्था	नभएको	गठन भै सक्रिय रूपमा संचालन	विद्यालयमा जुनियर रेडक्रस युनिट	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	स्थानीयवासी र विद्यार्थीहरू			

	प्रतिशत	-	१००	नयाँ निर्माण हुने भवनमा मापदण्ड कार्यान्वयन	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	स्थानीयवासी		
	संख्या	-	१०	खुल्ला क्षेत्रको व्यवस्थापन र संरक्षण	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	स्थानीयवासी		

नतिजा (अपेक्षित उपलब्धी)

- नगरपालिकामा बाढी र डुबान जस्ता प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण भै व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
- वारुण यन्त्र र आगालानी नियन्त्रकको थप व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- भू-उयोग योजना कार्यान्वयन तथा भवन संहिता र निर्माण तथा योजना मापदण्डद्वारा भू-कम्पीय जोखिम न्यूनीकरणमा मद्दत पुग्नेछ ।
- विपद व्यवस्थापनको लागि प्रत्येक वडामा उद्धार सामग्री सहितको विपद व्यवस्थापन केन्द्रको निर्माण भएको हुनेछ ।
- मेची र देउनिया खोलामा बाढी मापन यन्त्र र पूर्व सूचना यन्त्र जडान भै अकस्मात आउने बाढीबाट जनधनको क्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।
- भवन संहिता र निर्माण मापदण्ड तथा योजना मापदण्ड पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन आई भूकम्प, बाढी, आँधी, डुबान, आगालागी जस्ता विपदको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

कार्यक्रम/कृयाकलाप

- मेची र देउनिया खोलामा बाढी र डुबान क्षेत्रहरू पहिचान गरी तत्काल अस्थाई बाध निर्माण गरेर वृक्षारोपण गर्ने ।
- बाढीको दिर्घकालीन समस्या समाधानको लागि पक्की तटबन्ध निर्माण गर्ने ।
- समुदाय तथा लक्षित समूहहरूलाई जनचेतना अभिवृद्धि संचालन गर्ने ।
- सबै विद्यालयमा विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको लागि जुनियर रेडक्रस युनिट निर्माण गर्ने ।
- भवन निर्माण संहिता र निर्माण तथा योजना मापदण्ड कडाईका साथ लागू गर्ने ।
- विपद व्यवस्थापनको लागि प्रत्येक वडामा उद्धार सामग्री सहितको विपद व्यवस्थापन केन्द्रको गर्ने गर्ने ।
- मेची र देउनिया खोलामा बाढी मापन यन्त्र र पूर्व सूचना यन्त्र जडान गर्ने ।
- थप दमकल र दक्ष आगालागी नियन्त्रकको व्यवस्था गर्ने ।
- जंगली हात्तीको आक्रमणलाई नियन्त्रण गर्न विद्युतीय तार बार र पूर्व सूचना यन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।
- सुरक्षित भवन निर्माण गर्न जनचेतनाका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- खुल्ला क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
- भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन गर्ने ।
- दैवी प्रकोप उद्धार कोष र समितिको गठन गर्ने ।
- नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण शाखाको गठन गर्ने ।

६.७ संस्थागत विकास योजना

६.७.१ भूमिका

योजनाका प्राथमिकताका विषय क्षेत्रहरू मध्ये संस्थागत विकास तथा सुशासन एक हो । यसले सेवा प्रदायी र सेवा उपभोगकर्ता बीचको सम्बन्धलाई प्रत्यक्ष प्रभावित गर्दछ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ ले स्थानीय निकायहरूलाई दिएको मूल कार्यको जिम्मेवारी लगायत संस्थागत ढंगले कार्य तथा अन्य विषयगत ऐनहरूले समेत तोकेको कार्य गर्ने जिम्मेवारी दिएको छ । यी सम्पूर्ण कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले संचालन गर्न गराउन स्थानीय तहका जिल्ला समन्वय समिति, नगरपालिका र गाउँपालिकाहरूको समन्वयकारी भूमिका महत्वपूर्ण हुने गर्दछ । स्थानीय निकायहरूको आवश्यकता र सम्भावनाका आधारमा आवधिक एवं वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने, स्वीकृत योजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने तथा गराउने, आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र विकासका साझेदार संस्थाहरूबीच समन्वय कायम गर्ने जस्ता कार्यहरू गरी समग्र नगरपालिकाको विकास गर्नु स्थानीय निकायहरूको दायित्व रहेको छ ।

नगरपालिकाले भर्खरै जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरू प्राप्त गरेको भएतापनि निर्वाचित पदाधिकारीहरूलाई पनि काम गर्ने वातावरण, आवश्यक सहयोग, सल्लाह र सुझावहरूको खाँचो रहेको हुन्छ । त्यसैले यस भद्रपुर नगरपालिकाको बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरू सफल रूपमा कार्यान्वयन हुनको लागि नगरपालिकाको सबैभन्दा ठूलो भूमिका रहेको हुन्छ भने नगरपालिका भित्र अवस्थित अन्य सरकारी र गैर-सरकारी संस्थाहरू, सामुदायिक संस्थाहरू, निजी क्षेत्र, राजनैतिक दलहरू लगायत स्थानीयवासीको पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ ।

कुनैपनि विकास योजनाहरू तर्जुमा गरी सफल रूपमा कार्यान्वयन हुन संस्थागत विकास र सवलीकरण महत्वपूर्ण पाटो हो । कुनै पनि संस्थाको संस्थागत विकास, सवलीकरण र क्षमता विकास विना उक्त संस्थाले गर्ने कार्य र योजनाहरू सफल रूपमा कार्यान्वयन हुन निक्कै कठिन हुने गर्दछन् । यसैले नगरपालिकाको यस बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनालाई कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने संस्थागत क्षमता, समस्या र चुनौतीहरूको तर्कबद्ध खाका मार्फत निम्न बमोजिम व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ:

६.७.२ संस्थागत विकास रणनीति

माथि उल्लेख गरिएका तथ्यहरूको आधारमा प्रस्तावित नयाँ शहरको लागि संस्थागत विकास रणनीति प्रस्ताव गरिएको छ, जसलाई निम्न बमोजिमको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका ७.१: संस्थागत विकास रणनीति

रणनीतिहरू	प्रस्तावित कार्यक्रमहरू
नगरवासीका लागि सुशासन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ नगरपालिकाको मोवाईल एप्स र वेवसाईट मार्फत सूचना तथा जानकारी र कर प्रणालीमा सहजता ल्याउने ▪ सूचनामा जनताको सहज पहुँच बढाउने ▪ योजना तथा कार्यक्रममा पारदर्शिता गर्ने ▪ एकै पटकमा जनतालाई सबै सेवाहरू प्रवाह गर्ने प्रत्याभूति दिलाउने ▪ आयोजना स्थलको नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ▪ विकासमा जनसहभागिता बढाउने ▪ स्थानीयवासीहरूमा सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने ▪ सामाजिक लेखपरीक्षण नियमित गर्ने ▪ सार्वजनिक सुनवाई गर्ने
संस्थागत समन्वय र विश्वासिलो वातावरणको सृजना गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अन्तर कार्यालय छलफल र परामर्श नियमित गर्ने ▪ सूचनाहरू आदानप्रदान गर्ने (योजना, आयोजना, तथ्याङ्क र नीति, रणनीति आदि) ▪ अन्तर कार्यालय तालिमबाट शिप र ज्ञानहरू आदान प्रदान गर्ने
संस्थागत क्षमताको सुधार र जनशक्तिको विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ आवश्यक जनशक्तिको पूर्ति गर्ने ▪ कार्यालय सामग्री र सुविधामा अभिवृद्धि गर्ने ▪ उत्कृष्ट कर्मचारीको लागि प्रोत्साहन प्याकेजको व्यवस्था गर्ने ▪ कर्मचारीको लागि पुनर्ताजगी तालिम र शैक्षिक भ्रमणको व्यवस्था गर्ने ▪ अन्तर कार्यालय प्रविधि हस्तान्तरण गर्ने
स्थानीय स्रोतको उपयुक्त र प्रभावकारी परिचालन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रचलित ऐन कानून अनुसार कर, दस्तुर, सेवा शुल्क लागु गर्ने ▪ कर तिर्न स्थानीय जनतालाई अभिप्रेरित गर्न सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने ▪ नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ▪ प्राकृतिक स्रोतको जताभावी दोहनलाई नियन्त्रण गर्ने ▪ प्राकृतिक स्रोत (वन, नदि आदी) र साधनको उपयोगमा वैज्ञानिक नीति र मापदण्ड लागू गर्ने
वडा तहमा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नको लागि योजना प्रकृत्यालाई सुधार गरी जनसहभागिता वृद्धि गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ योजना कार्यान्वयनमा अन्य सरकारी र गैर सरकारी निकायहरुबिच समन्वय गर्ने ▪ आयोजना छनौटमा समावेशी विधि अवलम्बन गर्ने ▪ वडा नागरिक मंच र स्थानीय सामुदायिक संस्था/समूहहरूलाई परिचालन गर्ने ▪ पहुँच भन्दा आवश्यकताका आधारमा योजना छनौट गर्ने परिपाटीको विकास गर्ने ▪ आवश्यक दरवन्दीको पूर्ती गर्ने

६.७.३ तर्कबद्ध खाका विप्लेषण

१. संस्थागत विकास	सूचकहरू						प्रमाणित गर्ने आधार	मुख्य मान्यता
	ईकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य (२०७७/७८)	मापक सूचक	स्थान	लक्षित समूह		
<p>लक्ष्य (Goal): १.१: नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूबाट प्रभावकारी र सक्षम कार्यसम्पादन भै सुशासन कायम गर्ने</p> <p>उद्देश्य (Objectives) १.२.१: नगरपालिकाको विद्यमान स्थानीय सुशासनको स्थितिमा सुधार गर्ने । १.२.२: नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा विद्युतीय सुशासन पद्धति सहित सेवा प्रवाह गर्ने । १.२.३: स्थानीय तह पुनर्संरचनाको खाका अनुसार नगरपालिकामा समाहित हुने कार्यालयहरूलाई नगरपालिका मातहत राखी कार्य सम्पादन गर्ने १.२.४: नगरपालिकामा रहेका अन्य कार्यालयहरूबीच प्रभावकारी समन्वय गर्ने । १.२.५: रिक्त दरवन्दीमा पदपूर्ति गरी अन्य आवश्यक जनशक्ति थप गर्ने</p>	संख्या	गर्ने गरिएको	योजनाको लागत र प्रकृति हेरी १-३ पटक सम्म	सार्वजनिक सुनवाई	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	सम्पूर्ण नगरवासी	<ul style="list-style-type: none"> वार्षिक समीक्षा गोष्ठीको निर्णय पुस्तिका कार्यालयको वेबसाइट अध्ययन प्रतिवेदन सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक सुनवाई प्रतिवेदन तालिम र क्षमता अभिवृद्धिका प्रगति विवरण 	<ul style="list-style-type: none"> जनताको सकृय सहभागिता र जागरुकता हुनेछ । नियमित सार्वजनिक सुनवाई तथा सामाजिक परीक्षण हुनुपर्ने । आयोजनाको नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रविधि मैत्री कर्मचारी कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम नियमित हुनुपर्ने
	स्थिति	गर्ने गरिएको	हरेक वर्षको अन्तिममा	सामाजिक परीक्षण	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	सम्पूर्ण नगरवासी		
	स्थिति	-	प्रत्येक आयोजना स्थलमा	आयोजना सूचनापाटी	सम्पूर्ण नगरपालिका क्षेत्र	सम्पूर्ण नगरवासी		
	स्थिति	-	प्रत्येक ३ महिनामा	प्रगति समीक्षा बैठक	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	नगरपालिकाका सम्पूर्ण सेवान्नाहीहरू		
	स्थिति	नागरिक वडापत्र भएको	अनिवार्य हुनुपर्ने	क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रको व्यवस्था	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	नगरपालिकाका सम्पूर्ण सेवान्नाहीहरू		
	स्थिति	-	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	विद्युतीय सुशासन	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	नगरपालिकाका सम्पूर्ण सेवान्नाहीहरू		
	स्थिति	हाल नभएको	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	वेबसाइट अध्यावधिक	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	नगरपालिकाका सम्पूर्ण सेवान्नाहीहरू		
	स्थिति	हाल नभएको	संचालन भएको हुनेछ	नगरपालिकाको मोवाईल पप्स	नगरपालिका	नगरवासी		
	पटक	-	हरेको तीन महिनामा	कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन	नगरपालिकाका र वडा कार्यालयहरू	नगरपालिकाका सम्पूर्ण सेवान्नाहीहरू		
	पटक	हुने गरेको तर अनियमित	प्रत्येक ३ महिनामा	योजना अनुगमन र मूल्याङ्कन	नगरपालिकाका सम्पूर्ण आयोजनाहरू	नगरवासी		

	स्थिति	हाल नभएको	नगरपालिका र वडा कार्यालय	कम्प्यूटराईज सेवा	नगरपालिका र वडा कार्यालयहरू	नगरपालिकाका सम्पूर्ण सेवाग्राहीहरू		
	स्थिति	बेलाबेला	प्रत्येक वर्ष	कर्मचारी क्षमा अबिवृद्धि कार्यक्रम र तालिम	नगरपालिका	नगरपालिका सम्पूर्ण सेवाग्राहीहरू र कर्मचारीहरू		
	स्थिति	गर्ने गरिएको	प्रत्येक आर्थिक वर्षमा	लेखा परिक्षण	नगरपालिका	नगरवासी		
	संख्या	समय समयमा	प्रत्येक वर्ष	कर्मचारी शैक्षिक भ्रमण	नगरपालिका	नगरपालिकाका कर्चारीहरू		
	स्थिति	कमजोर समन्वय	प्रभावकारी समन्वय	अन्तर कार्यालय समन्वय	जिल्लाभर	सम्पूर्ण नगरवासी		
	स्थिति	बेला बेला	प्रत्येक ६ महिनामा	प्रदर्शनी र शिविर	नगरपालिका भरी	सम्पूर्ण नगरवासी		
	स्थिति	नभएको	नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूमा कर्मचारी सहितको सहायता कक्षको गठन हुनेछ	सहायता कक्ष	नगरपालिका र वडा कार्यालयहरू	सम्पूर्ण नगरवासी		
	स्थिति	हुने गरेको	समावेशी	कर्मचारीको बढुवा र प्रोत्साहन	नगरपालिकाक	नगरपालिकाका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू		

नतिजाहरू (अपेक्षित उपलब्धी)

- निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरूले यो एकीकृत शहरी विकास योजना सफलतापूर्वक कार्यान्वय गरेको हुनेछ ।
- योजना तर्जुमा तालिम तथा क्षमता विकास तालिम (प्राविधिक तथा शिप मुलक तालिम, महिला अपाङ्ग र जेष्ठ नागरिक र पिछडिएको जाति र क्षेत्र सहित) नियमित हुनेछ ।
- अनुगमन तथा सुपरीबेक्षण, समिक्षा गोष्ठी, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक लेखा परीक्षण, प्रभाव मूल्याङ्कनमा जवाफदेहिता, पारदर्शिता र उत्तरदायी भूमिकाको प्रत्याभूति हुनेछ ।
- निजी, सामुदायिक तथा गैससको उत्साहजनक सहभागिता हुनेछ ।
- सरोकारवालाहरूलाई आवश्यक तालिम दिई अझ बढी सक्षम, योग्य र सवल भएका हुनेछन् ।
- समन्वयात्मक बैठक र योजनामा सहकार्यको व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- सम्पूर्ण वडा कार्यालयहरूमा सुझाव पेटिका, क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रको व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- योग्य कर्मचारी छनौट गरी रिक्त दरवन्दीमा दक्ष जनशक्ति पुरा भएको हुनेछ ।
- नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरी यसको नतिजाको आधारता संस्थागत सुदृढीकरण भएको हुनेछ ।
- नगर स्थित कार्यालयहरूको श्रोत परिचालन तथा सेवा प्रदान, प्रविधि, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार हुनेछ ।
- नगरपालिकामा भएका उद्योग, व्यवसायिक फर्म तथा आर्थिक कारोवार गर्ने निकायहरू पहिचान गरी करको दायरामा ल्याईने छ ।
- नगरपालिकामा रहेका कार्यालयहरूबीच आपसी समन्वय स्थापित भएको हुनेछ ।
- कार्यालयहरूले विद्युतीय सुशासन पद्धति मार्फत सेवा सुविधा चुस्त दुरुस्त बनाएका हुनेछन् ।
- नगरपालिकाको मोवाईल एप्स मार्फत नगरवासीहरूले सहज सेवा सुविधा र सूचना प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- नगरपालिकाको वेबसाइट नियमित रुपमा अपडेट भएको हुनेछ ।
- नगरपालिकामा मिडिया केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ ।
- वडा कार्यालयहरूबाट एकीकृत सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।

कार्यक्रम/क्रियाकलापहरू

- अन्तर निकाय तथा अन्तः निकाय संस्थाहरूबीच समन्वय गर्ने ।
- कार्यालयले आफ्ना सूचना तथा वार्षिक प्रगति नियमित अध्यावधिक गरी वेबसाइटमा राख्ने
- कार्यालयहरूमा ई-सुशासनको पद्धति कार्यान्वयन गर्ने ।
- नगरपालिकाको मोवाईल एप्स निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने
- क्षमता अभिवृद्धिका लागि अवलोकन भ्रमण कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरूलाई एकीकृत सेवा केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने ।
- दक्षता अभिवृद्धिको लागि तालिम, क्षमता विकास, गोष्ठी, सेमिनारका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- कार्यालयको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास र व्यवस्थापन गर्ने ।
- एनजिओहरूको अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- नगरपालिकामा मिडिया सेन्टरको स्थापना गर्ने ।
- नगरपालिकाको दरवन्दी पुर्ति गर्ने र आवश्यकता अनुसार थप गर्ने ।
- नगरपालिकाको निर्माणधीन भवनको काम समयमै सम्पन्न गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरूको भवन निर्माण गर्ने ।

७. प्रस्तावित योजना तथा कार्यक्रम र लगानी रणनीति

७.१ परिचय

यस खण्डमा भद्रपुर नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रम र ती कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन योजना समेत प्रस्ताव गरिएको छ । कार्यक्रमहरू प्रस्ताव गर्दा विषयगत उप-समितिहरूको छलफल र प्रस्तुतीकरणलाई आधार मानी योजनाहरू पहिचान गरिएको छ । यसैगरी विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयारीको लागि समेत स्थलगत भ्रमण, अलोकन तथा स्थानीयवासीसँग छलफल गरिएको थियो ।

७.२ डिपिआर तयारीको लागि योजना छनौटको आधार

यस अध्ययनको कार्यशर्त बमोजिम ३ वटा संभाव्य तथा आवश्यक पूर्वाधारहरूको डिपिआर तयार गर्नु रहेको छ । छलफल अध्ययनको क्रममा विभिन्न योजनाहरू पहिचान भएको भएतापनि मुख्य आवश्यक संभाव्य पूर्वाधारहरू छनौट गरिएको थियो । डिपिआरको लागि आयोजना छनौट गर्ने आधारहरू निम्न बमोजिम रहेको छ:

- प्रारम्भिक स्थलगत अध्ययनमा प्राप्त सुझावहरू
- नगरपालिकाका प्रतिनिधिहरू र स्थानीयवासीसँगको छलफल/अन्तर्क्रियाका क्रममा प्राप्त सुझावहरू
- स्थलगत अध्ययन तथा प्रारम्भिक संभाव्यता
- आयोजना निर्माणबाट स्थानीयमा पर्नजाने सकारात्मक प्रभाव तथा आयोजनाले जनस्तरमा पुऱ्याउने लाभ ।

७.३ विस्तृत आयोजनाहरूको विवरण र पुष्ट्याई

विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि माथि उल्लेख गरिएको आधारमा आयोजना छनौट गर्दा प्रारम्भिक संभाव्यता अध्ययनको आधारमा निम्न बमोजिमका आयोजनाहरू पहिचान गरी ती आयोजनाहरूको डिपिआर तयार गरिएको छ (आयोजनाहरूको विस्तृत विवरण अनुसूची ४ मा समावेश गरिएको छ) :

आयोजना १) भद्रपुर नगरपालिकामा आधुनिक बसपार्कको डिपिआर तयार गर्ने

भद्रपुर नगरपालिकामा उत्तर-दक्षिण चारआली-केचना र पूर्व-पश्चिम झापा चौक-गौरीगंज-रंगेली दुई हुलाकी राजमार्गहरू निर्माणधीन अवस्थामा रहेका छन् । त्यसैगरी भद्रपुरलाई भारतीय सिमावर्ती बजारसँग जोड्नको लागि मेची नदीमा पक्की पुलको निर्माण पनि करिब अन्तिम चरणमा पुगेको छ । माथि उल्लेखित दुई हुलाकी राजमार्गको निर्माण पश्चात भद्रपुरको सम्पर्क र पहुँच जिल्लाका दक्षिण क्षेत्रमा अवस्थित गाउँपालिकाहरूसँग र पूर्व-पश्चिम हुलाकी राजमार्ग मार्फत बिराटनगरसँग बढ्ने देखिन्छ भने मेची पुलको निर्माण सम्पन्न पश्चात भद्रपुर अन्तरदेशीय नाकाको रूपमा समेत विकास हुने देखिन्छ । यसरी सडक र पुल जस्ता ठूला पूर्वाधारहरूको विकासले भद्रपुरमा हाल भैरहेको बसपार्कले यातायातको चाप धान्न नसक्ने

देखिएकोले भद्रपुर जस्तो रणनीतिक स्थानमा रहेको र बढ्दो शहरीकरण बेहोरिरहेको शहरको लागि निकट भविष्यमा आधुनिक बसपार्कको आवश्यकता महशुस गरी यो डिपिआर तयार गरिएको छ ।

आयोजना २) कमलधाप पर्यटकीय र सीमसार क्षेत्रको अवधारणागत गुरु योजना (Conceptual Master Plan) तर्जुमा

कमलधाप भद्रपुर नगरपालिकाको एक प्रमुख धार्मिक, पर्यटकीय र सीमसार क्षेत्र हो । नगरपालिकाको वडा नं २ मा अवस्थित यस क्षेत्रमा १८ जातजाति र विभिन्न धर्मसँग सम्बन्धित मठमन्दिरहरू एकै ठाउँमा रहेकोले धार्मिक हिसाबले समेत कमलधाप एक नमुना पर्यटकीय क्षेत्र हो । कमलधाप जलथल जंगलसँग जोडिएको र कमलधाप परिसरमा एक सिमसार क्षेत्र समेत रहेकोले यो क्षेत्रको वातावणीय महत्व समेत रहेको छ । झापाचौकबाट केचना जाने मुख्य सडकको सगरमाथा चौकबाट करिब १ किमि पश्चिममा अवस्थित यस पर्यटकीय स्थललाई मुल सडकसँग पक्की सडकले जोडेको छ । हाल कमलधाप परिसरमा बनेका मठमन्दिरहरू कुनै योजना बिना नै निर्माण भैरहेको र सीमसार क्षेत्रको समेत संरक्षण गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महशुस गरी यो अवधारणागत गुरुयोजना तयार गरिएको छ । यसमा पोखरीको संरक्षण योजना, पोखरी र पोखरीको बीचभागमा मन्दिर, पिकनिक स्थल जस्ता पर्यटकीय पूर्वाधारहरू समेटिएको छ ।

आयोजना ३) भद्रपुर नगरपालिकाको सगरमाथा चौकबाट खानेपानीको टैंकी र मेची क्याम्पसको पश्चिम हुँदै चन्द्रगढी विमानस्थल जाने सडकको डिपिआर

भद्रपुर नगरपालिका भित्रका मुख्य रणनीतिक सडकहरू शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागको संघन शहरी कार्यक्रममा परी निर्माणको चरणमा गैसकेका छन् । माथि उल्लेख गरिएको सडक संघन शहरी कार्यक्रममा नपरेको, विमानस्थल जोड्ने वैकल्पिक सडकको रूपमा रहेको र उक्त सडकको स्तरोन्नती भएमा नगरपालिकाबाट विमानस्थल जान समेत छोटो पर्ने भएकोले यो सडक डिपिआरको लागि छनौट गरिएको छ । यस सडकको निर्माण पश्चात भद्रपुर बजारबाट छोटो दुरीमा नै एयरपोर्ट पुग्न सकिने हुँदा यो सडक महत्वपूर्ण सडकको रूपमा पहिचान गरिएको छ ।

७.४ भौतिक पूर्वाधार विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू

यस योजनाले पहिचान गरेका भौतिक पूर्वाधार विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्;

तालिका ७.१: भौतिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू						
सडक						
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
क्र.स	योजना तथा कार्यक्रम	स्थान	एकाई/दुरी	अनुमानित लागत	जिम्मेवार निकायहरू	
					मुख्य	सहायक
१	नगर यातायात गुरु योजना तर्जुमा गर्ने			३५००	नपा	नपा
२	मन्त्रि चोक-लेखानाथ चोक- बि.पि. चोक- चौतुवारी ड्रेन सम्मको बाटो पक्की गर्ने		६.४२ किमि	१५५१४६	सघन शहरी	

३	NEA कार्यालय – सगरमाथा चोक – झिलमिललया पैनी र गार्मेन्ट चोक – अन्जनी मोड र देउनिया खोला सम्मको बाटो पक्की गर्ने		४.३ किमि	१००३५५	सघन शहरी	
४	रंगेडाँडा- मवा चोक हुँदै जाने चोक सम्मको सडक पक्की गर्ने		४.२ किमि	११५५९०	सघन शहरी	
५	चन्द्रगढी सामुदायिक बन कार्यालय देखि देउनिया खोला सम्मको वाटो पक्की गर्ने		४ किमि	१०७०६०	सघन शहरी	
५	देवी वस्ती- वलभद्र चोक- श्याम चौधुरिको घर- घिमिरे वस्ती- धुलावारी जोड्ने सडक, जनता कलभर्ट-मेचीखोला नाला, हस्पिटल चोक- गणेश मन्दिर-घोडामारा पैनी सम्मको सडक पक्की बनाउने		४.४ किमि	१०२८५२	सघन शहरी	
७	शिव मन्दिर- चैतुवारी हुँदै डाँफे चोक सम्मको सडक पिच गर्ने		२.८ किमि	७८२५५	सघन शहरी	
८	चन्द्रगढी चिया उद्यान –धनुषा मोड- साई मार्ग- कौवा खाडी हुँदै कुमार श्रृष्टको घरसम्मको सडक पक्की बनाउने		४.६	१२४१६९	सघन शहरी	
९	नयाँ बजारको दक्षिण बाट अमल डाँगी- तारा नगर – डाँगीवारी- पाण्डेचोक- आँपगाछी चोक- किच्चक बध हुँदै भैसेवाडी सम्मको सडक पक्की गर्ने		१४.६२ किमि	३८१४५१	सघन शहरी	
१०	धनिष मोडबाट धुलावारी सडक हुँदै देवकोटा मार्ग सडक पक्की गर्ने		१.६५ किमि	३५२३१	सघन शहरी	
११	नपाका मुख्य सडकहरुको चौडाई न्यूनतम ४० फिट कायम गरी स्तरोन्नती गर्ने		७.५ किमि	२६८२७४		
१२	गुराँशपुर चोकदेखी हात्तिमारा जाने सडक कालोपत्रे गर्ने	वडा नं १	१.७ किमि	३७३३६	नपा	
१३	गुराँशपुर चोकदेखी फुटलवल ग्राउण्ड जाने सडक कालोपत्रे गर्ने	वडा नं १	७०० मिटर	१५३७३	नपा	
१४	हिमाली चौकबाट प्रजापतिको घरसम्म जाने सडक कालोपत्रे गर्ने	वडा नं १	६५० मि		RAPको योजना मा परेको	नपा
१५	बसपार्कबाट भद्रपुर नपा जाने सडक कालोपत्रे गर्ने		६०० मि	१३१७७	नपा	नपा
१६	बसपार्कबाट राम भवन हुँदै भन्सार जाने मुल सडक सम्मको सडक कालोपत्रे गर्ने		४०० मि	८७४९	नपा	
१७	गार्मेन्ट वोकबाट नेपाल टोल सम्मको सडक कालोपत्रे गर्ने		२ किमि	४३९२४	नपा	
१८	शहरी क्षेत्रको सडकको दुबै तर्फ नाला निर्माण गर्ने		१५ किमि	४७११६८	नपा	दातृ निकाय
१९	नगरपालिका भित्र भत्केका सडकहरुलाई मर्मत संभार गर्ने		२० किमि	३६५१००	नपा	गैसस
२०	नपा भित्र भत्किएका सडक, ढल, नाला आदिको छिटो मर्मत गर्न प्राविधिक र साधन सहितको एक Rapid Response Team/Unitको गठन			नीतिगत	नपा	नपा

	गर्नका लागि बजेट विनियोजना गर्ने					
२१	सडक र ढल निर्माण गर्दा नपा, विद्युत प्राधिकरण, दुरसंचार, केवल नेटवर्क, खानेपानी जस्ता कार्यालयहरुबिच समन्वय हुनुपर्ने			नीतिगत	नपा	नपा, केन्द्रिय सरकार
२२	निर्माणाधिन मेची पुलसँग भारतिय सडक संजालसँग जोड्न नेपाल सरकारलाई भारत सरकारसँग समन्वय गर्न नेपाले अनुरोध गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा, केन्द्रिय सरकार
२३	फुटबल ग्राउण्डबाट पश्चिम तिमिसना बाध हुँदै लाहुरेचौक जाने सडक कालोपत्रे गर्ने	वडा नं १	२ किमि	३६५१०	नपा	
२४	फुलबल ग्राउण्डबाट पश्चिम तिमिसना बाध जाने सडकको ओरालेमा दुवैतर्फ पक्की नाला निर्माण गर्ने	वडा नं १	२०० मिटर	३०८२	नपा	
२५	नगेन्द्र खरेलको घरबाट शसस्त्र प्रहरीको क्याम्पस हुँदै उत्तर जाने सडक ग्राभेल गर्ने	वडा नं १	६२० मिटर	११८६५	नपा	
२६	हुलाकी राजमार्गबाट पुरानो सिमा प्रहरी चौकी हुँदै पूर्व जाने सडक ग्राभेल गर्ने	वडा नं १	१ किमि	१८२५५	नपा	
२७	मेरो मिलबाट दक्षिण तर्फ जाने सडक ग्राभेल गर्ने	वडा नं १	६५० मिटर	११८६५	नपा	
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
२८	हिमाली चोकबाट नगेन्द्र खरेलको घर र तिरुपती चिया उद्योग हुँदै कंचन र कल्याण वस्ती जोडने सडक कालोपत्रे गर्ने	वडा नं १	२.५ किमि	५४९०६	नपा	
२९	चारआली-केचना मुल सडक र नपाका अन्य सडकहरुमा पर्ने मुख्य चौकहरुमा बस स्टेण्ड निर्माण गर्ने		१५ स्थानमा	९०००	नपा	दातृ निकाय
३०	विद्युत, खानेपानी र टेलिफोनको लाईन सडक भन्दा बाहिर सेट व्याक क्षेत्रमा राख्ने			नीतिगत	नपा	
३१	चारआली चौकबाट कमलधाप पर्यटकीय र धार्मिक क्षेत्र जाने सडक कालोपत्रे गर्ने	वडा नं २	१.५ किमि	३२९४३	नपा	प्रेदश सरकार
दीर्घकालीन (१०-२०)						
३२	हाल भद्रपुर बजारमा रहेको बसपार्क सानो भएकोले झापा चोक आसपास आधुनिक बसपार्क निर्माण गर्ने			१२००००	नपा	केन्द्र सरकार र दातृ निकाय
३३	नपा सम्पूर्ण क्षेत्रलाई समेट्ने गरी (साविक गाविसहरु समेत) ५० फिट चौडाईको रिंगरोड निर्माण गर्ने		२५ किमि	११६५२८०	केन्द्र सरकार	नपा, दातृ निकाय
३४	नगर क्षेत्रमा सौर्य सडक बत्तिको व्यवस्था गर्ने		३०० वटा	७७२५०	नपा	दातृ निकाय
पुल तथा कल्भर्ट निर्माण						
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
३५	वार्ड नं ३ बाघे खोल्सीमा कल्भर्ट निर्माण गर्ने			५७००	नपा	स्थानिय
३६	वार्ड नं ३ भच्चक वस्तीमा कल्भर्ट निर्माण गर्ने			५७००	नपा	स्थानिय
३७	गुराशपुर चोकदेखी फुटबल ग्राउण्ड जाने सडकमा कुमालको घरअगाडी निर्माण कार्य अपुरो रहेको पुलको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने (जग मात्र हालेको)	वडा नं १	२५मि	२३७५०	प्रेदश सरकार	नपा
३८	मेरो मिलबाट दक्षिणतर्फ जाने सडकमा पुल निर्माण गर्ने	वडा नं १	२५ मिटर	२३७५०	केन्द्र सरकार	नपा

३९	गुराँशपुरबाट दुर्गा मन्दिर हुँदै साना किसान सहकारी संस्था र संयुक्त वडा कार्यालय जाने सडकको सोमबारे खोलामा पक्की पुल निर्माण गर्ने	वडा नं १	२५ मिटर	२३७५०	केन्द्र सरकार	नपा
मध्यकालीन (५-१० बर्ष)						
४०	वार्ड नं ३ को भिमनगर चौक हुँदै किचकबध भैसावाडी जाने बाटोको देउनीया खोलामा पक्की पुल निर्माण गर्ने		१०० मिटर	९५३०००	केन्द्र सरकार	नपा
४१	वार्ड नं ६ मन्त्री चौक देखि लखेनाथ चौक जाने बाटो बागडोगरा पैनीमा पुल निर्माण गर्ने		७५ मिटर	७१२५०	नपा	केन्द्र सरकार
४२	वार्ड १० र ७ काफ्ले टोल छेउ देवनिया खोलामा पुल निर्माण गर्ने		५० मि	४७५००	नपा	दातृ निकाय
४३	भद्रपुर-आँपगाछी-किचकबध-भैसावाडी सडक खण्डमा पर्ने देउनिया खोलामा पक्की पुल निर्माण गर्ने		११५ मि	११२८१२	केन्द्र सरकार	नपा
दीर्घकालीन (१०-२० बर्ष)						
४४	वार्ड नं ३ राधाकृष्ण मन्दिर छेउको पुरानो मेची खोला पुल निर्माण गर्ने			९५०००	केन्द्र सरकार	नपा
शहरी पूर्वाधार						
अल्पकालीन (०-५ बर्ष)						
४५	Science City को संभाव्यता अध्ययन गरि DPR तयार गर्ने			८५००	नपा	नपा
४६	सगरमाथा चोकमा घण्टाघरको निर्माण गर्ने			२५००	नपा	नपा, दातृ निकाय
४७	पिकनिक स्पट निर्माण गर्ने			७५००	नपा	नपा
४८	सोमबारे दुर्गा मन्दिरको दक्षिणमा (देवी कोईरालाको घर अगाडी) रहेको सार्वजनिक जग्गामा बहुउद्देशिय सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने	वडा नं १	३०० सिट क्षमताको	४१५९१	नपा	दातृ निकाय
दीर्घकालीन (१०-२० बर्ष)						
४९	संभाव्यता अध्ययन र तया गरिएको DPR को आधारमा Science City निर्माण गर्ने			१२५५०००	नपा	नपा, दातृ निकाय
५०	मनोरंजन पार्क निर्माण गर्ने			२४५००	नपा	नपा
५१	विद्युतिय शवदाह गृहको लागि स्थान छनौट गरि पुर्वाधार निर्माण गर्ने			२५०००	नपा	दातृनिकाय, निजि क्षेत्र
सिंचाई						
अल्पकालीन (०-५ बर्ष)						
५२	स्थानीय कुलो र नहरहरुको मर्मत संभार र स्तरोउन्नती गर्ने			७०००	नपा	स्थानिय
५३	साविक पृथ्वीनगर गाविस र खोलाबाट पानी लगेर सिंचाई हुन नसक्ने क्षेत्रहरुमा डिप बोरिङको व्यवस्था गर्ने		२० वटा	२००००	नपा	स्थानिय
५४	नपा भित्रका सिंचाई आयोजना र समितिहरुलाई आवश्यकता अनुसार विस्तार गर्ने				नीतिगत	नपा

खानेपानी						
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
५५	खानेपानीका पुराना पाईपहरुलाई विस्थापित गरी नयाँ पाईप जडान गर्ने			३२०००	खपा	उपभोक्ता समुह र दातृ निकाय
५६	खानेपानीको गुणस्तर कायम गर्न समय समयमा खानेपानीको गुणस्तर जाँच गर्नुपर्ने			नीतिगत	नपा	उपभोक्ता समुह
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
५७	साविक पृथ्वीनगर गाविसको सोमबाररे र गौरीशंकरमा रहेको खानीपानी आयोजनाहरु संचालन गर्ने			६५००	खापा	दातृ निकाय
५८	नपाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा शुद्ध खानेपानीको पहुँच पुऱ्याउन थप खानेपानी आयोजनाहरु निर्माण गर्ने			४००००	खापा	दातृ निकाय
बिद्युत						
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
५९	विद्युत नपुगेको स्थानहरुमा तिन फेजको विद्युत लाईन विस्तार गर्ने			१७५००	विद्युत प्राधिकरण	नपा
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
६०	बजार क्षेत्रका विद्युत, टेलिफोन र टेलिभिजनका तारहरु भूमिगत गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा
सूचना तथा संचार						
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
६१	साविक पृथ्वीनगर र महेशपुर गाविसमा नेपाल टेलिकमको टावर नभएका क्षेत्रमा नयाँ टावर निर्माण गर्ने		३ वटा	नीतिगत	नेपाल दुर संचार संस्था	नपा
६२	नपाको मुख्य बजार क्षेत्र भन्दा बाहिर नेपाल टेलिकमको ल्याण्ड लाईन सेवा र ईन्टरनेट सेवा विस्तार गर्नुपर्ने			नीतिगत	नेपाल दुर संचार संस्था	नपा

७.५ आर्थिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु

आर्थिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु निम्न बमोजिम पहिचान गरिएको छ ।

तालिका ७.२: आर्थिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरु

क्र.स.	योजनाहरु	स्थान	इकाई	अनुमानित रकम रु	जिम्मेवार निकाय	
					प्रमुख	सहायक
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
१	कृषि पकेट क्षेत्रको पहिचान गरी योजना निर्माण गरी योजना मुताबिक खेति गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा, केन्द्रिय सरकार
	धान वाली	वडा नं ३, ४, ९, ७		३५००	स्थानिय	नपा

		र १०			कृषक	
	माछापालन	वडा नं ३		३०००	स्थानिय कृषक	नपा
	फलफुल खेति (लिची र कागती)	वडा नं १, २, ९ र १०		३०००	स्थानिय कृषक	नपा
	मेची पारी तरकारी बारी भन्ने नाराका साथ मेचीपारीको वडालाई तरकारी पकेट क्षेत्रको रुपमाविकास गर्ने	वडा नं ३ र ७		३५००	स्थानिय कृषक	नपा
	दिगो कृषि उत्पादनका लागि सरकारले प्राविधिक सहयोग र उन्नत जातका पशुपंक्षी र विउविजन सहूलियत दरमा उपलब्ध गराउने			नीतिगत	नपा	प्रदेश सरकार
२	कृषि शहकारीको प्रयोग गरी कृषि संकलन केन्द्रको निर्माण गर्ने			८५००	नपा	सहकारी संस्था
३	Bilateral relation को लागि नेपाल सरकारसंग समन्वय गर्न सिफारिस गर्ने			नीतिगत	नपा	
४	बैदेशिक रोजगारिमा जाने मानिसहरूलाई सिप विकासको तालिम व्यवस्था गर्ने			५०००	नपा	नपा
५	मजदुर कल्याण योजना अनुरूप मजदुरहरूका लागि नपा (१.५%), मजदुर (१.५%) र कामदिने संस्थाले (१.५%) का दरले रकम जम्मा गरि मजदुर कल्याण कोषको स्थापना गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा, नपा भित्रका काम दिने संस्था र मजदुर
६	पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गर्ने			२५००	नपा	नपा
मध्यकालीन (५-१० बर्ष)						
७	ज्ञाने चोक र सोमवारे क्षेत्रमा बैंकको स्थापना गर्ने			नीतिगत		
८	छोटी भन्सार कार्यालयको स्तरोन्नति गर्ने			नीतिगत		
९	रासायनिक मलको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्दै जैविक मलको व्यवस्था गर्ने			नीतिगत		
१०	चिया खेतिको प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना गर्ने			२५००००	नपा	केन्द्र सरकार
दीर्घकालीन (१०-२० बर्ष)						
११	चन्द्रगढीलाई औद्योगिक क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने			नीतिगत	केन्द्र सरकार	नपा
१२	ज्ञानेचोक र चन्द्रगढीमा दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना गर्ने		२ वटा	२२०००	केन्द्र सरकार	नपा
१३	आधुनिक भन्सार कार्यालय स्थापन गर्ने			१०००००	केन्द्र सरकार	नपा
१४	नगरपालिकामा संचालित चिया खेतिलाई अर्गानिक खेतिको रुपमा रुपान्तरण गर्दै लैजाने ।			नीतिगत	नपा	चिया व्यवसायी
१५	आधुनिक चिया प्रसोधन केन्द्रको निर्माण गर्ने			३५००००	केन्द्रिय सरकार, दातृ निकाय	नपा

७.६ सामाजिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू

सामाजिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

तालिका ७.३ : सामाजिक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू

शिक्षा						
(अल्पकालीन ०-५ वर्ष)						
क्र.स	योजना तथा कार्यक्रम	स्थान	एकाई/दु री	अनुमानित लागत	जिम्मेवार निकायहरू	
					मुख्य	सहायक
१	पुस्तकालयको लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	चन्द्रगढी, पृथ्वीनगर, भद्रपुर र महेशपुर	४ वटा	५००००	नपा	दातृनिका य
२	भद्रपुर उच्च माविको हालको भवनलाई सवलिकरण गरि थप नयाँ भवन निर्माण गर्ने			११५००	केन्द्र सरकार	नपा
३	जाँड, रक्सि र चुरोटलाई अनुगमन गरि व्यवस्थापन गर्ने			नीतिगत	नपा	स्थानिय
४	सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक गुणस्तर बढाउन अंग्रेजी भाषा अनिवार्य गर्ने	नपाका सबै सामुदायिक विद्यालयहरू		नीतिगत		
५	प्रत्येक माध्यमिक र उच्च माध्यमिक विद्यालयमा प्राविधिक र शिपमुलक विषयको अनिवार्य अध्ययनको व्यवस्था गर्ने			१५०००		
६	झापा जिल्लाको दक्षिण पूर्वमा अवस्थित कृषि र पशु विज्ञानको पठनपाठान भैरहेको एक मात्र सरकारी विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षाको स्तरोउन्नती गर्न निम्न बमोजिमका पूर्वाधारहरू निर्माण गर्ने	वडा नं १			नपा	केन्द्रिय सरकार
	क) विद्यालय परिसर भित्र रहेको माछा पोखरी, बंगुर पालन घर, कुखुरा पालन घर र गाई गोठमा कम्पाउण्ड पर्खाल निर्माण गर्ने		१२५ मिटर	२५०००	नपा	नपा
	ख) विद्यालयमा कृषि र पशु विज्ञान पढने विद्यार्थीहरूको लागि छात्रावास निर्माण गर्ने		१०० विद्यार्थी क्षमताको	३२०००	नपा	नपा
	ग) विद्यालय परिसरमा प्राविधिक शिक्षा पठाउने शिक्षकको लागि आवास घर निर्माण गर्ने		६ कोठाको	२१५००	नपा	नपा
	घ) विद्यालयको पुस्तकालयमा पशु विज्ञान र कृषि सम्बन्धी पुस्तक र प्रयोगात्मक सामग्रीको व्यवस्था गर्ने			१२०००	नपा	नपा
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
७	सामुदायिक विद्यालयका जिर्ण भवनहरूलाई प्रतिस्थापना गरी भूकम्प प्रतिरोधी भवनहरू निर्माण गर्ने	उच्च मावि	२	३००००	केन्द्र सरकार	नपा
		मावि	२	२४०००		
		प्रावि/निमावि	८	४००००		

८	सामुदायिक विद्यालयहरुमा बालमैत्री बाल विकास केन्द्रको लागि भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	नपाका सबै सामुदायिक विद्यालयहरु		२५०००	केन्द्र सरकार	नपा, दातृनिकाय
९	पूर्वाधार सहितको प्रविधिक शिक्षालयको निर्माण गर्ने		१	४५०००	केन्द्र सरकार	
स्वास्थ्य						
(अल्पकालीन ०-५ वर्ष)						
१	आयुर्वेद औषधालय स्थापन गर्ने	वडा नं २ सगरमाथा	१	८००००	केन्द्र सरकार	नपा
२	विद्यमान स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्वास्थ्य उपकरण र जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने	वडा नं १, ३ र ९	३	३००००	नपा	केन्द्र सरकार
३	महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोप सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	सबै वडामा		३५००	नपा	गैरसरकारी संस्था
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
४	पशु सेवा केन्द्रको पूर्वाधार निर्माण गर्ने	वडा नं २, ३, ४, ५, ७, ८, ९, १०	८ वटा	४००००	केन्द्र सरकार	नपा
५	आधुनिक सेवा सुविधा सहितको स्वास्थ्य सेवा भवनको पूर्वाधार निर्माण गर्ने	वडा नं २, ४, ५, ६, ७ र १० तथा ३ को मेची पारी	७ वटा	१४००००	केन्द्र सरकार	दातृ निकाय
६	मेची अंचल अस्पतालमा फिजियो थेरापीको व्यवस्था गर्ने			८५००	केन्द्र सरकार	नपा
दीर्घकालीन (१०-२०वर्ष)						
७	शिक्षण अस्पताल सहितको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	वडा नं १०, कलवलगुडी		१००००००	केन्द्र सरकार	दातृ निकाय
महिला, बालबालिक, वृद्ध र अपाङ्ग						
(अल्पकालीन ०-५ वर्ष)						
८	खोला र नदि किनारमा बसोबास गरिरहेका सकुम्वासी वस्तीहरुको पहिचान तथा व्यवस्थापन गर्ने	मेची, देउनीया, हडिया खोला छेउका वस्तीहरु		नीतिगत	केन्द्र सरकार	नपा
९	जेष्ठ नागरिक चौतारीहरु निर्माण गर्ने (ईन्टरनेट, धार्मिक पुस्तक, पत्रपत्रिका र अन्य मनोरन्जनका साधनहरु सहितको)	वडाको पायक पर्ने स्थानहरुमा	१०	८००००	नपा	दातृ निकाय
१०	पुनर्स्थापना र सुधार केन्द्रको स्थापना गर्ने	नपाको उपयुक्त स्थान		१५५००	नपा	दातृ निकाय
११	अन्तराष्ट्रिय सिमाना, उद्योग, व्यवसायिक क्षेत्र र स्थानीय शान्ति सुरक्षाको लागि सुरक्षा पोष्ट स्थापना गर्ने			नीतिगत	केन्द्र सरकार	नपा
१२	नपाको सार्वजनिक जग्गाहरुको पहिचान गरी अभिलेख तयार गर्ने			२५००	नपा	नपा
१३	किरिया पुत्री भवन निर्माण गर्ने	देउनीयाघाट ज्ञाने चौक, हडिया खोला, देउनीयाघाट कलवलगुडी, मेची किनार घाट	४ वटा	४००००	नपा	दातृ निकाय
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
१४	वृद्धआश्रमको लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने	सम्पूर्ण वडाहरु		४५०००	नपा	दातृ निकाय
१५	हाल संचालनमा रहेका घाटहरुलाई व्यवस्थित			५०००	नपा	दातृ

	गरी जातिय र धार्मिक संस्कार अनुसार निर्माण गर्ने					निकाय
१६	आदिवासिको (कमलधापमा) र जनजातिको (महेशपुरमा) एक एक वटा संग्राहलय निर्माण गर्ने			९५००००	नपा	नपा, प्रादेशिक सरकार
दीर्घकालीन (१०-२० वर्ष)						
१७	मनोरन्जन स्थल (पार्क) निर्माण गर्ने	कलवलगुडी, शहिदपार्क (चन्द्रगढी), किचकबध, चन्द्रगढ, कमलधाप	५	७५०००	नपा	निजि
१८	विद्यमान रहेका धर्मशालाहरुलाई उपयुक्त स्थानमा स्थानान्तरण गरी पुननिर्माण गर्ने		२	४००००	नपा	दातृ निकाय
खेलकुद विकास						
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
१९	मेची रंगशालाको मर्मत संभार र स्तरोन्नति गर्ने			५००००	केन्द्र सरकार	नपा
२०	नपामा योगशालाको निर्माण गर्ने (२५० क्षमताको)	भद्रपुर र पृथ्वीनगर	२ वटा	४३०००	नपा	दातृ निकाय
२१	खेलकुद मैदानमा कम्पाउण्ड वाल लगाई पूर्वाधार निर्माण गर्ने	वार्ड नं १ को हिमाली र सोमबारे वार्ड नं २ चन्द्रगढ भद्रपुर माविको खेलकुद मैदान	३ वटा	३७५००	केन्द्र सरकार	नपा
मध्यकालीन (१०-२० वर्ष)						
२२	मेची रंगशालालाई प्रशिक्षण केन्द्र सहितको बहुउद्देश्यीय रंगशालाको रुपमा स्तरोन्नति गर्ने			५०००००	केन्द्र सरकार	नपा, दातृ निकाय
सुचना तथा संचार						
२३	नपाले सुचना तथा संचार सुविधाको लागि एफ.एम. संचालन गर्ने			नीतिगत	नपा	

७.७ वातावरण व्यवस्थापन योजना तथा कार्यक्रमहरु

वातावरण व्यवस्थापन योजना तथा कार्यक्रमहरु निम्न बमोजिम छन् ।

तालिका ७.४: वातावरण व्यवस्थापन योजना तथा कार्यक्रमहरु

क्र.सं.	योजनाहरु	स्थान	इकाई	अनुमानित रकम रु	जिम्मेवार निकाय	
					प्रमुख	सहायक
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
१	नपा क्षेत्रको फोहोर मैला नियमित संकलन गरि व्यवस्थापन गर्ने			नीतिगत	नपा	दातृ निकाय, स्थानिय
२	फोहोर मैला संकलनका लागि जनसक्ति सहित प्रत्येक वडामा एउटा ट्याक्टर राख्ने		१० वटा	१५०००	नपा	दातृ निकाय, नपा
३	आवस्यकता हेरी हरेक वडाहरुमा डस्टविनको व्यवस्था गर्ने			२५००	नपा	नपा, दातृ निकाय
४	सार्वजनिक स्थल (वजार, बसपार्क, अस्पताल आदि) मा बाल, महिला, अपांड्ग मैत्रि शौचालयको निर्माण गर्ने		१०	२२५००	नपा	स्थानिय, दातृ निकाय, नपा, निजि

५	वातावरण सरसफाई र फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धि टोल-टोलमा चेतना मुलक कार्यक्रम गर्ने			२५००	नपा	गैसस, नपा, टोलसुधआर समिति
६	संचालनमा रहेका वधशाला व्यवस्थित गर्नु पर्ने			६५०००		
७	नयाँ सडक निर्माण गर्दा सडकको दुवै तर्फ ढल व्यवस्थापन अनिवार्य निर्माण गर्नु पर्ने			नीतिगत	नपा	सम्बन्धित निकाय
८	नगरपालिकाले पोष्टर, पम्पप्लेट, पर्चा, ब्यानर टाँस्न वा झुण्ड्याउन निश्चित स्थान तोक्नुपर्ने			नीतिगत	नपा	नपा
९	पोष्टर, पम्पप्लेट, पर्चा, ब्यानर टाँस्न वा झुण्ड्याउन नपाबाट अनुमति लिनु पर्ने			नीतिगत	नपा	नपा
१०	काँजि घर निर्माण गर्ने		२	३८००	नपा	नपा, दातृ निकाय
११	सडक किनार तथा खुला स्थानमा वृक्षारोपण गर्ने			४०००	नपा	स्थानीय
१२	नदितटवन्धको लागि अस्थाई रुपमा काँस, बाँस र लामा जरा भएका रुख विरुवा लगाउने			२५००	नपा	नाप र स्थानिय निवासी
मध्यकालीन (५-१० वर्ष)						
१३	प्रत्येक वडामा बालउद्यान निर्माण गर्ने		१०	१०००००	नपा	दातृ निकाय
१४	नगरपालिकामा भएका पार्कहरुलाई व्यवस्थित गर्नु पर्ने			५५००	नपा	दातृ निकाय
दीर्घकालीन (१०-२० वर्ष)						
१५	स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साईट निर्माण गर्ने			२२००००	नाप	दातृ निकाय,
१६	सहरमा उत्पादित फोहोर मैला संकलन गरि उर्जा उत्पादन सहितको व्यवस्थापन गर्ने			७५०००	नपा	दातृ निकाय
१७	नपाले वधशाला कार्यविधि निर्माण गरि नियमित अनुगमन गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा
१८	सिमसार क्षेत्रहरुको संरक्षण गरि पर्यटकिय क्षेत्रको रुपमा बिकास गर्ने			१२००००	नपा	दातृ निकाय, केन्द्र सरकार
१९	Septic Tank बाट मेसिनले तानेको फोहोरलाई Processing Plant को व्यवस्थापन गरि Processing गर्ने			७५०००	नपा	दातृ निकाय

७.८ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन योजना तथा कार्यक्रमहरु

विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन योजना तथा कार्यक्रमहरु निम्न बमोजिम छन् ।

तालिका ७.५: विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन योजना तथा कार्यक्रमहरु

क्र.स.	योजनाहरु	स्थान	इकाई	अनुमानित रकम रु	जिम्मेवार निकाय	
					प्रमुख	सहायक
अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
१	जोखिम नक्शाङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्ने	नपा		२०००	नपा	नपा,
२	खोला तथा नदी किनाराका वस्तीहरुलाई उचित स्थानमा स्थानान्तरण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने			२०००	नपा	

३	मानव जोखिम न्युनिकरणका लागि उद्धार टोली, उद्धार सामग्रहर, खाद्यन्न आदिको पुर्व व्यवस्था गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा, दातृ निकाय, स्थानिय
४	जंगली जनावर हात्तिको कारण हुने जन धनको क्षतिकम गर्नको लागि पुर्व सूचना प्रणाली (साइरन सिस्टम) जडान गर्ने	वडा नं १, २, ३, ४, ७, ९, र १०		३०००	नपा	नपा, दातृ निकाय, स्थानिय
५	आपतकालीन व्यवस्थापनका लागि खुला स्थानको छनौट गर्ने			नीतिगत	नपा	स्थानिय
६	चट्याडबाट बच्चका लागि अध्ययन अनुसन्धान गरि समाधानको उचित उपाय अबलम्बन गर्ने			३०००	नपा	रेडक्रस सोसाईटि
७	आगलागि नियन्त्रकको लागि चाहिने सामाग्रि र दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने			२५००	नपा	
८	आधुनिक एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्ने			६५००	नपा	दातृ निकाय
९	वाढीबाट बच्चका लागि बढी प्रभावित क्षेत्रमा पुर्व सूचनाप्रणाली जडान गर्ने			६०००	नपा	केन्द्र सरकार
मध्यकालीन (५-१० बर्ष)						
१०	प्राकृतिक विपदमा फसेकालाई तत्कालीन उद्धारका लागि नपामा उद्धार गृह निर्माण गर्ने			२२५००	नपा	नपा, दातृ निकाय, स्थानिय
दीर्घकालीन (१०-२० बर्ष)						
११	जंगली जनावर हात्तिको कारण हुने जन धनको क्षतिकम गर्नको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय रुपमा गरिएका मोडलहरुको अध्ययन गरि उपयुक्त मोडल सिफारिस गर्ने (दीर्घकालीन)	वडा नं १, २, ३, ४, ७, ९, र १०		४५०००	नपा	
१२	वाढी, कटान तथा डुवान नियन्त्रणका लागि निम्न स्थानहरुमा नाला, तटबन्ध रबृक्षारोपण गर्ने ।	कल्याण वस्ती (वडा नं १), गौरी गाउँ (वडा नं २), भैसावाढी हात्तिमारा र मेची पारिको गाउँ (वडा नं ३), गर्दन कट्टा (वडा नं ४), मेची किनार (वडा नं ५), झीलझीला खोला (वडा नं ६), पुरानो सब्जी हट्टि (वडा नं ५ र ६), देउनिया खोला (वडा नं ७ र १०), शशस्त्र कम्प छेउ र सुकुम्बासी टोल (वडा नं ८ र ९), प्रणामी नगर र स्वर्गद्वारी घाट (वडा नं ९)		१०५००००	दातृ निकाय, केन्द्र सरकार	नपा
१३	जलवायू अनुकुलनका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने; शुख्खा क्षेत्रका लागि पोखरिको निर्माण, सिमसारको संरक्षण र बृक्षा रोपण			२५००००	नपा	नपा, स्थानिय र गैरसरकारी संस्था

७.९ संस्थागत विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू

संस्थागत विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू निम्न बमोजिम पहिचान गरिएका छन् ।

तालिका ७.६: संस्थागत विकास योजना तथा कार्यक्रमहरू

अल्पकालीन (०-५ वर्ष)						
क्र.स	योजना तथा कार्यक्रम	स्थान	एकाई/दुरी	अनुमानित लागत	जिम्मेवार निकायहरू	
					मुख्य	सहायक
१	नपाको मोवाईल एप्स निर्माण गर्ने			१५००	नपा	
२	वडा कार्यालयहरूमा आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा
३	नपामा भूगोलविद्, वातावरणविद्, समाजशास्त्री, अर्थशास्त्री, शहरी योजनाकार, जिआईएस विद् लगायत अन्य आवश्यक कर्मचारी र प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने			नीतिगत	नपा	नपा
४	नपाको भू-उपयोग योजना तर्जुमा गर्ने			३५००	नपा	नपा
५	वडा कार्यालयका लागि जग्गा खरिद गरि भवन निर्माण गर्ने	वडा नं २, ३, ५, ७, ८ र ९		१२००००	नपा	नपा, दातृनिकाय
६	नगरपालिकाको विकास निर्माण कार्य तथा योजना निर्माणमा लक्षित वर्गको सहभागिता बढाउन सचेतना कार्यक्रम गर्ने			नीतिगत	नपा	गैसस
७	नपामा मिडिया सेन्टरको स्थापना गर्ने			१००००	नपा	गैसस
८	नपा भित्र रहेका सहकारीहरू बढी नाफामुलक भएकोले नपाबाट नियमन र अनुगमन गर्नुपर्ने			नीतिगत	नपा	उवामासं (भद्रपुर नाप)
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपद व्यवस्थापन र न्यूनिकरणको लागि सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने			५०००	नपा	गैसस
१०	प्राकृतिक प्रकोप र क्षति न्यूनिकरण गर्नको लागि जनशक्ति लगायत विपद व्यवस्थापन र उद्धार सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने			७५००	नपा	केन्द्र सरकार, गैसस,
११	कर्मचारीको वृत्ति विकासको लागि तालिम र भ्रमणको व्यवस्था गर्ने			५०००	नपा	गैसस
१२	शहरी सेवाकेन्द्रको निर्माण गर्ने (नुहाउने, चिया पसल, कपाल काट्ने ठाउँ आदि)		५ वटा	२५०००	नपा	दातृ निकाय
१३	सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने		५	१२५००		
१४	नपामा नगर प्रहरिको व्यवस्था गर्ने			नीतिगत	नपा	
१५	प्रत्येक वडा कार्यालयहरूमा सहायता कक्षा राख्ने			४०००	नपा	वडा कार्यालय
१६	नगरपालिका क्षेत्रभित्र भवन सहिँता निर्माण गरि कडाईका साथ लागु गर्ने			नीतिगत	नपा	टोल सुधार समिति
१७	स्थानीय क्लवहरूलाई क्रियाशील गराउन बजेट र पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने			२००००	नपा	
१८	ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने नपाको वडा नं १ र २ मा		२	५००००	नपा	दातृ

	सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने					निकाय तथा गैसस
१९	वारुण यन्त्र राख्ने भवन निर्माण गर्ने		१	११५००	नपा	
२०	आधुनिक वारुण यन्त्र खरिद गर्ने		१	१२८००		दातृ निकाय तथा गैसस
२१	वारुण यन्त्र संचालनको लागि दक्ष कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने			नीतिगत	नपा	
२२	आधुनिक बस खरिद गरि नगरमा संचालन गर्ने			१४००००	नपा	स्थानिय
दीर्घकालीन (१०-२० वर्ष)						
२३	नपामा बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गर्ने			६५००००	नपा	

नोट: समावेश गरिएका केही ठूला योजना तथा कार्यक्रमहरूको रकम अनुमानित रूपमा समावेश गरिएको छ, जुन संभाव्यता अध्ययन र डिपिआरको जस्तो हुबहु मिल्न सक्ने देखिन्छ । यसको लागि छुट्टै विस्तृत अध्ययन गरी डिपिआर नै तयार गर्नुपर्ने हुन्छ ।

७.१० योजनाहरूको लागत स्थिति सारांश

प्रस्तावित योजना तथा कार्यक्रमहरूको लागत अनुमान प्रारम्भिक मात्र हुन् । आयोजनाहरूको विस्तृत डिपिआर तयार नगरिकन एकीन लागत निकाल्न नसकिने हुँदा प्रारम्भिक अनुमान मात्र राखिएको हो । प्रारम्भिक अनुमान अनुसार भद्रपुर नगरपालिकामा यस एकीकृत शहरी विकास योजनाले पहिचान गरेका मुख्य आयोजनाहरूको लागि तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका ७.७: योजना तथा कार्यक्रमहरूको अनुमानित लागत					
क्र.सं.	विवरण	अनुमानित रकम (रु हजारमा)			कुल
		अल्पकालीन (०-५ वर्ष)	मध्यकालीन (५-१० वर्ष)	दीर्घकालीन (१०-२० वर्ष)	
१	भौतिकविकास	२६९५५२८	१३१३४११	२७१३५३०	६७२२४६९
२	आर्थिकविकास	२९०००	२५००००	४९००००	७६९०००
३	सामाजिकविकास	५४९०००	१३५२५००	१६१५०००	३५१६५००
४	वातावरणियव्यवस्थापन	११७८००	१०५५००	४९००००	७१३३००
५	विपद्ग्रवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन	२५०००	२२५००	१३४५०००	१३९२५००
६	संस्थागतविकास	१९४०००	२३४३००	६५००००	१०७८३००
	कुल	३६१०३२८	३२७८२११	७३०३५३०	१४१९२०६९

७.११ लगानी रणनीति

साविक भद्रपुर नगरपालिका सहित थप भएका क्षेत्रहरूको एकीकृत विकास योजना तर्जुमा गरिएको यस प्रतिवेदनले सबै क्षेत्रलाई समेटी योजना तथा कार्यक्रमहरू प्रस्ताव गरेको छ । योजना कार्यान्वयनका लागि भद्रपुर नगरपालिका, प्रादेशिक सरकार, केन्द्र सरकार लगायत दातृ निकायहरूसँगको सहकार्य हुनु जरुरी देखिन्छ । यस योजनाले प्रस्ताव गरेका केही आयोजनाहरू ठुला तथा बहु-उद्देशीय भएकाले नेपाल सरकारले नै विशेष प्राथमिकता साथ योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अन्तरदेशीय व्यापार प्रवर्द्धन र विकास, भन्सारको स्तरोन्नती, मेची नदीको पुल निर्माण, मेची तथा देउनियाको कटान डुबान नियन्त्रणको लागि तटबन्ध निर्माण, हुलाकी सडकको निर्माण, रिङरोडको निर्माण, हात्ति आतंक नियन्त्रण, चिया उद्योगको विकास र विस्तार, एयरपोर्टको स्तरोन्नती, टेक्निकल शिक्षालयको स्थापना र संचालन जस्ता ठूला प्रकृतिक आयोजनाको लगानीको लागि केन्द्र सरकारले लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ । भद्रपुरको एकीकृत शहरी विकास योजना कार्यान्वयनका लागि निम्न रणनीतिहरू अबलम्बन गरिनुपर्दछ;

- १) बहु-उद्देशीय आयोजनाहरूको लागि केन्द्र सरकार, प्रादेशिक सरकार र दातृ निकायको लगानी केन्द्रित गर्ने ।
- २) भद्रपुर नगरपालिका र सम्बन्धित कार्यालयले आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गरी योजनाहरू निर्माण र कार्यान्वयन क्रमिक रूपमा गर्दै जाने ।
- ३) सार्वजनिक पूर्वाधारहरूको निर्माणको लागि सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा निर्माण/संचालन गर्ने । जनतासँग नगरपालिकाको नीति अबलम्बन गरी योजनाहरूमा लगानी केन्द्रित गराउने ।
- ४) उद्योग तथा आयआर्जनका कार्यहरूमा निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्न प्रेरित गर्ने यसको लागि निजी क्षेत्रमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने ।
- ५) कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता निर्धारण गरी सके सम्म धेरै मानसिहरूलाई सेवा पुऱ्याउने कार्यक्रम मा लगानी गर्दै जाने ।
- ६) रणनीतिक महत्वका नगरपालिकाको अग्रणी क्षेत्रलाई प्रत्यक्ष टेवा पुऱ्याउने आयोजनाहरूको संचालन तथा निर्माणमा विशेष जोड दिने ।

८. निष्कर्ष तथा सुझाव

८.१ निष्कर्ष

नेपाल सरकार स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको कार्य शर्त बमोजिम भद्रपुर नगरपालिकाको बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजना प्रतिवेदनमा नगरपालिकाको संक्षिप्त पार्श्वचित्र, दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, क्षेत्रगत विकास योजनाहरू: सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, वातावरणीय, जोखिम न्यूनीकरण, संस्थागत विकास, वित्तीय विकास योजना तथा नगरपालिकाको योजना तथा निर्माण मापदण्डहरूलाई समावेश गरी प्रमुख योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

एकीकृत शहरी विकास योजना तयारीको लागि प्रारम्भिक कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरी निर्देशक समिति, विषयगत उप-समिति गठन गरी ती समितिहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया गरी सुझाव संकलन गरिएको थियो। यसैगरी, स्थानीय सरोकारवाला व्यक्तिहरू, स्थानीयवासी, समाजसेवी, बुद्धिजिवी, नागरिक समाजका व्यक्तिहरूसँग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष छलफल अन्तर्क्रिया समेत गरी स्थानीय समस्याहरू पहिचान गरिएको थियो। वस्तुस्थिति अध्ययन, नक्शांकन, पार्श्वचित्र तयार गरी नगरपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा क्षेत्रगत विकास योजनाहरू तयार गरिएको छ।

प्रदेश नं १ को झापा जिल्लामा अवस्थित भद्रपुर नगरपालिका नेपालको जेठो नगरपालिका मध्येको एक नगरपालिका हो। वि.सं. २००८ सालमा स्थापना भएको यो नगरपालिकामा २०३८/३९ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर गाविसको केही वडाहरूलाई एकीकृत गरी १५ वडामा विभाजन गरिएको थियो। वि.स. २०७१ सालमा चन्द्रगढी र महेशपुर दुबै गाविसहरू तत्कालिन भद्रपुर नगरपालिकामा समावेश गरी १५ वटै वडामा विभाजित गरिएको थियो भने २०७३ को राज्य पुनर्संरचनाले साविकको पृथ्वीनगर गाविसलाई समेत समावेश गरी १० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ। व्यापारिक दृष्टिकोणले पूर्व पश्चिम राजमार्गको पूर्वी द्वार काकडभिट्टा शुरु हुनु भन्दा अगाडि नै भद्रपुर भारतको विहार राज्यसँग सिधै जोडिएको हुनाले यो नगरपालिका व्यापारिक केन्द्रको रूपमा चिनिन्थ्यो। भद्रपुर झापा जिल्लामा अवस्थित पूर्वी तराईको प्रमुख र महत्वपूर्ण नगरपालिका हो। भद्रपुर नगरपालिका महेन्द्र राजमार्गको विर्तामोड देखि १७ कि.मी. दक्षिणमा अवस्थित छ। मेची नदीमा पुल र हुलाकी मार्ग (भद्रपुर-गौरीगंज-रंगेली-विराटनरग) निर्माण भएमा व्यापारिक दृष्टिकोण र रणनीतिक अवस्थितिले गर्दा यस नगरपालिकाको अझ विकास हुने देखिन्छ। भद्रपुर पुरानो नगरपालिका भएतापनि भौतिक विकास तथा निर्माणमा भने अझै पनि पछि परेको स्थिति छ।

भद्रपुरको विकासको लागि मुख्यतया कृषि, उद्योग/व्यापार व्यवसाय, पूर्वाधार विकास लगायत नगरमा विद्यमान धार्मिक, साँस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धनका साथै वातावरण सुधारतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ। यसबाट एकातिर यस नगरपालिकालाई औद्योगिक, व्यापारिक र कृषि केन्द्रको रूपमा विकास गरी वरिपरिका क्षेत्रहरूमा सेवा र सुविधाहरू पुऱ्याउने एक महत्वपूर्ण नगरपालिकाको रूपमा विकास गर्न सकिने देखिन्छ भने कृषिसँग सम्बन्धित र अन्य उत्पादन मुलक उद्योगहरूको विकास मार्फत नयाँ रोजगारीको सृजना हुने प्रचुर संभावना रहेको छ।

"पूर्वी क्षेत्रको व्यापारिक द्वार: शान्ति, समृद्धि सहितको भद्रपुर शहर" भन्ने दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको यस बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले भद्रपुरलाई नेपालको पूर्वी क्षेत्रको प्रमुख व्यापारिक द्वारको रूपमा चित्रण गरेको छ । उद्योग, व्यापार, कृषि र पर्यटनको विकास र विस्तारद्वारा भद्रपुर नगरपालिकालाई पूर्वी नेपालकै नमूना आधुनिक शहरको रूपमा विकास गर्ने यस योजनाले अगाडि सरेको ध्येय हो । नगरपालिकामा शान्ति सुव्यवस्था कायम गरी समृद्ध भद्रपुरको सपना देख्ने तर्फ यस योजनाले परिलक्षित गरेको छ । प्रस्तावित दीर्घकालीन सोच हासिल गर्नको लागि पूर्वाधारको विकास, विस्तार र स्तरोन्नति, गरिवी निवारण, कृषि विकास, चिया खेति, पशुपालन, तरकारी खेति, पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास, सामाजिक सुरक्षा, प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना, वैदेशिक व्यापार, आयात-निर्यात, वातावरण व्यवस्थापन, कटान तथा डुबान नियन्त्रण, फोहोर मैला व्यवस्थापन, संस्थागत सुदृढिकरण र सेवा प्रहावमा सुधार गरी नयाँ स्थानीय तहको निर्माण पश्चात स्थानीय तहको सवलीकरण गर्दै राज्यको पुनर्संरचना अनुरूपको मर्म अनुसार सेवा सुविधाको सहज पहुँच तथा विकास निर्माणमा तीव्रता र चुस्तता हुनु अत्यन्त जरुरी देखिन्छ ।

क्षेत्रगत विकास योजनालाई समेटी क्षेत्रगत आवश्यकताका आधारमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजनाहरू समेत पहिचान गरी प्रस्ताव गरिएको यस प्रतिवेदनमा योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई Indicative रूपमा प्रस्ताव गरिएको छ । नगरपालिकाको आवश्यकतालाई प्रतिबिम्बित गर्ने गरी वस्तुगत विश्लेषणको आधारमा समेत योजनाहरू प्रस्ताव गरिएकोले नगरपालिकाले वार्षिक योजनामा यस्ता आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गरिनुपर्दछ ।

मेची पुलको निर्माण र हुलाकी राजमार्गको स्तरोन्नतिसँगै आर्थिक, व्यापारिक र औद्योगिक विकास हुन सक्ने, पूर्वी क्षेत्रको व्यापारिक शहरको रूपमा विकास हुन सक्ने, कृषि तथा नगदे वालीको विकास र विस्तार गर्न सकिने, पर्यटन विकास (किचकवध, कमलधाप र चन्द्रगढ) द्वारा रोजगारीको सृजना गर्न सकिने, अन्तरदेशीय नाकाको रूपमा विकास हुन सक्ने मुख्य सबल पक्षहरू रहेको यस नगरपालिकामा थुप्रै चुनौतीहरू समेत रहेका छन् । पूर्वका दमक, विर्तामोड र मेचीनगर जस्ता शहरहरूसँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने, सुरक्षित वस्ती विकासको लागि भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको सफल कार्यान्वयन, डुबान र कटानको समस्या नियन्त्रण गरी सुरक्षित शहर बनाउनु, विभिन्न क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु जस्ता चुनौतीहरू चिर्दै यस बृहत/एकीकृत शहरी विकास योजनाले निर्दिष्ट गरेको लक्ष अनुसार भद्रपुरको व्यवस्थित शहरी विकासको लागि मूल रूपमा निर्माण मापदण्डको कार्यान्वयन, पूर्वाधार विकास, संस्थागत पुनर्संरचना, आवश्यक बजेट विनियोजन, स्थानीय सरकार (नगरपालिका), प्रादेशिक सरकार तथा केन्द्र सरकारको समन्वय, सहकार्य तथा सकृयतामा योजना कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ ।

९.२ सुझावहरू

यस अध्ययनबाट प्राप्त सुझावहरू निम्न बमोजिम प्रस्ताव गरिएको छः

१. शहरीकरणलाई व्यवस्थित, सुरक्षित र दिगो बनाउनको लागि शुरुदेखिनै भवन निर्माण मापदण्ड तथा भवन संहिता कार्यान्वयन गर्दै जाने, यसको लागि नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्ने र साविकाका गाविसहरूलाई समेत कार्यान्वयन गराउने ।
२. नगरपालिकाको दिगो विकासको लागि नगरपालिका, प्रदेश सरकार, केन्द्र सरकार लगायत सरोकारवाला निकायबीचको समन्वयमा योजना संचालन गर्दै जाने ।

३. दीर्घकालीन प्रकृतिका आयोजनाहरू निर्माणको लागि प्रादेशिक सरकार, केन्द्र सरकार तथा दातृ निकायहरूको लगानीमा योजना कार्यान्वयन गर्ने ।
४. जनतासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने आयोजनाहरू निर्माणमा सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा समेत अगडि बढाउनु पर्दछ ।
५. प्रस्तावित सकड अधिकार क्षेत्र र निर्माण तथा योजना मापदण्ड कार्यान्वयन गराउन स्थानीय निकाय/राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरूको सक्रिय तथा समन्वयात्मक सहयोग आवश्यक पर्ने हुँदा सबैको सक्रिय सहयोग र समन्वय हुनुपर्दछ ।
६. सडक यातायात गुरुयोजना, पर्यटन गुरुयोजना, ढल संजाल गुरुयोजना, भू-उपयोग योजना जस्ता आधारभूत योजनाहरू अविलम्ब तयार गरी सोही अनुसार योजना कार्यान्वयन गराउँदै जानुपर्दछ ।
७. नगरपालिकाले समग्र नगरपालिका क्षेत्रभित्र सहज सेवा पुऱ्याउनको लागि प्रत्येक वडा कार्यालयलाई सेवाग्राही मैत्री, प्रविधियुक्त, पारदर्शिता, चुस्तताको नीति अनुसरण गरी सेवा प्रवाहलाई जनतासामु पुऱ्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

अनुसूचीहरू
अनुसूची १: माइन्ड्युट

अनुसूची २: निर्देशक तथा विषयगत उप-समितहरूको विवरण

अनुसूची ३: फोटोहरु

अनुसूची ४: डिपिआर डिजाइन तथा नक्शा

अनुसूची ५: नक्शाहरु